magazin istoric

ANUL IV Nr. 10 (43) OCTOMBRIE 1970

DIN SUMAR: Conferința Națională a P.C.R.: octombrie 1945 • Urmașul lui Mihai Viteazul: Radu Șerban • Un fals politic faimos — Depeșa de la Ems • Mituri, legende, tradiții și texte în lumina arheologiei • Mai — septembrie 1940: În anticamera dictaturii fasciste • Reporterii antichității

Radu Şerban, un vrednic continuator al politicii lui Mihai Viteazul, aşa cum a fost zugrăvit în fresca de la Hurez (**Radu Şerban — demnul urmaş al lui Mihai Viteazul,** pag. 70)

REDACTOR ŞEF

CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei : DUMITRU ALMAŞ, CONSTANTIN ANTIP, VIRGIL CĂNDEA, TITU GEORGESCU, DINU C. GIURESCU, NICOLAE MINEI (redactor-şef adjunct), ŞTEFAN PASCU, M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA, ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

magazin istoric

Nr. 10 (43) — octombrie 1970

— GHEORGHE ȚUȚUI : O treaptă spre viitor 2

Numită, pe drept cuvînt, conferința refacerii, Conferința Națională a P.C.R., care a avut loc în octombrie 1945, ne apare, în perspectiva sfertului de veac care a trecut de atunci, ca un eveniment de mare însemnătate în viața poporului nostru.

— SCARLAT CALLIMACHI : Scrisori către un prieten (II) 9

Pagini memorialistice din anii 1934—1938

— OLIMPIU MATICHESCU : Justiția baionetelor 18

Octombrie 1920. Greva generală zguduie puternic însăși temelia regimului burghezo-moșieresc, ca o manifestare a conștiinței de clasă a proletariatului, evidențiind capacitatea clasei muncitoare de a se afirma ca o forță națională în stare să-și asume rolul de conducător al întregului popor, în lupta pentru transformarea revoluționară a societății.

Forțele represive intră în acțiune împotriva clasei muncitoare. Generalul Averescu își „selecționează" judecătorii, iar C. Argetoianu dă un răspuns pe cît de clar, pe atît de cinic : „Ce vrei, sîntem în stare de război cu Partidul socialist și deci numai Curtea marțială îi poate judeca". Teroarea răscolește întreaga țară...

— MARIA ARIMIA și SILVIA FURO : Mesajul unui steag 26

— RADU BELIGAN : Pe urmele lui Shakespeare 27

Există oameni a căror urmă în lume este atît de intensă, de amplă și de permanentă, încît — oricît s-ar ști despre ei — în jurul lor se menține o zonă de mister mereu reînnoit. Marele Will se înscrie printre aceștia.

— William Shakespeare sau Francis Bacon ? 30

— N. COPOIU : Constantin Dobrogeanu-Gherea 37

Se știe că Dobrogeanu-Gherea a fost un teoretician de frunte al mișcării socialiste din țara noastră. Este suficient de completă o asemenea imagine ? O întregim cu cîteva fapte din vasta activitate practică a acestui neobosit militant.

— TITU GEORGESCU : Procesul de la Nürnberg (II) 42

„...Totul era groaznic : să mori de foame. să mori de sete, să fii bolnav, să vezi murind în jurul tău pe toți tovarășii tăi fără a putea face nimic pentru ei, să te gîndești la copiii tăi, la țara ta pe care nu o vei mai revedea..." Cutremurătoarea depoziție a publicistei franceze Marie Claude Vaillant-Couturier, deținută mai bine de trei ani în lagărele de exterminare naziste.

— EUGEN STĂNESCU : Semnificații istorice ale numelui poporului și țării noastre (III) 53

— Prof. dr. MATHIAS BERNATH și dr. OTTO BOSS : „Nicăieri în lume nu se scrie mai bine istoria României decît în România" (interviu consemnat de Nicolae Minei) 59

— ANDRÉ CASTELOT : Depeșa de la Ems 62

Sau cum a fost săvîrșită una din cele mai faimoase mistificări politice din analele diplomației.

— C. REZACHEVICI : Radu Șerban — demnul urmaș al lui Mihai Viteazul (I) . 70

...Nu i-a fost dat un început liniștit de domnie. Și-a cucerit tronul cu sabia și tot cu sabia l-a apărat, fiind un fidel continuator al politicii antiotomane inițiate de marele său înaintaș.

— C. NICOLAE : Totul pentru front, totul pentru victoria împotriva fascismului 74

Momente importante ale activității P.C.R. în armată (1940—1945).

— GELU MAKSUTOVICI : Shqipria partizană 77

La 7 aprilie 1939, 170 de nave, purtînd 50 000 de ostași, însoțite de peste 600 de avioane s-au năpustit asupra Albaniei spre a instaura dominația Italiei fasciste. În acele momente dramatice a apărut eroica rezistență antifascistă a maselor populare albaneze...

— DINU V. ROSETTI : Mituri, legende, tradiții și texte în lumina arheologiei . 83

Unde se încheie legenda și unde începe istoria • Herodot în contrazicere cu dovezile materiale • Veridicitatea spuselor lui Aristotel • Străfulgerări ce răzbat dintr-o lume încă puțin explorată.

— MIHAI FĂTU : Mai-septembrie 1940. În anticamera dictaturii fasciste . 87

O anchetă care începe la siguranță și se încheie în saloanele Palatului regal, netezind drumul Gărzii de fier spre putere. La 6 septembrie s-a instaurat, cu sprijinul și sub presiunea directă a Germaniei hitleriste, odioasa dictatură legionaro-antonesciană : a început cea mai întunecată perioadă din istoria poporului român. Animați de un fierbinte patriotism, comuniștii au înfruntat cu eroism teroarea fascistă, acționînd cu hotărîre și consecvență pentru mobilizarea maselor, pentru doborîrea regimului fascist.

— GIULIANO GAETA : Reporterii antichității 93

Cînd se naște ziaristica ? O întrebare al cărei răspuns trebuie să-l căutăm în negura timpurilor.

— POȘTA REDACȚIEI 98

ÎN NUMĂRUL VIITOR

• Fir neîntrerupt de existență românească • **Acord de luptă antifascistă la Băcia** • De ce au învins dorienii ? • **Frescele misterioase de la Snagov** • „Dl. A. C. Cuza a țintit și Codreanu a tras" • **Arnota în primejdie ?** • Un transilvănean, prietenul lui Benjamin Franklin • **Români la Congresul internațional antifascist (1928)** • Cronica cetăților de la Porțile de Fier • **Un personaj enigmatic la curtea lui Matei Basarab** • Ultimele zece minute ale crucișătorului „Indianapolis" • **Sfîrșitul lui Ioan Nicoară Potcoavă**

25 DE ANI DE LA CONFERINŢA NAŢIONALĂ A P.C.R. DIN OCTOMBRIE 1945

Fişă de istorie politică

O TREAPTĂ SPRE VIITOR

GH. ŢUŢUI

Octombrie 1945. De peste şase luni România era guvernată de către o putere nouă, democrată, care se străduia să facă faţă greutăţilor economice şi opoziţiei îndîrjite a reacţiunii. Regele se afla în „grevă", iar aşa-zişii profeţi ai claselor exploatatoare se grăbeau să numere zilele noului regim.

Cu toate acestea, puterea revoluţionară a muncitorilor şi ţăranilor continua să existe, să acţioneze şi să se dezvolte. Ea se baza pe forţa clasei muncitoare, a ţărănimii, a intelectualilor, a tuturor celor ce muncesc. Comuniştii, sufletul acestei puteri, îşi asumaseră sarcina rezolvării problemelor de care depindea viitorul ţării. Analizau cu spirit de răspundere şi pricepere problemele concrete ale economiei, inventariau mijloacele de producţie existente, prospectau resursele de materii prime şi de forţă umană, se pregăteau pentru a ataca frontal problema refacerii ţării — problemă nodală în desfăşurarea victorioasă a revoluţiei populare.

In răstimpul care trecuse de la eliberarea ţării, partidul comunist îşi verificase politica în focul revoluţiei, îşi îmbogăţise experienţa şi se pregătea să pună în practică unul din cele mai realiste planuri de construcţie economică, socială şi politică. Pornea în această bătălie cu rîndurile consolidate, bucurîndu-se de sprijinul întregului popor.

Ieşit din ilegalitate doar de 11 luni, Partidul Comunist Român număra, în iulie 1945, peste 100 000 de membri, care activau în 2 500 de organizaţii de bază. Constituirea comitetelor de partid regionale şi judeţene şi organizarea muncii în noile condiţii fuseseră efectuate cu succes.

Între 16 şi 21 octombrie 1945, într-o atmosferă de entuziasm înălţător, în sala Liceului „Mihai Viteazul" din Bucureşti s-au desfăşurat lucrările Conferinţei Naţionale a Partidului Comunist Român. Au participat peste 320 de delegaţi (reprezentînd peste un sfert de milion de membri de partid), şi un mare număr de invitaţi — conducători ai partidelor politice democratice şi ai organizaţiilor de masă, membri ai guvernului, fruntaşi ai vieţii ştiinţifice şi culturale. In sală se aflau dr. Petru Groza, preşedintele Consiliului de Miniştri, Theodor Iordăchescu, secretarul general al P.S.D., reprezentanţi ai Confederaţiei Generale a Muncii, ai Uniunii Patrioţilor, scriitorul Mihail Sadoveanu, savanţii C. I. Parhon, Simion Stoilov şi alţii.

Numită, pe drept cuvînt, **Conferinţa refacerii,** marea întrunire comunistă a avut înscrise pe ordinea de zi următoarele probleme : Raportul politic al Comitetului Central ; Proiectul de Statut al Partidului Comunist Român ; Alegerea Comitetului Central şi a Comisiei de Revizie.

Lucrările s-au deschis prin prezentarea cadrului intern şi internaţional în care se ţinea prima conferinţă legală a P.C.R., precum şi a sarcinilor care-i reveneau spre rezolvare. A fost ales prezidiul şi a avut loc prima şedinţă în care s-au prezentat saluturile celorlalte partide şi organizaţii

democrate, telegramele adresate conferinței de către organizațiile de partid și colectivele de oameni ai muncii din întreaga țară.

În ziua a doua a conferinței, Gheorghe Gheorghiu-Dej a expus Raportul politic al C.C. al P.C.R., document în care s-a făcut bilanțul activității partidului, o primă sintetizare a principalelor învățăminte și a experienței acumulate atît în perioada ilegalității, cît și după 23 August 1944, și s-au fixat obiectivele activității pentru noua etapă.

Caracterizînd situația internă și internațională în care se desfășura conferința, raportul arăta că organizarea și consolidarea păcii depind de spiritul de colaborare și bună înțelegere între popoare, de unirea tuturor forțelor progresiste ale lumii în lupta pentru asigurarea unei democrații reale, de respectarea voinței fiecărui popor în a-și făuri singur regimul social, de inviolabilitatea independenței naționale și de neamestecul în treburile interne ale altor popoare. Precizînd sarcinile ce reveneau partidului în reconstrucția și dezvoltarea generală a țării, raportul sublinia că ele trebuie să se întemeieze, în primul rînd, pe mobilizarea intensă a tuturor posibilităților interne și pe maxima valorificare a resurselor naturale.

Problema centrală, asupra căreia și-a concentrat atenția Conferința Națională, a constituit-o refacerea și dezvoltarea economică a țării. În Raportul politic al Comitetului Central și în dezbateri s-a remarcat că progresul social este în legătură directă și nemijlocită cu progresul industrializării. **„O industrie grea puternică, bazată pe folosirea rațională a bogățiilor naturale ale țării și dezvoltată pe linia nevoilor interne și a posibilităților izvorîte din legături comerciale trainice cu vecinii, constituie pivotul în jurul căruia întreaga economie a țării se va dezvolta în condiții noi".**

Participanți la Conferința Națională a P.C.R. din octombrie 1945

Atribuind industriei grele locul de frunte în planul de refacere a economiei românești, partidul comunist argumenta pe baze științifice importanța acesteia pentru dezvoltarea celorlalte ramuri de producție, sublinia că numai cu ajutorul industriei grele puteau fi puse în valoare **„toate bogățiile pământului țării noastre, bogății exploatate astăzi doar într-o măsură redusă, vor putea lua dezvoltarea necesară industriile existente și vor putea lua naștere noi industrii".**

Pornind de la situația existentă în 1945, Conferința Națională a orientat partidul spre intensificarea eforturilor în vederea refacerii capacităților de producție și sporirii productivității în ramurile de bază ale industriei (siderurgică, metalurgică și minieră, petrolieră, a materialelor de construcții, textilă, alimentară). Sarcina principală consta în reconstrucția uzinelor de fier „Hunedoara", a minelor de cărbuni din Valea Jiului, a uzinelor „Reșița", „Titan-Nadrag-Calan", „Malaxa", precum și a celorlalte întreprinderi metalurgice. O mare atenție s-a acordat refacerii rețelei de transporturi terestre, aeriene și navale, cărora le revenea un rol deosebit de important în dezvoltarea economiei naționale. Totodată, în vederea dezvoltării economice a României, conferința a fixat ca sarcină de perspectivă electrificarea întregii țări.

Raportul asupra proiectului de statut arăta că poporul român, în frunte cu clasa muncitoare, este gata să facă toate eforturile și sacrificiile pentru a-și reface țara : să scoată la iveală comorile pământului și ale munților, să-și supună căderile de apă pentru electrificarea țării, să pună în funcțiune și să clădească fabrici, să lucreze ogoarele cu ajutorul mașinilor. Dar **„el vrea ca bogățiile să fie ale țării și de ele să aibă parte întreg poporul".**

Prin țelurile propuse, care vizau ridicarea condițiilor de viață ale maselor muncitoare, utilizarea judicioasă și integrală a forței de muncă, partidul cointeresa în acțiunea de reconstrucție a țării păturile cele mai largi. Conferința Națională elabora un program concret de activitate a întregii na-

Telegrame

„Muncitorii comuniști din Șantierul Naval Galați salută cu toată dragostea prima conferință liberă a P.C.R., luîndu-și ca sarcină mărirea producției și prosperitatea țării. **Celula Docurilor**-Galați își ia angajamentul de a reconstrui docurile.

Celula de la Industria Sîrmei-Galați salută și exprimă nădejdea că hotărîrile ce se vor lua vor fi spre binele muncitorilor".

*

„Organizația Frontului plugarilor din jud. Ialomița salută cu cea mai mare dragoste Conferința Generală a Partidului Comunist Român. Noi, țăranii organizați în Frontul plugarilor, vom lupta alături de partidul comunist pentru a se înfăptui planul de reconstrucție a țării și pentru democratizarea și stîrpirea rămășițelor fasciste. Vom mări cu 20% însămînțările cu grîu".

țiuni. **„Tot ce este activ, energic și competent** — se arăta în raport — **trebuie să contribuie la realizarea acestui plan de refacere și ridicare a țării noastre".**

În cadrul programului de refacere și dezvoltare a economiei naționale, un loc central l-au ocupat problemele agriculturii. Pentru consolidarea alianței clasei muncitoare cu țărănimea și pentru redresarea agriculturii, conferința anunța importante măsuri cu caracter politic și economic : organizarea centrelor pentru închirierea tractoarelor și mașinilor agricole, ajutorarea țărănimii cu credite și semințe în vederea măririi producției agricole și a unei mai bune valorificări a acesteia, apărarea intereselor țărănimii mici și mijlocii față de tendințele exploatatoare ale elementelor înstărite ș.a.

Același program prevedea importante măsuri în vederea întăririi sectorului economic dirijat de stat, a intensificării controlului statului asupra întreprinderilor particulare, pentru ca acestea să fie îndrumate spre o producție care să servească refacerii și dezvoltării economice a țării.

Pe agenda dezbaterilor s-a aflat și problema îmbunătățirii nivelului material și cultural al poporului. Conferința Națională a indicat o serie de măsuri cu caracter social-cultural, printre care perfecționarea sistemului de aprovizionare și înfrîngerea acțiunilor speculative ale elementelor burgheze, reorganizarea învățămîntului pe baze democratice, asigurarea cadrelor necesare refacerii și dezvoltării economiei naționale, extinderea asistenței medicale, îndeosebi în mediul rural ș.a.

Pornind de la premisa că superioritatea orînduirii democrate asupra vechii orînduiri constă, în primul rînd, în faptul că ea organizează participarea maselor celor mai largi la viața politică a țării, stimulează inițiativa și energia uriașă a poporului, Conferința Națională a P.C.R., atît prin orientarea politică generală, cît și prin sarcinile concrete stabilite, a îndrumat activitatea partidului spre întărirea bazei de masă a regimului, spre atragerea oamenilor muncii la

„Muncitorii textiliști, pielari și cetățenii din Comuna Găvan [Argeș] salută cu entuziasm Conferința Generală a Partidului și își iau angajamentul să susțină punerea în practică a hotărîrilor luate".

*

„Muncitorii din Petrol, întruniți astăzi 17 octombrie 1945 în Căminul Cultural din Gura Ocniței, aduc salutul lor de îmbărbătare la muncă rodnică Conferinței Generale de refacerea țării a P.C.R., asigurînd Comitetul Central al Partidului de tot devotamentul lor în lupta dîrză pentru reconstrucția și progresul țării".

*

„Celula țăranilor Rîșculița [Baia de Criș] trimite salutul lor călduros primei conferințe libere a avangardei muncitorești, asigurîndu-vă că vom lupta cu cea mai mare dîrzenie pentru îndeplinirea hotărîrilor aduse".

Miting al minerilor din Valea Jiului, desfășurat sub lozinca reconstrucției patriei. (O parte din documentele fotografice au fost obținute cu concursul Arhivei naționale de filme.)

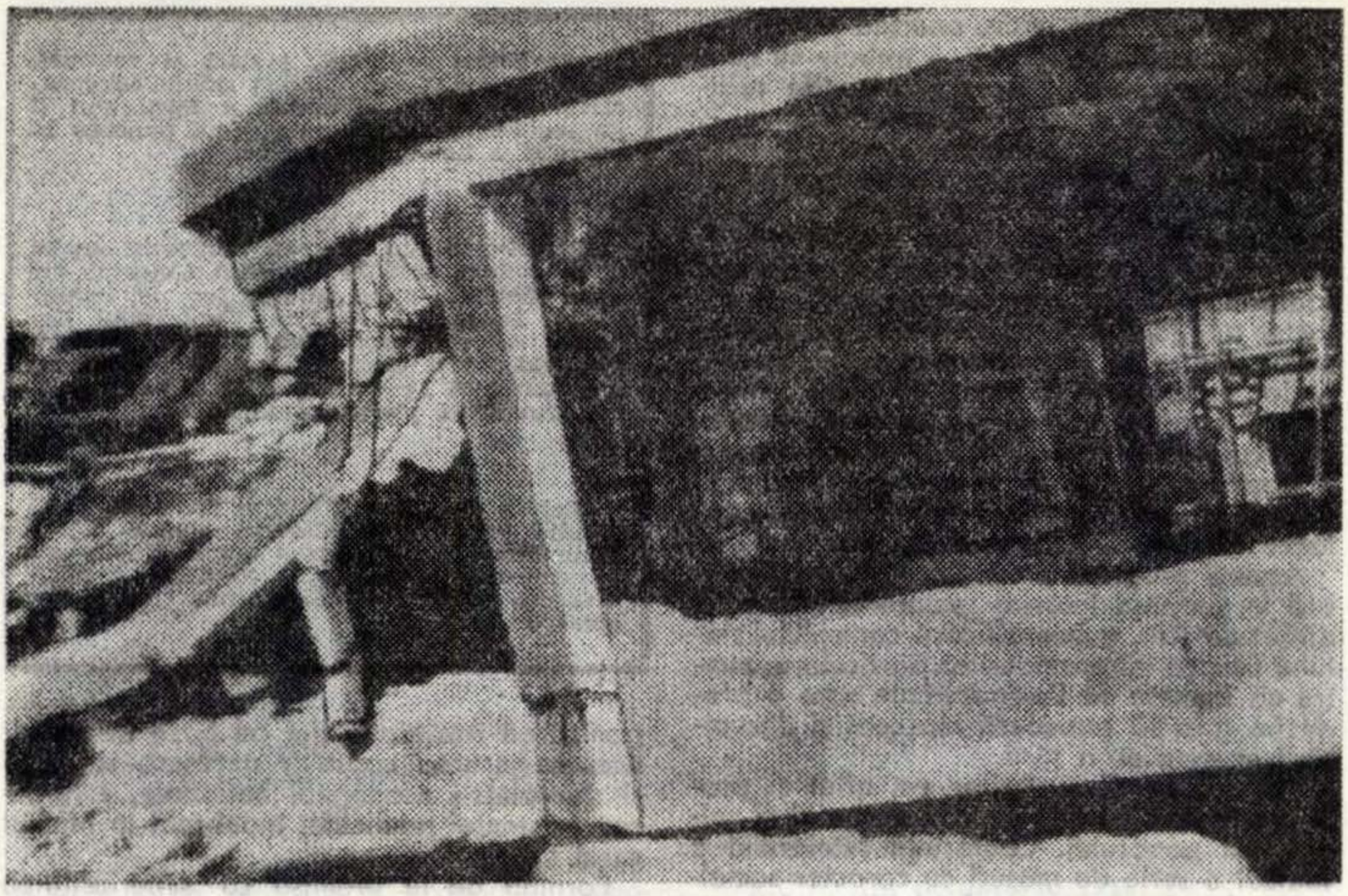

Războiul şi jaful hitlerist au lăsat multe şi grele răni pe trupul ţării: fabrici şi uzine distruse, poduri sfărîmate, reţelele de căi ferate şi drumuri deteriorate, agricultura secătuită...

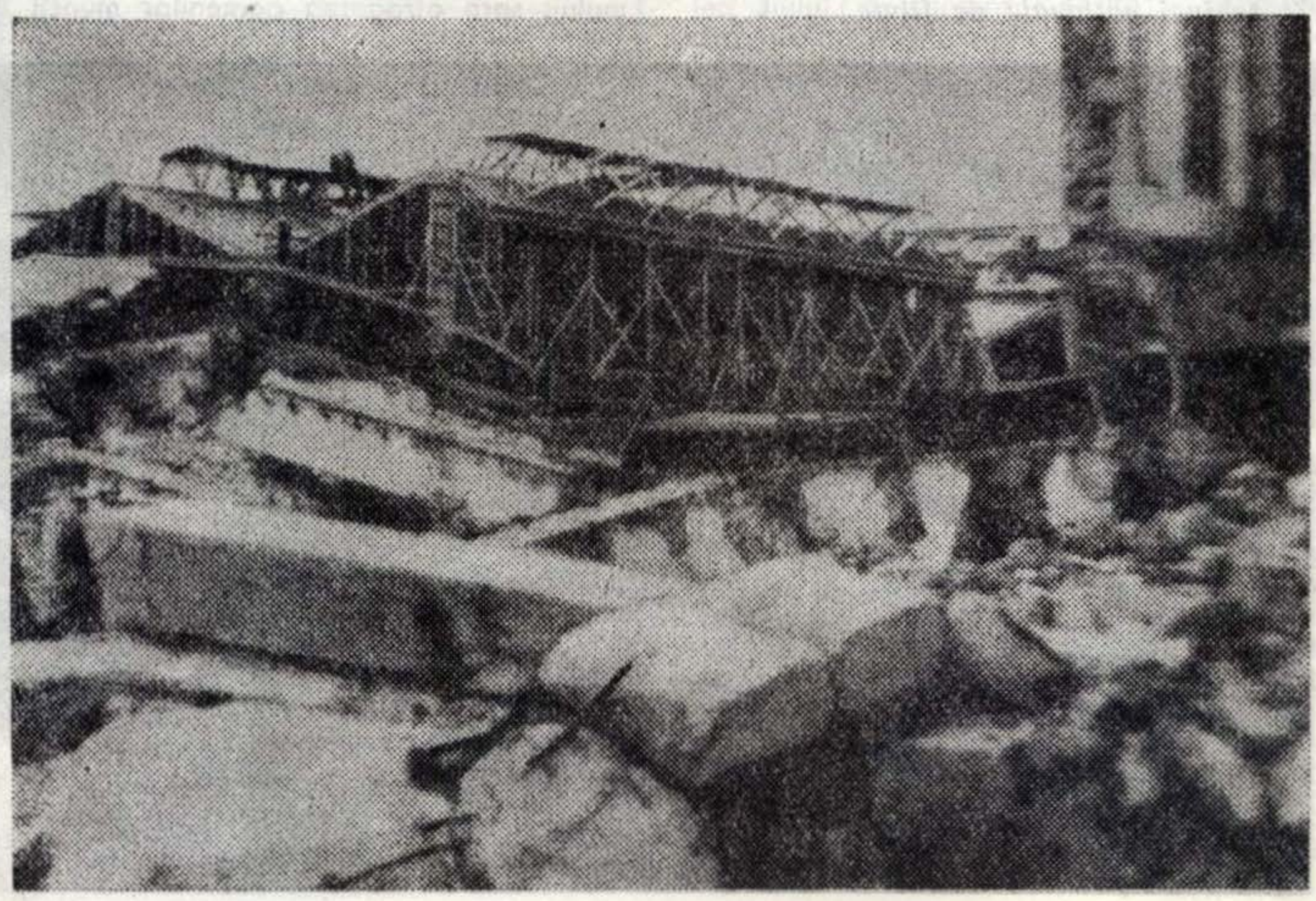

Pe baza programului elaborat de conferință, s-a trecut cu toate forțele la redresarea și dezvoltarea economiei naționale

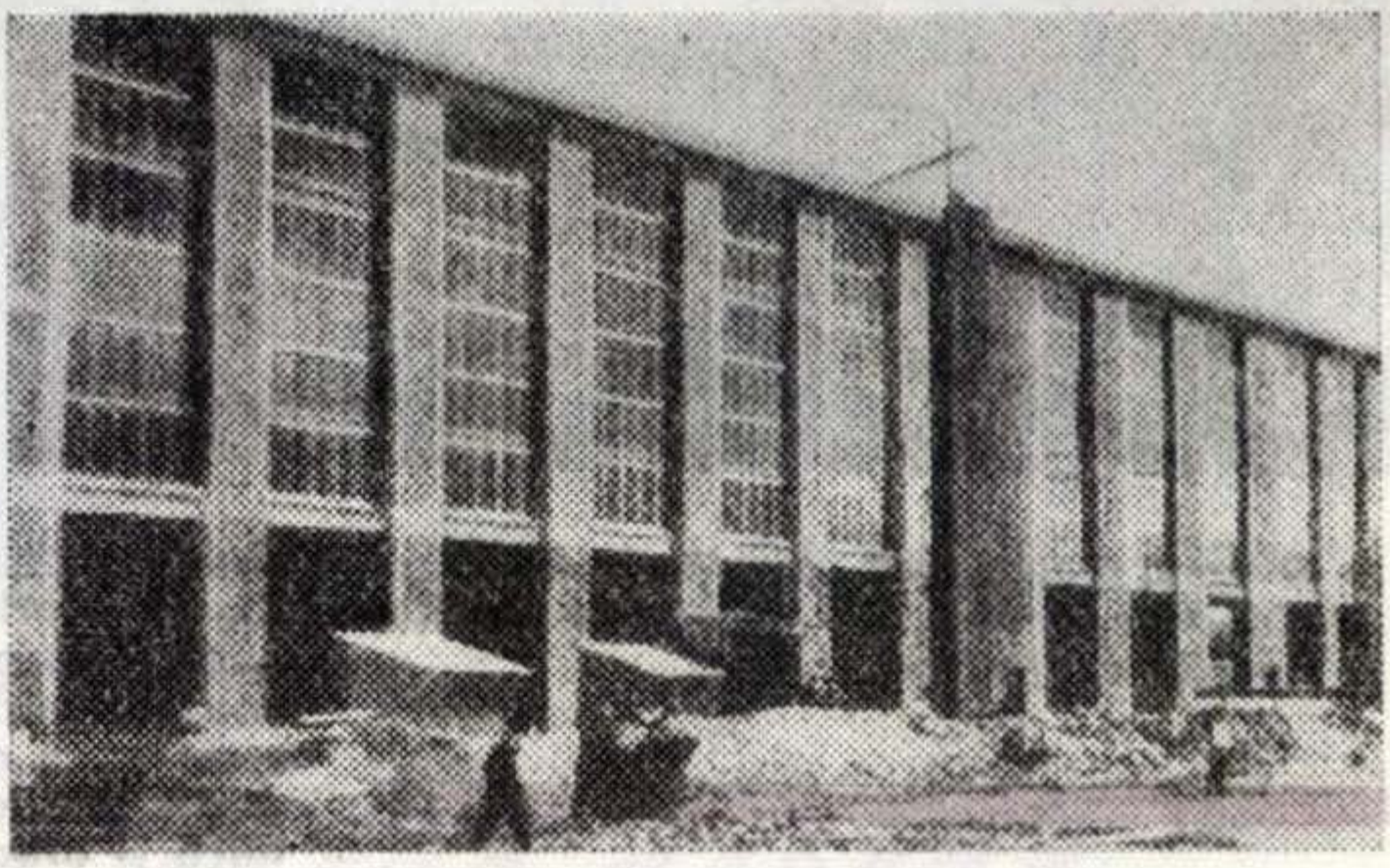

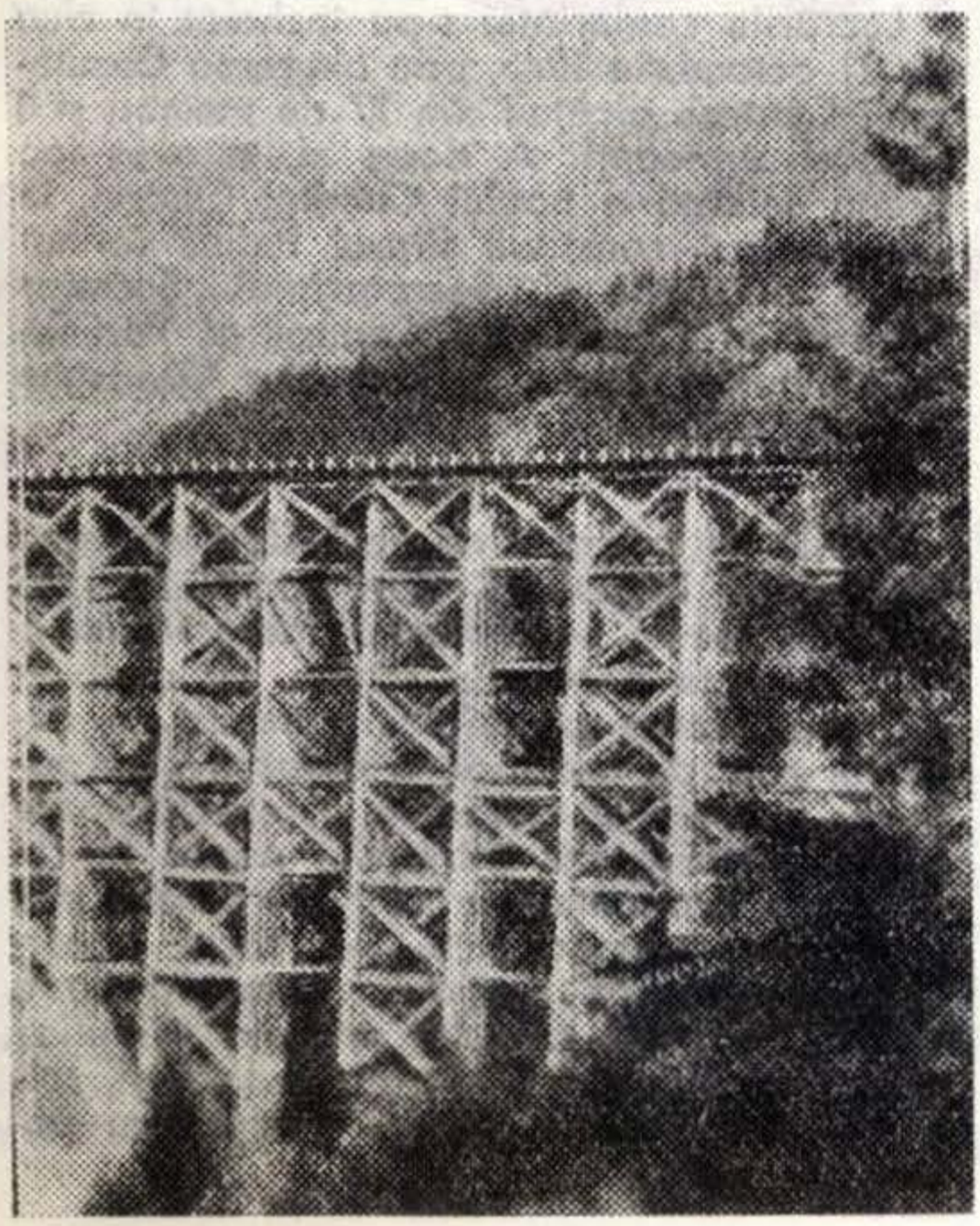

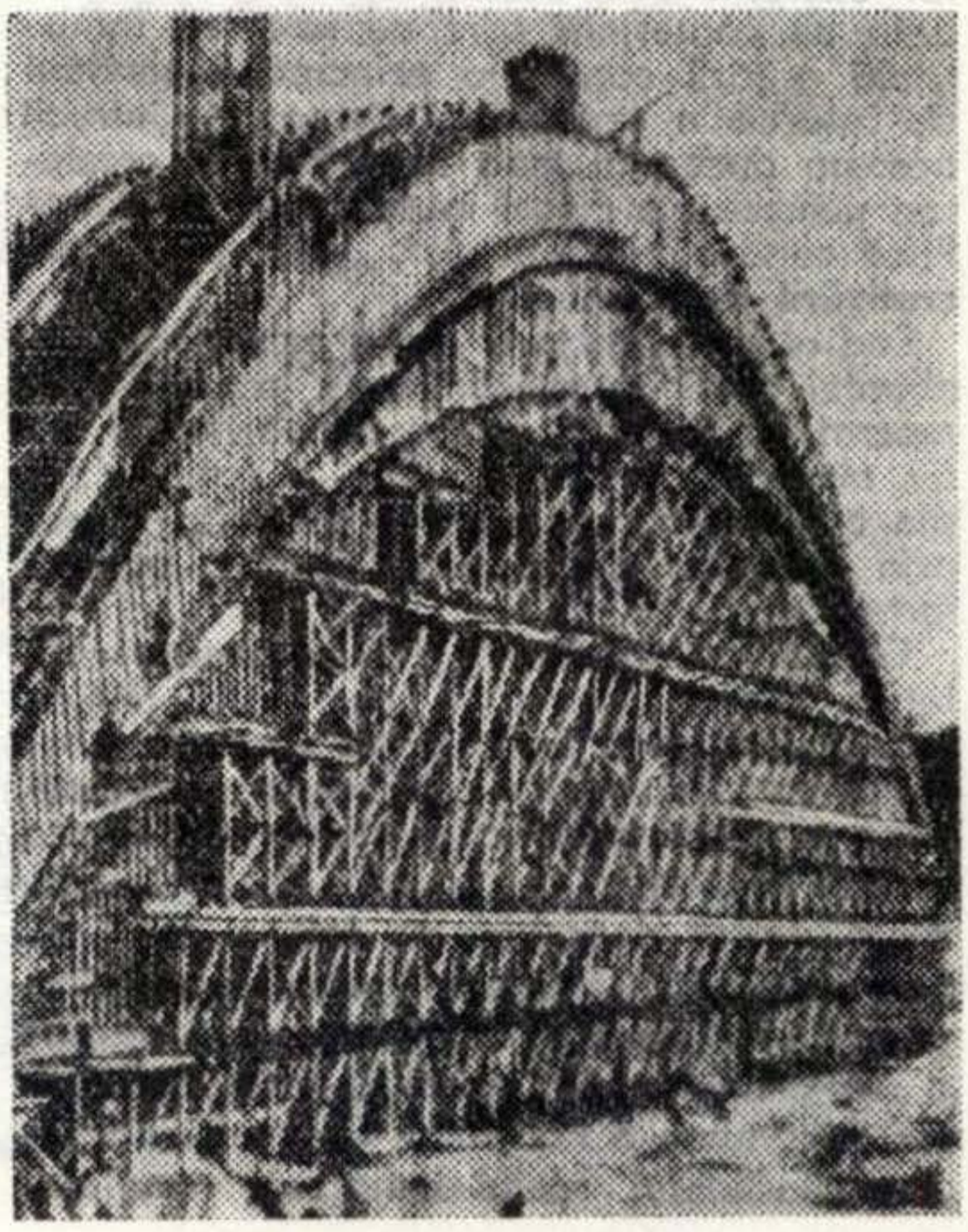

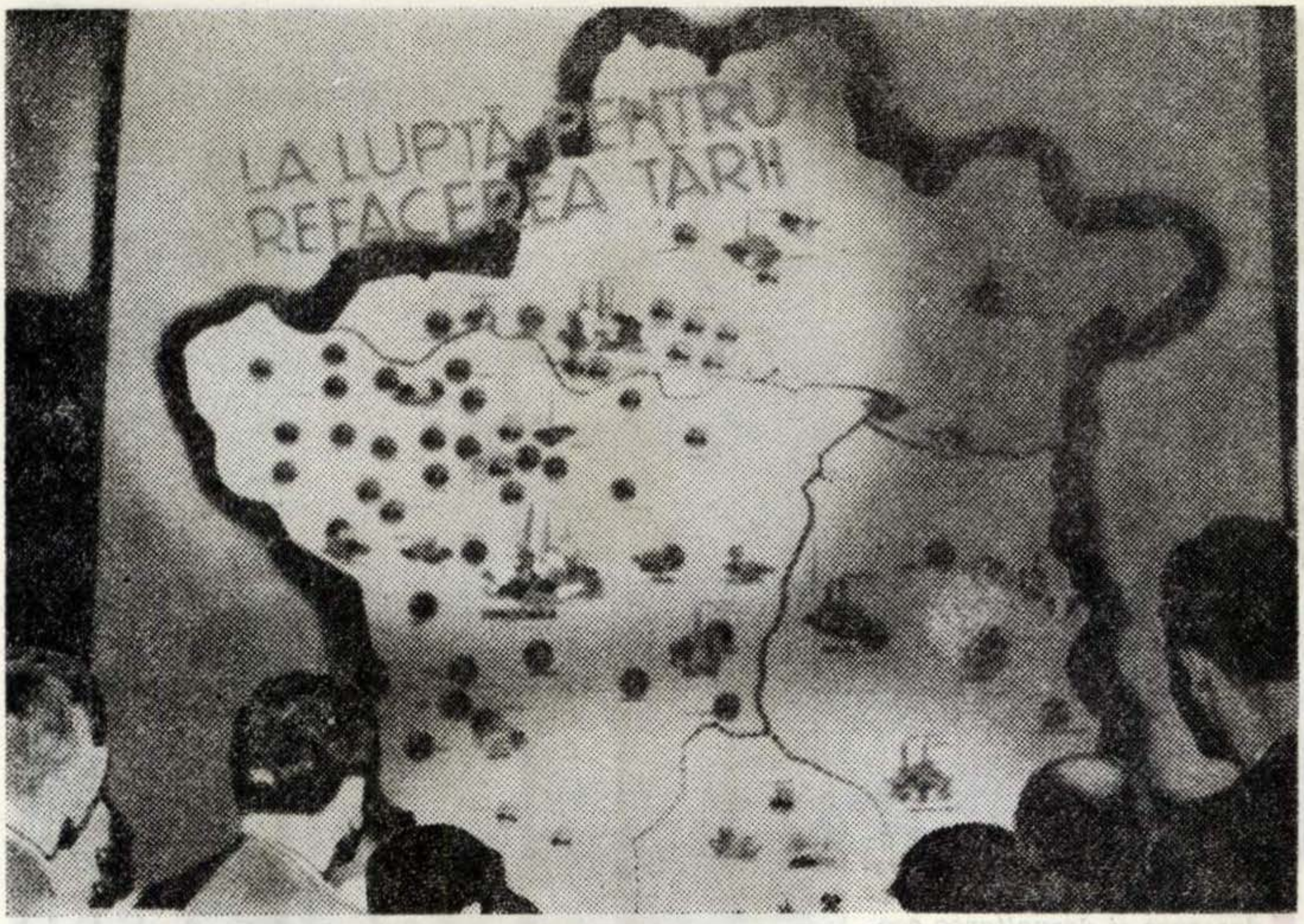

O zonă geografică din țară ilustrînd obiective economice prevăzute de hotărîrile conferinței

viața politică activă, la înfăptuirea sarcinilor obștești. Sub acest aspect, orientarea dată de conferință spre dezvoltarea industrială a țării constituia principalul element de întărire a regimului democrat, întrucît aceasta ducea în mod nemijlocit la creșterea numerică a clasei muncitoare, forța politică conducătoare în stat, **„garanția democratizării vieții noastre".**

Rod al luptei unite a clasei muncitoare, al alianței muncitorești-țărănești, regimul democrat, la făurirea căruia au participat activ, alături de poporul român, și naționalitățile conlocuitoare, se putea dezvolta numai prin întărirea colaborării tuturor acestor forțe.

Continuînd eforturile depuse pentru unitatea și coeziunea rîndurilor clasei muncitoare, conferința a dezbătut sarcinile concrete ale luptei pentru realizarea unității depline a mișcării muncitorești. În abordarea acestei probleme, s-a pornit de la importanta istorică deosebită pe care o are lichidarea definitivă a sciziunii mișcării muncitorești, de la ideea că unitatea organizatorică a clasei muncitoare poate fi rezultatul activității comune a Partidului Comunist Român și a Partidului social-democrat, rezultatul unei munci sistematice de clarificare ideologică. **„Partidul Comunist Român** — se spunea în Rezoluția Conferinței Naționale — **concepe înfăptuirea partidului unic muncitoresc nu ca o contopire mecanică între cele două partide existente, ci ca o unificare politică și organizatorică, pe baze principiale, în urma unei acțiuni de lămurire ideologică și înfăptuirii unei depline unități de acțiune".**

Lucrările conferinței s-au încheiat în ziua de 21 octombrie 1945, prin alegerea Comitetului Central, alcătuit din 27 de membri și 8 membri supleanți. A doua zi, a avut loc prima ședință a noului Comitet Central, în care a fost constituit Biroul Politic format din 7 persoane și Secretariatul. Secretar general al Comitetului Central al Partidului Comunist Român a fost ales Gheorghe Gheorghiu-Dej.

*

Privită în perspectiva unui sfert de veac, Conferința Națională din octombrie 1945 ne apare ca un eveniment de mare însemnătate în viața poporului român. Ea a dovedit capacitatea partidului comunist, a cadrelor sale de bază, de a elabora linia politică, formele și metodele corespunzătoare pentru mobilizarea întregului popor la redresarea economică a țării și consolidarea rînduielilor democratice. S-a făcut remarcată capacitatea partidului comunist de a defini, pe baze realiste, profund științifice, căile de dezvoltare viitoare a țării și, totodată, de a deschide noi perspective poporului nostru.

Scarlat Callimachi

Scrisori către un prieten (II)

20 septembrie (1934)

Ar fi trebuit să scriu despre intrarea U.R.S.S. în Liga Națiunilor, act politic de o însemnătate covîrșitoare. Dar din nefericire nu pot s-o fac, căci sînt nevoit să povestesc cele ce mi s-au întîmplat — mie și unor prieteni — în seara de joi 20 septembrie, în București.

Voi înșira mai întîi faptele:

Joi seara, la ora 9 jumătate, a avut loc ședința Comitetului antifascist din Sectorul II negru, la sediul său din str. Foișor nr. 9.

La ordinea zilei erau chestiuni organizatorice.

În timpul ședinței a intrat comisarul Ananiu de la Circumscripția a 13-a, cerîndu-ne să evacuăm sediul. Noi am refuzat. D-l comisar a cerut atunci întăriri de la centru. Între timp și-au făcut apariția cîțiva membri ai Gărzii de fier, în uniformă. Sosind ajutoarele de la centru, comisarul a încercat să ne aresteze, act ilegal, împotriva căruia ne-am opus timp de o oră, protestînd cu violență. Pînă la urmă, bastoanele de cauciuc au fost învingătoare.

După ce am fost plimbați în camionul Prefecturii, pe la Circumscripția a 13-a, unde loviturile au curs din nou, am fost aduși la Prefectura poliției și ținuți 24 de ore în stare de arest, fără să ni se ia vreo declarație scrisă.

Ce concluzii se pot trage din acest mod de a se purta al autorităților?

Fără ură, fără patimă, fără violență — căci aceste acte de abjectă samavolnicie răscolesc mai curînd sentimentele de scîrbă adîncă decît un sentiment de ură — voi comenta, pe scurt, cele petrecute în seara de 20 septembrie în București.

Actul comis de d-l Ananiu, fără un ordin precis, fără un ordin scris, este un abuz de putere, pe care legea ar trebui să-l pedepsească. Actul comis de Ananiu împotriva unor membri pașnici ai Comitetului antifascist din România oglindește de minune dezgustătoarea domnie a sîngilor parvenite.

Comitetul antifascist reprezenta un mare pericol pentru toți acești domnișori necin-

știți și cu mîinile înroșite de sînge. Comitetul antifascist era o mînă de oameni, care, fără teamă, cu prețul vieții lor, trezeau din amorțeală mulțimea muncitoare, arătîndu-i imaginea rușinoasă a regimului...

Întîmplarea din 20 septembrie, un episod din lupta grea dusă împotriva fascismului, a dat totuși de gîndit așa-zișilor noștri „democrați". Opinia mondială a fost încunoștințată de cele petrecute în Sectorul II negru din București și a reacționat așa cum se cuvine împotriva unor tirani mîrșavi.

Paris, 1937—1939

La începutul verii anului 1937 m-am „auto-exilat". M-am hotărît să părăsesc țara pentru a mă sustrage vexațiunilor guvernului de atunci. Nu-mi mai puteam exercita meseria de scriitor. Orice articol, orice broșură, orice carte pe care le scriam, de cum apăreau, erau confiscate de organele siguranței statului. Eram deci un cetățean cvasi-mort. În plus, eram supus urmăririi copoilor de la siguranță. Zi și noapte, cîte un individ cu precise caracteristici, se plimba prin fața casei de pe bulevard, vizavi de Facultatea de drept, unde locuiam. Cum ieșeam din casă, un agent se și lua după mine, ca să vadă unde mă duc și cu cine mă întîlnesc.

Așa am hotărît să-mi părăsesc vremelnic țara, împreună cu soția și cu fiul meu, care împlinise zece ani. Ajutat de cîțiva prieteni, după multe intervenții, am căpătat un pașaport, plecînd cu sufletul amărît, căci nu știam cînd mă voi putea întoarce. E greu să pleci, să te desparți de țara ta minunată, unde lăsam o mînă de prieteni și de tovarăși de luptă.

Am ajuns la Paris în momentul unui aflux de sute de mii de străini, care veneau să vadă uriașa expoziție internațională din anul 1937. Viața marii capitale palpita într-un ritm ametitor. Serile, cînd ne întorceam la hotel, eram zdrobiți de oboseală.

Pasiunea mea pentru politică, neastîmpărul tinereții m-au făcut să iau, după cîteva săptămîni, legătura cu Comitetul de luptă contra fascismului și războiului, întemeiat de scriitorul Henri Barbusse. Acolo am făcut cunoștință cu Francis Jourdain, cu Anette Vidal — fosta secretară a lui Barbusse —, cu Jean Richard Bloch, cu Aragon și cu mulți alții. Am colaborat la revista „Clarté" și am luat parte la multe ședințe și conferințe organizate de acest comitet.

De asemenea, am luat legătură cu reprezentanții partidului comunist din țara noastră, care se aflau în emigrație. Împreună cu ei am organizat conferințe, ședințe și șezători culturale, în care am vorbit despre situația politică din România.

Acum îmi pare foarte rău că nu mi-am făcut însemnări zilnice, dar mărturisesc, pentru mine activitatea politică însemna luptă dîrză pe teren și nu însemnări scurte sau discuții într-o sală înecată în fum de tutun. Totuși, după atîția ani, cîteva date și note în legătură cu activitatea mea și cu evenimentele politice internaționale de atunci mi-ar fi fost, mie și prietenilor mei, de mare folos astăzi. Acum e prea tîrziu ca să-mi mai fac astfel de gînduri. Modesta mea activitate politică din anii premergători uriașului cataclism mondial m-a împăcat cu mine însumi. Știam că sînt și eu un soldat din marea armată antifascistă.

Marea tragedie bătea la poarta istoriei

După invazia Austriei și a unei părți a Cehoslovaciei de către bandele înarmate ale lui Adolf Hitler, orice om cu mintea limpede putea să prevadă deznodămîntul fatal al marii tragedii care bătea la poarta istoriei. Dar interesele meschine ale guvernelor robite capitalismului n-au vrut să pună stavilă înaintării — pas cu pas — a armatelor hitleriste. Atît guvernele din Franța cît și cele din Anglia, de teama comunismului, s-au făcut, cu vrere sau dintr-o îngrozitoare orbire, complice ale „demonului" german.

În preajma conferinței anglo-franco-germano-italiene de la München, cerul politicii internaționale se acoperise cu nori negri. Viața de toate zilele a Parisului căpătase aspectul premergător unui conflict înarmat. Începuse o mobilizare parțială, rechiziționarea unui mare număr de camioane și de autoturisme. Trecînd prin fața gărilor principale ale Parisului, pu-

teai vedea șiruri de autovehicule cu soldați la volan care așteptau doar un ordin. Cetățenii se aprovizionau cu zahăr, cu untdelemn și cu conserve de tot felul, sălile de teatru sau de cinematograf se goleau tot mai mult. Fiecare francez își petrecea vremea liberă între ai lui, așteptînd cu teamă rezultatul conferinței de la München.

În fine, premierii Daladier și Chamberlain s-au întors la casele lor — primul doar cu un petic de hîrtie semnat de Hitler, al doilea cu vestita lui umbrelă de ploaie în mîna dreaptă.

Cataclismul mondial fusese doar amînat cu cîteva luni.

O telegramă de cîteva cuvinte ne-a adus vestea morții marelui sculptor Brâncuși. Pentru cei care l-au cunoscut și l-au îndrăgit, aceste cîteva cuvinte au fost un dangăt de clopot îndepărtat care a trezit o puzderie de amintiri prăfuite, aproape uitate. Acum ele s-au apucat să fîlfîie — care mai molcom, care mai vijelios — în fața ochilor mei. Mă străduiesc să le orînduiesc, să le pot așterne cît mai bine pe aceste foi de hîrtie.

Era în anul 1937, la Paris. Trăiam retrași, înconjurați de o mînă de artiști români și străini. Într-o seară, fiind la Ilarie Voronca, i-am spus acestuia că am dori să-l cunoaștem pe Brâncuși. Și, într-adevăr, puține zile mai tîrziu ne-am dus cu toții la el.

Un om de statură potrivită, cu o barbă cenușie și cu o privire luminoasă, pătrunzătoare ne-a deschis. Văzîndu-l pe Voronca, a surîs și ne-a poftit înăuntru, adică în locuința lui, care avea mai multe odăițe și o cameră mare — atelier. Era o casă modestă, dar curat întreținută, cu mobile heteroclite, cu cărți și ziare așezate pe rafturi de lemn nevopsit; te simțeai, parcă, în chiliile unui sihastru. Te întrebai dacă, într-adevăr, Parisul zgomotos, cu lumini orbitoare, cu clădiri istorice era doar la cîțiva metri de această căsuță modestă.

Și, încetul cu încetul, vorba lui Brâncuși s-a dezlegat, s-a încălzit și a început să povestească frînturi de amintiri. Cu un accent adus de pe meleaguri îndepărtate, în franțuzeasca lui vie și colorată, ne-a vorbit de satul său natal din Gorj, de cum mergea, fiind copil, cu vitele la păscut, de cum își petrecea ore întregi sculptînd bucăți de lemn, cum a fost dus, de tatăl său, la Tg. Jiu și băgat vînzător într-o băcănie... De cum a fugit la Paris, de cum a trăit ani de zile în lipsuri mari, neavînd adesea nici ce mînca și nici unde dormi.

Cît vorbea, fața-i era luminată de un surîs strengăresc. Brâncuși părea, atunci, un adevărat țăran oltean, care se îmbrăcase în straie nemțești. Își iubea pămîntul și satul îndepărtat și cu toate că opera sa artistică îl înălțase printre cei mai de seamă sculptori ai lumii, totuși țăranul oltean nu putea să-și uite satul, jocurile din copilărie, praful din zilele secetoase de vară și glodul adînc, negru ca pana corbului, din vremea toamnei.

Apoi ne-a dus în atelierul său, unde străjuia — în mijloc — marea lui *Pasăre măiastră*, care părea suflată din aur, gata să-și ia zborul spre înălțimi nemaiatinse de suflarea omenească. Cu cît drag își mîngîia artistul pasărea! Era ceva rupt din ființa lui; trăia alături de ea, visa visurile ei. Era alt om în acest atelier lipsit de covoare persane, de panoplii cu arme scumpe sau de alte lucruri de preț. Totul fusese dăruit acestei păsări măiastre, care trebuia să schimbe arta, s-o primenească.

Întorși în cămăruța lui de culcare, ne-a poftit să luăm loc și ne-a servit ridiche neagră cu cîte un pahar din cea mai bună șampanie franțuzească.

Brâncuși nu era numai un artist desăvîrșit, ci și un gospodar bun: își gătea singur și singur își deretica camerele. Nu-i plăcea ca o mînă străină să-i facă dezordine prin casă. Era socotit la bani; gurile rele spuneau că e chiar zgîrcit și de aceea, chipurile, nu voia să angajeze „femeie pentru menaj" și nici să primească pe mulți la el, că... de!, obrazul subțire cu mare cheltuială se ține...

Vorbe de clacă, cleveteală răutăcioasă. Fiind nevoit să mă întorc în țară, iar soția mea rămînînd la Paris, Brâncuși a poftit-o de mai multe ori la masă, în restaurante dintre cele mai alese. Atunci sihastrul se transforma în cel mai perfect gentleman. Unde-i zgîrcenia lui Brâncuși? Tot ce se poate spune e că acest artist rafinat nu punea preț, în locuința sa, decît pe creațiile lui minunate.

Au trecut anii grei ai războiului și au mai trecut încă un șir de ani. În 1956 ne-am găsit iarăși tot la Paris. În primele zile după sosirea noastră, la cine am vrut să mergem? La Brâncuși.

Și am apucat drumul spre „l'impasse Poussin". Multe se schimbaseră: căsuțele mici, modeste, care se învecinau, ani în

urmă, cu locuința lui Brâncuși fuseseră dărîmate. Terenuri virane; un garaj clădit de curînd; autocamioane, autoturisme. Dar casa lui Brâncuși tot mai exista. Îmbătrînise însă și ea: tencuiala se fărîmița, zidurile aveau crăpături care șerpuiau de la acoperiș pînă la temelii. O jale adîncă mi-a cuprins sufletul. Acest colțișor cu copaci și flori, acest mic eden al artiștilor nu mai era decît un colțișor uitat al unei mari metropole.

Am bătut, cu sfială, în ușă. O tînără doamnă a venit să ne deschidă. Pe un pat de lemn, între perne mari, acoperit cu un cearșaf, zăcea Brâncuși. Privirea lui era aceeași, doar barba mai mare, albă, neîngrijită.

Ne-a întins o mînă prietenească. „Sînt cam bolnav" — ne-a spus, încercînd să surîdă ca odinioară, dar surîsul său s-a stins pe buze ca suflat de un vînt invizibil.

Am vorbit mai de toate. I-am spus că, fiind încarcerat în lagărul de la Tg. Jiu — printr-o ferestruică — am zărit coloana sculptată de el. Atunci mi s-a părut că-și recăpătase, pentru cîteva clipe, tinerețea, forța, entuziasmul... Dar numai pentru cîteva clipe. Fără îndoială, se apropiase în zborul gîndului de locul lui de baștină, de coloana lui, sculptată cu măiestrie, cu pasiune și care simboliza, pentru el, creatorul, visul spre mai bine, spre perfecțiune: „*Excelsior*".

Atunci mi-a spus aceste cuvinte — pe care mi le-am însemnat pe loc: „A présent je ne rêve plus et ça va mal..." („Acum nu mai sînt în stare să visez și de aceea îmi merge rău...").

Ne-am despărțit.

Și, ieșind pe ușă, am aruncat ultima privire spre moșul care zăcea nemișcat în pat și se stingea încet, încet. M-am înspăimîntat gîndindu-mă cu cîtă răbdare poate priveghea moartea la căpătîiul unui om.

Lagărele: Miercurea Ciuc, Caracal și Tg. Jiu (1940—1944)

De la început trebuie să spun că nu voi face un istoric al acestor lagăre întemeiate de guvernele burghezo-moșierești de dinaintea celui de-al doilea război mondial. Pînă la înscăunarea hitlerismului în Germania, țara noastră n-a cunoscut asemenea țarcuri născocite pentru îngrădirea gîndirii și pentru a face scut întru apărarea concepțiilor politice, sociale și economice ale claselor dominante. Fără îndoială, cetățenii care nu gîndeau și nu activau pe placul guvernanților de atunci trebuiau izolați — ca niște oi rîioase — de „bravii" cetățeni supuși necazurilor. Nefiind un român pe placul „marilor" acelor zile, am avut și eu „onoarea" să cunosc aceste lagăre.

Prima mea arestare s-a petrecut cam astfel (în 1940):

De obicei, pe la ora prînzului mă întîlneam cu mulți dintre corespondenții străini în holul hotelului „Athénée Palace". Discutam despre evenimentele politice internaționale. Într-o zi, venind la întîlnirea noastră, am fost oprit la intrarea hotelului de mai mulți indivizi. I-am bănuit numaidecît a fi agenți de siguranță. M-au rugat să-i urmez la Prefectura de poliție pentru a da o declarație. Am înțeles pe loc că era vorba de arestarea mea.

La Prefectură m-au poftit într-un birou, unde se mai afla un om arestat.

Rezemat cu coatele de un birou, cu capul prins între palme, am început să mă gîndesc la cele ce se vor întîmpla în ceasurile următoare. Nu prînzisem și întîmplarea făcuse să nu am bani la mine. Am uitat să spun că la „Athénée Palace" mă întîlneam zilnic cu soția mea și cu fiul meu — elev la Liceul „Mihai Viteazul" — pentru a merge să dejunăm cu toții la restaurantul italian al lui Tripcovici, de pe strada Academiei.

Foame nu mi-era. Această întîmplare neplăcută îmi tăiase orice poftă de mîncare. Mă frămînta un singur gînd: ce va zice soția mea că n-am venit la întîlnirea obișnuită. Se va frămînta, crezînd că mi se întîmplase cine știe ce nenorocire. Eu, arestat, ea rămînea singură, fără un sprijin serios, cu copilul, în bătaia vînturilor. Mă chinuiam în tăcere.

Domnul din fața mea tăcea și nu părea de loc copleșit nici de gînduri negre, nici de alt soi de sentimente. Aș putea spune: o stană de piatră.

Fiecare minut care trecea părea o veșnicie.

Neștiind cine era domnul „de piatră" din fața mea, m-am ferit să-i vorbesc. Ora patru... Ora cinci... Și nimeni nu se arătase încă. Mă întrebam dacă nu cumva vom (eu și domnul din fața mea) petrece și toată noaptea în această cameră.

Se îmbina lumina cu primele umbre. Apăru un polițist. Mă întrebă dacă nu doream să meargă pînă la soția mea și să-mi aducă un geamantan cu lucruri și niște bani. Am scris repede cîteva rînduri pe o

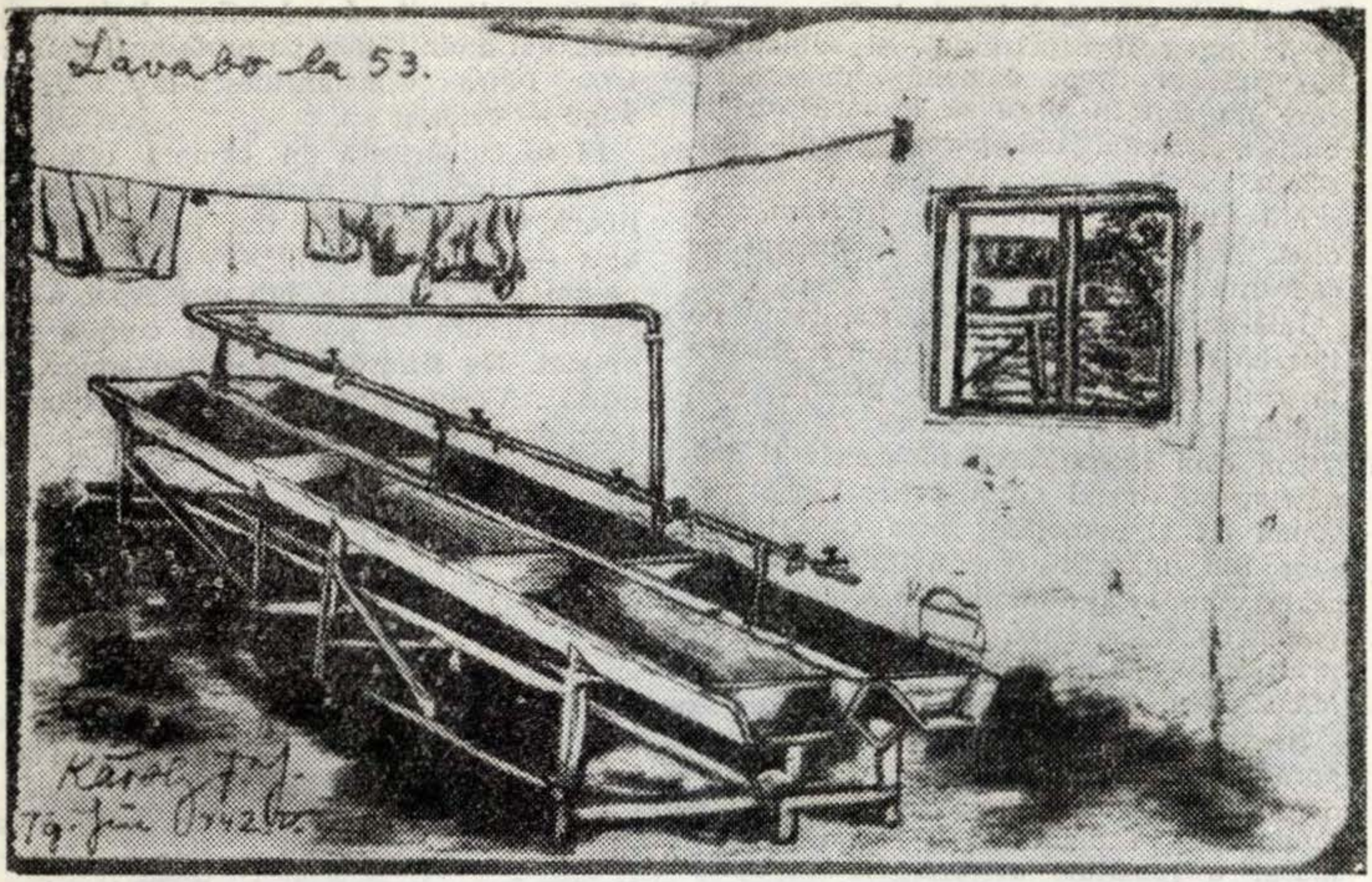

Spălător în lagărul de la Tg. Jiu (1942)

bucată de hîrtie, am dat-o agentului și i-am făgăduit, totodată, o modestă răsplată.

Fără să vreau, exasperat, am spus atunci domnului din fața mea: „Fără îndoială, au de gînd să nu ne dea drumul curînd". „Ne trimit în lagărul de la Miercurea Ciuc" — îmi răspunse, cu un calm englezesc.

După această „luare de contact" m-am hotărît să mă prezint „domnului". Și așa am aflat cine era: avocatul Carcali de la sindicatul C.F.R.

Ceasurile treceau, nimeni nu ne mai dăduse vreun semn de viață. Se întunecase de-a binelea. În fine, omul cu bilețelul meu se întoarse: îmi aduse o valiză mică cu ceva rufărie, un săpun, mașina de ras, pieptene etc., o sumă modestă de bani și un bilețel de la soția mea. El cuprindea cuvinte de îmbărbătare, sărutări din partea ei și de la fiul meu și urări de sănătate...

Trecuse puțin de miezul nopții. Se auziră pași pe culoar. Ușa odăii se deschise. Un căpitan de jandarmi și un jandarm apărură în fața ușii. „Vă rog să ne urmați". Ne scularăm luînd — fiecare — geamantanul în mîna dreaptă și un „trench-coat" pe brațul stîng și, cuminți ca doi mielușei bine dresați, am pornit, urmați de escorta noastră.

Am străbătut multe culoare, am urcat și coborît scări dosnice și, în fine, am ajuns în curtea din spate a Prefecturii, la un „auto-taxi", căruia șoferul îi scotea toate mînerele de la uși. Am așteptat pînă ce această „operație" a fost terminată. Apoi, încadrați de jandarmi, am luat loc în mașină: lîngă șofer, căpitanul de jandarmi, noi, în spate, cu jandarmul între noi. Acesta era un băiat subțirel, înalt; ședeam toți trei destul de bine. Paznicul nostru ținea strîns în mîna dreaptă un revolver; știu doar atît că era bine uns și lustruit.

În fine, am pornit. Trecuse de ora unu. Direcția noastră: Șoseaua Kiseleff, pădurea Băneasa.

Ajuns la capătul Șoselei Kiseleff, m-a străfulgerat un gînd năstrușnic: „...Dar, dacă le-ar trece prin minte să ne facă «scăpați» și să ne asasineze în pădurea Băneasa, cum au făcut cu săptămîni în urmă..." (nu eram doar în timpul domniei regelui Carol al II-lea !?!).

Eram hotărît să mă apăr din răsputeri.

Am trecut de pădurea Băneasa, de Săftica, de încrucișarea drumului cu cel spre Snagov etc. etc. Ne duceau deci la Miercurea Ciuc, unde era un lagăr bine cunoscut de mulți.

Aţipeam din cînd în cînd. Cam aşa li se întîmpla şi căpitanului, şi soldatului. Ne judecau drept oameni „cumsecade", care nu sînt în stare să le facă vreun bucluc. Drumul îmi părea lung, fără sfirşit.

Mă uitam, cînd mă trezeam, la ceas. Acele palide păreau înţepenite pe cadranul întunecos.

Iată-ne ajunşi la Braşov. Căpitanul ne întrebă dacă nu dorim să luăm o gustare la restaurantul gării. Am primit, fără multă tocmeală, „invitaţia".

Îmi cam înţepeniseră picioarele şi mă pătrunsese frigul dimineţii. Lipsa de somn, cît şi „emoţiile" prin care trecusem îmi măreau receptivitatea la răceala umedă a dimineţii braşovene. Un pahar de ţuică, o ciorbă fierbinte şi cîteva sandvişuri m-au pus însă pe picioare. Mă simţeam alt om, mai tînăr.

Ne-am urcat iarăşi în maşină şi am pornit spre Miercurea Ciuc. Copleşit de oboseală, şoferul a rugat pe căpitanul de jandarmi să-i îngăduie să se odihnească măcar o jumătate de oră. Ne-am oprit la marginea şoselei şi am dormit cu toţii. A trecut mult peste jumătatea de oră îngăduită de căpitan.

Ne-au trezit razele luminoase ale soarelui abia răsărit.

Şoferul, fiind oleacă mai odihnit, a dat viteză mai mare autoturismului...

Ne apropiam de Miercurea Ciuc. „Cum va fi acolo?" — mă întrebam în gînd. Eram nerăbdător să ajung la capătul acestei călătorii nedorite.

Între prieteni şi tovarăşi de luptă

Iată-ne în faţa porţii înalte de fier şi a sîrmelor ghimpate ale lagărului. Căpitanul coborî din maşină şi se îndreptă spre clădirea corpului de gardă. Peste cîteva minute ieşi şi ne făcu semn să venim. Jandarmul se ţinea scai de noi.

Intrînd în clădire, am fost întîmpinaţi de un alt căpitan. Avea în mînă actele pe baza cărora îi fuseserăm predaţi.

După ce se uită cîteva clipe la fiecare dintre noi, ne spuse, pe un ton destul de rece, că putem intra în lagăr: ceea ce am făcut, fără o prea mare grabă. Avocatul Carcali mergea cu un pas măsurat înaintea mea. În faţa clădirii principale apăru, deodată, un grup de bărbaţi. Cît ai clipi din ochi, am recunoscut printre ei mai mulţi prieteni şi tovarăşi de luptă.

Ne-am îmbrăţişat cu surîsul pe buze. Eram mulţumit că mă aflam între tovarăşi. Voi aminti doar pe profesorul universitar Petre Constantinescu-Iaşi. Vasile Bîgu — ceferist ş.a.

Ei se cuibăriseră în camera cea mai mică a clădirii, la parter, unde mai erau libere vreo două sau trei paturi. Ne-am ales — eu şi Carcali — cîte unul şi ne-am pus lucrurile sub ele. Apoi a început fiecare să povestească cum a fost arestat. Ne simţeam, aş putea spune, ca acasă... Vorba vine! Între buni prieteni. Francezul are o zicală: „Faire bonne mine à mauvais jeu".

„Ţarcul" lagărului era de o mărime potrivită şi se întindea de la un şir de dealuri împădurite pînă la o cîmpie luminoasă. La trei din colţurile „ţarcului" — zi şi noapte — jandarmi şi mitraliere; la cîţiva paşi de colţul al patrulea se aflau clădirea corpului de gardă al lagărului şi locuinţele ofiţerilor.

Clădirea principală, cu un cat, avea săli mari, în care erau aşezate în rînduri strînse sute de paturi de fier şi saltele umplute cu paie şi puse pe jos. Acestea trebuiau să fie folosite numai în cazul în care numărul „comuniştilor" aduşi va depăşi pe cel al paturilor.

Într-o zi, cu venirea unui lot de comunişti, am zărit, în mijlocul lor, un om care semăna mai mult cu un lord englez. Era îmbrăcat într-un veston şi pantaloni cenuşii de o croială impecabilă, cu cîte o valiză de piele îmbrăcată într-o învelitoare de pînză verzuie în fiecare mînă şi cu o haină de ploaie aruncată pe umăr. „Cine o fi?" — m-am întrebat.

Nu trecu însă mult timp şi l-am văzut vorbind cu vechiul meu prieten, Constantinescu-Iaşi. Păreau a se cunoaşte de multă vreme.

Mi-am luat atunci inima în dinţi şi m-am apropiat de ei. „E marele proprietar Mişu Macavei de la Turnu Severin, primul nostru deputat socialist de după războiul din 16-18" — mi-a zis, cu zîmbetul pe buze, profesorul Constantinescu-Iaşi... şi, prezentîndu-mă pe mine, rosti: „Prinţul nostru". M-am îmbujorat la faţă ca o timidă domnişoară de pension. Apoi i-am strîns mîna cu putere.

Tot cu acest lot au venit şi cîţiva „comunişti adevăraţi": Emil Popa — ceferist, tînăr, înalt, frumos, cu părul ca pana corbului, cu privirea pătrunzătoare, şi prietenul meu din Botoşani, doctorul D. Salzberg, fost colaborator permanent al ziarelor antifasciste „Clopotul", „Soarele", „Raza", „Glasul nostru" etc.

„Eliberat", din ciclul „Lagărul din Tg. Jiu" (1941) de Gheorghe Ceglocoff

Ce poate născoci o minte cazonă

Evenimentele internaţionale se desfăşurau într-un ritm ameţitor. Teama de armatele lui Hitler, lipsa unei orientări politice sănătoase au dus ţara şi poporul nostru la dictatul de la Viena.

Dictatul de la Viena fusese semnat. Într-o dimineaţă, comandantul lagărului ne dădu ordin să ne strîngem lucrurile, căci urma să părăsim lagărul în cîteva ceasuri. Ne-a mai spus că vom fi puşi în lanţuri, pe timpul deplasării de la lagăr pînă la gara unde trebuia să fim îmbarcaţi. Această comunicare a fost foarte rău primită de internaţi. I-am dat de ştire că, în asemenea condiţii, refuzăm să părăsim lagărul. De voie, de nevoie, a fost silit să înghită refuzul nostru, căci nu mai avea la dispoziţie decît o gardă foarte redusă. Mai toţi soldaţii şi jandarmii părăsiseră, cu cîteva ceasuri înainte, Miercurea Ciuc.

La dispoziţia noastră fuseseră puse mai multe vagoane de clasa a III-a. Cîte un jandarm stătea de pază la fiecare din uşile vagoanelor.

Am trecut prin Bucureşti. Nimănui nu i-a fost îngăduit să coboare din vagon. Ne-am mirat mult, dar n-am putut căpăta nici un fel de explicaţie.

De la Miercurea Ciuc am fost duşi la Caracal. O cazarmă cu mai multe clădiri şi cu o curte mare fuseseră prefăcute într-un lagăr încăpător pentru mulţi, dar cu un aspect sinistru.

Timp de vreo două săptămîni, noi, cei de la Miercurea Ciuc, am fost complet izolaţi de cei care se aflau mai de mult în acest lagăr. Eram „comuniştii cei periculoşi".

Comandantul lagărului născocise un joc diabolic: în fiece dimineaţă ne scotea în curte, ne înşira pe două rînduri — ba în poziţie de „drepţi", ba în poziţie „pe loc repaus" — şi făcea apelul de

mai multe ori în șir. Dacă vreunul dintre noi răspundea „prezent“ sau „aici“ pe un ton care nu corespundea capriciului acestui satrap, apelul era reluat de la litera „A“. Iată ce fusese în stare să născocească o minte mai mult decît cazonă.

Noi, tovarășii din camera cea mică de la Miercurea Ciuc, am avut „norocul“ — să zicem așa — să ne strîngem iarăși într-o odaie mai mică și să avem astfel putința de a ne izola măcar cîteva ceasuri pe zi.

Cum se înserа, toate camerele erau înțuiate și un „hîrdău“ era așezat lîngă ușă. Pînă dimineața, cînd trebuia să ne sculăm și să ne pregătim de apel, eram deci nevoiți să ne odihnim și să dormim în aerul viciat al odăii.

Mîncarea lăsa mult de dorit. De citit, n-aveam ce. Arareori căpătam, în ascuns, cîte un ziar... legionar. Bineînțeles, legionar, căci puterea politică fusese preluată de către guvernul Antonescu și de membrii legiunii, în frunte cu Horia Sima.

Aici l-am cunoscut pe vechiul luptător socialist M. Gh. Bujor, care petrecuse aproape două decenii în vestitele noastre temnițe, pe profesorul Ilie Cristea, distins profesor și adevărat democrat, pe Mișa Novicov, un tînăr chipeș, entuziast, gata de orice sacrificiu pentru comunism, și pe mulți luptători antifasciști și comuniști.

În lagărul de la Tg. Jiu am căzut — vorba românească — din lac în puț. Barăci de lemn într-o stare de plîns. Frig. Glod pe vreme de ploaie. Femeile dormeau, la început, în aceleași barăci cu bărbații.

Eram în grupa 7 : așa-zisă a comuniștilor. Între noi și celelalte „țarcuri“ erau oprelișți de sîrmă ghimpată. În baraca în care m-am cuibărit erau vreo 60-70 de paturi cu scînduri suprapuse. Îmi alesesem un loc jos ; deasupra mea se așezase un vechi comunist, tovarăș simpatic, David Avramescu, supranumit de noi „Pașilicu“. M-a ajutat mult să îndur mizeriile acestui lagăr.

Barăcile fuseseră construite de nemți, dar nefiind întreținute cum trebuie se deterioraseră. În multe din ele chiar ploua. Pentru încălzit aveam sobe de fier, dar cum n-aveam decît rații reduse de lemne pentru foc, peste noapte se făcea frig.

Mîncarea era neîndestulătoare. Cîteodată ni se îngăduia să primim pachete cu alimente. Atunci făceam mese comune și fiecare contribuia cu ce primea de acasă.

Ne învîrteam o bună parte din zi prin curtea jalnică, fără copaci, cu rare urme de iarbă, iar altă parte o trăiam trîntiți pe saltelele de paie. Ajunsesem să nu mai mă gîndesc la nimic. Nu eram însă nici demoralizat și nici trist. Mă hotărîsem să îndur orice. Voiam un singur lucru : să ies învingător din această încercare.

Așa, pe neașteptate, ce-i trăsnise prin minte comandantului nostru de lagăr ?! Din ordin de sus sau din proprie inițiativă — nu știu — a hotărît să ne pună la muncă forțată.

Ne-a adunat pe toți într-o dimineață luminoasă și tihnită, pe un teren viran, și ne-a comunicat hotărîrea sa.

Conducătorii grupului comunist aflaseră, nu știu cum, despre această hotărire ilegală a colonelului. Ei stabiliseră în secret „că ne opunem la această măsură“. Delegații noștri : profesorul Ilie Cristea și tovarășul Gheorghe Vidrașcu urmau să transmită colonelului hotărîrea luată.

Primul a vorbit Gh. Vidrașcu. În cuvinte bine cîntărite, el a expus punctul nostru de vedere și hotărîrea de a nu face muncă obligatorie. Colonelul i-a răspuns în termeni foarte puțin demni, cu un dispreț vădit față de un muncitor.

După el, profesorul Ilie Cristea, de la Liceul „Șaguna“ din Brașov, a repetat aceleași idei într-o formă demnă de un intelectual. Colonelul însă i-a răspuns pe un ton jignitor.

Eu nu fusesem delegat să vorbesc. Atitudinea brutală a comandantului nostru de lagăr mă scosese însă din sărite. Tremuram de indignare. Și, nemaiputîndu-mă stăpîni, am urlat din răsputeri : „Sînteți o bandă de asasini !...“ și altele.

Se făcuse o tăcere mare.

Colonelul și cu ofițerii săi s-au retras în grabă. Ai noștri nu rosteau un cuvînt. Așteptau să vadă ce se va întîmpla.

Într-adevăr, n-a trecut nici un sfert de oră și un căpitan, urmat de o parte din garda lagărului — cu baionetele la arme — se apropiară de grupul nostru. Căpitanul rosti trei nume : „Gh. Vidrașcu, Ilie Cristea, Scarlat Callimachi — urmați-ne !“

Încadrați de soldați, am pornit. „Unde ne duc ?“ — mi-am zis.

Fiecare dintre noi a fost închis într-o carceră : gheretă strîmtă în care trebuia să stai, zi și noapte, în picioare, fără să te poți mișca. Ni s-a dat ordin apoi să ne scoatem ghetele și să le predăm caporalului de gardă. Ușa carcerii avea o mică lucarnă dreptunghiulară.

Era în săptămîna mare.

Trebuie să spun că soldaţii au avut o purtare admirabilă faţă de noi. Ne dădeau, pe ascuns, alimente şi ţigări, ne vorbeau frumos. Nu voi uita, niciodată, purtarea lor.

1958

A murit Camil Petrescu. A murit un om în adevăratul înţeles al cuvîntului, a murit un mare scriitor. Camil — cu care mă împrietenisem în preajma anilor 1924 — era o fire stranie, un om de cultură, un om de suflet, care, totuşi, nu reuşea să se împace cu oamenii. De-a lungul vieţii lui a fost frămîntat de tot soiul de idei — uneori idei contradictorii —, dar aceasta nu înseamnă că el s-a lăsat purtat de ideologii remunerative, de ideologii adoptate pentru a-şi satisface cerinţe mărunte, meschine, egoiste. Camil Petrescu a fost un mare umanist al timpului nostru, al poporului nostru.

Mi-era drag, fiindcă era un suflet curat, fiindcă a fost un om între oameni, aşa precum a fost — la vremea lui — eroul său principal din romanul *Un om între oameni*.

De multe ori ne-am certat, am avut polemici violente în presă, nu ne-am vorbit luni de zile, pentru ca apoi să ne împăcăm, să uităm totul — micile neînţelegeri trecătoare — şi să ne îndrăgim ca mai înainte.

Camil Petrescu avea ochi albaştri, în care cuprindea infinitul ceresc şi al mărilor liniştite şi o privire pe care n-o voi uita niciodată. În privirea lui se oglindeau copilăria pură de orfan, dragostea lui faţă de omenire, nervozitatea lui, duşmănia lui faţă de lichele şi de slugile plecate ale potentaţilor zilei, în privirea lui strălucea o adîncă încredere în om, în omul cel adevărat, în omul care va îmbina, în sufletul său, nesfîrşita dragoste a omului către om. Pe acest om, Camil l-a căutat în toată opera sa literară. Şi l-a găsit : în minunata şi uluitoarea frescă a epocii 1848, în cel mai desăvîrşit roman românesc *Un om între oameni*.

Camil Petrescu nu mai este, gînd cu care greu mă pot obişnui.

Pentru mine, el n-a murit... trăieşte în privirea aceea unică a ochilor lui albaştri.

A murit !..

Sufla un vînt de tinereţe

Ce palide sînt cuvintele cu care putem reda ceea ce simţim ! Gîndul îmi zboară cu un sfert de veac în urmă şi-l revăd — aşa cum îl văzusem la Deva : înalt, cu o statură atletică, cu o privire pătrunzătoare, plină de înţelegere, de bunătate. În toată fiinţa lui pîlpîia dorinţa furtunoasă de viaţă, o voinţă de fier şi o nesfîrşită încredere în sine. Dr. Petru Groza, cu zîmbetul pe buze, se pregătea pentru o luptă lungă şi grea.

Venisem împreună cu alţi tovarăşi, trimişi de partidul comunist, să închegăm cu Petru Groza, întemeietorul şi preşedintele Frontului plugarilor, un front popular împotriva pericolului fascist, care se manifesta tot mai mult.

Groza a fost, fără îndoială, unul dintre puţinii oameni politici români care a înţeles că viaţa merge înainte, că nimic nu e veşnic : nici formele sociale, nici formele economice ; el a mai înţeles că toată politica dusă de „partidele istorice“ era o politică strîmtă, egoistă, o politică de satisfacere a intereselor meschine ale unei clase şi ale unor clici şi că poporul muncitor din oraşe şi de la ţară suferă cumplit sub jugul robiei capitaliste. Cu hotărîre, Petru Groza a rupt atunci cu tradiţia politicianismului burghez şi s-a alăturat luptei duse, în condiţiile grele ale ilegalităţii, de partidul comunist. A luat atitudine alături de toate forţele progresiste din ţară, aderînd, fără şovăire, la politica de apropiere de Uniunea Sovietică şi la stăvilirea acelei nebunii războinice care prinsese rădăcini şi la noi în rîndurile legionarilor.

Toate aceste probleme politice : frontul popular, apropierea de U.R.S.S. şi lupta pentru menţinerea păcii, au fost, pe larg, discutate la Deva în anul 1935. Îmi amintesc, parc-ar fi fost doar ieri, de acele zile petrecute în tovărăşia doctorului Petru Groza, pe drumurile parcurse prin minunatele sate, unde Frontul plugarilor avea mulţi aderenţi, de marea întrunire pe care am ţinut-o la Ţebea, lîngă gorunul lui Horea şi mormîntul lui Iancu, de toate şiretlicurile pe care le-a folosit Petru Groza pentru a scăpa de urmărirea agenţilor siguranţei şi a ne da, astfel, putinţa de a circula în voie şi de a vorbi pe îndelete cu ţăranii.

Cît entuziasm, cîtă încredere domnea, atît printre partizanii Frontului plugarilor cît şi printre noi ; îmi aduc bine aminte. Sufla un vînt de tinereţe, un vînt de primăvară.

PROCESELE GREVEI GENERALE DIN OCTOMBRIE 1920

„Prin amploarea și combativitatea sa revoluționară, greva generală a fost cel mai important moment din istoria luptelor de clasă din România; ea a zguduit puternic însăși temelia regimului burghezo-moșieresc. Clasa muncitoare s-a afirmat ca o forță națională în stare să-și asume rolul de conducător al întregului popor în lupta pentru transformarea revoluționară a societății, să conducă destinele întregii națiuni".

NICOLAE CEAUȘESCU : **Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România.**

Perioada 1918—1920 se caracterizează printr-o creștere impetuoasă a combativității revoluționare a maselor muncitoare, determinată de condițiile social-economice și politice interne, stimulată de sporirea avîntului mișcării muncitorești internaționale, sub impulsul victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. În fruntea largilor mișcări de masă din această perioadă a stat proletariatul industrial. Printre revendicările principale ale muncitorimii se înscriau : sporirea salariului, interzicerea concedierilor, ocrotirea muncii, ziua de lucru de 8 ore, demilitarizarea întreprinderilor, democratizarea aparatului de stat, recunoașterea sindicatelor și a consiliilor muncitorești etc.

O importanță deosebită în șirul acțiunilor muncitorești din acei ani are greva generală din octombrie 1920. Ea a fost precedată de numeroase greve și greve generale pe ramuri industriale și regiuni ale țării, manifestări ale voinței muncitorilor de a obține prin luptă drepturile lor. Numai între 1 martie și 20 octombrie 1920, în întreaga țară au avut loc 345 de greve, din care 112 în București.

În condițiile intensificării luptei clasei muncitoare, organizațiile socialiste și sindicale au cerut Consiliului general al Partidului socialist să pregătească o grevă care să cuprindă întregul proletariat. La 11 octombrie 1920, Consiliul general al Partidului socialist a trimis guvernului un memoriu ce conținea principalele revendicări ale muncitorilor. Guvernul a refuzat să satisfacă cererile formulate, și la 20 octombrie

JUSTIȚIA BAIONETELOR

OLIMPIU MATICHESCU
doctor în istorie

a izbucnit greva generală. Au încetat lucrul muncitorii din următoarele ramuri economice : transporturi **(C.F.R., docuri și șantiere navale) ;** industria petrolieră, minieră ; siderurgică ; fier-metal și chimie ; forestieră, lemn și mobilă ; întreprinderi comunale **(uzinele de gaz, apă, electricitate, tramvaie) ;** pielărie ; textilă ; arte grafice ; regia monopolului statului **(tutun, chibrituri, sare) ;** alimentară ; arsenalele armatei și marinei ; casele și întreprinderile comerciale ; instituții particulare **(bănci, comerț, import-export).**

Greva generală a durat 8 zile. Datorită măsurilor represive ale guvernului, slăbiciunilor manifestate în conducerea Partidului socialist, ea a luat sfîrșit la 28 octombrie.

A urmat un puternic val de represiuni îndreptate, în primul rînd, împotriva conducătorilor grevei : au fost arestați fruntașii Partidului socialist, ai mișcării sindicale și membrii comitetelor de grevă ; sediile organizațiilor muncitorești au fost devastate și apoi sigilate ; organele de presă proletare, suprimate. Întrunirile au fost interzise și s-au impus restricții de circulație. S-a trecut la mobilizarea lucrătorilor feroviari și a celor din principalele întreprinderi ; s-au făcut evacuări din locuințele proprietate de stat ; mii de muncitori au fost arestați.

Acest ansamblu de măsuri teroriste, samavolnicia și arbitrariul aparatului represiv nu reprezentau însă decît un preludiu la marele act al „răzbunării de clasă", cum, pe drept cuvînt, pot fi apreciate înscenările judiciare care au urmat grevei.

„Un colonel bătrîn poate fi un general tînăr!"

Chiar în prima zi a grevei generale, în București au început arestări masive în rîndurile conducătorilor mișcării muncitorești. O activitate febrilă au desfășurat în acest sens Parchetul Tribunalului Ilfov și cele șapte cabinete de instrucție, unde socialiștii au fost aduși pe rînd pentru a fi anchetați. A doua zi a avut loc procedura confirmării mandatelor de arestare. Cu acest prilej, numeroși avocați au protestat, contestînd valabilitatea argumentelor în virtutea cărora fuseseră arestați militanții socialiști.

Incidentele produse cu prilejul confirmării mandatelor de arestare — în special în cazul lui Emanoil Socor și Toma Dragu, de profesiune juriști — au dezvăluit limpede intenția autorităților de a deferi pe arestați tribunalelor militare, în care guvernul avea mai mare încredere. Ca urmare, a doua zi, judecătorii de instrucție, însărcinați cu anchetarea socialiștilor reținuți, au primit dispoziții să-și decline competența. Printr-un ordin al guvernului, procurorul s-a transformat în comisar regal, iar delictul prevăzut în articolul 28 al legii Trancu-Iași, pedepsit cu trei luni pînă la un an închisoare corecțională, s-a transformat subit în „crimă contra siguranței statului", pentru care, conform articolului 53, titlul II adițional din Codul justiției militare, se aplica pedeapsa capitală.

Urmărind să obțină cu orice preț condamnarea membrilor Comitetului executiv al

Partidului socialist, generalul Averescu — șeful guvernului — a început „selecționarea" judecătorilor. Trebuia, mai întîi, un președinte, care să prezinte pentru autorități o garanție serioasă că nu se va abate de la ordinele primite. Acesta a fost găsit în persoana unui vechi colonel — Adrian Miclescu. Chemat în fața primului ministru, spre a i se anunța hotărîrea, Miclescu a protestat formal, arătînd că e „prea vechi în grad pentru această funcție" și că ar fi de preferat „un camarad mai tînăr".

— Nu face nimic, s-a grăbit să-l liniștească Averescu, pricepînd aluzia, un colonel bătrîn poate fi un general tînăr ! și i-a arătat decizia prin care regele îl avansa general.

Procesul de la București este cel mai însemnat dintre numeroasele procese ale grevei generale. Aceasta nu numai pentru că el reunea pe banca acuzării marea majoritate a membrilor Comitetului executiv al Partidului socialist *, dar și prin aceea că desfășurarea lui — marcată de o largă atmosferă de solidaritate a muncitorilor, a opiniei publice democratice și progresiste cu cei inculpați și de audierea, în calitate de martori ai apărării, a numeroase personalități politice ale regimului burghezo-moșieresc, — evidențiază cel mai bine sensul său de clasă. Pe de altă parte, procesul de la București a fost luat ca etalon, influențînd sub raport juridic toate celelalte procese judecate de curțile marțiale din restul țării.

„Sîntem în stare de război cu Partidul socialist..."

Articolul 53 din Codul justiției militare, la care ne-am mai referit, avea următorul conținut : „...Se pedepsește cu moartea în timp de război, iar în timp de mobilizare cu munca silnică, oricine în mod clandestin, deghizat sub false pretexte sau orice alt mijloc fraudulos, va săvîrși vreo faptă care ar primejdui siguranța statului, operațiunile armate, apărarea țării, sau care ar înlesni operațiunile inamicului".

Articolul viza deci o situație de război, și anume de **război efectiv.** Izbucnirea și desfășurarea grevei generale au avut loc însă într-o stare de **pace efectivă.** Cu toate acestea, autoritățile nu s-au sfiit să încadreze faptele imputate celor arestați în acest articol. Pentru a se putea răfui cu re-

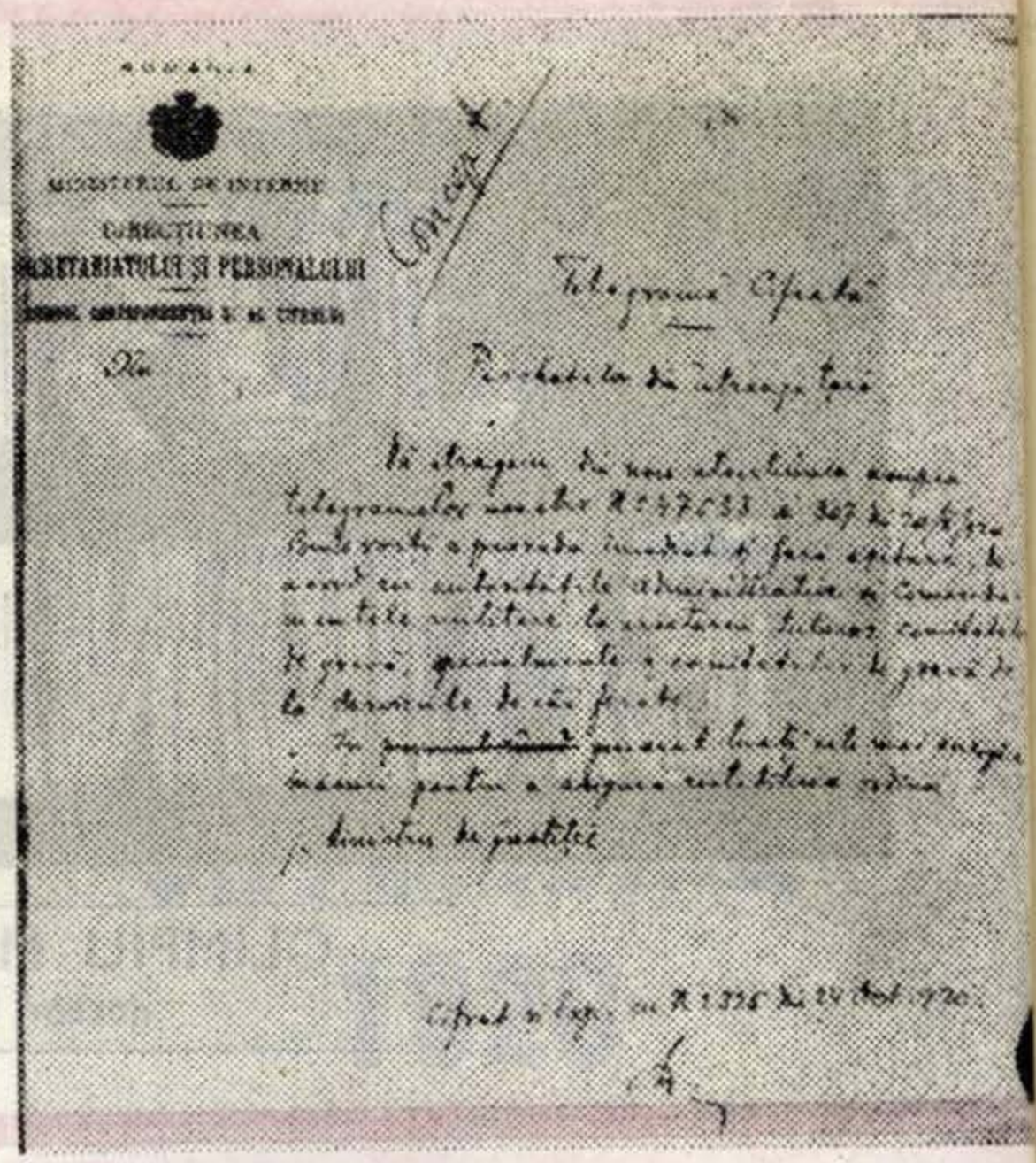

„Binevoiți a proceda imediat și fără ezitări... la arestarea tuturor comitetelor de grevă..." — glăsuia telegrama Ministerului de Interne din 24 octombrie 1920

prezentanții clasei muncitoare, ele au recurs la Codul justiției militare ; în Codul civil, greva generală și ordonarea ei nu constituiau delicte care să poată fi considerate „crime contra siguranței statului".

Faptele erau atît de evidente încît nici unul dintre magistrații Curții marțiale nu a putut motiva convingător invocarea articolului sus-citat. Singur C. Argetoianu, ministrul de interne, a dat, la o interpelare în timpul procesului, un răspuns pe cît de clar, pe atît de cinic : „Ce vrei, sîntem în stare de război cu Partidul socialist și deci numai Curtea marțială îi poate judeca".

Procesul a început în dimineața zilei de 12 noiembrie 1920. Comisarul regal, Gică Ionescu, a expus ordonanța definitivă de dare în judecată. În rezumat, inculpaților li se aducea acuzația că ar fi comis un fapt primejdios pentru siguranța statului, în timp de mobilizare și „sub false pretexte". Din ordonanța definitivă reieșea că socialiștii urmau să fie judecați pentru anumite „intenții" pe care ar fi urmărit să le pună în aplicare prin intermediul grevei, în virtutea unor dispoziții „străine".

Netemeinicia acestor acuzații absurde a fost demonstrată, sub multiple aspecte, de către numeroși apărători, avocați de prestigiu, printre care Dem Dobrescu, N. D. Cocea, Constantin Titel-Petrescu, Gr. Iunian, P. Chapler, Lupu Kostaki, I. Crătunescu, L. Șaraga, G. Petrovici, Vasilescu-Nottara.

---

* In documentele vremii, procesul Comitetului executiv al P.S. este cunoscut sub denumirea de „Procesul celor 9". In realitate — avînd în vedere scoaterea de sub culpă a lui Nicolae Buda și evadarea, în timpul instrucției, a lui Atanasie Grecu, au fost judecate 8 persoane : Ilie Moscovici, Toma Dragu, G. Petrescu-Ghempet, Alexandru Oprescu, Spiridon Calu, Emanoil Socor, Alexandru Pătrușescu și Paul Marc.

Dezbaterile propriu-zise ale procesului au fost precedate de interogarea amănunțită a celor inculpați. Din întrebările și mai ales din insinuările procurorului regal s-a observat că autoritățile căutau în mod deliberat să creeze o atmosferă denaturată, să calomnieze partidul și pe conducătorii săi.

Acuzații s-au apărat cu curaj și demnitate. Luînd cuvîntul în replică, Ilie Moscovici, G. Petrescu-Ghempet, Em. Socor și alții au demonstrat că falsul și demagogia, ca metode de luptă politică, folosite atît de larg de partidele burgheze, erau respinse cu indignare de către organizațiile muncitorimii.

Apărarea a folosit contradicțiile evidente care rezultau din însăși construcția acuzării. Astfel, pe de o parte inculpații erau acuzați că ar fi ordonat muncitorimii să declare greva generală, iar pe de alta li se contesta dreptul de a fi reprezentanții săi oficiali.

Desfășurarea procesului a evidențiat încă o dată politica reacționară, antimuncitorească promovată de guvernul averescan, stîrnind un puternic val de simpatie și solidaritate cu cei inculpați. Este semnificativ faptul că o serie de juriști de prestigiu din Capitală și alte localități au condamnat înscenarea juridică din București. Ca urmare, „un consiliu de oameni de drept", civili și militari, a fost convocat la Ministerul de Interne în speranța că elocința și, desigur, și alte „mijloace" de care dispunea C. Argetoianu îi va determina să privească măsurile judiciare împotriva socialiștilor într-o lumină mai favorabilă pentru guvern. Dar punctele de vedere nu au putut fi manevrate întocmai după dorința acestuia. Se menționează, de pildă, că D. Procopescu, procurorul general de la Înalta curte de casație, a susținut cu acest prilej că judecarea procesului la Curtea marțială constituie „o eroare" și că socialiștii nu puteau fi judecați decît de Tribunalul civil.

Procesul s-a încheiat în ziua de 25 noiembrie 1920. Conform sentinței nr. 1, dată de Curtea marțială a Corpului II armată teritorial, S. III, Ilie Moscovici, G. Petrescu-Ghempet, Alexandru Oprescu, Spiridon Calu, Emanoil Socor, Paul Marc și Alexandru Pătrutescu au fost condamnați la 5 ani muncă silnică pentru pretinsul delict de „crimă contra siguranței statului". La scurtă vreme de la judecarea recursului la Curtea de casație a avut loc un fapt destul de semnificativ. Printr-un decret regal, publicat în „Monitorul oficial" din 26 martie 1921, pedeapsa de 5 ani muncă silnică a fost comutată la un an închisoare corecțională, conform articolului 28 din Legea privind conflictele colective de muncă. Sub presiunea puternică a opiniei publice, cercurile oficiale, care depășiseră orice limită, au fost silite să revină asupra sentinței.

Ulterior, același tribunal militar din București a judecat și alte procese ale grevei generale. Dintre acestea, cel mai însemnat a fost procesul Comisiei locale a sindicatelor muncitoresti din București, din iulie 1921. Ion Burcă, Simion Predescu, Fritz Feteș, Constantin Popovici și Isac Leonard au fost puși în urmărire și arestați pentru contribuția lor la organizarea și desfășurarea grevei generale.

Expunerea de motive a ordonanței de dare în judecată a fost, în liniile sale esențiale, identică cu cea din procesul intentat membrilor Comitetului executiv al Partidului socialist, cu deosebirea că acuzația de „crimă contra siguranței statului" era agravată, folosindu-se prilejul creat prin arestarea participanților la Congresul I al P.C.R., care survenise între timp. Sancțiunile date au fost asemănătoare : 5 ani muncă silnică.

Argetoianu : — Na cheile, deschide ușa, dar să nu lași pe nimeni să intre („Chemarea" din 3 noiembrie 1920)

Deschiderea clubului socialist

D-l Argetoianu. — Na cheia, deschide ușa, dar să nu lași pe nimeni să intre.

Teroarea răscolește țara

Numeroase procese ale conducătorilor grevei generale au fost organizate de către tribunalele militare în provincie. Ele pot fi foarte greu reconstituite din cauza absenței documentelor. Cele mai însemnate dintre acestea au fost procesele de la Timișoara și Sibiu.

Înscenarea judiciară de la Timișoara s-a desfășurat, în perioada 2—7 decembrie 1920, în fața Tribunalului militar al Diviziei 1 infanterie. Erau inculpate, în virtutea ace-

leiași învinuiri de „crimă contra siguranței statului", 17 persoane, fruntași ai mișcării muncitorești din localitate, printre care Traian Novac, secretarul Partidului socialist din Banat, și Koloman Müller, secretarul Comisiei generale a sindicatelor muncitorești din această regiune. Tribunalul militar primise ordin — după cum rezultă din expunerea comisarului regal — să dea socialiștilor o pedeapsă „exemplară" : 10 ani muncă silnică. Împotriva lor au fost formulate, pe lîngă acuzații asemănătoare cu cele din procesul de la București, și învinuirea de a fi activat în sprijinul rebiu n-a făcut excepție de la regulă, judecînd pe cei arestați nu atît pentru probleme legate direct de pregătirea și desfășurarea grevei generale, cît pentru convingerile lor politice. Acuzația de „crimă împotriva securității statului" adusă lui Rudolf Meyer, de pildă, avea în vedere cu precădere activitatea politică anterioară a acestuia : propaganda socialistă făcută în rîndurile prizonierilor români din Rusia sovietică, unde îl cunoscuse pe Lenin, faptul că, întors în țară, militase pentru crearea partidului comunist. După 9 zile de dezbateri (27 decembrie 1920 — 4 ianuarie 1921), tribunalul a

Un grup de greviști din Valea Jiului

zolvării unor probleme specifice muncitorilor timișoreni : autonomia caselor de boală, lupta împotriva expulzărilor ș.a. Cu toată apărarea, susținută cu căldură de avocații Pascu Ștefan și Crîșmariu, din baroul Timișoarei, și cu toate depozițiile a numeroși martori ai apărării, printre care dr. Petru Groza, care s-au pronunțat în favoarea celor inculpați, a activității lor de susținere a revendicărilor economice și politice ale clasei muncitoare, conducătorii muncitorilor au fost condamnați la pedepse grele.

Trei mari procese ale grevei generale au fost judecate de Curtea marțială din Sibiu. Au apărut mai întîi în fața instanțelor militare 25 de socialiști din localitate, a căror judecare, după cum remarca ziarul „Tribuna socialistă", „a stîrnit o mare senzație (în sens de revoltă — **n.a.**) în cercurile juridice și muncitorești". Tribunalul din Si-

pronunțat sentința : trei socialiști au fost condamnați la cîte 10 ani muncă silnică, alții nouă la pedepse variind între 1 și 8 ani detențiune.

A urmat apoi marele proces al minerilor din Valea Jiului (Vulcan, Lupeni, Lonea, Petroșani), despre care, din păcate, avem foarte puține documente. Din cîteva informații apărute în „Socialismul" și „Dacia Traiană" rezultă că procesul a început la 23 februarie 1921 în prezența a peste 100 de martori, că au fost judecați 57 de muncitori și că, după 6 zile de deliberări, au fost condamnați 17 socialiști la diverse pedepse.

La 11 martie 1921, în fața aceleiași instanțe au compărut 39 de muncitori ferovi-

ari din Simeria. În cele opt zile cît au durat dezbaterile au fost audiați 80 de martori, care, în marea lor majoritate, s-au solidarizat cu cei inculpați, demonstrînd prin fapte și exemple concrete netemeinicia acuzațiilor ce li se aduceau. Cu toate acestea, nouă muncitori au fost condamnați la cîte cinci ani muncă silnică.

Tribunalul din Cluj declarat „incompetent"

Instrucția judiciară a grupului de inculpați din Cluj a avut o evoluție deosebită. La început, Parchetul general din localitate a dispus urmărirea și judecarea lor severă nu numai pentru delictul de „provocare la grevă", dar și pentru „crimă de sabotaj", „înaltă trădare" și „răzvrătire", prevăzute și pedepsite mult mai grav, conform diverselor articole din Codul penal. Dar, la puțin timp, Curtea de apel a anulat decizia Camerei de acuzație, declarînd Tribunalul din Cluj ca „incompetent". Acuzații au fost înaintați Tribunalului Ilfov în vederea dresării actelor necesare și atașării lor la grupul socialiștilor din București, judecați de Curtea marțială a Corpului II armată.

La Brașov, trierea celor 115 muncitori arestați a durat o perioadă mult mai îndelungată. Au fost reținute, în cele din urmă, 29 de persoane, conducători ai organizațiilor muncitorești și bărbați de încredere din fabrici și întreprinderi. Inculpații din Brașov au fost anchetați de Tribunalul civil, în baza articolului 27 din legea Trancu-Iași. Ulterior, în martie 1921, considerîndu-se că mulți dintre ei sînt comuniști, dosarele lor au fost înaintate Curții marțiale, urmînd a fi judecați pentru învinuirea de „crimă contra siguranței statului".

Un alt proces al grevei generale, pe care îl avem semnalat documentar, a fost judecat la Craiova, în luna noiembrie 1920, de către Curtea marțială a Corpului I armată. Acuzații, fruntași ai mișcării muncitorești din Turnu Severin, au fost puși sub culpă „pentru nesubordonare la legile militare". Apărarea a fost susținută de avocații Mihail Cruceanu și Ștefan Botoi.

Judecătorul de instrucție se simte „șocat"

Pe lîngă procesele judecate de instanțele militare, în majoritatea regiunilor țării au avut loc numeroase alte procese, de mai mică amploare, în fața justiției civile.

În Moldova — la sfîrșitul anului 1920 și prima jumătate a anului următor — au fost judecați și condamnați un număr mare de socialiști. La Iași, de pildă, au fost judecați Gh. Tănase, Zaharia Tănase, Leon Gheller, Gh. Talpă și numeroși alți fruntași ai mișcării muncitorești din localitate. Procesul, început la 7 noiembrie 1920, a fost amînat de mai multe ori, inculpații fiind supuși unui regim brutal și vexatoriu din partea aparatului represiv. Dezbaterile au fost reluate la începutul lunii ianuarie 1921, numai după ce socialiștii întemnițați au declarat greva foamei.

In timpul procesului de la Sibiu

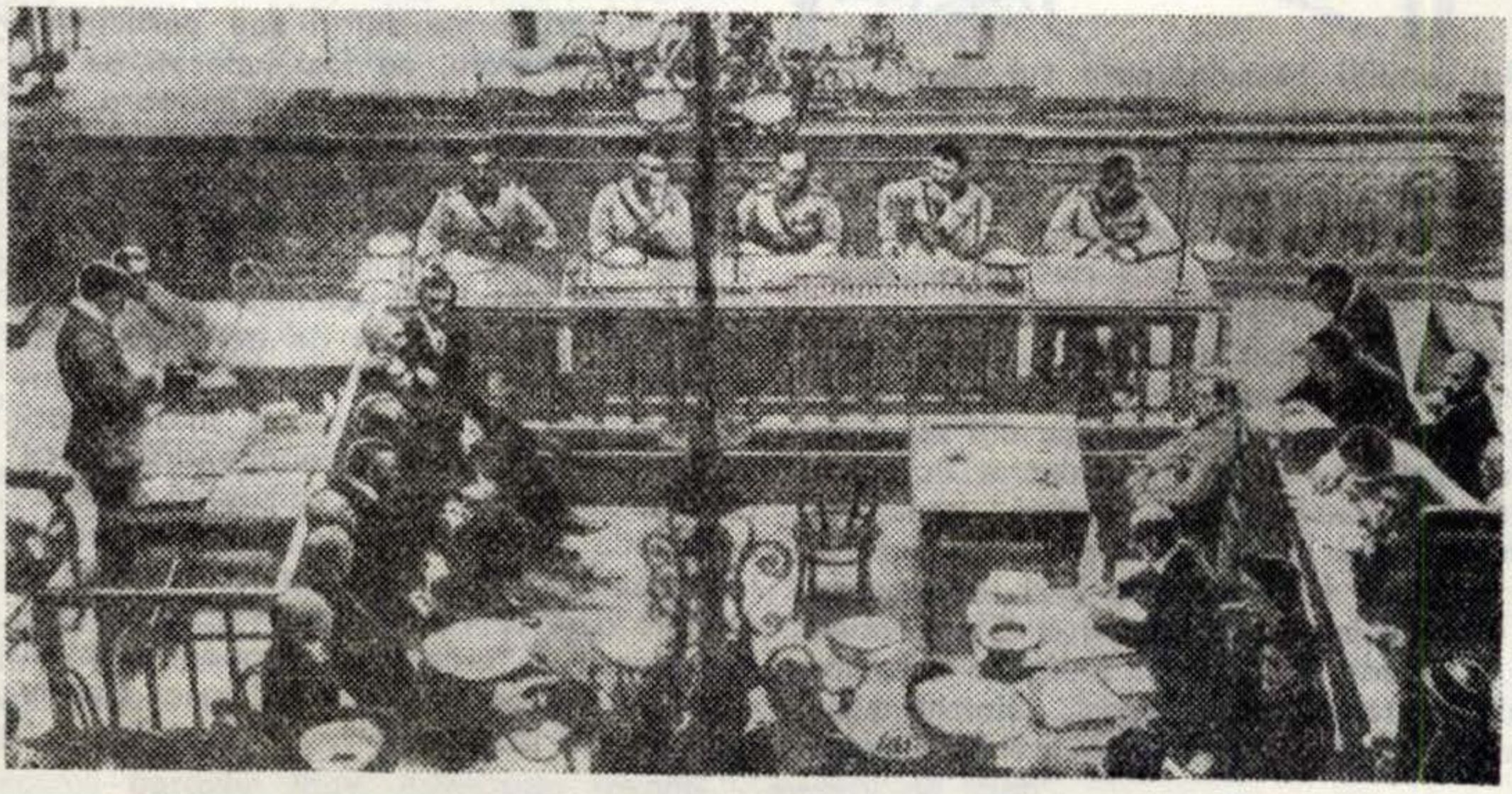

Mareșalul von Averescu șeful cenzurei

(„Chemarea" din 24 octombrie 1920)

În condiții asemănătoare s-a desfășurat procesul socialiștilor din Piatra Neamț, ca și din Bacău, unde chiar în zilele grevei generale parchetul a deschis acțiune judiciară împotriva conducătorilor organizațiilor sindicale din localitate și împrejurimi : Salonți, Moinești, Comănești.

La Bîrlad a fost arestat și suspendat din învățămînt profesorul Petre Constantinescu-Iași, fiind acuzat, împreună cu alți socialiști din localitate, că ar fi conlucrat la organizarea și desfășurarea grevei generale. Din protestul trimis Ministerului de Justiție la începutul lunii ianuarie 1921, semnat de P. Constantinescu, I. Iacomi și Gh. Candel, se desprinde tratamentul brutal la care socialiștii arestați erau supuși. „Sîntem menținuți de mai bine de două luni în prevenție fără ca instrucția să se fi terminat și fără ca să fi fost vreo singură dată cercetați de la data emiterii mandatului, 25 octombrie 1920. Am avut și încă continuă un regim special : interzicerea lecturii ziarelor și cărților, interzicerea vizitării de către rudele noastre, înseși soțiile neputîndu-ne vedea, lipsa unor îngrijiri necesare pentru buna întreținere a sănătății și higienei corporale, cererile de asemenea natură fiind refuzate de d-l judecător de instrucție".

Șocat de această intervenție, urmată de o notă a Ministerului de Justiție prin care se cerea autorităților locale „să grăbească darea unei soluții", judecătorul de instrucție al Tribunalului Tutova a căutat să se răzbune. Ca urmare, într-un nou raport trimis Ministerului de Justiție, o dată cu afirmația insidioasă că „întrucît din instrucțiunea făcută pînă în prezent rezultă că inculpatul Petre Constantinescu și ceilalți, prin îndemnarea la grevă, nu urmăreau altceva decît a unelti în contra siguranței statului, provocînd revoluțiunea", găsim și propunerea respectivului tribunal de a se „desesiza de la instruirea acestei afaceri", urmînd ca inculpații să fie înaintați spre judecată Curții marțiale a Corpului III armată, „deoarece — se arăta în final — faptele stabilite în sarcina inculpatului Petre Constantinescu și a celorlalți intră în prevederea art. 53 Cod. just. militare, titlul II adițional".

Procese ale grevei generale au mai avut loc la Fălticeni, Vaslui, ca și la Constanța, Galați, Tulcea ș.a., unde au fost judecați și condamnați conducătorii organizațiilor politice și profesionale locale ale clasei muncitoare. Procesele muncitorilor de pe Valea Prahovei au fost judecate de către Tribunalul civil din Ploiești, la sfîrșitul lui 1920 și în primele luni ale anului următor. Maltratarea sălbatică a muncitorilor arestați la Cîmpina a făcut obiectul unei interpelări în parlament din partea deputatului socialist Alexandru Dunăreanu. Un mare număr de muncitori, organizatori sau participanți la greva generală, au fost judecați de tribunalele civile din Banat (Timișoara, Lugoj, Caransebeș). Astfel, după săptămîni de peregrinări pe la diverse garnizoane militare, în fața Parchetului Tribunalului Arad au fost aduși spre a fi judecați 18 muncitori minieri din Brad, Cîrstișor și împrejurimi. Toți erau învinuiți de activitate anticonstituțională, prin agitație la grevă, simpatie pentru Internaționala a III-a și răspîndirea materialelor propagandistice cu caracter revoluționar. Rechizitoriul judecătorului de instrucție se încheie în majoritatea cazurilor într-un mod stereotip și cu o politețe care se voia ironică : „Este un distins, mare și primejdios propagandist al anarhiei și dezordinii și a îndemnat masele muncitorești la grevă".

„Timpul curge, curge mereu și timpul este al nostru..."

În linii mari, acestea au fost principalele procese ale grevei generale, judecate la sfîrșitul lui 1920 și în primele luni ale anului următor. Se impune precizarea că toate procesele legate de greva generală, a căror instrucție nu începuse încă pînă în momentul arestării participanților la Congresul I al P.C.R. (mai 1921), au fost comasate și inculpații au fost judecați în cadrul marelui proces din Dealul Spirei (ianuarie — iunie 1922).

Mișcarea de solidaritate cu socialiștii arestați și întemnițați în timpul grevei generale a căpătat forme organizate, manifestîndu-se în trei direcții principale : ajutorare materială, apărare morală și juridică. Este semnificativ faptul că în timpul dezbaterilor, în momentele de mare tensiune, cînd procurorul regal își dezvolta litaniile detractoare, insinuînd asupra așa-zisului caracter anarhic al grevei generale și contestînd calitatea celor inculpați de a reprezenta interesele muncitorimii, cîteva mii de muncitori feroviari și tipografi protestau împotriva caracterului abuziv și samavolnic al înscenării judiciare de la Curtea marțială, afirmînd, sub semnătură, că greva generală a fost emanația muncitorimii și că se solidarizează cu cei arestați.

Sentința de la București, netemeinicia acuzațiilor aduse muncitorilor socialiști au fost comentate pe larg nu numai în organele de presă muncitorești, dar și într-o serie de organe de presă burgheze.

„Sentința nu poate avea nici o valoare — remarca ziarul burghez „Steagul" — după dezbaterile care au așezat pe banca acuzării, pe o bancă de acuzare mult mai gravă, pe primul ministru al țării și pe ministrul ordinii, pe însuși d-l Argetoianu". O poziție potrivnică procesului a adoptat N. Iorga, în „Neamul românesc" : „La Curtea marțială se adună capete de acuzare nu împotriva celor ce stau pe banca păzită de santinele, ci împotriva destrăbălatei demagogii care primejduiește cele mai vitale interese ale țării. Procesul, din fericire, nu-l va judeca această Curte marțială care se ridică în picioare salutînd la plecare pe primul ministru, atît de compromis în urma dezbaterilor pe care ar trebui să le evite. Procesul se poate spune că l-a și judecat țara".

Merită relevată atitudinea curajoasă și demnă pe care au avut-o diverși avocați, ale căror pledoarii au depășit cadrul restrîns al apărării juridice propriu-zise, devenind mărturii grăitoare de simpatie pentru mișcarea muncitorească și organizațiile sale. „În țara noastră, lupta politică este canibalică. La noi nu se îngăduie o mișcare de idei — remarca, de pildă, Dem Dobrescu, decanul baroului Ilfov. Adevărata revoltă, adevărata mizerie nu este opera acestor oameni. Războiul a dat fiecăruia posibilitatea să-și dea seama de nevoile lui și să le exprime. [...] Și se întîmplă din fericire după război că s-a întărit socialismul".

Situația deosebit de grea a deținuților, lupta lor pentru obținerea regimului politic în închisori au constituit obiect de dezbatere în parlament. Moțiuni de protest împotriva regimului degradant la care erau supuși arestații au fost depuse de Alexandru Dunăreanu, deputat socialist, și de dr. Nicolae Lupu. „Am onoare a aduce la cunoștința Onor Adunării că regimul la care sînt ținuți, în diferite închisori ale țării, conducătorii și militanții socialiști este incompatibil și cu veacul în care trăim, și cu viața unei țări civilizate — arăta dr. N. Lupu în alocuțiunea sa. Astfel, la Iași, în afară de colegul nostru, d-l deputat Tănase, se află închiși de 50 de zile 18 inși, care, neputînd suferi regimul celului reci cu ciment și fără nici o mobilă, au recurs la 10 zile de greva foamei. La Jilava, în afară de colegii noștri, care au suferit o atît de crudă și nedreaptă condamnare, sînt 70 de deținuți conducători socialiști [...] cărora nu

„Există adevăr și adevăr..." („Dimineața" din 19 octombrie 1920)

li-e permis a fi vizitați de familiile lor, nici a li se aduce hrană de acasă, iar ce li se dă ca nutriment acolo nu e demn de un om. La Bîrlad, un valoros profesor, P. Constantinescu, care e și un cercetător istoric, stă fără nici o vină de 50 de zile în închisoarea comună cu hoții și delincvenții. La Piatra Neamț și în alte părți acești oameni sînt zilnic bătuți ori de gardienii închisorii, ori de anumiți hoți de codru, cărora li se promite eliberarea în schimbul acestei odioase meserii de călăi".

Doctorul Lupu făcea apel la toți deputații din parlament să se pronunțe pentru încetarea acestor samavolnicii.

Lupta pentru amnistierea deținuților politici a stat și în atenția Congresului de constituire a partidului comunist. În moțiunea votată în acest sens se arăta : „Congresul Partidului socialist, întrunit în ziua de 8 mai 1921, înainte de a-și începe lucrările sale, destinate întăririi mișcării socialiste și asigurării unei izbînzi cît mai grabnice, se simte dator să aducă prinosul său de recunoștință vouă, tovarăși, bărbați și femei, care suferiți cu bărbăție toate lipsurile și rigorile ocnelor și închisorilor și vă încredințează că lupta voastră, care e și a noastră, va urma hotărîtă mai departe, așa ca toate suferințele voastre să fie spre binele clasei muncitoare și întru pregătirea liberării sale".

Autoritățile au fost nevoite, în ultimă instanță, să țină cont de protestul unanim al maselor muncitoare, întocmind proiecte de acordare a amnistiei generale. S-a dovedit însă foarte curînd că amnistia politică acordată în iunie 1922, sub presiunea maselor muncitorești, a constituit un paleativ și nicidecum o rezolvare definitivă a problemei deținuților politici. Prigonirea mișcării muncitorești a continuat. Dar, ca și în cazul grevei generale, teroarea nu a dat rezultatele scontate de burghezie. Ni se pare simbolică remarca optimistă pe care, cu jumătate de secol în urmă, o făcea unul dintre socialiștii condamnați la muncă silnică : „Noi stăm însă în închisoare încrezători în forța ideilor noastre, pe care nici guvernul, nici curțile marțiale n-o vor putea clinti. **Tot ce există pe lumea aceasta poate fi oprit și întors din calea lui. Timpul însă nu. Timpul curge, curge mereu și timpul este al nostru".**

MESAJUL UNUI STEAG

În bogata colecție a *Muzeului de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România* a intrat o piesă nouă. Este vorba de steagul corului sindicatului muncitorilor minieri din Ocna de Fier, județul Caraș-Severin. Păstrat cu multă grijă și dragoste de către muncitorii din acest important centru minier al țării, el a fost donat de curînd muzeului.

Steagul datează din perioada 1900-1909, cînd, probabil, a luat ființă și sindicatul muncitorilor din Ocna de Fier. Executat din mătase roșie, avînd dimensiunile de 1,50/1,55 m, a fost brodat cu fir metalic auriu. Valoarea lui istorico-documentară constă în simbolurile înfățișate, în conținutul de idei al moto-ului scris cu litere de aur pe una din fețele acestuia :

„Munți și dealuri de fer tare
Ziua noaptea'm sfredelit.
N-am văzut ziuă, nici soare
Și'ntunerec am muncit.
Dar azi e zi de sărbătoare,
Azi lucește ș-al nost'soare,
Haideți dar cu voe bună
Să cîntăm doina străbună !"

Pe a doua față a steagului se află inscripția : „Reuniunea de cînt din Vaskö", denumire a localității respective din acea perioadă. Sub inscripție se află o liră și emblema sindicatului muncitorilor reprezentată prin două ciocane de miner. Toate acestea sînt sprijinite de două mîini împreunate, simbolizînd ideea de unire, idee întîlnită adesea pe steagurile primelor asociații profesionale ale muncitorilor create la mijlocul secolului trecut. Desenul este încadrat de două motive florale, reprezentînd o creangă de stejar și una de măslin, executate din fir aurit. În partea de jos sînt menționați anii 1900-1909. De jur împrejur sînt prinse franjuri metalice. Pe port-drapel sînt aplicate plăcuțe de argint în formă de liră, pe care au fost gravate numele muncitorilor care au contribuit cu bani la confecționarea steagului și la desfășurarea activității culturale. De-a lungul anilor, steagului i-au fost adăugate trei eșarfe.

Steagul corului sindicatului muncitorilor minieri din Ocna de Fier ilustrează și el tradițiile mișcării muncitorești.

Maria ARIMIA, Silvia FURO

ITINERAR ISTORIC

Pe urmele lui

SHAKESPEARE

RADU BELIGAN

Există oameni a căror urmă în lume este atît de intensă, de amplă și de permanentă încît — oricîte s-ar ști despre ei — în jurul lor se menține o zonă de umbră și de anonimat. Figura lui Shakespeare — poate cel mai cunoscut și mai viu dintre scriitorii tuturor veacurilor, apropiat de noi în timp doar ca la o zvîrlitură de băț —, fixată prin raportările contemporanilor și cercetările a mii de shakespeareologi eruditi, continuă să constituie un mister care îngăduie cele mai fantastice ipoteze. Îndrăgostit de opera shakespeareană, încerc adesea să îndepărtez aceste tulburătoare presupuneri, consolîndu-mă de toate întrebările rămase fără răspuns prin fraza rostită cîndva de un exeget : dacă nu reușești să înțelegi omul prin opera sa, nu vei izbuti să-l cunoști nici dîndu-i binețe. Și totuși, ce sentiment reconfortant am avut călcînd prin locurile și pe străzile pe care a călcat Shakespeare ! Căci reducerea la proporții umane a unui personaj de proporții demiurgice nu-l scade în fața noastră, a muritorilor de rînd, ci ni-l apropie.

Amintirea lui Will

Prin Londra am străbătut, pe jos, uliție și bulevarde încercînd să regăsesc, cu mintea, sub asfaltul orașului modern, pietrele de odinioară ale caldarîmului pe care a pășit el. Am pornit ca tînărul de douăzeci

de ani, sosit cu patru secole înaintea mea în capitala Engliterei, să dau de urma trupei lui James Burbage, tîmplarul-om de teatru, care trecuse prin Stratford și jucase în fața lui *Master* (jupîn) John Shakespeare — primarul tîrgușorului — și a copiilor lui.

Pe malul stîng al Tamisei, mult către nord, pătrund în *the liberty of Shoreditch*, fosta suburbie căzută sub jurisdicția sobră a City-ului de-abia în ultimii ani ai secolului al XVI-lea. În cale îmi apare o biserică mare, purtînd numele sfîntului Leonard, în care aflu că au fost înmormîntați James Burbage și fiul său Richard, cel dintîi interpret al lui Hamlet. În apropiere, Holywell-row îmi amintește de numele mănăstirii Benedictinilor. Aici, în plin cîmp, știu că a construit tîmplarul, cu mîinile lui, primul teatru din Londra, numit chiar *The Theatre*, și avînd forma curților interioare ale hanurilor, cu două rînduri de cerdacuri pentru spectatorii mai de vază și o scenă ovală, din cîteva scînduri puțin înălțate și fundal cu două caturi, în jurul căreia se strîngeau, ascultînd, privind și spărgînd nuci spectatorii de rînd. Către ora două a după-amiezii se adunau meșteșugarii și tîrgoveții de prin împrejurimi, îndreptîndu-se, pe jos sau călare, în pîlcuri vesele, spre intrare, dîndu-se speriați în lături la apariția atelajelor din care descindeau, nu arareori, nobili din preajma Coroanei sau călători veniți mai de departe. Legenda spune — și o repetă și biografii — că tînărul Will, gata oricînd să pună mîna la orice treabă ce i se cerea în teatru, sărea de îndată să țină de căpăstru caii distinselor personaje...

Azi, în locul edificiului de lemn, cu acoperiș de stuf, doar o tăbliță pe casele purtînd numerele 86—88. Închid ochii pentru că nu vreau să văd nici casele, nici tăblița ; doresc să mă simt în cîmpul de altădată. Dar pentru a reconstitui trecutul, lipsește un element esențial, fără de care viața plină de agitație a trupei lui Burbage și mai tîrziu a lui Shakespeare — botezată *Lord Strange's Men* (Oamenii lordului Strange), apoi *Lord Chamberlain's Servants* (Slujitorii lordului șambelan) și din 1603 *King's Players* (Actorii regelui), după numele protectorilor — nu poate fi imaginată. La o distanță de numai cîțiva zeci de metri, unei străzi i se spune *Curtain Road* (Calea Cortinei). Așadar, iată unde și-a făcut în 1577 — un an după James Burbage — întreprinzătorul Henslowe teatrul său, *The Curtain* (Cortina). De atunci a început concurența aprigă dintre cele două trupe. Henslowe — „rechinul" — era socrul cuceritorului Edward Alleyn, a cărui faimă mersese pînă în inima Londrei. Pe încetul însă, elevul acestuia, Richard Burbage, și-a întrecut maestrul, în bună parte și datorită prietenului Will, care a scris pentru el roluri cum n-au fost în stare să-i dăruiască. celuilalt, Heywood și Nash.

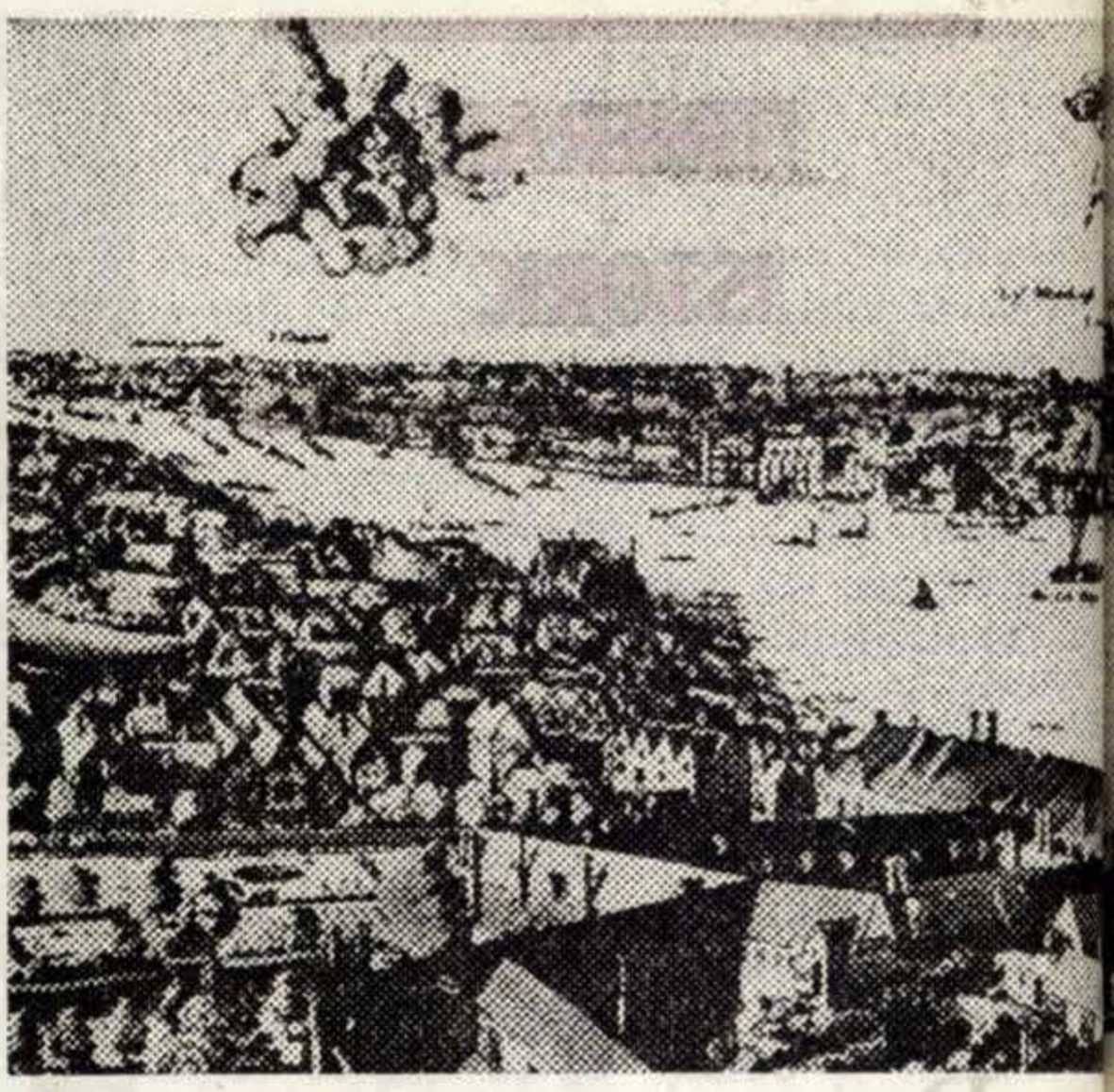

Shakespeare locuia prin apropiere, fie în cîte un han, fie în gazdă. Începuse să scrie, și la numai trei ani după venirea la Londra își văzu jucată prima piesă : „Chinurile zadarnice ale dragostei", după care urmară încă două comedii — „Comedia erorilor" și „Cei doi tineri din Verona" — și primele drame istorice. Deși cît va trăi nu va reuși să se facă mai apreciat de către spectatori decît Richard Burbage și neîntrecutul comic William Kempe, totuși se vorbea de el și cîteodată criticii chiar îl lăudau. Publicul îl prefera de pe acum acelor scriitori de formație intelectuală, majoritatea contemporani mai vîrstnici, cunoscuți sub denumirea de *University wits* (spiritele universitare), printre care se numărau Christopher Marlowe, John Lyly, George Peele, Thomas Kid, Robert Greene. „Cunoscătorii" însă își mai manifestau rezerve. Din slujitor și sufleur, Will devenise actor, scriitor și „cosocietar" al teatrului. Se mută în centru pe strada Cheapside, în vecinătatea Catedralei Sf. Paul, la cîțiva pași de *Mermaid Tavern* (Cîrciuma Sirenei).

În viața de atunci a Londrei, *Mermaid Tavern* îmi închipui că reprezenta cam ce-au reprezentat în tinerețea lui Sartre café-urile *Deux Magots* și *Flore* din Paris sau *Capșa* la București înainte de război. Către lăsarea serii, în colțul său obișnuit se așeza marele călător Sir Walter Raleigh, primul fumător al Europei ; apoi, unul cîte unul, treceau pe sub firma de pe care le zîmbea ademenitor o femeie cu coadă de pește și intrau în local Marlowe, Kyd, Beaumont, Fletcher, Ben Jonson, Greene și, în sfîrșit, William Shakespeare. Petreceau, ore în șir, în fața cănilor cu *ale* (un fel de bere), punînd țara la cale, bîrfindu-și confrații, făcînd cuplete și epigrame, mereu atenți să nu scape vreun prilej de dispută.

În vremea lui, un singur pod lega cele două maluri ale Tamisei (gravură publicată la Anvers în secolul al XVII-lea)

Urmele veselei Anglii

Puțin mai încolo o placă mă informează că „aici a fost *Bell Tavern* (Cîrciuma Clopotul) unde adesea venea Shakespeare". Alături, o clădire înaltă, cenușie, cu destinație administrativă — o centrală telefonică mi se pare —, în orice caz legată de o activitate foarte specifică secolului nostru. Mă prefac că n-o văd. Caut stăruitor urmele acelei *merry England* (vesela Anglie), care la întîlnirea secolului al XVI-lea cu cel de-al XVII-lea se întindea pînă aproape de miezul capitalei. Străduțele înguste, unele pietruite, altele înglodate, fără trotuare, mărginite de căsuțe cu acoperișul roșu și multe, multe prăvălii ; oameni zgomotoși, cu veșminte multicolore, călăreți împodobiți și mînioși, la fiecare pas cîte o tavernă sau cîte un han pentru petrecăreți și călători — aceasta-i Londra pe care încerc s-o regăsesc : în locul firmelor de pe Piccadilly — o pajiște înflorită, un peisaj tihnit de țară în locul bulevardului King's Cross Road și a cartierului Whitechapel. Chiar pe Blackfriars — aflat lîngă podul de azi cu același nume —, districtul în care-și zidiseră călugării dominicani mănăstirea, unde se pronunțase în 1529 divorțul dintre Henric al VIII-lea și Caterina de Aragon și unde, mai tîrziu, și-a cumpărat Shakespeare o casă — tot suburbie era socotit. La capătul lui Oxford Street, în Holborn, — în care își aveau reședința lorzii Southampton — și pe lîngă elegantul Regent Street din zilele noastre — unde pe atunci locuia lordul Essex —, printre grădini somptuoase se înălțau și mai somptuoasele palate ale celor două dinastii de nobili, făcînd trecerea între mahalale și reședința regală.

Lord Chamberlain's Servantes și *King's Players* — ca de altfel și alte companii de actori, a lui Henslowe, de pildă, — s-au perindat prin aceste castele, dînd spectacole în diverse ocazii. Alături de concetățenii săi din Stratford, de meșteșugarii, negustorii și hangiii Londrei, și cu aceeași îngrijorare, a urmărit Shakespeare fricțiunile dintre Anglia și Spania lui Filip al II-lea, s-a bucurat de înfrîngerea Invincibilei Armade și a privit cu naivă încredere spre Coroana care dădea mai multe semne de simpatie burgheziei în formare decît aristocrației feudale. Protecția lorzilor Southampton și Essex — amîndoi amatori de teatru — i-au deschis însă calea pînă la regina Elisabeta, dîndu-i astfel putința să privească desfășurarea evenimentelor din epoca sa din culisele Whitehall-ului, pe atunci reședința suveranei. A cunoscut un peisaj uman nou, a încercat să deslușească sensurile intrigilor de la Curte și să înțeleagă (așa cum o dovedesc piesele sale istorice) de ce monarhii au fost pe rînd, unul cîte unul, striviți de roata istoriei. Din preajma Coroanei și-a îndreptat cu siguranță și el privirea spre vechiul castel normand ridicat de Wilhelm Cuceritorul, *The Tower* (Turnul Londrei), transformat sub descendenții săi într-o temniță în care și-au

Satul său natal a devenit, datorită lui, un centru turistic înfloritor

sfîrșit viața, sau au poposit măcar în trecere, atîția oameni de seamă din secolul al XIV-lea și pînă la începutul secolului nostru. Pe gazonul din jurul Turnului Alb se plimbă cîțiva corbi uriași, epigonii unei dinastii de corbi aciuați aici din timpuri străvechi. Contrastul dintre iarba verde — sănătoasa iarbă verde plină de sevă, cum numai pe această insulă crește — și păsările negre, de dimensiuni neobișnuite, te face

William Shakespeare

Găsind că între actorul londonez, preocupat să-și asigure bunăstarea, și opera shakespeareană, pe cît de amplă pe atît de inspirată, ar exista o contradicție, mulți și-au pus întrebarea dacă autorul ei este într-adevăr Shakespeare. Unul dintre primii care au formulat această întrebare a fost istoicul fancez Abel Lefranc, după părerea căruia scriitorul făcea, fără îndoială, parte din aristocrația engleză și a vrut să-și păstreze anonimatul ascunzîndu-se sub numele unui actor al vremii. Paternitatea pieselor iscălite de cel pe care în mod curent îl considerăm „marele Will" a fost pe rînd atribuită lui William Stanley, conte de Derby, contelui de Rutland și lui Christopher Marlowe... Cei mai vehemenți sînt cei care susțin că opera lui Shakespeare este, de fapt, opera lui Francis Bacon. Acesta a fost, după cum se știe, unul dintre filozofii cei mai luminați ai Renașterii, scriitor înzestrat, cărturar și mare om de stat (sub regele Iacob I), încheindu-și cariera politică în închisoarea din Turnul Londrei. Argumentul de bază al susținătorului lui Bacon l-a furnizat tot un francez, generalul Cartier, în colaborare cu colonelul american Fabyan, ambii însărcinați în timpul primului război mondial cu descifrarea mesajelor cifrate. Analizînd o pagină din Novum Organum de Francis Bacon — din exemplarul păstrat la Biblioteca Națională din Paris —, ei au afirmat că ar fi găsit cheia unui cifru, cu ajutorul căruia au ajuns la concluzia că textul aparent ar ascunde unul secret. D-na Gallup, principala colaboratoare a colonelului Fabyan, de origine americană și ea, a parcurs cele treizeci și patru de volume ale lui Bacon, descoperind că ele ar conține, ascunsă în forma literelor, și autobiografia autorului. Iată ce ar susține acesta într-un pasaj referitor la Shakespeare.

„Am scris piese de diferite feluri : istorice, comedii și tragedii. Un număr

să meditezi fără să vrei asupra puterii pe care o mai deține încă în Anglia tradiția rigidă, cu rădăcinile adînc împlîntate într-un trecut îndepărtat.

Acel „O din lemn...“

Regina Elisabeta a II-a locuiește la Buckingham Palace, iar numele de Whitehall îl păstrează doar strada largă pe care sînt înșiruite cele mai importante ministere ale Angliei. Înainte de a ajunge în dreptul podului Westminster, la dreapta cotește Downing Street ; odată ajuns pe pod, orice străin se simte obligat să se oprească, să se sprijine de parapet, să arunce o privire asupra măreților turnuri ale catedralei Westminster, și cu ochii pe ceasul de pe Big Ben (turnul înalt al clădirii Parlamentului) să-i aștepte bătaia. Dedesubt, Tamisa își continuă cursul ei de veacuri. De cînd însă o traversează atîtea poduri, firește că au dispărut bărcile micuțe cu care treceau apa Will și contemporanii săi. Mai către est exista și un pod clădit prin secolul al XII-lea și dărîmat la începutul celui trecut, care nu semăna cîtuși de puțin cu cele de azi. Era străjuit de două porți masive de care atîrnau, spre pilda și groaza londonezilor, capetele trădătorilor de țară. De o parte și de alta a drumului de care din mijloc se înșirau căsuțe de lemn ; printre ele, o bisericuță în cinstea lui Thomas Becket. Uneori iarna Tamisa înghețа și atunci locuitorii de pe țărmurile ei o treceau cu piciorul sau în sănii trase de cai. Cum s-or fi descurcat oare, în acele nopți de februarie ale anului 1599, actorii lui Burbage cînd au transportat materialele de construcție ale „teatrului“ din Shoreditch, tocmai de partea cealaltă a rîului, în comitatul Surrey ? Termenul de arendare al terenului expirase, iar proprietarul se socotea stăpîn și pe clădire. Trupa își găsise un loc nou în suburbia Clink, învecinată cu Southwark, unde prevăzătorul Henslowe deschisese teatrul *The Rose* (Trandafirul) cu cîțiva ani în urmă. Neținînd seama nici de paznici, nici de legi, compania lordului șambelan a „furat“ scîndurile fostului local și și-a ridicat unul nou, rotund, cu acoperișul de stuf, pe frontispiciul căruia Hercule întîmpina spectatorii purtînd globul pămîntesc pe umeri. De aici și numele teatrului — *The Globe*.

Zonei londoneze care se întinde la sud de Tamisa i-a rămas numele de *Surrey Side*. Turistul arareori se abate pe aici, căci nu are multe de văzut : cartierul acesta — care a fost grav avariat de bombardamentele germane în timpul ultimului război mondial — nu atrage, cu tot traficul său intens, nici măcar prin aspectul de mare metropolă. Pe undeva, pe lîngă malul fluviului, în vechiul teatru *Old Vic* — în care jucau actorii „Națonalului“ englez — m-am dus să-l văd pe Lawrence Olivier în rolul lui Othello ; după spectacol, știind că mă aflu la nu prea mare depărtare de locul unde fusese *The Globe*, am pornit să-l caut, stră-

sau Francis Bacon?

mare dintre ele a fost jucat la teatru și sub numele de Shakespeare ; au dobîndit un renume durabil... Lucrările publicate, al căror autor sînt eu, poartă numele său, de aceea l-am preferat altora, pe care le socotesc totuși la fel de meritorii. Cum am dat spre reprezentare un număr de piese teatrului său, voi continua să i le dau tot lui, căci se comportă ca un sclav al voinței mele...“

Amatorii de senzațional și de mică istorie literară continuă să se întrebe : de partea cui este adevărul ? De partea stratfordienilor ? De partea antistratfordienilor ? Primii — care sînt de departe cei mai mulți la număr — arată că nu există nici o dovadă că Shakespeare n-ar fi putut să-și scrie el însuși piesele : nu era un cărturar, dar nici opera lui nu este cea a unui erudit, iar informații suficiente pentru a se documenta atît în domeniul istoriei, cît și al celorlalte științe, găsea la îndemînă ; nu era nobil și nu lua parte la viața politică, în schimb avea prieteni printre oamenii de vază din preajma Curții și prin intermediul lor putea afla cum era condus regatul etc.

Adversarii își sprijină ipoteza pe textul lui Bacon, descifrat de d-na Gallup. Dar această dovadă are nevoie de o confirmare. Cu jumătate de secol în urmă, perseverenta cercetătoare a găsit, cu ajutorul aceluiași cifru folosit de Bacon, o indicație prețioasă într-o lucrare a scriitorului englez Rawley, apărută în 1657 : în celula din Turnul Londrei, unde fusese închis Bacon, „dacă faci să lunece panoul 5 sub panoul 50, descoperi o ascunzătoare în care se află manuscrise ale lui Francis Bacon“. D-na Gallup s-a dus la Londra, a cercetat încăperea de care pomenise Rawley, și, într-adevăr, făcînd să lunece cel de-al cincilea panou sub cel de-al cincizecilea, a văzut dedesubt o ascunzătoare. Numai că înăuntru nu se afla nimic...

D. C.

bătînd străzile întortocheate și pustii, de-a lungul cărora se înghesuiau ateliere și prăvălii cu luminile vitrinelor stinse.

Prin anul 1595, în partea de miazănoapte a Londrei, toate spectacolele fuseseră interzise de către Lordul Primar, dar decretele sale nu aveau putere de lege în comitatul Surrey. Aici, mai cu seamă în *liberties*-urile Southwark și Clink, austeritatea puritanismului englez nu se făcuse încă simțită. În Southwark, în locul unde pe vremea lui Richard al II-lea fusese curtea și moșia lui Robert de Paris, era *Paris Garden* (Grădina lui Paris), cunoscută pentru luptele cu urși, cu cîini și cu maimuțe, la care venea să rîdă și să petreacă, alături de precupețe, hangițe, cîrciumari și negustori chiar regina cu Curtea ei. Tot aici se afla și teatrul *The Swan* (Lebăda) ridicat pe terenul unde înainte se dădeau lupte de tauri.

Spre Bankside, de-a lungul Tamisei, ca și în Clink, erau, de asemenea, multe „grădini pentru urși", nenumărate taverne, cîrciumi cu hanuri. O uliță îngustă poartă chiar numele de *Bear Gardens* (Grădinile ursilor), iar o alta se numește *Rose Alley* (Aleea Trandafirul), de bună seamă în amintirea teatrului lui Henslowe. La numai cîțiva zeci de pași, pe clădirea care adăpostește o berărie, o plăcuță semnalează că acesta este locul pe care Burbage a construit, în 1599, *The Globe*, pe a cărui scenă a jucat Shakespeare și au fost reprezentate cincisprezece din piesele sale. Aici se afla, așadar, acel „O din lemn", în care *totus mundus agit histrionem*, în care Burbage l-a „creat" pe Hamlet și care a ars, după o viață de numai patrusprezece „stagiuni" — în timpul spectacolului cu piesa „Henric al VIII-lea". Flăcările au mistuit casa atît de dragă a actorului Shakespeare și, o dată cu ea, toate manuscrisele dramaturgului...

Stratford — amintiri și suveniruri

Dacă atît de anevoie regăsești urmele lui Will în Londra de azi, nu la fel se întîmplă și în satul lui natal, Stratford upon Avon. Aici totul îți vorbește de Shakespeare sau cel puțin totul se străduiește să-ți amintească de marele bard național. La Londra mașinile, clădirile moderne, galantarele vitrinelor te împiedică să reconstitui epoca elisabetană. Aici, în schimb, sfîrșitul veacului al XVI-lea și începutul celui de-al XVII-lea îți este parcă „servit pe tavă" și oferit, după toate legile industriei turistice ale secolului al XX-lea.

De cum ajungi la Stratford, ești obligat să te duci în Henley Street, unde se afla casa în care s-a născut Shakespeare, să treci prin fața școlii în care a învățat Shakespeare, să vezi pupitrul elevului Shakespeare; să vizitezi Hall's Croft, casa pe care Shakespeare a făcut-o pentru fiica sa preferată Susana, măritată cu doctorul Hall ; să privești spre New Place, unde și-a clădit Shakespeare casa în care a murit și spre Holy Trinity Church, biserica din secolul al XIII-lea lîngă care se află mormîntul lui Shakespeare. Gonind de la un capăt la celălalt al tîrgușorului, pentru a ajunge în toate aceste „locuri memoriale", străbați pe străduțe pe unde toți te asigură că a trecut și Shakespeare și îți umpli buzunarele cu fel de fel de scrumiere, batiste și alte „suveniruri" cu iscălitura lui Will, cu bustul lui Will sau măcar cu una din casele în care a trăit Will. La hotel ești nevoit să dormi într-o cameră care poartă numele uneia din piesele sale. În cinstea lui s-a clădit un teatru — *Royal Shakespeare Theatre* — cu cea mai bună trupă a țării (pe care publicul românesc a avut ocazia s-o vadă la București interpretînd „Regele Lear"). Pe celălalt mal al Avon-ului, o statuie a scriitorului, înconjurat de patru dintre personajele lui : Falstaff, Lady Macbeth, Hamlet și Henric al V-lea.

Avîndu-l aici pe Shakespeare pretutindeni la îndemînă, fără efort, fără să-l caut, faptul de a călca pe urma pașilor săi m-a emoționat mai puțin. Dar într-o seară, spre asfințit, am pornit de unul singur spre Shottery, spre ferma cu acoperiș de stuf a lui Richard Hathaway ; m-am așezat în colțul de lîngă cămin, ca altădată tînărul John, fiul mănușarului sărăcit, și mi l-am închipuit stînd mînă în mînă cu Ann, fata fermierului, cu care mai apoi s-a însurat și a avut trei copii : Susana, Iudith și Hamlet...

Omniprezența celebrului bard la Stratford, întreținută nu atît de pietate, cît pentru că este remunerativă, este supărătoare. Și totuși...

Totuși, căsuțele albe cu bîrne groase de lemn, malurile Avon-ului, cu lebedele sale albe, și verdele ierbii și al pomilor, nicăieri atît de strălucitor ca în această țară cețoasă, păstrează încă nealterat farmecul acelei *merry England* care ni l-a dăruit pe Shakespeare.

Marele dramaturg așa cum l-a văzut un pictor anonim

Casa natală a nemuritorului Will (**Pe urmele lui Shakespeare,** pag. 27)

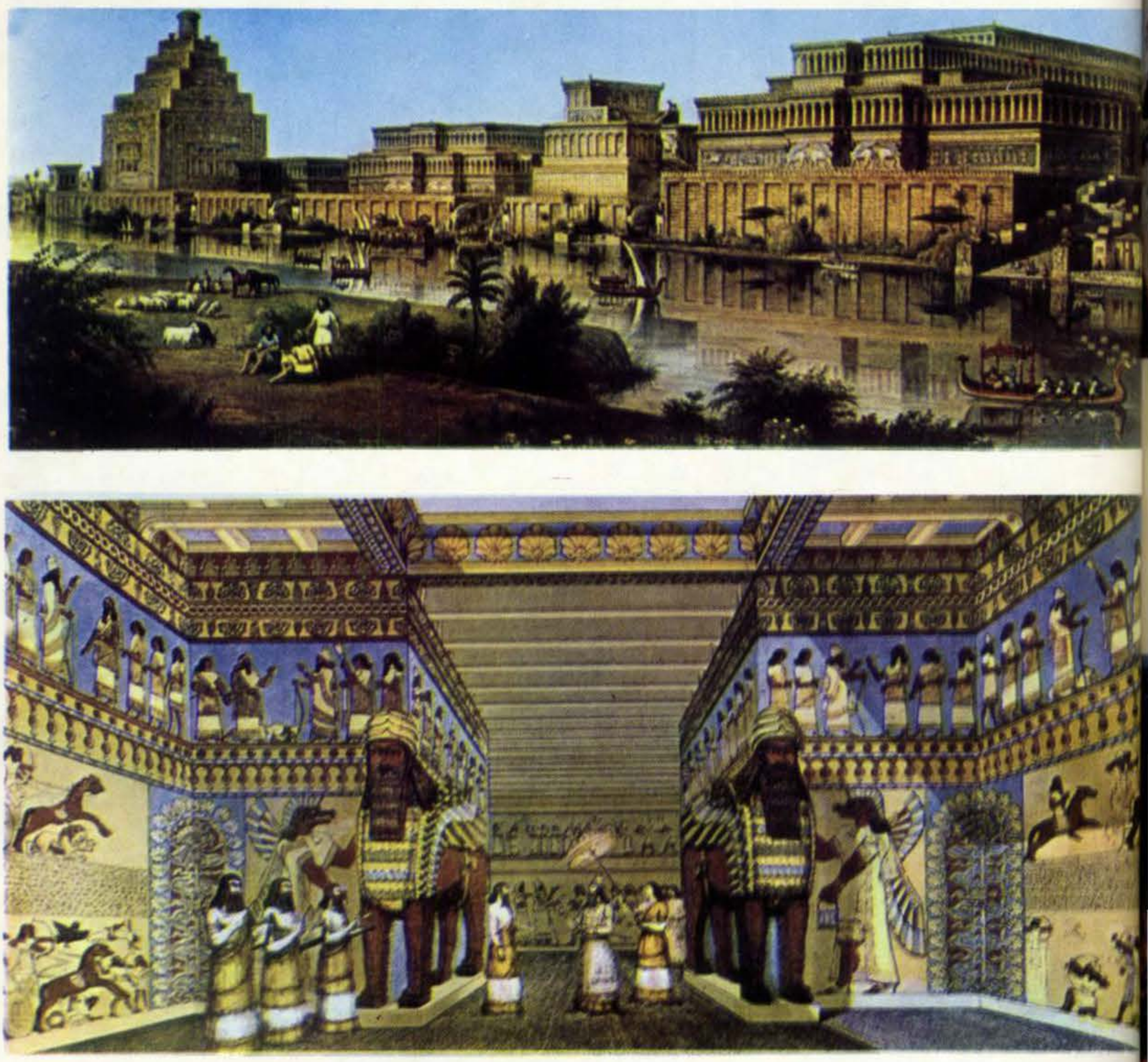

Două reconstituiri de monumente din Ninive, datorate savantului Layard : Palatul din Nimrud (sus) ; Interiorul unui templu asirian (jos) (**Mituri, legende, tradiții și texte în lumina arheologiei,** pag. 84)

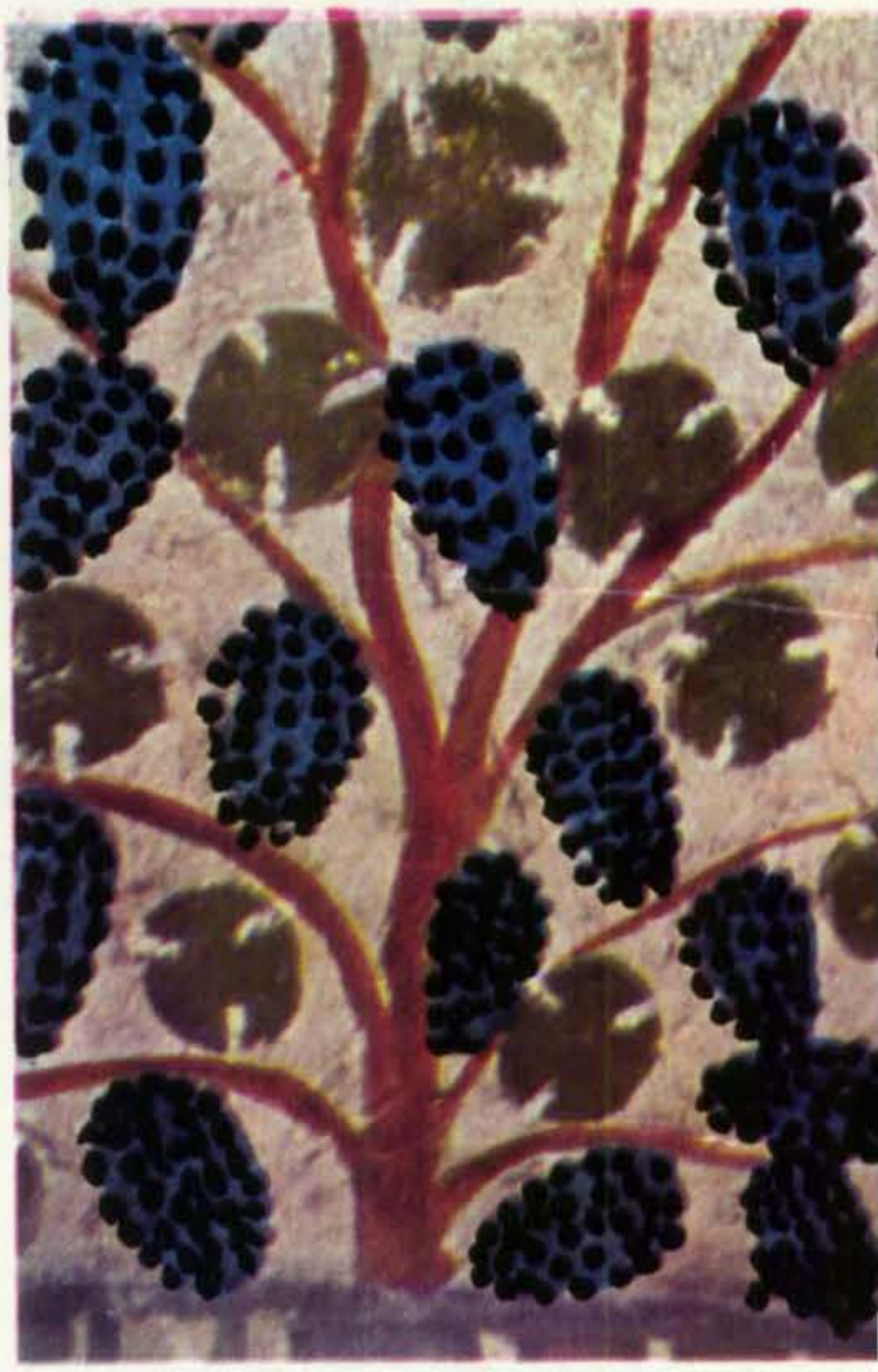

Substratul istoric al legendelor : Fresce care confirmă cultivarea viței de vie în Egiptul antic. Un cortegiu în fața regelui — mozaic din Ur **(Mituri, legende, tradiții și texte în lumina arheologiei,** pag. 84)

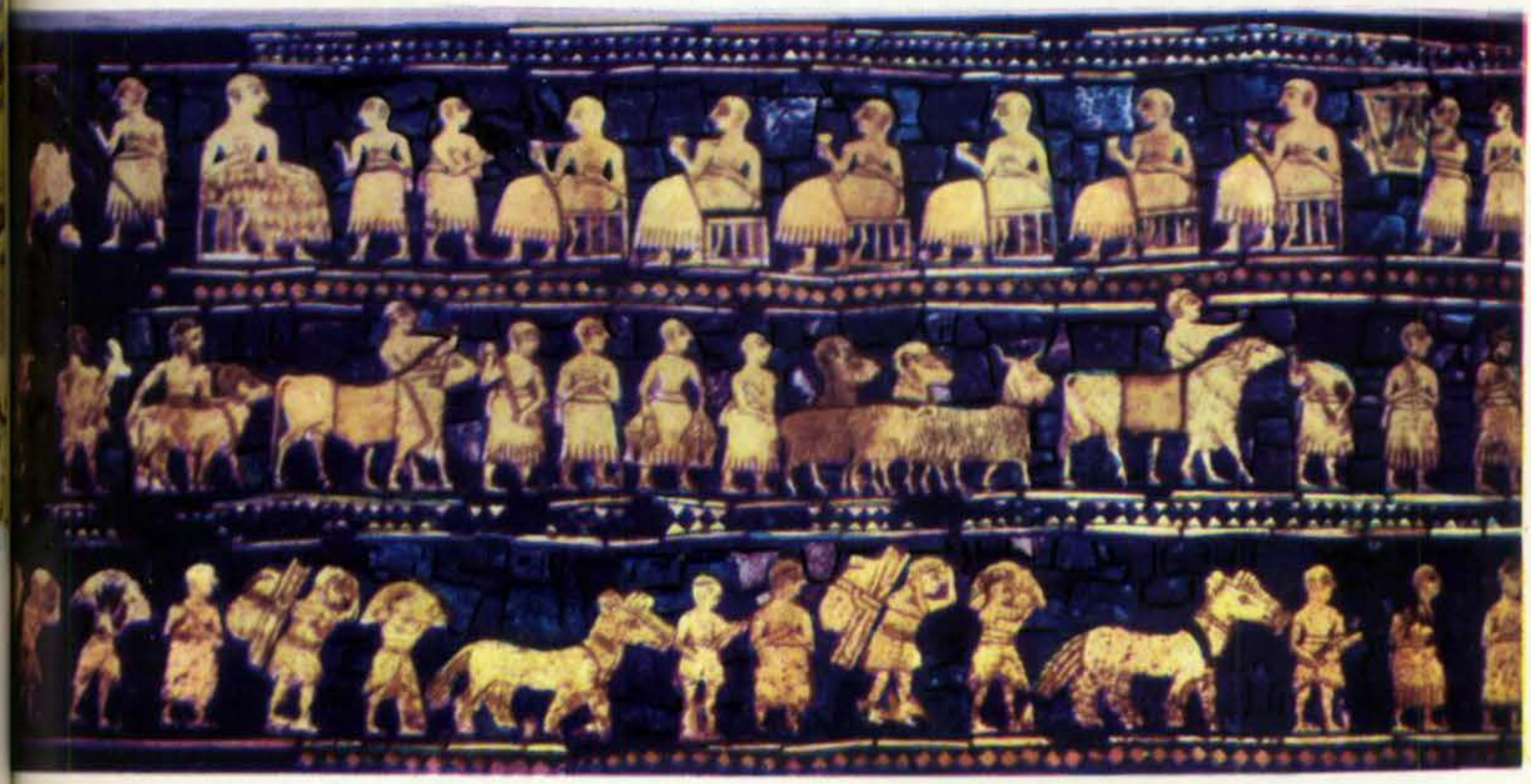

EROI ȘI PERSONALITĂȚI PREZENȚI ÎN VIAȚA ȘI CREAȚIA LUI SHAKESPEARE

Cel mai celebru dintre eroii lui Shakespeare, **Hamlet,** așa cum l-a imaginat E. Delacroix, împrumutîndu-i propriile sale trăsături

Henric al VIII-lea, tabloul pictorului Hans Holbein cel tînăr

Regina Elisabeta I, suverana Angliei în timpul vieții marelui bard. Tablou de Isaac Oliver

Richard al III-lea în interpretarea lui Sir Lawrence Olivier

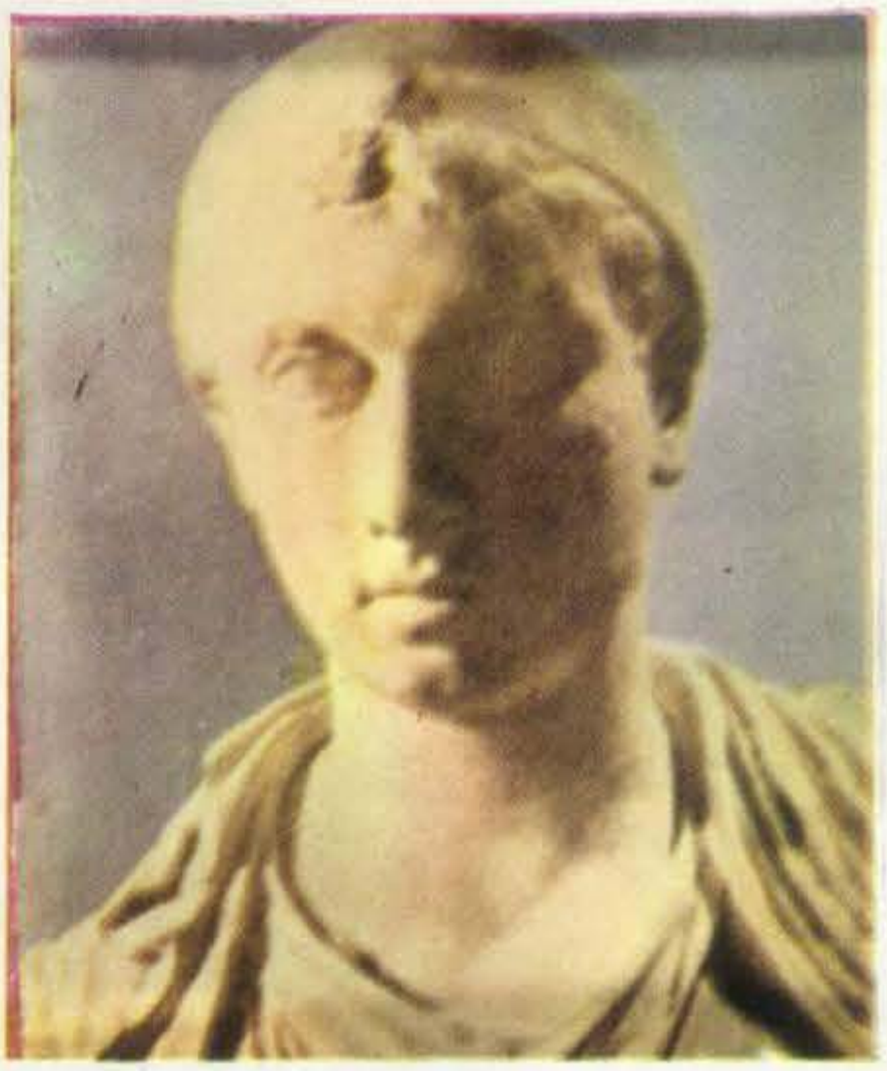

Cleopatra, sculptură din Muzeul Vaticanului

Contele de Essex, militar și om de curte englez, din anturajul reginei Elisabeta I

(**Pe urmele lui Shakespeare,** pag. 27)

Constantin Dobrogeanu-Gherea

N. COPOIU
doctor în istorie

Aniversările și comemorările exprimă, fără îndoială, un omagiu pe care o generație îl aduce acelor oameni sau evenimente din trecut în care își descoperă fie și numai un mic șuvoi din marele izvor al existenței sale. A aniversa, a sărbători pe cineva sau ceva din trecut înseamnă a stabili o legătură între acel trecut și noi. O aniversare este, de multe ori, un semn al continuității între generații, între idei, între oameni.

Cu prilejul împlinirii unor date semnificative de la nașterea și moartea sa (115 și, respectiv, 50) personalitatea lui Constantin Dobrogeanu-Gherea a fost readusă anul acesta în actualitate mai mult decît oricînd, poate, în trecut.

Toată lumea știe că Dobrogeanu-Gherea a fost teoreticianul mișcării socialiste din țara noastră înainte de primul război mondial („Nestorul" socialiștilor români, cum era numit cu respect de numeroșii săi admiratori). Istoria literară îi acordă, de asemenea, un loc de seamă în dezvoltarea criticii românești. Atît lucrările lui din domeniul criticii literare, cît și cele din domeniul ideologiei socialiste (ce e drept, într-o mai mică măsură decît primele) au fost retipărite în ultimii ani, încît imaginea cititorului contemporan despre personalitatea lui Dobrogeanu-Gherea se conturează inevitabil pe acest cadru publicistic.

Este oare completă o asemenea imagine ? N-avem s-o întregim cu nimic altceva din existența tumultuoasă, deși, după o anumită dată, aparent calmă, a acestui om ? Putem oare să detașăm pe teoreticianul mișcării noastre socialiste de însăși mișcarea socialistă și muncitorească din România ? Nu a avut Gherea un loc, și încă un loc de „tenor", cum spun francezii, în organizarea acestei mișcări ? Răspunsul este — nu încape îndoială — afirmativ. Dacă activitatea lui Gherea de militant al mișcării muncitorești din țara noastră s-a remarcat în mod strălucit în primul rînd pe tărîm teoretic, acesta nu

este — credem — un motiv să uităm, atunci cînd vorbim despre el, că s-a aflat alături de Eugen Lupu și Nicolae Codreanu la formarea primelor cercuri socialiste, alături de Ioan Nădejde și Alexandru Ionescu la crearea P.S.D.M.R., alături de I. C. Frimu, Ștefan Gheorghiu, Alecu Constantinescu, Constantin Mănescu și alți conducători ai clasei noastre muncitoare, în lupta ei, de zi de zi, pentru emancipare, timp de patru decenii. De altfel, cine citește lucrările teoretice ale lui Dobrogeanu-Gherea în succesiunea lor cronologică poate constata că activitatea **practică,** observația directă, nemijlocită a realității au fertilizat permanent gîndirea lui teoretică într-o mult mai mare măsură decît a făcut-o documentarea livrescă. Iar atunci cînd s-a aflat în strîns contact cu viața, Gherea a avut curajul și onestitatea să-și rectifice în public și cu destulă energie ideile străine de realitatea în mijlocul căreia trăia.

Vom semnala două dintre momentele, să le spunem, autocritice. În primul, Gherea a recunoscut deschis ca dăunătoare influența poporanismului asupra începuturilor mișcării socialiste din România. „El (poporanismul — **N.C.**) ocupă un loc destul de important în prima lucrare socialistă marxistă română, **Ce vor socialiștii români ?** (al cărei autor era chiar Gherea — **N.C.**), și anume în partea care tratează problema agrară. Acolo se mai face încă încercarea de a împăca poporanismul cu marxismul, de a pune poporanismul sub scutul marxismului și al metodei lui de cercetare“ [1]. Și iată ce afirmă Gherea — tot în **Neoiobăgia** — referindu-se la poporaniștii care considerau țărănimea drept factorul principal în dezvoltarea prezentă și viitoare a țării. „Nimic mai greșit. Dacă acesta ar fi viitorul țării, țara ar fi fără viitor. O țară eminamente agricolă e o țară eminamente săracă, înapoiată și economicește, și culturalicește“ [2].

O a doua problemă în care Dobrogeanu-Gherea și-a reconsiderat poziția, deși nu a mai făcut-o atît de deschis, este cea a „generoșilor“. Se știe că el, atît în studiul **Socialismul în România,** semnat „Un vechi socialist“ (tipărit în 1900), cît și în alte articole ulterioare a încercat să explice trădarea „generoșilor“, arătînd că aceștia puteau aduce foloase țării prin încadrarea lor într-un partid burghez, guvernamental, promotor al dezvoltării capitaliste a țării. Influențat de evenimente care se petreceau pe plan internațional în mișcarea muncitorească, Gherea a apreciat că trădarea „generoșilor“ „nu e o noutate. Nu de mult grupările socialiste din unele țări occidentale au procedat astfel. Millerand a intrat într-un guvern burghez, unde conduce pentru moment cel mai important minister“ [3]. Cîțiva ani mai tîrziu, mai ales după răscoala din 1907, Gherea a adoptat însă o atitudine mai fermă față de cei care părăsiseră mișcarea socialistă. „Foștii socialiști, spunea el în 1910, n-au priceput că numai **rămînînd socialiști** (subl. ns.), că numai păstrînd o atitudine propriu socialistă față de realitatea socială a țării și de evoluarea ei... ar fi ajutat și la dezvoltarea burghezo-democratică a țării“ [4].

„Nădejde nu lucra fără să nu fi fost aprobat de la Ploiești“

C. Dobrogeanu-Gherea a avut un rol important în conducerea partidului clasei muncitoare. El avea intense legături cu revoluționarii din alte țări, în special din Rusia, pe care le-a păstrat și dezvoltat și după ce a devenit cetățean român.

Dobrogeanu-Gherea n-a fost numai un mare teoretician, ci și un participant activ la evenimentele importante petrecute în mișcarea muncitorească din România, exercitîndu-și acest rol cu multă discreție. De altfel, pentru a-l înțelege mai bine, să încercăm să caracterizăm, sumar desigur, fiecare din cele patru decenii — care au și fost sărbătorite în 1915 — ale activității sale.

În primul deceniu (pînă la publicarea programului **Ce vor socialiștii români ?**), Gherea s-a consacrat **organizării** de cercuri socialiste și **editării** unor publicații. Înfruntînd multe greutăți, a dat viață, împreună cu alți prieteni de-ai săi, primelor publicații socialiste din țara noastră, ca „România viitoare“, „Contemporanul“ etc.

În deceniul următor (1885-1895), Gherea s-a afirmat nu numai ca un pasionat edi-

[1] C. Dobrogeanu-Gherea, *Neoiobăgia*, București, 1910, p. 478.
[2] *Idem*, p. 226.
[3] „Adevărul“ din 18 iulie 1900.
[4] C. Dobrogeanu-Gherea, *Neoiobăgia*, București, 1910, p. 484.

tor și talentat publicist socialist, ci și ca un gînditor original. Putem considera, ținînd seama de contribuțiile lui la elaborarea documentelor programatice ale primului partid al clasei muncitoare din țara noastră, că latura teoretică a devenit preponderentă în activitatea sa. Deși a fost unul dintre cei mai înflăcărați luptători pentru crearea Partidului Social-

C. Dobrogeanu-Gherea printre participanții la a doua Conferință socialistă interbalcanică (București, 6—8 iulie 1915)

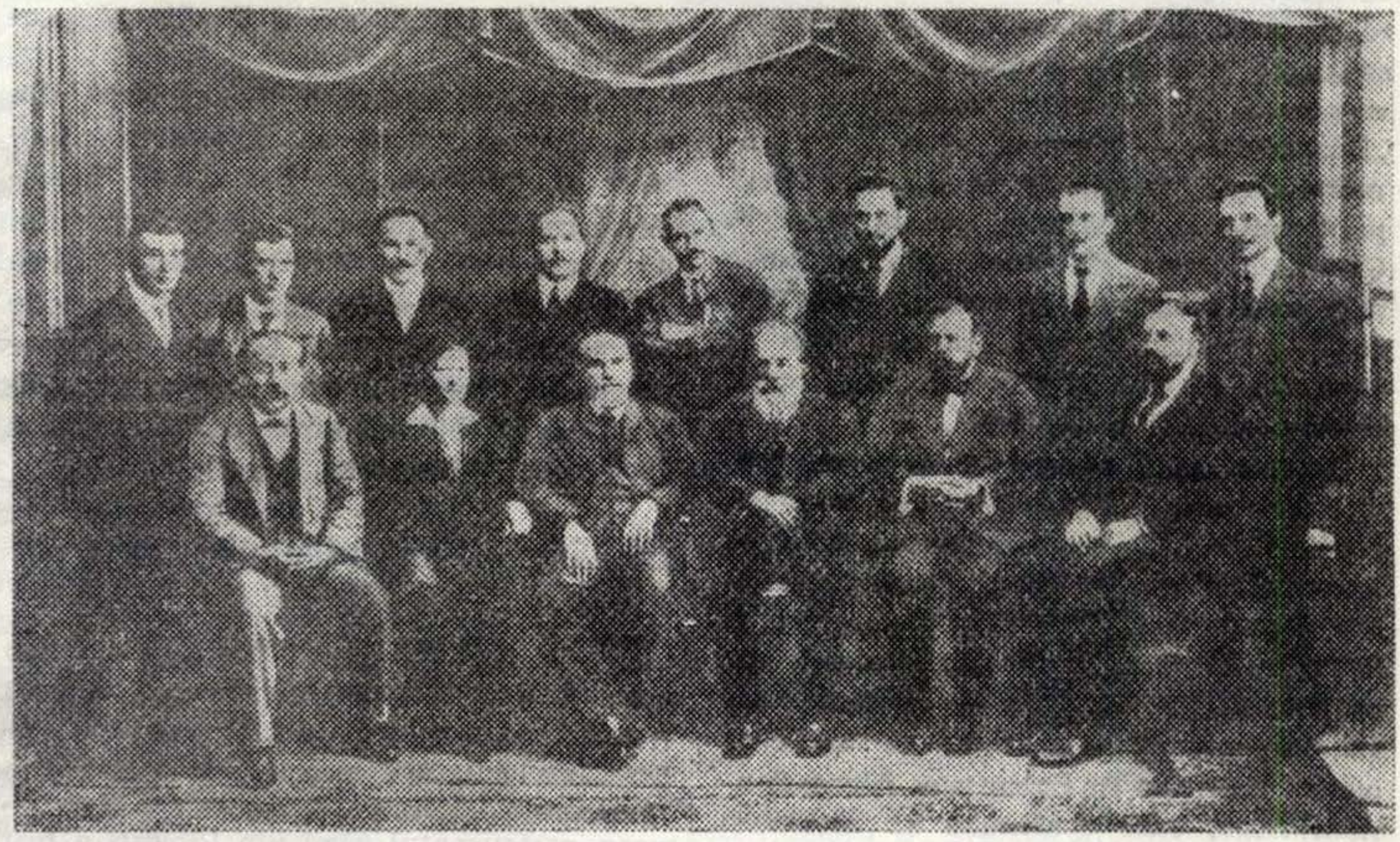

Democrat al Muncitorilor din România, în 1893 (la congresul de constituire a figurat în fruntea listei de delegați din partea Clubului muncitorilor din București), el nu a făcut parte formal din conducerea efectivă a acestuia. Dar faptul în sine nu trebuie să ne inducă în eroare : Gherea a participat la conducerea partidului. A fost, poate, și acesta un stil de conducere, izvorît din necesitatea de a se păstra „teoreticianul partidului" mai în umbră, mai ferit de unele riscuri ale activității practice, care ar fi putut avea consecințe foarte neplăcute atit pentru Gherea, cît și pentru mișcare. Că el a fost însă numai aparent în umbră o mărturisește public chiar ziarul partidului, „Lumea nouă", la 4 aprilie 1899 : „Nădejde a fost pînă mai ieri în fruntea partidului pe care l-a condus cum s-a priceput. Însă e lucru de notorietate publică că teoreticianul nostru de la Ploiești n-a stat cu mîinile în sîn, în tot timpul cît a fost Nădejde în fruntea mișcării, ci își are și el partea lui de activitate în conducerea partidului. Noi, aceștia, care am fost mai în apropiere de ceea ce se petrece în culisele partidului, știm că Nădejde nu lucra fără să nu fi fost aprobat de la Ploiești".

Al treilea deceniu de activitate a lui C. Dobrogeanu-Gherea (1895-1905) este caracterizat printr-o apropiere mai directă de viața partidului. Prezența sa ca delegat la Congresul al V-lea al P.S.D.M.R. din primăvara anului 1898 este o dovadă convingătoare în acest sens. El a luat parte cu competență și însuflețire la dezbaterea problemelor puse în discuția congresului. Care erau aceste probleme ? Organizarea sindicală (pe bresle) a muncitorilor și intensificarea activității socialiștilor la sate. În timpul dezbaterilor, Gherea a formulat o idee care, din

păcate, n-a fost înțeleasă imediat de către unii fruntași ai partidului, dar care a devenit, după 1905, unul din principiile de bază ale mișcării muncitorești din țara noastră : necesitatea prioritară a organizării profesionale a muncitorilor. „Ca să-i atragi pe muncitori la socialism — spunea el în timpul dezbaterilor —, trebuie mai întîi să fie organizați în bresle puternice.... Înțeleg ca să se lucreze mai mult pentru organizarea economică a muncitorilor“ [5]. Congresul a și adoptat o moțiune în sensul propunerii lui Gherea, dar rezultatele au apărut cu întîrziere, din cauza crizei provocate de părăsirea partidului de către „generoși“.

În privința celeilalte probleme — legătura socialiștilor cu țărănimea —, Gherea releva, cum, de altfel, a făcut-o în întreaga sa operă teoretică, gradul de înapoiere economică și politică a țăranului român. „Deocamdată — zicea el — ar fi mulțumitor dacă țăranii ar fi de fapt egali politicește cu muncitorii de la orașe“ [6]. Gherea a votat, de asemenea, moțiunea prin care congresul recomanda intensificarea propagandei socialiste la sate și care avea să aibă rezultate deosebite prin crearea cluburilor țărănești.

Desigur, faptul că în studiul său cu privire la soarta socialismului în România, publicat în 1900, n-a condamnat trădarea „generoșilor“ nu era menit să încurajeze. Dar faptul că Gherea socotea „...posibilă, foarte utilă și necesară manifestarea socialismului (în România — **N.C.**) în sensul politic-social“ a avut un rol tonifiant pentru militanți ca Frimu sau Alecu Constantinescu, care continuau să acționeze în direcția **refacerii** organizațiilor clasei muncitoare. De aceea cînd, după 1905, acest proces a căpătat dimensiuni comparabile cu cele dinainte de 1899, Dobrogeanu-Gherea s-a aflat alături de cercul socialist „România muncitoare“. Și în timp ce muncitorii organizau zeci de greve în 1905-1906, Gherea, la sediul cercului, vorbea despre principiile fundamentale ale socialismului științific, acțiune în urma căreia ziarul „Dimineața“ scria că cercul socialist devenise o adevărată „universitate populară română“ [7].

[5] „Lumea nouă“ din 12 aprilie 1898.
[6] „Lumea nouă“ din 13 aprilie 1898.
[7] „Dimineața“ din 1 iulie 1906.

În ultimul deceniu al activității sale, Gherea și-a încununat opera teoretică social-politică cu cîteva lucrări fundamentale (**Neoiobăgia, Asupra socialismului în țările înapoiate** ș.a.). Dar el nu s-a desprins de sfera practicii politice. În 1908 a luat parte la o mare întrunire publică de la Ploiești, în cadrul unei campanii pentru introducerea votului universal. Este interesant de remarcat că în interviul pe care l-a acordat corespondentului „României muncitoare“, Gherea și-a dat seama de limitele acțiunii pentru drepturi electorale în cadrul luptei generale a proletariatului. „Votul universal, — spunea el — nu e leacul universal“. În cuprinsul aceluiași interviu afirma repetat că „muncitorimea organizată reprezintă singura forță socială de civilizație și progres“ [8].

Dobrogeanu-Gherea a făcut parte din comisiile însărcinate cu redactarea statutelor și programului Partidului social-democrat. Apariția sa în sala congresului de reconstituire a P.S.D.R., din 1910, a prilejuit o vie manifestație de simpatie din partea delegaților. Aceasta a însemnat recunoașterea marilor merite ale „bătrînului dascăl“ în lupta de eliberare a clasei muncitoare din România.

„Sînt în stare să sprijin lupta noastră“

Pentru a-și cîștiga existența și a putea sprijini și materialicește mișcarea, Gherea a exercitat o meserie dintre cele mai puțin „intelectuale“, meseria de patron de restaurant. Timp de aproape un sfert de veac, restaurantul gării din Ploiești a fost înnobilat de figura lui de patriarh. Prin acest punct treceau nu numai socialiștii străini, ci și unii dintre marii intelectuali ai țării, în frunte cu I. L. Caragiale (ajuns și el, la un moment dat, patron de restaurant, dar cu mai puțin noroc decît Gherea). „De cîte ori — își amintește un memorialist care a trăit în anturajul lui Gherea — n-a trebuit el să lase cuțitul jos, cînd tăia cu multă agilitate friptura de vițel, ca să dea mîna unui om de seamă“ [9].

[8] „România muncitoare“ din 10 octombrie 1908.
[9] C. Păcurariu, *Cîteva amintiri despre C. Dobrogeanu-Gherea*, București, 1936, p. 11.

Omul care a gîndit atît de mult asupra realităților social-economice și politice din jurul său era „primul muncitor“ [10] în restaurant, exemplu de hărnicie și, totodată, de modestie. Dacă restaurantul gării din Ploiești a fost un punct de întîlniri și ... plecări pentru străinii revoluționari în trecere prin România (cîteva nume sînt edificatoare : Plehanov, Axelrod, Zasulici, Matiușenko, Trotki etc.), el a fost, în același timp, și o întreprindere financiară ale cărei beneficii au mers aproape în întregime în folosul mișcării muncitorești. Sîntem uimiți astăzi cînd vedem bogata publicistică socialistă din țara noastră, faptul că P.S.D.M.R. a fost unul dintre puținele partide socialiste din lume care a **putut** avea un cotidian timp de aproape cinci ani de zile („Lumea nouă“, 1894-1898), că „România muncitoare“ a reușit să apară cu regularitate 11 ani, dar se știe mai puțin că numai muncind „21 de ore din 24“ Gherea a putut asigura fondurile necesare acestor publicații. O scrisoare din 1909, adresată de Dobrogeanu-Gherea soției lui Plehanov, care-i ceruse o sumă importantă de bani pentru soțul ei, ne dezvăluie contribuția financiară a lui Gherea la susținerea activității unor personalități marcante ale mișcării socialiste internaționale, cum au fost Plehanov, Vera Zasulici și alții. „Cît timp voi avea restaurantul de la căile ferate — scria militantul român —, cîștig destul de bine, în orice caz mai mult decît îmi este mie necesar ; de aceea sînt în stare să sprijin lupta noastră... Trebuie să trimit (bani — **N.C.**) și în America. În ultima vreme suma anuală care trebuia vărsată a crescut simțitor. Se înțelege de la sine, sînt foarte bucuros că pot să fac lucrul àsta“ [11].

„Nestorul“ socialiștilor români

„Și la aceste chinuitoare întrebări, răspunsul l-a dat marxismul“

Legăturile lui Gherea cu socialiștii din alte țări, autoritatea pe care și-a cîștigat-o, prin lucrările lui, pe plan internațional au contribuit, indiscutabil, la creșterea prestigiului partidului muncitorilor din România. Faptul că el s-a aflat printre cei cinci delegați la Congresul Internaționalei a II-a care și-a desfășurat lucrările în 1893 la Zürich, unde socialiștii români au subliniat în raportul lor însemnătatea problemei agrare pentru lupta revoluționară a proletariatului, arată că „teoreticianul“ Gherea nu se limita numai la a scrie, ci era prezent oriunde și ori de cîte ori se simțea nevoie de persoana lui.

În 1896, Gherea n-a mai putut merge la Congresul Internaționalei care a avut loc la Londra. Dar o scrisoare adresată, în ajunul congresului, lui Plehanov, figură proeminentă a socialismului internațional la acea dată, ne dezvăluie „grijile“ organizatorice ale lui Gherea : „Din cauza lipsei de mijloace, partidul românesc nu a putut trimite la congres mai mult de un delegat“. Intervenția lui pe

(Continuare în pag. 58)

[10] *Ibidem*, p. 6.

[11] Arhiva Casei Plehanov, Leningrad, B.151.3, scrisoarea din 30/12 august 1909.

Procesul de la

Derularea ședințelor procesului seamănă cu o reconstituire de laborator. Se păşea pe urmele agresorilor, se călca pe tiparele istoriei încă sîngerînde.

În procesul de la Nürnberg acuzarea a dispus, pe lîngă alte multe dovezi acuzatoare împotriva căpeteniilor naziste, şi de probe materiale furnizate de filmele în care, cu meticulozitate stranie, operatorii SS-işti au imortalizat barbariile.

Pelicula cinematografică venea să completeze mărturiile orale, răspunsurile la interogatorii, arsenalul instrumentelor de tortură şi galeria obiectelor rezultate din asasinate : cranii omeneşti drept scrumiere sau tampoane de birou, suple cuţite pentru a tăia filele cărţilor, mape din piele de om pentru birou, brichete din oase dure, tot de om...

Acuzaţii cunoşteau aceste dovezi, le văzuseră, ca şi toţi cei din sală, depuse pe masa Tribunalului, o parte din ei le folosiseră ca obiecte „personale“ primite drept cadou de la subalternii care le executau dispoziţiile asasine. Prezentarea acestor obiecte nu i-a tulburat.

Gestapoul nu a reuşit să distrugă toate dovezile activităţii sale şi ale altor organizaţii naziste şi astfel s-a putut prezenta, la 29 noiembrie 1945, filmul : „Lagărele de concentrare“.

Tomul V al stenogramei procesului de la Nürnberg cuprinde o serie de documente elaborate de instituţiile civile şi militare hitleriste, printre care şi acelea referitoare la crimele şi experienţele din lagăre.

O scrisoare a feldmareşalului Milch către Himmler, din august 1942 : „Dragă domnule Himmler. Vă mulţumesc pentru scrisoarea dv. din 25 august. Am citit cu mult interes raportul doctorului Rascher şi al doctorului Romberg. Mi s-a comunicat despre experienţele care au avut loc. Îi voi ruga pe aceşti doi domni să facă într-un viitor apropiat, în faţa subordonaţilor mei, o expunere şi să proiecteze diferite fotografii. Sper că vă voi putea vedea cu prilejul vizitei pe care o voi face, poate, la cartierul general“.

Au fost găsite rapoarte ale medicilor, rapoarte de genul celor la care se referea feldmareşalul Milch.

„Experienţa a decurs în felul următor : persoane îmbrăcate în uniforme, de iarnă sau de vară, de aviatori şi cu căşti în cap, erau scufundate în apă ; o jachetă specială de cauciuc îi împiedica să se înece. Experienţele au avut loc în apă la o temperatură pînă la 12 grade sub zero. În timpul unor experienţe, tot capul se afla deasupra apei, în altele creştetul şi ceafa erau scufundate în apă. Instrumentele electrice măreau temperatura la 16 grade şi 4 linii în dreptul stomacului şi la 26 cu 5 linii în dreptul intestinului gros. Moartea

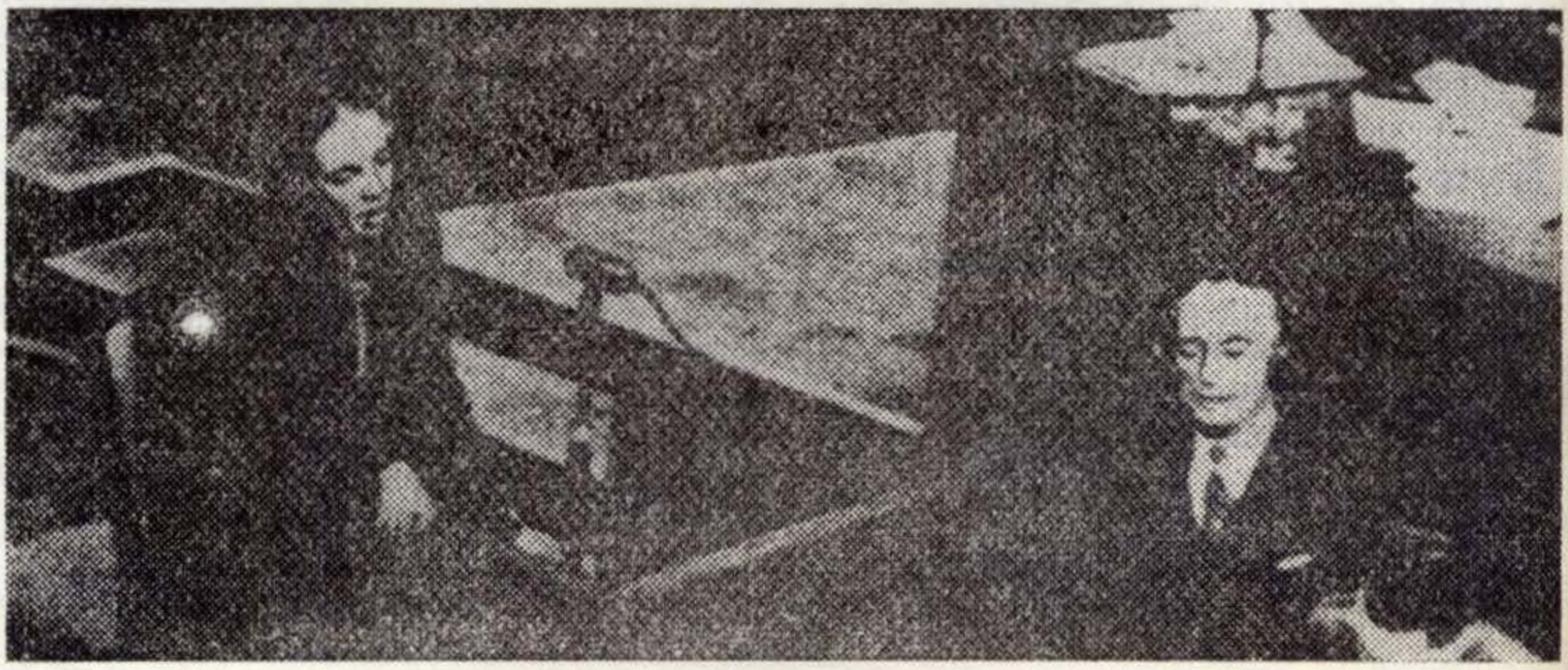

Marie Claude Vaillant-Couturier în timpul depoziţiei sale la procesul de la Nürnberg

NÜRNBERG (II)

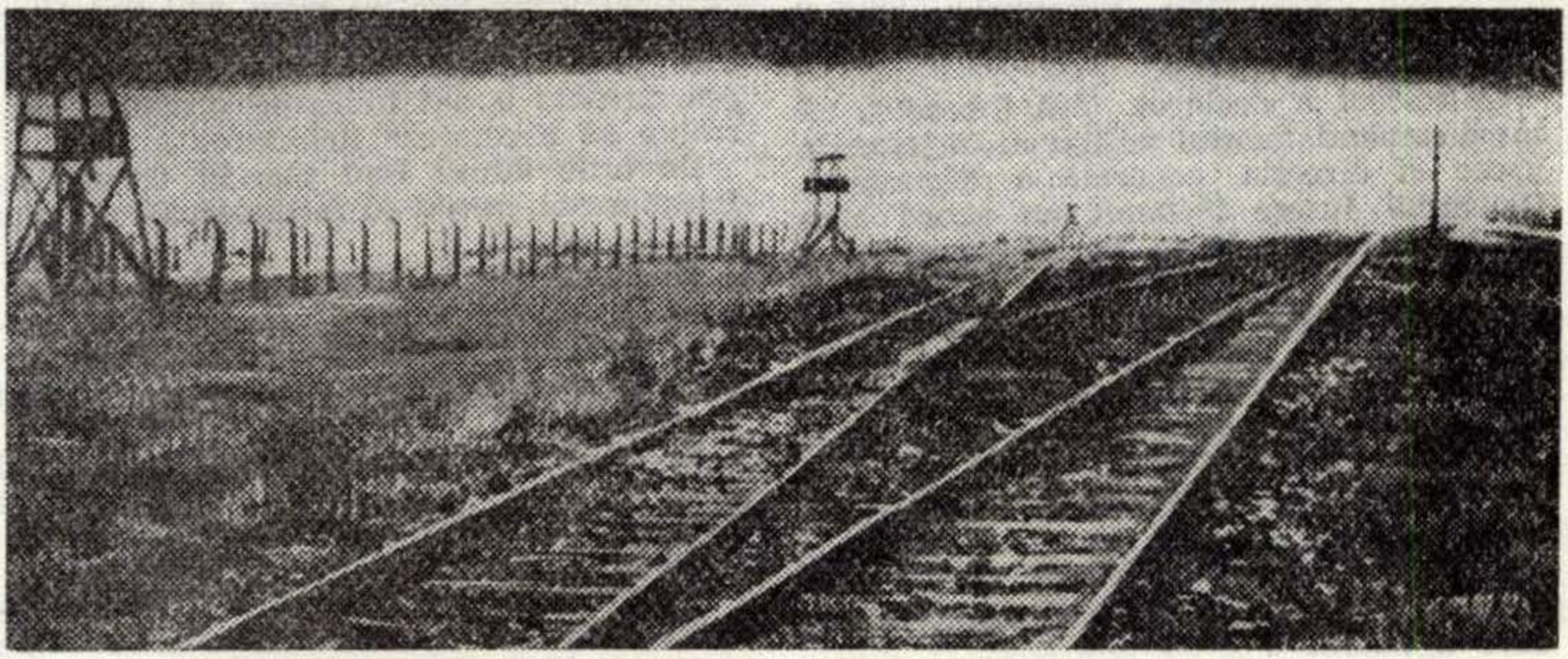

Pe această cale ferată treceau, zi și noapte, „trenurile morții" în drum spre Auschwitz

survenea în cazurile cînd înghețau ceafa și creștetul. În toate cazurile se observau modificări însemnate în funcțiunile inimii. Făcîndu-se autopsia cadavrelor, s-a descoperit o mare cantitate de sînge în cutia craniană — pînă la jumătate de litru. Cînd temperatura cobora la 28 de grade sub zero, persoanele supuse experiențelor au murit în ciuda încercărilor de a le menține în viață."

Au fost relatate în fața Tribunalului și alte experiențe asasine, cum a fost aceea cu gloanțe otrăvite pe care comandamentul armatei se pregătea să le folosească în război.

„Aceste gloanțe, al căror calibru era de 7,65 mm, au fost umplute cu otravă sub formă de cristale. Ca material experimental au fost folosite cinci persoane". Fiecare a fost împușcat în partea superioară a coapsei stîngi. „Simptomele au fost surprinzător de asemănătoare. S-a observat simultan o senzație de vomă [...] Ulterior, centrii motori și-au intensificat activitatea în așa măsură, încît oamenii se zvîrcoleau pe podea, zvîcneau din mîini și din picioare, fără să se poată opri și-și dădeau ochii peste cap. Apoi s-au liniștit. Pupilele li s-au lărgit la maximum și în această stare de liniște, condamnații au rămas un timp [...] Moartea a survenit la 121, 123 și 129 de minute după împușcare". Cîtă meticulozitate spre a pune la punct aceste sisteme asasine.

O asemenea scrisoare, cum este cea a feldmareșalului Milch, și rapoartele adresate conducerii SS-ului dovedeau încă o dată falsitatea depozițiilor unor generali că Wehrmachtul nu știuse de fărădelegile SS-ului, ale Gestapoului, nu cunoscuse ceea ce se petrecuse în lagăre.

Un moment se cere consemnat aici, și anume acela al prezenței în fața Tribunalului a șefului Gestapoului, Ernst Kaltenbrunner.

Kaltenbrunner a fost adus la proces cu întîrziere, deoarece încă înaintea primei ședințe suferise o hemoragie cerebrală. Introdus în sală, alături de ceilalți exconducători ai Reichului nazist, cu care nu se mai văzuse din primăvară, a încercat să le strîngă mîna sau să schimbe un cuvînt. Refuz pe toată linia. Keitel l-a respins brutal. Raeder și Doenitz i-au întors spatele. Care este explicația? Generalii hitleriști voiau să sublinieze diferența dintre ei și civilii naziști, iar ostentația față de Kaltenbrunner trebuia să însemne că ei respingeau orice relații cu Gestapoul, SS-ul și cu Hitler. „Toate acestea le-au făcut porcii mîrșavi din SS", declara Keitel la Nürnberg.

Cînd feldmareșalul Manstein a fost introdus în sala procesului, el servea ca martor pentru a convinge Tribunalul că Marele stat-major nu participase la elaborarea politicii naziste de agresiune și

la monstruoasele crime săvîrşite în lagăre.

— Afirmaţia că noi, vechi soldaţi, am condus în acest război tineretul spre crime, depăşeşte tot ceea ce-şi poate imagina un om rău intenţionat cu o fantezie bogată.

Fusese prins şi adus la Nürnberg unul din şefii Gestapoului, Ohlendorf, care a transformat trufia lui Manstein într-o jalnică bîlbîială.

Ohlendorf a declarat, fără înconjur, că între comandamentul militar al forţelor de uscat şi direcţia generală a Siguranţei Reichului fusese încheiat un acord care prevedea ca, pe lîngă fiecare armată, să se înfiinţeze un grup operativ al Gestapoului care să traducă în fapte ordinele de exterminare în teritoriile cucerite. Existau patru grupe operative: „A", „B", „C" şi „D". Grupul „D", spre pildă, condus chiar de Ohlendorf, „a fost însărcinat cu lichidarea evreilor şi a comisarilor politici pe teritoriul rus".

Amen (acuzator american):

— Cînd spuneţi „a lichida" aveţi în vedere a „ucide"?

Ohlendorf:

— Da. Asta înseamnă a ucide.

În continuare, din declaraţia sa la proces: „Din iunie 1941 pînă în iunie 1942 grupele operative au lichidat aproximativ 90 000 de oameni".

Manstein:

— Noi credeam că aceste persoane vor fi la început interogate de organele SD, apoi internate într-un lagăr sau aşa ceva.

Apelînd la declaraţiile făcute mai înainte de Ohlendorf notăm: „La Simferopol, armata a dat indicaţie grupelor operative să accelereze lichidarea".

Dovezile aduse l-au pus în derută pe feldmareşal, nevoit să recunoască existenţa lui Ohlendorf.

Manstein:

— Posibil ca Ohlendorf să mă fi vizitat [...] Şi întrucît aceste vizite aveau loc, de obicei, în pauza de prînz, se poate să-l fi invitat la masă.

Rezulta clar că între comandantul Armatei a 11-a Manstein şi Ohlendorf existaseră relaţii de perfectă colaborare.

Ohlendorf:

— La Nikolaev s-a primit din partea Armatei a 11-a un ordin ca lichidarea să se efectueze la o distanţă de 200 km de cartierul general al comandamentului.

CĂLĂUL PREFERĂ CIANURA

— Din Norvegia pînă în Alpii Bavariei, aliaţii au întreprins cea mai mare vînătoare de oameni din istorie.

Aşa a definit Anthony Eden, în Camera Comunelor, investigaţiile întreprinse de reprezentanţii coaliţiei antihitleriste pentru descoperirea, identificarea şi arestarea criminalilor de război. În această formulare există un termen supărător — cel de oameni, aplicat fiarelor fasciste...

...Dar nu toţi vinovaţii se află în boxă. Iată, de pildă, cum s-au desfăşurat evenimentele care au permis lui Himmler să-şi facă dreptate singur.

Ferocele şef suprem al SS-ului — şi implicit al Gestapoului — fusese văzut ultima oară în ziua de 21 mai la Flensburg, un orăşel din apropierea portului Bremen. Acolo îşi avea reşedinţa ultimul guvern al Reichului, instaurat, conform testamentului lui Hitler, sub preşedinţia amiralului Doenitz.

Literalmente bolnav de spaimă, Himmler, care era autorul, instigatorul şi organizatorul celor mai bestiale masacre în masă pe care le-a cunoscut vreodată omenirea, a făcut o disperată tentativă pentru a-şi salva pielea. Ca să nu fie recunoscut, şi-a ras mustaţa, şi-a lipit un plasture negru pe ochiul sting şi şi-a fabricat un ausweiss pe numele Heinrich Hitzinger. Erau măsuri puerile de deghizare, singurele pe care i le putea sugera fantezia lui săracă. Dar inteligenţa sa, care nu depăşise niciodată limita inferioară a mediocrităţii, l-a abandonat cu totul atunci cînd a avut nefasta inspiraţie ca pe actul de identitate, la rubrica „Profesie", să se dea drept membru al serviciului de securitate al armatei. Or, la acea dată, aliaţii ştiau că în serviciile de securitate ale Reichului, fie ele civile sau militare, nu erau primiţi decît nazişti care făcuseră dovada unui fanatism fără limite, astfel încît Himmler se autostigmatiza în ochii autorităţilor de ocupaţie.

Dar nu a fost singura lui prostie. Megaloman pînă la capăt, el a ţinut neapărat să fie însoţit de doi adjutanţi în dimineaţa de 22 mai cînd a plecat din Flensburg. O serie de circumstanţe făcuseră ca, asupra acestui oraş, guvernul-fantomă a lui Doenitz să-şi exercite „jurisdicţia" vreme de încă două săptămîni după ce Keitel semnase capitularea necondiţionată. Iată de ce, cei doritori să părăsească localitatea pentru a ajunge în oricare altă parte a Germaniei erau supuşi unui control de către trupele britanice, care ocupau zona Bremen. La Meinstedt, punctul de „graniţă", Himmler a prezentat, cu un gest arogant, actul de identitate. Englezii l-au examinat cu atenţie şi, aşa cum era şi inevitabil, au reţinut pe posesorul lui.

La început nimeni nu s-a gîndit că banalul individ cu plasture negru era faimoasa căpetenie a SS-ului. Dar cînd serviciul de contraspionaj britanic a cercetat ausweiss-ul, figura de pe fotografie li s-a părut familiară. Numele Heinrich Hitzinger a dat naştere, de asemenea, la unele bănuieli, căci avea exact iniţialele lui Heinrich Himmler. Trei ofiţeri de la serviciul de contraspionaj au plecat imediat spre lagărul unde fusese internat suspectul personaj.

Dar încă înainte de sosirea lor avusese loc o lovitură de teatru. În cursul după-amiezii, deţinutul a cerut o întrevedere între patru ochi cu comandantul lagărului. Acesta i-a

Procesul de la NÜRNBERG

Acuzaţiile pentru care erau judecaţi responsabilii regimului nazist la capitolul crimelor împotriva umanităţii îşi aveau sorgintea încă din anii 1934-1935, cînd, o dată instaurată dictatura hitleristă, începuse genocidul oficial, diriguit de oficialităţile celui de-al III-lea Reich. Nu era vorba de urmărirea adversarilor politici prin persecuţii sau privarea de libertate, ci de punerea la punct a unui sistem organizat cu premeditare, cu avizul şi la ordinele organelor de stat, pentru asasinarea unor mari grupuri umane sub cele mai felurite pretexte politice, rasiste, ideologice ş.a.m.d.

Semnalul de alarmă a fost tras încă din acei ani. Opinia publică a fost avertizată că o mare crimă se pregătea împotriva omenirii, dezvăluindu-i-se asasinatele care începuseră în Germania. Alerta a fost declanşată de comunişti. Ei au fost cei care, în modul cel mai hotărît şi înfruntînd riscuri cu neputinţă de descris, au făcut să răzbată, dincolo de temniţe şi de sîrma ghimpată a primelor lagăre ale morţii, adevărul despre genocidul ce începuse şi care părea de necrezut.

La 12 februarie, comunicatul Conferinţei de la Ialta reafirma hotărîrea aliaţilor pentru „a aduce în faţa justiţiei pe toţi criminalii de război şi a-i pedepsi fără amînare".

La 2 august 1945, comunicatul final al Conferinţei de la Potsdam consemna: „Cele trei guverne reafirmă intenţia lor de a supune pe aceşti criminali unei justiţii prompte şi ferme". Între timp se desfăşurau la Londra dezbaterile reprezentanţilor justiţiei, delegaţi ai Naţiunilor Unite, pentru a elabora Statutul Tribunalului Internaţional, votat la 8 august.

Asasinatul, exterminarea, reducerea la starea de sclavaj, deportarea şi toate actele inumane comise împotriva populaţiei civile, înainte şi în timpul războiului, ca şi persecuţiile de natură politică, rasială sau religioasă... intrau, conform articolului 6 din Statut, în competenţa Tribunalului internaţional spre a fi judecate drept *crime împotriva umanităţii.*

În acest număr, revista noastră publică fragmente din depoziţia publicistei franceze Marie Claude Vaillant-Couturier în faţa Tribunalului de la Nürnberg.

Titu GEORGESCU

acordat-o, şi „Hitzinger" i-a declarat cu emfază :

— Mă prezint : Heinrich Himmler.

Ofiţerul britanic a rămas fără glas. Fostul şef al SS-ului a continuat pe acelaşi ton sigur de sine :

— Vreau să discut cu feldmareşalul Montgomery ! E foarte urgent...

Dar comandantul lagărului îşi venise în fire. Retezînd scurt protestele prizonierului, a dat ordin să fie condus din nou în celulă şi să se dubleze numărul de sentinele care-l păzeau, anunţînd apoi cartierul general despre cele aflate.

De ce s-a decis Himmler să-şi dea în vileag identitatea ? După părerea celor mai mulţi autori, el continua să se considere drept urmaşul legitim al lui Hitler, singurul „împuternicit" să trateze cu aliaţii. Se pare că acestei manii a grandoarei i s-a adăugat speranţa că, în calitate de şef al guvernului, va fi tratat cu blîndeţe.

Iluziile i s-au risipit însă repede. Luîndu-l în primire, cei trei ofiţeri din serviciul de contraspionaj l-au dus la Lüneburg, unde a fost supus unei minuţioase percheziţii, în ciuda ţipetelor lui revoltate. Un medic militar, căpitanul Wells, a descoperit, în buzunarul interior al bluzei pe care o purta deţinutul, o fiolă lungă de 12 mm şi groasă cît o ţigară. Conţinutul : cianură de potasiu.

Îmbrăcat într-o uniformă ponosită, cedată de un soldat englez, Himmler a fost închis într-o încăpere de la mansarda clădirii unde fusese percheziţionat. Seara tîrziu a sosit la Lüneburg colonelul Murphy, de la serviciul de contraspionaj al cartierului general britanic, căruia i s-a prezentat raportul asupra măsurilor de securitate luate.

— Îmi închipui că l-aţi cercetat bine, a subliniat Murphy. Aţi găsit otravă asupra lui ?

— Da, o fiolă în buzunarul hainei, a răspuns Wells. Altceva, nimic. În orice caz, nu va avea cu ce să se sinucidă.

— Să sperăm. L-aţi controlat cu atenţie şi în gură ? Nu ? Atunci vă rog să-l examinaţi imediat. Poate că fiola din buzunar era doar o diversiune.

După relatările martorilor oculari, cînd a fost invitat să deschidă gura, Himmler a rămas o clipă imobil, cu muşchii crispaţi şi pleoapele strînse. Apoi fălcile i s-au mişcat de două-trei ori, abia perceptibil. Pe neaşteptate s-a prăbuşit la pămînt, ca un sac. Toate eforturile medicului — administrarea de vomitive, spălătura gastrică etc. — au fost inutile. Peste 12 minute era mort.

Toată ziua următoare cadavrul lui a rămas pe locul unde survenise moartea, sub privirile pline de oroare ale soldaţilor englezi şi ale fotoreporterilor veniţi în grabă să realizeze o ultimă imagine a „monstrului cu ochelari". La 26 mai, conform instrucţiunilor căpătate de la feldmareşalul Montgomery, trupul neînsufleţit a fost transportat într-o pădurice de lîngă Lüneburg şi înhumat fără nici o ceremonie. Cei trei sergenţi-majori care i-au săpat groapa au nivelat apoi pămîntul de deasupra, astfel încît mormîntul să nu mai poată fi recunoscut ; conştient că nazismul avea încă adepţi, Montgomery voia să evite riscul ca locul de veci al lui Himmler să devină obiectul unor pelerinaje ale fanaticilor zvasticii.

Pînă în ziua de azi, pădurica de lîngă Lüneburg nu şi-a trădat secretul. Dar, la amintirea sadicului călău al Europei, groaza şi dezgustul vor mai înfiora inimile multor generaţii viitoare.

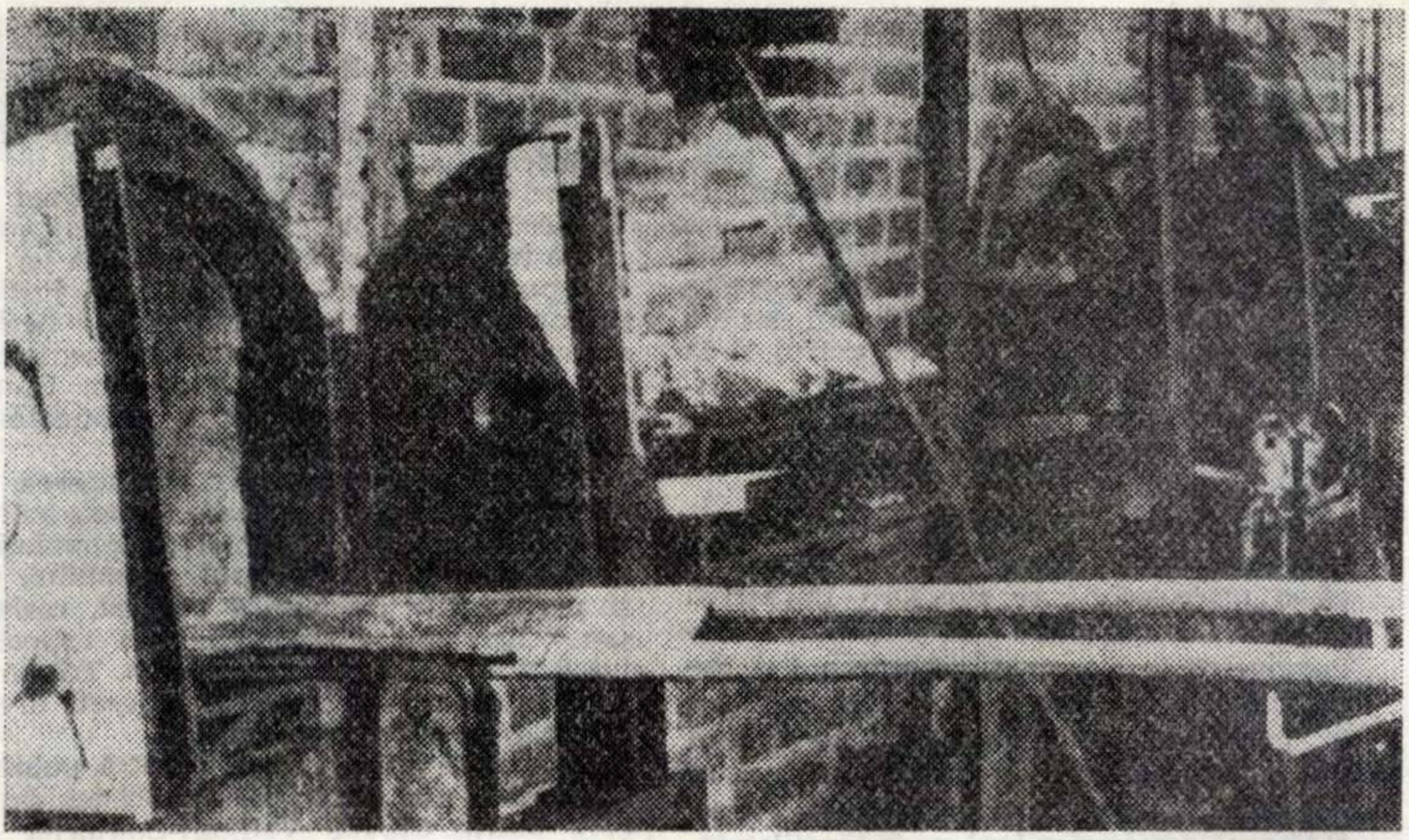

Unul dintre cele opt cuptoare-crematorii de la Auschwitz. Aici erau arse trupurile celor gazaţi. Uneori, cînd gazul „Cyclon B" era insuficient, bărbaţi, femei şi copii erau aruncaţi direct în cuptoare şi arşi de vii. În acest loc al supliciului naziştii au exterminat 4 000 000 de oameni

AUDIEREA DE DIMINEAŢĂ

Dl. DUBOST — Cu aprobarea tribunalului, vom urmări această parte a expunerii cazului francez, prin audierea unui martor care a trăit mai bine de trei ani în lagărele de concentrare germane.

D-na VAILLANT-COUTURIER — Am fost arestată la 9 februarie 1942 de către poliţia franceză a lui Pétain, care m-a predat, după şase săptămîni, autorităţilor germane.

Am ajuns, la 20 martie, la închisoarea „Santé". La 9 iunie 1942 am fost interogată. La sfîrşitul interogatoriului, au vrut să mă determine să semnez o declaraţie care nu corespundea spuselor mele. Deoarece am refuzat să o semnez, ofiţerul care m-a interogat m-a ameninţat şi întrucît i-am răspuns că nu mă tem de moarte — nici chiar prin împuşcare — el mi-a spus : „Noi dispunem de mijloace mult mai atroce decît împuşcarea, pentru a ucide oamenii". Iar traducătorul mi-a spus : „Dumneavoastră nici nu ştiţi ce-aţi făcut. Veţi fi trimisă într-un lagăr de concentrare ; de acolo nu te întorci niciodată".

Dl. DUBOST — Aţi fost apoi trimisă la închisoare ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Am fost dusă din nou la închisoarea „Santé", şi anume în carceră. Am putut totuşi să comunic cu vecinii mei, utilizînd conductele de canalizare şi ferestrele. Mă găseam în celula alăturată celor ale filozofului Georges Politzer şi fizicianului Jacques Solomon, ginerele profesorului Langevin, elevul Mariei Curie, unul dintre cei dintîi care a studiat fisiunea atomică.

Georges Politzer mi-a transmis că, în timpul interogatoriului său, după ce l-au torturat, l-au întrebat dacă nu vrea să scrie broşuri teoretice, în slujba naţional-socialismului. Cum el a refuzat, i s-a spus că va face parte din primul lot de ostateci care vor fi împuşcaţi.

În ce îl priveşte pe Jacques Solomon, el a fost tot atît de îngrozitor torturat, apoi azvîrlit în celulă, de unde nu a ieşit decît în ziua execuţiei sale, pentru a-şi lua rămas-bun de la soţia sa, deţinută şi ea tot la „Santé".

De fiecare dată cînd deţinuţii se întorceau de la interogatoriu, răzbăteau gemete prin ferestre şi ei spuneau că nu se mai pot mişca.

În timpul detenţiunii de cinci luni de la „Santé", au venit de mai multe ori să ia ostateci pentru împuşcare. Părăsind închisoarea, la 20 august 1942, am fost dusă la fortul Romainville.

Dl. DUBOST — Cînd aţi fost trimisă dumneavoastră la Auschwitz ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Am fost trimisă la Auschwitz la 23 ianuarie şi am ajuns la 27 ianuarie.

Dl. DUBOST — Făceaţi parte dintr-un convoi ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Făceam parte dintr-un convoi alcătuit din 230 de femei franceze. Printre noi se găseau Danielle Casanova — care a murit la Auschwitz, Hélène Solomon. Erau şi femei în vîrstă...

Dl. DUBOST — Care era poziţia lor socială ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Intelectuale, învăţătoare, cam de toate categoriile sociale. Maï Politzer, soţia filozofului Georges Politzer, era medic. Hélène Solomon era soţia fizicianului Solomon şi fiica profesorului Langevin ; Danielle Casanova era chirurg-dentist şi desfăşura o intensă activitate printre femei; ea este aceea care a organizat o mişcare de rezistenţă printre soţiile prizonierilor.

Dl. DUBOST — Din 230, cîte v-aţi întors ?

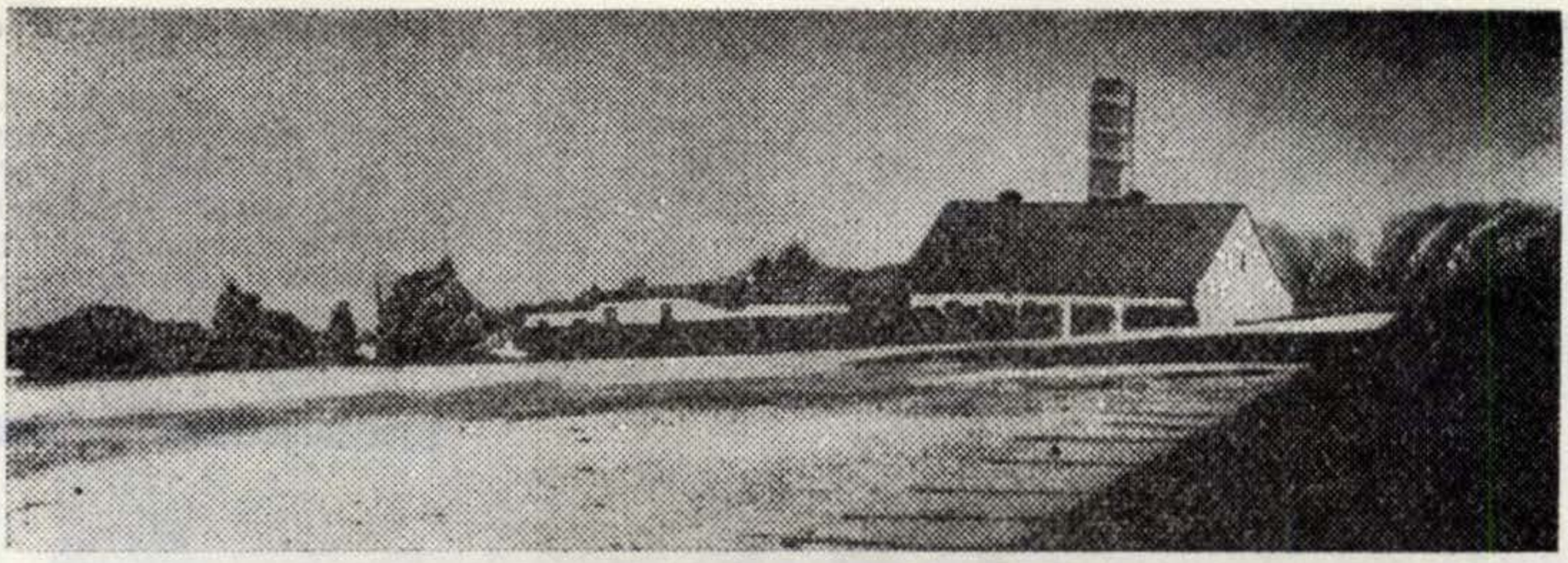

Nume de sinistră şi răscolitoare amintire: Buchenwald: 56 000 de oameni ucişi...

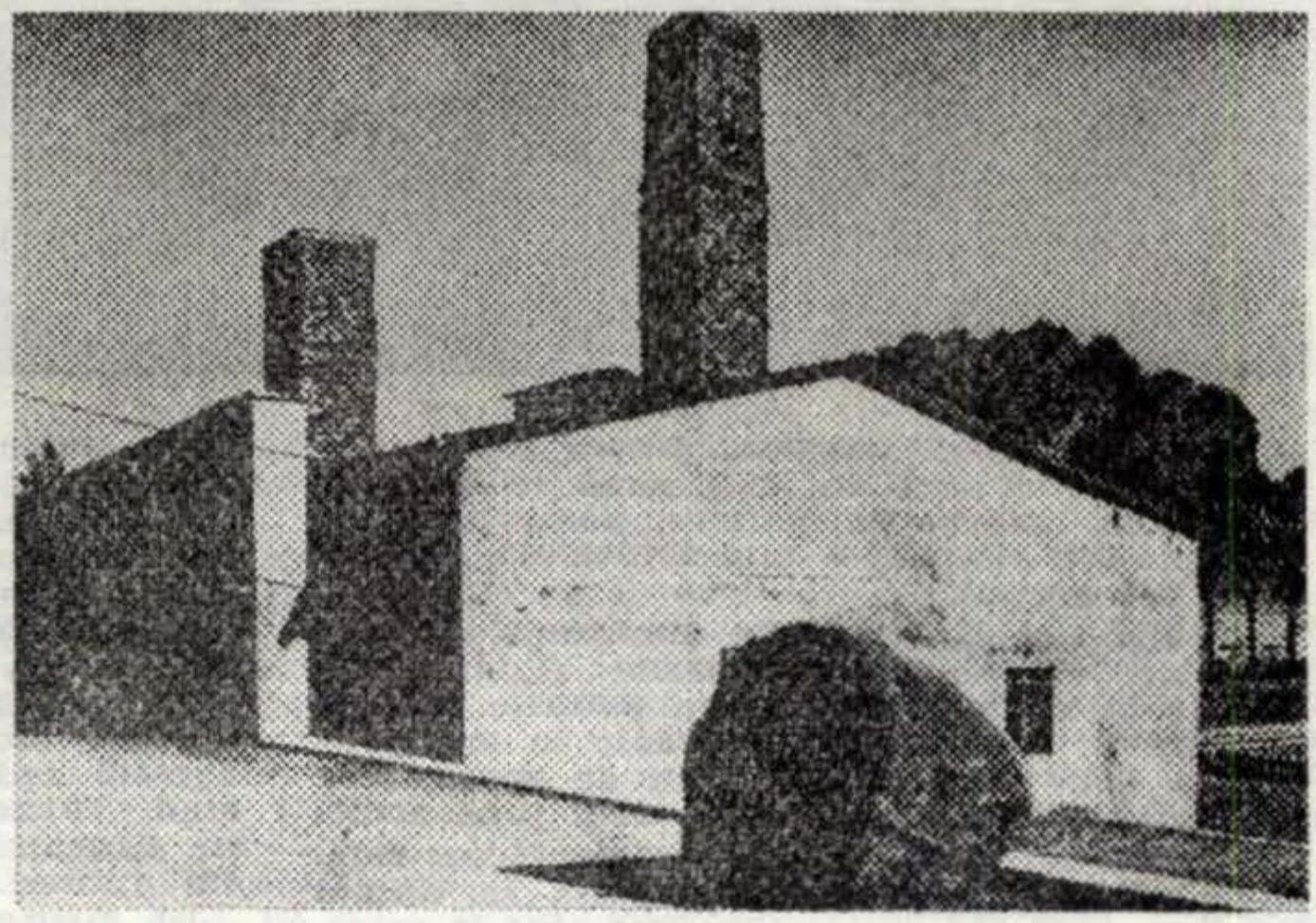

Ravensbrück: 92 000 de morţi...

D-na VAILLANT-COUTURIER — 49. În convoi erau femei în vîrstă; printre altele, îmi amintesc de o femeie de 67 de ani, arestată pentru că i se găsise, în bucătărie, arma de vînătoare a soţului ei pe care o păstrase drept amintire şi nu o declarase. A murit după 15 zile de la sosirea la Auschwitz.

PREŞEDINTELE — Aţi spus că numai 49 s-au întors. Vreţi să spuneţi că numai 49 au ajuns la Auschwitz?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Nu, doar 49 s-au întors în Franţa.

Printre femei erau şi infirme, spre pildă o cîntăreaţă care nu avea decît un picior; ea a fost „selecţionată" şi ucisă prin gazare, la Auschwitz. Mai era acolo o fată de 16 ani, elevă de liceu, Claudine Guérin. Şi ea a murit la Auschwitz. Mai erau două femei care fuseseră achitate de Tribunalul militar german: Marie Alonzo şi Marie Thérèse Fleuri; şi ele au murit la Auschwitz.

Călătoria a fost extrem de neplăcută, căci eram 60 de femei într-un vagon şi nu ni s-a dat de mîncare şi nici de băut în tot cursul drumului. Cînd ceream, la opriri, soldaţilor din Lorena înrolaţi în Wehrmacht, care ne păzeau, să ne spună dacă vom ajunge curînd, ei ne răspundeau: „Dacă aţi şti unde vă duceţi, n-aţi mai fi atît de grăbite să sosiţi acolo".

Am ajuns la Auschwitz în zorii zilei. Au scos sigiliile vagoanelor şi ne-au dat jos lovindu-ne cu patul puştii, pentru a ne duce în lagărul de la Birkenau — o anexă a lagărului de la Auschwitz — situat într-o imensă cîmpie care în luna ianuarie era îngheţată. Am făcut acest drum tîrînd bagajele după noi. Ne dădeam atît de bine seama că existau prea puţine şanse de a scăpa de aici — mai ales că întîlnisem deja convoaiele scheletice care se îndreptau spre muncă — încît, trecînd pragul, am cîntat Marseilleza pentru a prinde curaj.

Am fost îndrumate spre o baracă uriaşă şi de acolo la dezinfecţie. Ne-au ras în cap şi ne-au tatuat, pe antebraţul stîng, numărul matricol. În fine, ne-au dus într-o încăpere mare pentru a face o baie de aburi şi un duş îngheţat. Totul se petrecea în prezenţa SS-iştilor — bărbaţi şi femei — în timp ce noi eram complet goale. După aceea ne-au dat veşminte murdare şi rupte, o rochie şi o jachetă de bumbac. Întrucît aceste operaţii duraseră mai multe ceasuri, am putut vedea de la ferestrele barăcii în care ne găseam lagărul de bărbaţi şi, către seară, acolo s-a instalat o orchestră. Ningea şi noi ne întrebam pentru ce se pregătea muzica. În acel moment, grupele de comando ale deţinuţilor au revenit. În urma fiecărui comando veneau bărbaţi care aduceau morţii. Cum abia puteau ei înşişi să se tîrască, erau ridicaţi cu lovituri ale patului de puşcă şi cu izbituri de cizmă, de fiecare dată cînd se prăbuşeau.

După aceea am fost duse în baraca-bloc, unde aveam să locuim. Nu erau paturi, ci nişte platforme de doi metri pe doi metri, unde ne culcam cîte nouă femei, fără saltea şi fără pătură în prima noapte. Am rămas în blocuri de acest fel timp de mai multe luni. Nu se

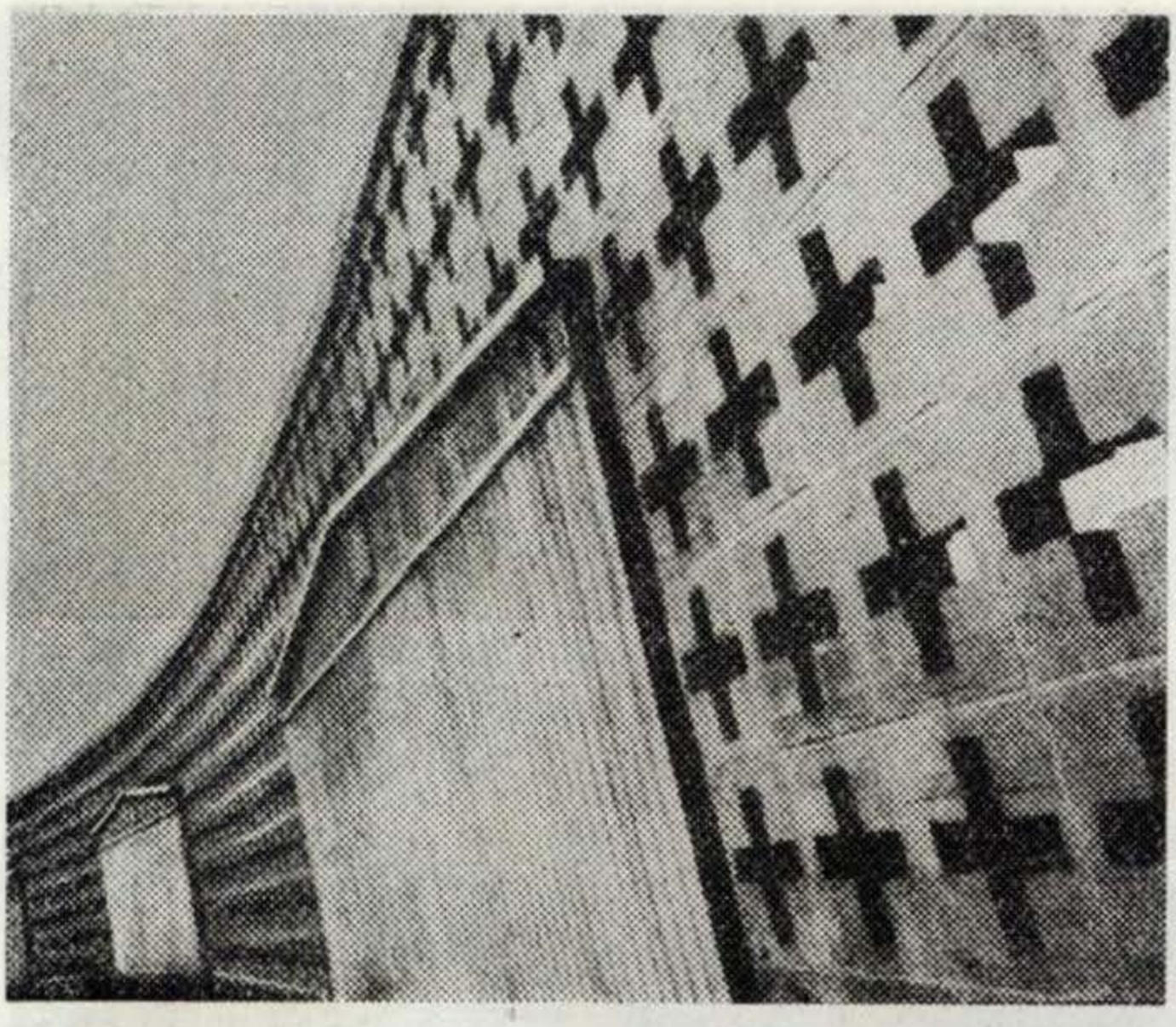

Himmler se convinge personal de modul în care-i sînt executate ordinele...

Sachsenhausen : 100 167 de victime...

Şi nu sînt singurele. Lor li s-au adăugat : Dachau : 31 951 de morţi, Bergen-Belsen : 48 000, Maidanek : 1 380 000, Sobibor : 250 000, Treblinka : 800 000, Theresienstadt : 58 000, Belzec : 600 000 de victime...

putea dormi toată noaptea, pentru că de fiecare dată cînd una din cele nouă se întorcea — şi cum toate erau bolnave, acest lucru se întîmpla tot timpul — mai totdeauna, ea deranja tot grupul.

La ora trei şi jumătate dimineaţa ne trezeau urletele supraveghetoarelor şi, în lovituri de bîtă, eram smulse din paturile noastre de mizerie, pentru a ne prezenta la apel. Nimic în lume nu te putea scuti de apel. Chiar şi muribunzii trebuiau să fie tîrîţi pînă acolo. Rămîneam la apel, pînă cînd se făcea ziuă, adică pînă la orele 7—8 dimineaţa în timpul iernii şi, dacă era ceaţă, cîteodată pînă la prînz. Apoi comando-urile se puneau în mişcare, pentru a porni la lucru.

Dl. DUBOST — Vă rog să mă iertaţi, dar puteţi să ne descrieţi scenele ce se petreceau la apel ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Eram aşezate pentru apel, în rînduri, cîte cinci, apoi aşteptam, pînă cînd se făcea ziuă, pe „Aufseherinen", adică supraveghetoarele în uniformă care veneau să ne numere. Acestea aveau bastoane şi împărţeau lovituri la-ntîmplare. Uneia dintre tovarăşele noastre, Germaine Renaud, învăţătoare la Azay-le-Rideau, i-au spart capul, în faţa ochilor mei, în cursul apelului, cu o lovitură puternică.

La Auschwitz, munca consta în demolarea de case, construcţia de drumuri şi, mai ales, asanarea mlaştinilor. Aceasta din urmă era munca cea mai anevoioasă, pentru că stăteam toată ziua cu picioarele în apă şi exista pericolul scufundării în nămol. Adesea eram nevoite să scoatem o tovarăşă care se înfundase pînă la brîu în mlaştină. În timpul muncii, SS-iştii care ne supravegheau, bărbaţi şi femei, ne izbeau cu bîtele şi asmuţeau cîinii asupra noastră. Multora dintre noi cîinii le-au sfîşiat picioarele. Mi-a fost dat să văd o femeie sfîşiată şi omorîtă sub ochii mei ; SS-istul Tauber îşi întărîta cîinele împotriva ei, amuzîndu-se de spectacol.

Cauzele mortalităţii erau foarte numeroase. Mai întîi, lipsa totală de igienă. Cînd am ajuns la Auschwitz, pentru 12 000 de deţinute exista un singur robinet cu apă nepotabilă care curgea cu intermitenţe şi la care nu puteai să ai acces decît trecînd printr-o gardă de deţinute de drept comun, care ne băteau înfiorător. Era deci aproape imposibil să te speli sau să-ţi speli lenjeria. Timp de peste trei luni nu ne-am schimbat niciodată rufăria ; cînd era zăpadă, o topeam pentru a ne spăla. Mai tîrziu, primăvara, cînd mergeam la lucru, beam şi ne spălam cămaşa sau chiloţii în aceeaşi mocirlă de la marginea şoselei. În această apă poluată, ne spălam mîinile pe rînd. Tovarăşele mele mureau de sete fiindcă ne dădeau doar de două ori pe zi cam cîte 120 grame de tizană.

Dl. DUBOST — Vreţi să ne spuneţi în ce a constat unul din apelurile de la începutul lunii februarie ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — La 5 februarie a avut loc ceea ce se numea un apel general.

Dl. DUBOST — La 5 februarie, în ce an?

D-na VAILLANT-COUTURIER — 1943. La ora trei şi jumătate, tot lagărul...

Dl. DUBOST — Dimineaţa ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Dimineaţa. La trei şi jumătate, tot lagărul a fost trezit şi trimis în cîmpie, deşi, de obicei, apelul se făcea la trei şi jumătate, dar în interiorul lagărului. Am rămas în această cîmpie, în faţa lagărului, pînă la ora cinci seara, sub nin-soare, fără a primi de mîncare. Apoi, cînd semnalul a fost dat, a trebuit să trecem prin poartă, una cîte una. Aici, fiecare primea cîte o lovitură de baston în spate, care trebuia s-o facă să alerge. Deţinuta care nu putea să fugă pentru că era prea bătrînă sau prea bolnavă, era înhăţată şi condusă la blocul 25 — de unde era dusă la gazare. În acea zi, zece femei franceze din convoiul nostru au fost astfel smulse de lîngă noi şi duse la blocul 25. Cînd toate deţinutele s-au întors în lagăr, a fost alcătuită o coloană, din care făceam parte, care să ridice morţii de pe cîmpie, semănaţi acolo ca pe un teren de bătălie. Am transportat astfel în curtea barăcii 25 de femei moarte sau muribunde, fără a le distinge; au rămas acolo înghesuite unele peste altele. Noi cunoşteam bine acest bloc 25, care constituia anticamera sălii de gazare, dacă-i putem spune astfel ; la acea dată, fusesem transferate

în blocul 26 și ferestrele noastre dădeau în curtea blocului 25. Se vedeau grămezile de cadavre risipite în curte. Din timp în timp, o mînă sau un cap mișca printre aceste cadavre, încercînd să se desprindă : o muribundă voia să iasă de acolo, pentru a trăi.

În acest bloc, mortalitatea era și mai îngrozitoare decît în alte locuri. Oamenii fiind condamnați la moarte, nu li se dădea să mănînce și să bea decît ceea ce rămînea în cazanele bucătăriei ; adesea nu căpătau mai multe zile nici o picătură de apă.

Într-o zi, una din tovarășele noastre, Annette Epaux, o femeie de 30 de ani, tînără și frumoasă, trecu prin fața blocului 25. I se făcu milă de femeile care strigau de dimineața pînă seara, în toate limbile ; „Ne e sete, ne e sete, ne e sete, apă !“ Ea s-a întors în baraca noastră pentru a căuta puțină tizană. Dar în momentul cînd a trecut prin grilajul ferestrei, supraveghetoarea a văzut-o, a apucat-o de gît și a azvîrlit-o în blocul 25.

Toată viața îmi voi reaminti de Annette Epaux. Două zile mai tîrziu, urcată într-un camion care se îndrepta spre camera de gazare, ea sprijinea o altă femeie franceză, bătrîna Line Porcher, și, în momentul în care camionul a pornit, ea ne-a strigat : „Dacă vă întoarceți în Franța, gîndiți-vă la băiețelul meu“. Apoi femeile au început să cînte Marseilleza.

În curtea blocului 25 se vedeau șobolani, mari cît pisicile, alergînd și rozînd cadavre și atacînd chiar muribundele care nu mai aveau forța să se descotorosească de ei.

O altă cauză a mortalității și a epidemiilor era faptul că ni se dădea să mîncăm din gamele mari, roșii, care apoi, după fiecare masă, erau doar clătite în apă rece. Cum toate femeile erau bolnave și, în timpul nopții, nu aveau puterea să se ducă pînă la șanțurile care serveau necesităților (loc cu un aspect de nedescris), ele foloseau aceste vase pentru un scop cărula nu le erau destinate. A doua zi, aceste vase se strîngeau, erau așezate pe o grămadă de gunoaie și, mai tîrziu, o altă echipă venea să le preia, le trecea prin apă rece și le repunea în circulație.

O altă cauză a deceselor era încălțămintea. In zăpada și noroiul Poloniei, pantofii de piele se distrugeau complet după opt — pînă la cincisprezece zile. Aveam deci picioarele înghețate, cu plăgi. Trebuia să ne culcăm peste pantofi, de teamă să nu ne fie furați ; aproape în fiecare noapte, cînd ne sculam pentru apel, se auzeau strigăte de groază : „Mi-au furat pantofii“. Trebuia atunci să aștepți să se golească toate blocurile pentru a căuta vechiturile lăsate de făptași. Erau uneori doi pantofi pentru același picior sau un pantof și un sabot de lemn. O asemenea situație îți îngăduia să te prezinți la apel, dar la muncă reprezenta o tortură în plus, deoarece provoca răni, care, datorită lipsei de îngrijire, se infectau repede. Numeroase tovarășe s-au dus la „tratament“ pentru plăgi la picioare și n-au mai ieșit niciodată de acolo.

Dl. DUBOST — Ce se întîmpla cu internatele care se prezentau la apel fără pantofi ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Internatele evreice care se prezentau la apel fără pantofi erau trimise imediat în blocul 25.

Dl. DUBOST — Erau deci gazate ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Le gazau pentru orice motiv se ivea. Situația lor era absolut înfiorătoare. În timp ce noi eram înghesuite opt sute în blocul-baracă și abia puteam să ne mișcăm, ele se aflau pînă la 1 500 într-un bloc de dimensiuni asemănătoare, ceea ce însemna că un mare număr nu putea să doarmă noaptea și nici măcar să se așeze.

Dl. DUBOST — Puteți să ne vorbiți despre „Revier“ ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Pentru ca cineva să ajungă la „Revier“ trebuia să se prezinte mai întîi la apel. În orice stare se afla...

Dl. DUBOST — Vreți să precizați ce era „Revierul“ în lagăr ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — „Revierul“ era alcătuit din blocurile unde erau duși bolnavii și nu corespundea cu nimic noțiunii de spital. Pentru a ajunge acolo, trebuia să obții mai întîi aprobarea șefului de baracă, care o dădea foarte rar. Cînd, în sfîrșit, o obțineai, erai dusă, în coloană, în fața infirmeriei. Acolo, pe orice vreme, fie că ningea, fie că ploua, chiar și cu 40 de grade temperatură, trebuia să aștepți mai multe ceasuri pentru a fi primită. Se întîmpla frecvent ca bolnavele să moară afară, în fața ușii infirmeriei, înainte de a fi putut să pătrundă înăuntru. Pe lîngă asta, chiar faptul de a te așeza la coadă, în fața infirmeriei, era periculos, căci, dacă coada era prea mare, SS-ul trecea pe acolo, strîngea toate femeile care așteptau și le ducea direct la blocul 25.

Dl. DUBOST — Adică la camera de gazare ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Întocmai, la camera de gazare. De aceea, adesea femeile preferau să nu se prezinte la „Revier" ; mureau în timpul muncii sau al apelului. În cursul iernii, după apelul de seară, morţii erau zilnic ridicaţi şi rostogoliţi în şanţuri. Singurul avantaj al „Revier"-ului era că, fiind culcat, erai scutit de apel, dar erai culcat în condiţii înspăimîntătoare — cîte patru bolnave cu maladii diferite, în paturi mai înguste de un metru. Femeile care se internaseră pentru plăgi la picioare contractau dizenterie sau tifos de la vecinele lor. Saltelele erau murdare si nu se schimbau decît atunci cînd putrezeau complet. Păturile erau pline de păduchi care mişunau ca furnicile.

Una din tovarăşele mele, Marguerite Corringer, mi-a povestit că în timp ce era bolnavă de tifos nu putea să doarmă din cauza păduchilor. Ea îşi petrecea toată noaptea scuturîndu-şi pătura peste o hîrtie, golind-o de insecte într-un vas de lîngă pat şi aşa în continuare, ore întregi. Medicamentele lipseau cu totul ; bolnavii erau deci lăsaţi să zacă fără îngrijire, fără vreo măsură de igienă, fără a fi spălaţi. Morţii erau abandonaţi timp de mai multe ore lîngă bolnavi, apoi, cînd prezenţa lor era în sfîrşit remarcată, cadavrele erau pur şi simplu aruncate din pat şi duse în faţa blocului. Acolo, coloana femeilor care transporta cadavrele le aşeza pe mici brancarde, din care capetele şi picioarele le atîrnau afară. De dimineaţă şi pînă seara, purtătoarele de morţi parcurgeau fără încetare traseul între „Revier" şi morgă.

În timpul marilor epidemii de tifos din iernile anilor 1943 şi 1944, brancardele erau înlocuite cu un fel de căruţe, din cauza numărului prea mare de morţi Au fost în aceste perioade — după caz — de la 200 pînă la 350 de morţi pe zi.

Dl. DUBOST — „Revier"-ul era accesibil tuturor internaţilor ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Nu. Cînd am sosit noi, evreicele nu aveau dreptul să se ducă acolo. Ele erau duse direct la camerele de gazare.

Dl. DUBOST — Sînteţi bună să ne vorbiţi despre dezinfectarea barăcilor ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Din cînd în cînd, dat fiind grămezile de murdărie care favorizau înmulţirea insectelor şi, în consecinţă, a epidemiilor, barăcile se dezinfectau cu gaze. Dar aceste dezinfecţii provocau şi ele un foarte mare număr de decese. În timp ce barăcile erau gazate, prizonierele erau duse la duşuri, unde li se luau veşmintele, care treceau la etuvă. Apoi erau lăsate complet dezbrăcate, afară, unde trebuiau să aştepte întoarcerea de la etuvă a hainelor care li se înapoiau ude.

Înăuntrul blocurilor-barăci, deţinuţii erau supuşi celor mai sălbatice metode de suferinţă şi umilire, după care erau trimişi la crematoriu

La duşuri erau trimise chiar şi bolnavele, dacă puteau să se ţină pe picioare. Desigur că multe mureau pe drum. Bolnavele care nu puteau să se mişte erau spălate toate, în timpul dezinfecţiei, în aceeaşi cadă.

Dl. DUBOST — Cum eraţi hrănite ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Primeam 200 grame de pîine, trei sferturi sau o jumătate de litru de supă dintr-un fel de varză — după caz — şi cîteva grame de margarină sau o feliuţă de salam, seara. Aceasta pe toată ziua.

Dl. DUBOST — Indiferent de munca cerută internatelor ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Indiferent de munca cerută internatelor. Femeile care lucrau la uzina „Union" — o fabrică de muniţii, unde se făceau grenade şi obuze — primeau ceea ce se numeşte o „Zulage", adică un supliment, dacă norma era îndeplinită. Aceste deţinute se prezentau, ca şi noi, la apelul de dimineaţă şi de seară. Ele munceau în uzină timp de 12 ore. După lucru, reveneau în lagăr. Drumul dus şi întors îl făceau pe jos. Exista, de asemenea, o mare uzină la Buna, dar cum eu nu am lucrat

Deseori, în atmosfera sumbră a lagărelor, răsunau strigătele sfîşietoare ale copiilor despărţiţi de mamele lor şi ucişi în mod bestial

Momentul eliberării. Deținuții din lagărul de la Mauthausen doboară simbolul puterii naziste

acolo nu știu ce producea. Deținutele luate pentru Buna nu mai reveneau în lagărul nostru.

Dl. DUBOST — Vreți să ne vorbiți despre experiențe, în caz că dumneavoastră ați fost martoră la ele ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — În legătură cu experiențele, am asistat la unele, pentru că am lucrat în „Revier". Știu, de asemenea, că se făceau operații de castrare în lagărul bărbaților. În privința experiențelor asupra femeilor sînt la curent, deoarece prietena mea, doctorița Hadé Hautval, din Montbeliard, care s-a întors în Franța, a lucrat timp de mai multe luni în acest bloc. Ea îngrijea bolnavele, refuzînd însă întotdeauna să ia parte la experiențe. Femeile erau sterilizate fie prin injecții, fie prin operații, fie cu ajutorul razelor. Am văzut și am cunoscut mai multe femei care fuseseră sterilizate. Printre cele operate, mortalitatea era foarte mare. Un număr de 14 evreice din Franța care au refuzat să se lase sterilizate au fost trimise într-un comando de „Strafarbeit", adică de pedeapsă prin muncă.

Dl. DUBOST — Mai reveneau din aceste comando-uri ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Rar, în cazuri cu totul excepționale.

Dl. DUBOST — Care era scopul urmărit de SS-iști ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Sterilizările nu erau ținute secret ; ei spuneau că încearcă să găsească cea mai bună metodă de sterilizare, pentru a putea înlocui, în țările ocupate, după o generație, populația autohtonă cu arieni.

Dl. DUBOST — La „Revier" ați văzut femei însărcinate ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Da. Cînd evreicele soseau însărcinate în cîteva luni, le făceau să avorteze. Dacă sarcina era avansată, nășteau și le înecau copiii într-un vas cu apă. Știu aceasta pentru că lucram la „Revier". Desemnată pentru această treabă era o moașă germană, deținută de drept comun, condamnată pentru practica avorturilor. După un timp a sosit un alt medic și vreme de două luni n-au mai fost omorîți noii-născuți evrei, dar într-o bună zi a venit un ordin de la Berlin care stipula că uciderea copiilor trebuia reluată. Atunci, mamele și copiii lor au fost aduși la infirmerie, urcați în camioane și trimiși la gazare.

Dl. DUBOST — De ce spuneți că ordinul a sosit de la Berlin ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Cunoșteam deținutele care lucrau la secretariatul SS-iștilor. Mai ales o slovacă, pe nume Herta Roth, care lucrează în acest moment la l'UNRA ★ la Bratislava.

Dl. DUBOST — Ea v-a făcut dezvăluirea ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Da. Pe de altă parte, cunoșteam, de asemenea, oameni care lucrau în comando-ul gazării.

Dl. DUBOST — Dumneavoastră ne-ați vorbit despre mamele evreice. Erau și altele în lagăr ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Da, în principiu, femeile neevreice nășteau și nu li se luau copiii, dar, dat fiind condițiile îngrozitoare din lagăr, copiii treceau rareori de 4—5 săptămîni. Exista un bloc unde se aflau mamele poloneze și ruse. Într-o zi, acestora din urmă, fiind acuzate c-au făcut prea mult zgomot, li s-a organizat un apel. Au fost ținute toată ziua în fața barăcii, complet dezbrăcate, cu copiii în brațe.

Dl. DUBOST — Care era regimul disciplinar în lagăr ? Cine asigura paza și disciplina ? Ce sancțiuni se aplicau ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — În general, SS-iștii economiseau mult personal propriu,

★ Organizația O.N.U. pentru refugiați *(n.t.)*.

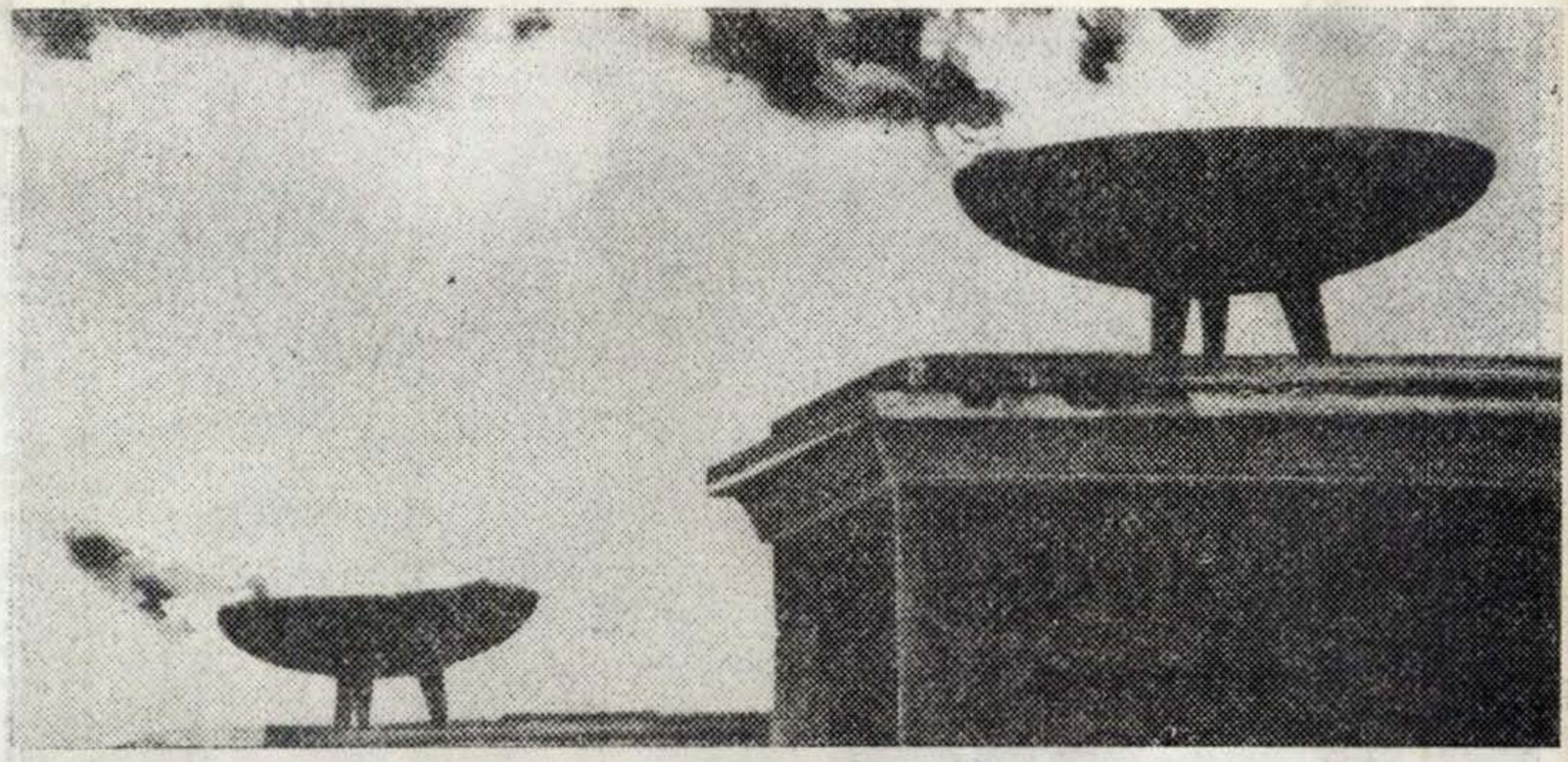

În memoria milioanelor de victime

folosind deţinute pentru supravegherea lagărului. Ei nu făceau decît să le completeze. Aceste deţinute erau recrutate dintre fetele condamnate pentru delicte de drept comun şi prostituţie.

Se ajungea, prin corupţie şi denunţuri şi prin teroare, ca acestea să fie transformate în bestii ; deţinutele aveau să se plîngă de ele ca şi de SS-iştii înşişi. Ele loveau tot atît ca şi SS-iştii. În privinţa SS-iştilor, bărbaţii se purtau ca şi femeile, iar femeile erau la fel de sălbatice ca şi bărbaţii. Nu exista nici o diferenţă.

Sistemul folosit de către SS-işti ducea la înjosirea făpturilor umane, terorizîndu-le şi făcîndu-le să comită acte care să le aducă în situaţia de a se ruşina de ele însele, de a se dezumaniza. Asta şi urmăreau. Era nevoie de un curaj formidabil pentru a rezista acestei ambianţe de teroare şi de corupţie.

Dl. DUBOST — Cine hotăra pedepsele ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Şefii SS-işti, bărbaţi şi femei.

Dl. DUBOST — În ce constau pedepsele ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — În tratamente corporale ; o pedeapsă dintre cele mai obişnuite era aplicarea a 50 de lovituri de baston peste şale. Aceste lovituri de baston erau date de o maşină pe care am văzut-o : un sistem de balansare manipulat de un SS-ist. Se utilizau şi interminabilele aneluri, zi şi noapte, la care se adăuga gimnastica ; trebuia să te culci cu faţa în jos, să te ridici, timp de ore întregi, şi odată căzut, erai zdrobit de lovituri şi transportat la blocul 25.

Dl. DUBOST — Cum se purtau SS-iştii cu femeile ? Dar SS-istele ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — La Auschwitz era o casă de toleranţă pentru SS-işti şi pentru deţinuţii cu funcţii denumiţi „Kapo".

Pe de altă parte, cînd SS-istii aveau nevoie de servitori, ei veneau, însoţiţi de „Oberaufseherin", adică de comandanta lagărului, pentru a face alegerea în timpul dezinfecţiei. Ei indicau o tînără pe care „Oberaufseherin" o chema să iasă din rînd. O măsurau din ochi, făceau glume despre fizicul ei ; dacă era frumoasă şi le plăcea, o angajau ca femeie de serviciu, cu consimţămîntul „Oberaufseherin"-ei care le spunea că fata este obligată la o supunere oarbă, indiferent ce i se va cere.

Dl. DUBOST — De ce veneau în timpul dezinfecţiei ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Fiindcă atunci femeile erau dezbrăcate.

Dl. DUBOST — Acest sistem de demoralizare şi de corupţie reprezenta ceva excepţional ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Nu. În toate lagărele pe unde am trecut, sistemul era acelaşi ; am stat de vorbă şi cu deţinute venite din lagăre în care eu n-am fost şi am aflat că pretutindeni se petrecea acelaşi lucru. Sistemul era similar în orice lagăr, cu diferite variante. Auschwitz era, cred eu, unul din locurile cele mai dure, dar am fost şi la Ravensbrück. Era şi acolo o casă de toleranţă şi procedeul era acelaşi în privinţa recrutării dintre deţinute.

Dl. DUBOST — După dumneavoastră, s-a făcut totul pentru ca internatele să decadă în proprii lor ochi ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Da.

În continuarea depoziţiei, doamna VAILLANT-COUTURIER a relatat împrejurările tragice şi înjositoare din lagărul de la Ravensbrück unde principalul scop al naziştilor era de a stoarce un randament supraomenesc de muncă de la deţinuţi înainte de a-i extermina ; martora a vorbit de asemenea despre responsabilitatea liderilor nazişti pentru genocidul din lagăre şi despre solidaritatea celor ce s-au aflat închişi, terminînd cu cuvintele :

— Este foarte dificil să dai o imagine exactă despre lagărele de concentrare atîta timp cît nu ai fost tu însuţi acolo, deoarece nu poţi decît să dai exemple de fapte odioase, dar nu poţi reda atmosfera apăsătoare, iar cînd eşti întrebat ce era cel mai rău, îţi este imposibil să răspunzi pentru că totul era groaznic : să mori de foame, să mori de sete, să fii bolnav, să vezi murind în jurul tău pe toţi tovarăşii tăi fără a putea face nimic pentru ei, să te gîndeşti la copiii tăi, la ţara ta pe care nu o vei mai revedea. Uneori ne întrebam dacă acesta nu era un coşmar, într-atît viaţa ne apărea ireală în oroarea ei.

Nu am avut decît o dorinţă, timp de luni şi ani de zile, aceea ca cel puţin cîteva dintre noi să ieşim vii, pentru a putea spune lumii ce sînt temniţele naziste : pretutindeni, la Auschwitz, ca şi la Ravensbrück ; tovarăşii mei care au fost în alte lagăre relatează acelaşi lucru — această hotărîre sistematică şi implacabilă de a folosi oamenii ca sclavi, iar cînd nu mai pot munci, de a-i ucide.

Semnificații istorice ale numelui poporului și țării noastre (III)

EUGEN STĂNESCU

S-a arătat în seria acestor cercetări * că o a treia componentă a conștiinței medievale deneam a poporului român poate fi considerată conștiința originii comune. Și în acest caz, pe baza metodei pe care am denumit-o a analizei terminologice, **constatăm că originea comună se exteriorizează în limbajul scris sau vorbit prin echivalarea lui „român" cu „romanus", între cei doi termeni punîndu-se semn de egalitate. Să vedem, în consecință, ce se poate desprinde dacă luăm în cercetare textele în care se poate întîlni această echivalare.**

Cei descălecați de Traian

Grigore Ureche a fost considerat, îndeobște, cel care a deschis în cultura românească seria cercetărilor privitoare la originea romană a românilor. Se poate afirma însă că un asemenea început trebuie căutat mai degrabă în tipărituri și documente românești de la mijlocul veacului al XVI-lea. În acest sens, se întîlnesc două forme.

Prima este constatarea existenței în circulație a termenului de „român", alături de cel mult mai uzitat de „rumân", cu care tot mai frecvent coexistă. Texte clare în această privință sînt *Palia de la Orăștie* din 1582, în care întîlnim expresii ca „frați români", „limbă românească" sau „episcopul românilor din Ardeal", ca și o scrisoare de afaceri din 1568, între ai cărei semnatari, toți străini, se găsește și un „Nicolae Românul". Element foarte important : numele e redat cu litere grecești, sunetul „â" însă, ca să nu existe nici o confuzie, e transcris cu litera chirilică corespunzătoare. Ținînd seama și de faptul că la sfîrșitul veacului al XVI-lea și începutul celui de-al XVII-lea, pe lîngă „rumân" se observă existența și a altor forme fonetice, ca „rămân", „rumen" etc., putem considera că „român" este, nu așa cum se spune în chip curent, o formă inventată, construită *ad-hoc* pentru a evidenția originea romană a poporului, ci mai degrabă o formă, preexistentă ca atare, cu o circulație mai puțin intensă în vorbirea zilnică. În acest din urmă caz, sublinierea intenționată a originii romane s-a făcut prin preferirea acestei forme fonetice față de altele, sensul istoric rămînînd deci același.

A doua formă este cea prin care termenul latinesc de „romanus" (întîlnit în textele grecești ca „romaios" și în cele slave prin „râmleanin") nu se traduce întotdeauna în românește prin „romeu" sau „râmlean", ci prin „rumân" sau „roman". Așa face Coresi în *Apostolul* din 1563 cînd traduce expresia „cei ce sînt romani" prin „cei ce sîntem rumâni". Se vede de aici că o dată cu echivalarea dintre „român" și „romanus" întreaga expresie a fost reinterpretată. Acest procedeu literar devine sistematic în veacul următor. În cronica sa, redactată în jurul anului 1620, Moxa, în loc să traducă „puterea romanilor", pune „puterea rumânilor". Cîteva decenii mai tîrziu, Miron Costin, în *De neamul Moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor,* spune într-o variantă „râmlenii cei descălecați de Traian", dar în altă variantă „râmlenii" sînt înlocuiți pur și simplu cu „românii". O asemenea tendință se întîlnește la mitropolitul Dosoftei și e deosebit de clară în precuvîntarea la *Biblia* din 1688, în care se spune, înlocuindu-se în chip evident „romani" cu „români" : „Stravon scriitoriul de pămînt vredniciia și mărirea Românilor scriind, numai pre ostașii vremii aceea care era asupra vrășmașilor țării ii număra".

* Vezi „Magazin istoric" nr. 10 și 12/1969.

Pentru Dimitrie Cantemir continuitatea românească însemna: „...Şi pentru romanii carii de atuncea într-însa aşezîndu-să, într-aceeaşi şi până acmu necontenit lăcuiesc...“ (După un portret anonim păstrat în muzeul din Rouen)

Dimitrie Cantemir, în *Hronicul vechimei romano-moldo-vlahilor,* înlocuiește frecvent pe „romani" cu „români", folosind adesea pentru Imperiul roman și poporul roman expresiile de „Împărăția românească" și „Popor românesc". E deosebit de grăitor pasajul în care se spune că limba latină din care-și trage obîrșia limba română este de fapt „...limba cea părințască carea din românească, sau lătinescă iaste..." Iar colonizarea romană a Daciei e privită în felul următor : „...Și în toată Dachia cetăți făcînd, și ceale slabe întărind cu slujitori să le întărească, și cu orășeni români să le sălășluiască..." Este evident că Dimitrie Cantemir nu confunda pe „Romani" cu „Români", dar voia, cu vădită intenție, să sublinieze, prin echivalarea terminologică, originea și continuitatea poporului român. Din această cauză, Cantemir folosește uneori și procedeul invers, punînd „romani" în loc de „români". Într-un subtitlu al *Hronicului,* scrie cu privire la locuitorii teritoriului românesc : „...Și pentru *romanii* (subl. ns. — *E.S.)* carii de atuncea într-însa așezîndu-să, într-aceeași și până acmu necontenit lăcuiesc..."

Se dovedește astfel, în ce privește echivalarea dintre „roman" și „român", continuitatea neîntreruptă a textelor românești, din a doua jumătate a veacului al XVI-lea pînă la începutul veacului al XVIII-lea. Existența unei astfel de continuități poate să însemne, comparînd sfîrșitul cu începutul perioadei, o intensitate crescîndă a sublinierii originii comune, prin frecvența sporită a unei asemenea echivalări terminologice, evoluția, timp de un veac și jumătate, de la unele prime tendințe umaniste la deplina cristalizare a umanismului ?

Ce fel de mediu intelectual și social a putut să genereze începutul unui astfel de proces ? Din cîte cunoaștem pînă acum, a putut fi în primul rînd cel din jurul bisericii sf. Nicolae din Scheii Brașovului. Din tipăriturile românești din această perioadă aflăm numeroase nume de cărturari care s-au ostenit în munca de traducere și tipărire. Este evident că cel care a desfășurat cea mai intensă activitate în această direcție a fost Coresi, dar nu a fost singurul și nici măcar cel dintîi. Multe mărturii pun în lumină faptul că mișcarea de răspîndire a culturii, avînd aici poate centrul principal, explică tocmai mișcarea de traducere și tipărire în limba română.

Asupra ei și-a exercitat influența Brașovul umanist, care nu putea să excludă, ci, dimpotrivă, se completa cu Brașovul protestant. Cărturarii din Scheii Brașovului au căutat, între altele, să creeze o bibliotecă cît mai bogată, în care era firesc ca la loc de frunte să se afle cărțile românești. O realizare prețioasă a acestei mișcări de răspîndire a culturii a fost și școala românească din Scheii Brașovului, existentă în

In Scheii Braşovului, cărturarii au căutat să creeze o bibliotecă cît mai bogată...

a doua jumătate a veacului al XVI-lea și reclădită de Aron Vodă în ultimii ani ai aceluiași veac. Se poate presupune deci că în acest mediu și datorită lui și-au putut desfășura activitatea cărturari de caracter incipient umanist, ca acel diac Oprea, care era pe la 1570 „...miașteriu școalei rumânești de lîngă bisearica Schiailor și dascăl mai mare ucenicilor cine învață dăscălie...". El este cel care spune că un om cu adevărat cărturar nu trebuie să știe numai slavonește. Și tot el este cel care face elogiul marii culturi cînd spune : „Că cine învățăturiei sălașiu rădică, sieși rădică sălașiu în cerure prea luminat și întru oameni pomeană mai delungată și mai tare de fierul și de aramea, care furul nu va fura, nice vîntul va strica, nice apa va neca, ce oamenilor putiare dăruiaște, derepce că învățătura putiare iaste nemincinuoasă și despunitoare spată..." Asemenea cărturari erau, fără îndoială, legați de pătura orășenească românească deosebit de densă din sudul Transilvaniei, fiind înăuntrul societății feudale o pătură socială neprivilegiată.

De aceea se poate afirma că scrisul românesc din a doua jumătate a veacului al XVI-lea are un caracter începător umanist, care dă sensul și măsura întregului conținut de idei, deci și ideilor cu privire la originea și continuitatea poporului român, exprimate implicit prin echivalarea termenilor de „roman" și „român".

„Ei se numesc în limba lor romani"

Astfel un italian de la mijlocul veacului al XVI-lea, Francesco della Valle, referindu-se la numele poporului român, spune următoarele : „Limba lor e puțin diferită de a noastră italiană, ei se numesc în limba lor romani, pentru că spun că au venit din vechime de la Roma ca să fie locuitori în acea țară și dacă cineva întreabă dacă știu să vorbească în limba valahă, o spune în acest fel : Știi românește ? ceea ce vrea să însemne, știi romana ?..."

Informația e deosebit de prețioasă nu numai pentru că, înainte cu patru sute de ani, un călător echivalează terminologic pe „român" cu „roman", ci și prin sursa de informare : călugării ortodocși, între care în primul rînd trebuie să fi fost călugări români, de la Mănăstirea Dealului. Aceștia i-au povestit despre cucerirea Daciei de către romanii împăratului Traian și colonizarea ei cu populație romană din care se trag românii de astăzi. Trebuie să ținem seama în ce privește această mărturie de tripla ei condiționare : timpul, spațiul și grupul social. Timpul : ea este contemporană cu începutul activității de traducere și tipărire a cărților bisericești în limba română. Spațiul : Mănăstirea Dealul, de la ai cărei călugări călătorul italian și-a cules informațiile, se afla în regiunea Brașov-Tîrgoviște, unde Coresi și-a desfășurat cea mai importantă parte a activității sale. Grupul social : la originea acestor informații se găsesc anumiți clerici care, cum era și firesc pentru acea vreme, ocupau un loc important în intelectualitatea românească. Între a doua jumătate a veacului al XVI-lea și începutul veacului al XVIII-lea, diferența în timp fiind numai cantitativă, de intensitate, și nu calitativă ; ne aflăm în fața unui proces unitar al cărui sens, timp de 150 de ani și mai bine, e același și neschimbat, trecîndu-se de la forma implicită la explicitarea din ce în ce mai larg argumentată a echivalării terminologice dintre „roman" și „român".

Dar e oare acest moment pe care l-am precizat, și anume mijlocul veacului al XVI-lea, cel mai îndepărtat la care ne putem referi ? Nu există oare mărturii care să ne permită, cu ajutorul aceleiași metode, să constatăm învederarea conștiinței de neam la români, mai înainte, tocmai printr-o asemenea echivalare ?

Roman și Vlahata

Pot fi luate în considerație în această privință textele celor ce s-au apropiat de realitatea românească într-un fel sau altul și s-au oprit asupra modului în care românii erau numiți și se numeau. Pentru aceasta se folosea, în cele mai dese cazuri, fie expresia „Valahii care-și spun romani", fie expresia „Valahii care-și spun români". Rezultă de aici că străinii utilizau doi termeni pentru numele propriu al poporului român : cel de „roman" și cel de „român", ceea ce nu poate să surprindă, fiind știut faptul că occidentalii (și mai toate mărturiile de acest fel sînt de origine occidentală) aveau dificultăți în redarea sunetului de „â" din termenul de „român".

Cu o anumită aproximație deosebim în întrebuințarea celor doi termeni trei perioade. 1) În prima perioadă, de la 1400 (episcopul Ioan de Sultanieh) pînă la mijlocul veacului al XVI-lea, cunoașterea realităților românești fiind încă superficială și spiritul livresc prevalînd asupra cărturarilor, străinii folosesc exclusiv denumirea de „roman". 2) De la mijlocul veacului al XVI-lea, cele două expresii sînt folosite de unii sau de alți autori, vorbindu-se de limba poporului român ca de „limba românească" și nu numai „romană", și de „români" nu numai de „romani" ; în această perioadă termenii sînt întrebuințați în scrierile străinilor în chip paralel. 3) O dată cu începutul veacului al XVII-lea se află în circulație, din ce în ce mai mult, termenul de „român", cel de „roman" rărindu-se în chip vădit.

În concluzie, cei doi termeni desemnau aceeași realitate etnică, anume poporul român. Deci echivalarea terminologică a lui „roman" cu „român" e posibilă mai devreme de mijlocul veacului al XVI-lea și o putem situa ca atare pînă la începutul veacului al XV-lea. La mijlocul celui următor ea devine conturată, capătă o anumită claritate, se îmbracă în haine cărturărești.

Folosind aceeași metodă, putem merge însă și mai adînc în timp înainte de 1400, echivalarea lui „roman" cu „român" putîndu-se întîlni în diverse forme pe care le îmbracă mitul eponim (narațiune istorică avînd în centrul acțiunii unul sau mai multe personaje al căror nume a determinat denumirea diferitelor grupuri umane). Există narațiuni istorice-literare ale căror personaje întruchipează simbolic modul în

...*în care, la loc de cinste era, desigur,* Evanghelia cu învățătură, *tipărită aici în 1580-1581*

care poporul român era denumit de străini și de el însuși.

Ne mulțumim să dăm în cele ce urmează trei ipostaze ale acestui mit eponim : 1) o legendă se referă la doi frați, Roman și Vlahata, care au clădit vechea Romă și au dus lupta împotriva Romei noi. Urmașii acestora s-au divizat, la un moment dat, în romanii vechi și noi, cei noi fiind, desigur, românii. Această legendă este conținută în cronica moldo-rusă, redactată în a doua jumătate a veacului al XV-lea, dar bazată pe informații mai vechi ; 2) Veacului al XIII-lea sau începutului celui de-al XIV-lea îi aparține legenda redată de un călugăr catolic despre ducii Roman și Olaha, care aveau anumite legături cu tătarii în împrejurările atît de dificile de după pustiitoarea invazie din 1241. Și aici, deși contextul este mult mai vag și mai obscur, prezența unor eroi eponimi nu poate fi întîmplătoare, cu atît mai mult cu cît, în ce privește timpul și spațiul, acestea nu sînt departe de momentul și locul realităților românești atît de clar descrise de *Diploma loaniților* din 1247 ; 3) În același sens trebuie interpretat și un pasaj din epopeea germană *Cîntecul Nibelungilor* (ultima formă de redactare putînd să nu treacă dincolo de veacul al XIII-lea), în care, vorbindu-se de însoțitorii lui Attila, la nunta acestuia cu Krimhilda, se menționează ruși, greci, poloni, pecenegi și vlahi și se precizează că între persoanele de seamă care soseau era și un anume Ramung, duce al Vlahilor*. Și în acest caz avem de-a face cu un erou eponim, prin care se subliniază faptul că vlahii se numeau în limba lor altfel.

Aceste personaje eponime care exteriorizează prin numele lor denumirea internă și externă a poporului român sugerează într-un fel echivalarea lui „român" cu „romanus" și pentru timpuri mai vechi ; este cert că un asemenea mit eponim a avut o circulație internă, străinii culegîndu-l și prelucrîndu-l pentru diferite nevoi istorice-literare. (Astfel, cercetările folclorice din țara noastră au învederat de multă vreme existența în societate, începînd cu un trecut îndepărtat, a unor balade vitejești al căror erou principal este un eponim cu numele de Roman-ul sau Român-ul, copil sau adolescent vestit pentru eroismul său

* Vezi articolul *Valah = roman* în „Magazin istoric" nr. 12/1968.

în lupta contra cotropirii străine. În acest fel se poate lua în considerare ipoteza după care străinii sau chiar românii veniți în contact cu străinii au transformat mitul eponim cu un personaj într-un mit eponim cu două personaje.)

Într-un cuvînt, urmărind diferitele forme ale acestei echivalări terminologice se poate conchide că și această componentă a conștiinței de neam medievale românești are continuitate ca și celelalte două despre care s-a vorbit în articolele anterioare.

* * *

La capătul acestor încercări se poate arăta că analiza terminologică a numelui poporului și țării noastre pune în lumină o realitate deosebit de importantă : existența unei conștiințe de neam medievale care merge pînă către anul 1700, cînd începe să se transforme în ceea ce va fi mai tîrziu conștiința națională a poporului român. Putem desprinde din aceasta următoarele concluzii în ce privește caracterul, spațiul și timpul istoric a ceea ce am denumit conștiința de neam : 1) Aceasta îmbracă la poporul român o formă specifică și originală, prin cele trei componente legate între ele și care sînt datorate realităților istoriei românești și, în primul rînd, faptului că poporul român a fost obligat, timp de veacuri, să trăiască împărțit. De aici, dezvoltarea puternică pe care au luat-o, în cadrul conștiinței de neam, conștiința unității etnice și de limbă, conștiința unității teritoriale, conștiința originii comune ; 2) Dacă ținem seama de principalele mărturii și mai ales de cele interne — documente, tipărituri, scrieri istorice românești — în care numele poporului și țării au o pondere semnificativă din punctul de vedere al frecvenței și contextului, precum și de topografia acestor mărturii, atunci se pot stabili linii de forță teritoriale, între care semnalăm mai ales : Bistrița-Suceava-Iași și Brașov-Tîrgoviște-București, ceea ce pune încă o dată în lumină, și din acest punct de vedere, legăturile dintre cele trei țări românești. Ele au existat și au fost puternice și în ce privește circulația ideilor și stărilor de spirit ; 3) Dacă ținem seama de evoluția celor trei componente în parte, ca și de raportul evolutiv dintre ele, atunci, în linii mari, se pot desprinde următoarele perioade în ce privește creșterea în intensitate a conștiinței de neam în evul mediu românesc : efectivă dar difuză pînă către 1400, se conturează și se limpezește de la 1400 pînă către 1550, se cristalizează și se afirmă de la 1550 pînă către 1700.

(Urmare din pag. 41)

lîngă vechiul său prieten privea o problemă importantă pentru poziția pe plan internațional a tînărului partid socialist din România. Era vorba de faptul că, în timp ce partidul trimitea un singur delegat, minusculul grup al anarhiștilor români, care fusese exclus din P.S.D.M.R., avea nu mai puțin de trei „delegați" la Londra, pretinzînd dreptul de a vorbi în numele partidului. Gherea îl ruga pe Plehanov să intervină pe lîngă prezidiul congresului pentru ca acesta să nu-i recunoască pe cei trei anarhiști ca delegați la congres din partea P.S.D.M.R. [12]. Istoricul congres de la Basel din 1912 al Internaționalei a înregistrat, de asemenea, prezența delegatului român C. Dobrogeanu-Gherea, preocupat în cel mai înalt grad de apărarea păcii între popoare, după cum se va vădi și prin cele două volume de studii pe care le va publica în 1913 și 1914.

Foarte grăitoare ne apare prezența lui Gherea la Conferința socialistă interbalcanică, care s-a desfășurat, în luna iulie 1915, la București. După cum se știe, documentele adoptate la această conferință au condamnat războiul izbucnit în 1914 ca război imperialist, situînd pe semnatarii lor în rîndurile celor mai înaintate forțe ale mișcării muncitorești internaționale.

Prestigiul lui Gherea, care s-a răsfrînt în chip firesc și asupra partidului pe care îl reprezenta, a fost atestat prin sărbătorirea care i s-a făcut cu prilejul împlinirii vîrstei de 60 de ani, dintre care 40 fuseseră închinați cauzei socialismului. La această aniversare au luat parte și delegați ai Partidului Socialist din Bulgaria, în frunte cu D. Blagoev, un vechi și statornic prieten al lui Gherea. Acesta a relevat în discursul său că „socialismul român a avut o mare influență asupra socialismului din Balcani și pentru aceasta socialiștii bulgari poartă tovarășilor din România o caldă recunoștință" [13].

Nu putem să evocăm figura lui Dobrogeanu-Gherea fără să ne gîndim la cele cîteva pagini tulburătoare scrise de el în 1908 despre „Judecata posterității și judecata contemporanilor". Gherea își făcea o adevărată profesiune de credință : „Și la aceste chinuitoare întrebări, răspunsul l-a dat marxismul. Aceia care au citit ceva din Marx sau, mai bine, asupra lui Marx nici nu bănuiesc că marxismul nu e numai un complex de geniale analize economice, o doctrină economică-socială, dar el conține o filozofie a istoriei, o etică, o întreagă concepție a vieții" [14].

[12] Arhiva Casei Plehanov, fondul 1, inv. nr. 2011, dosarul nr. B.151.1.
[13] „Lupta zilnică" din 13 mai 1915.
[14] C. Dobrogeanu-Gherea, *Scrieri social-politice*, Editura politică, București, 1968, p. 205.

Prof. dr. Mathias Bernath și dr. Otto Böss (München)

„NICĂIERI ÎN LUME NU SE SCRIE MAI BINE ISTORIA ROMÂNIEI DECÎT ÎN ROMÂNIA“

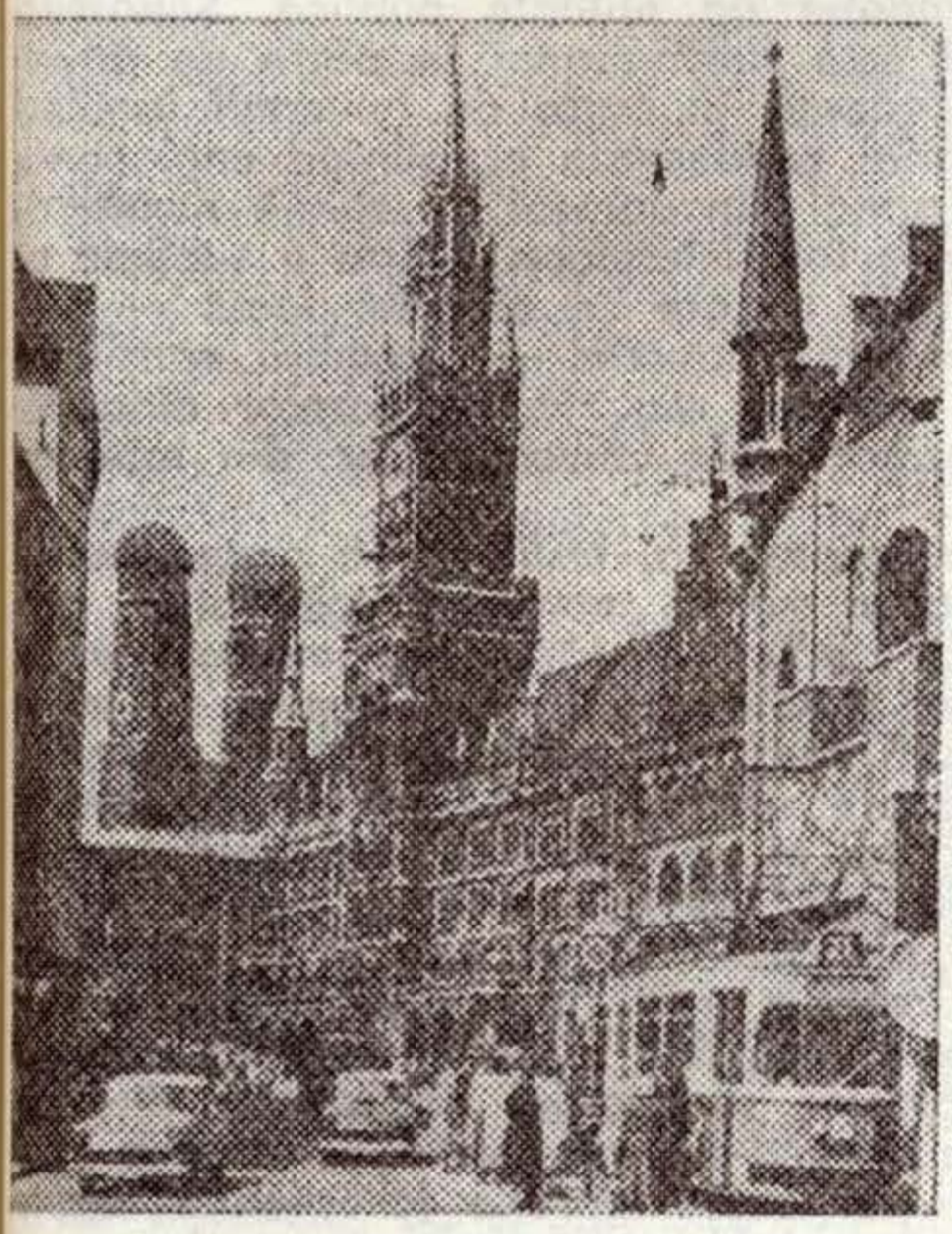

Vedere din centrul istoric al orașului München

Pentru cei pe care istoria îi pasionează, capitala Bavariei — cel mai întins dintre landurile Republicii Federale a Germaniei — oferă nenumărate prilejuri de reflecție asupra unui trecut mai îndepărtat sau mai apropiat. Căci München — pe care Henric Leul l-a întemeiat acum mai bine de opt secole, în mijlocul unor mlaștini, unde se stabiliseră cîțiva călugări, oferind un popas negustorilor de sare — a fost martorul, participantul sau teatrul multor evenimente care au influențat, într-un sens sau în celălalt, istoria Germaniei și uneori chiar a relațiilor dintre statele de pe continentul european.

Vom evoca cu alt prilej, poate, cronica zbuciumată a orașului unde dinastia von Wittelbach a dominat fără întrerupere din 1180 pînă în 1919, cu o discutabilă competență politică, dar cu un excelent simț comercial și cu o incontestabilă (deși nu totdeauna bine inspirată) pasiune pentru artă. Ne vom opri atunci și asupra unor pagini mult mai recente din istoria Münchenului, cum este cea datată 9 noiembrie 1923 — cînd un politician obscur, demagog și incoerent, dar nu mai puțin brutal și agresiv, a încercat să înlăture guvernul bavarez printr-o lovitură de stat, dar a eșuat lamentabil — sau cum este cea datată 30 septembrie 1938 — cînd, alături de primii miniștri ai Angliei și Franței și de dictatorul Italiei, același politician obscur, devenind Führer al Reichului, își punea iscălitura pe un pact infam, care nu numai că sfîrteca Cehoslovacia, dar pregătea Europei cel mai sîngeros război cunoscut vreodată.

Astăzi, însă, nu ne vom ocupa de trecut, ci de prezent — e drept, de prezentul care se ocupă de trecut. Centru științific de reputație mondială, Münchenul, pe lîngă că este sediul unei universități unde predau unii dintre cei mai prestigioși savanți ai Germaniei Federale, dispune și de numeroase institute de studii și cercetări, al căror renume a depășit, pe bună dreptate, granițele țării. Două dintre ele au ca obiect istoria Europei răsăritene.

Osteuropa Institut, de sub conducerea prof. dr. Hans Raupach, a fost înființat în 1952, din inițiativa Ministerului Învățămîntului și Culturii din landul Bavariei, cu scopul — așa cum prevede articolul 1 al statutului — „de a studia estul Europei cu mijloace științifice".

Din lunga discuție pe care am avut-o cu dl. Otto Böss, doctor în filozofie și directorul bibliotecii institutului, am aflat că activitatea acestuia se desfășoară în două direcții principale : istoria și științele economice-sociale. Cercetările în domeniul istoriei, conduse de prof. dr. Georg Stadtmüller, titularul catedrei de istorie a Europei orientale de la Universitatea din München, se ocupă cu precădere de istoria Uniunii Sovietice și a Poloniei, lăsînd sud-estul continentului, așa cum vom vedea, în sfera celuilalt institut. *Osteuropa Institut* editează o publicație trimestrială, *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, care apare cu regularitate din 1953, preluînd și ducînd mai departe valoroasa tradiție a cunoscutei reviste *Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slawen*, publicată cu începere din 1925. Articolele poartă, în covîrșitoare majoritate, semnăturile cercetătorilor vest-germani, dar numeroasele trimiteri bibliografice arată că istoriografia contemporană din U.R.S.S. și Polonia este amplu și frecvent folosită. În același sens pledează și ampla rubrică de recenzii, în cadrul căreia sînt prezentate pe larg cele mai recente lucrări ale istoricilor sovietici și polonezi.

De o arie geografică mai largă se ocupă o colecție specială editată tot de institut. Sub titulatura generală de *Veröffentlichingen des Osteuropa-Institutes München* au apărut, cu începere din 1953, peste treizeci de lucrări consacrate problemelor istorice și social-economice ale estului european, în ansamblul său. Iar, într-o altă serie, *Gegenwärtsfragen der Ost-Wirtschaft* — publicată sub egida comună a Institutului și a Universității din München și consacrată economiei est-europene contemporane —, volumul 5, semnat de Werner Gumpel și Heinrich Vogel, închină cîteva zeci de pagini economiei României socialiste, scoțînd în relief impetuosul său ritm de dezvoltare și profundele transformări pe care le-a adus în viața întregului popor.

Prezența istoriei țării noastre se face simțită și în biblioteca institutului. Printre cele peste 64 000 de volume pe care le posedă, am găsit multe editate la București, Cluj, Iași și în alte centre universitare. Principalele noastre reviste istorice și social-economice sînt primite cu regularitate și, judecînd după fișele de lectură pe care mi le-a arătat dr. Otto Böss, cititorii le solicită cu atîta insistență, încît biblioteca a trebuit să sporească numărul abonamentelor, aprovizionîndu-se în același timp cu un rînd suplimentar de dicționare româno-germane.

Răcoroasă pînă și în iulie, sub protecția coroanelor de castani, *Güllstrasse* este mai curînd alee decît stradă, o alee discretă și elegantă, în vecinătatea unei imense pajiști — *Theresienwiese* —, unde locuitorii Münchenului ies la iarbă verde și își petrec, obligatoriu, cîteva ceasuri din faimosul lor carnaval. La numărul 8, o clădire veche a reușit ca prin minune să supraviețuiască bombardamentelor care au pustiit cartierul în anii celui de-al doilea război mondial. Pereții ei cenușii adăpostesc *Südost-Institut* — unicul centru de studii istorice din R.F.G., avînd ca obiect Europa de sud-est.

Fundație de utilitate publică, *Südost-Institut* este subvenționat în parte de guvernul federal, în parte de guvernul landului Bavaria, conducerea aparținînd unui consiliu format din oameni de știință numiți de ambele foruri tutelare. Pentru a sublinia că instituția nu are un caracter local — orășenesc sau bavarez —, membrii consiliului sînt recrutați din rîndul cadrelor didactice superioare ale universităților din întreaga țară.

La crearea sa, institutul se ocupa numai de ceea ce se numea „vecinătatea sud-estică", adică de țările din imediata apropiere a Germaniei — Ungaria și, într-o măsură mult mai mică, Iugoslavia. Ulterior, sfera preocupărilor s-a lărgit, cuprinzînd în interiorul ei populația de naționalitate germană din întregul sud-est, pentru ca în cele din urmă să se ajungă la stabilirea unui contur mult mai cuprinzător pentru obiectul activității : studiul istoriei, culturii, geografiei, sociologiei popoarelor din Europa de sud-est, precum și cercetarea evoluției lor contemporane (chestiunile legate de cetățenii de origine germană ai acestor țări au trecut în atribuțiile altor centre științifice).

Este momentul să deschidem o mică paranteză. În Republica Federală a Germaniei, mai mult decît în alte țări occidentale, se pune accentul pe studiile complexe, cu caracter zonal. În afara celor două institute de la München, menționate pînă acum, funcționează în diverse alte orașe colective științifice grupînd istorici, geografi, etnologi, filologi, sociologi etc., care se ocupă de Scandinavia sau de America de Nord, de America Latină sau de Orientul Îndepărtat. Ca regulă generală și indiferent de specialitatea lor, membrii colectivelor trebuie să cunoască limba țării pe care o studiază.

Am avut plăcutul prilej de a verifica cu cîtă seriozitate este respectată această condiție în clipa cînd prof. dr. Mathias Bernath, directorul *Institutului sud-est european*, ne-a întîmpinat cu o bunăvoință la care am fost cu atît mai sensibili cu cît se exprima într-o românească ireproșabilă. Cu o vădită plăcere, directorul a purtat întreaga convorbire în limba noastră, folosindu-i vocabularul cu un fin simț al nuanțelor.

Privatdozent la Universitatea din Berlinul occidental, cunoscînd toate limbile sud-estului european — minus turca și albaneza, plus rusa —, prof. dr. Mathias Bernath își împarte timpul între catedră și *Südost-Institut*, acordînd acestuia ponderea principală. Specialist în istoria modernă (cu precădere secolele XVII—XIX), el a publicat cîteva lucrări apreciate, printre care două volume consacrate slavilor de sud, precum și numeroase articole, atît în revista institutului, *Südost-Forschungen*, pe care o conduce, cît și în alte periodice științifice din R. F. a Germaniei și din străinătate.

Dar perioada asupra căreia prof. dr. Mathias Bernath și-a îndreptat în mod special atenția este cea în care românii din Transilvania s-au aflat sub dominația Imperiului habsburgic. Nr. 19 al revistei *Südost-Forschungen* a publicat studiul său „Stabilirea granițelor militare ale Transilvaniei și politica Vienei față de români în anii de început ai domniei lui Iosif al II-lea". Spre sfîrșitul acestui an va vedea lumina tiparului o amplă monografie, „Habsburgii și începuturile formării națiunii române".

— *În afară de o serie de documente inedite, pe care le-am găsit în arhivele din capitala Austriei, bibliografia mea se bazează în principal pe lucrările marilor istorici pe care îi are România astăzi*, ne-a declarat prof. dr. Bernath. *O deosebit de mare datorie în acest sens am contractat față de colegii mei de la Cluj — academicianul C. Daicoviciu și profesorii Ștefan Pascu, David Prodan și alții. În general, trebuie să spun că sînt impresionat de nivelul foarte înalt atins de istoriografia contemporană din România, ca și din alte țări din sud-estul european. Vorbesc nu numai în numele meu, ci și în cel al multor specialiști germani, care găsesc o bază de discuție din ce în ce mai largă și mai fructuoasă cu oamenii dumneavoastră de știință. Respectul nostru față de ei se îmbină cu recunoștința.* (Și interlocutorul meu a ținut să repete.) *Da, cu recunoștința, insist asupra acestui termen, pentru foloasele pe care le tragem de pe urma lucrărilor lor.*

— Chiar dacă punctele de vedere nu coincid pe de-a-ntregul ?

— *Da, chiar dacă punctele de vedere ale istoricilor dumneavoastră nu sînt întru totul identice cu ale noastre. Ba sînt tentat să spun : mai ales pentru că se întîmplă așa. De pe urma pluralității de unghiuri, știința nu are decît de cîștigat. Esențial este că ducem o discuție științifică, că ne preocupă aceleași probleme, că tindem la reconstituirea realităților trecute în multiplele și adesea contradictoriile lor aspecte.*

Convorbirea a revenit apoi, aproape pe nesimțite, la subiectul preferat al gazdei noastre — institutul pe care-l conduce. Misiunea ce-i revine acestuia este în primul rînd de a difuza cunoștințe științifice despre ceea ce directorul său a numit „subcontinentul" sud-est european și, în subsidiar, de a stabili contactele necesare cu institutele similare din țările respective. În acest context, prof. dr. Mathias Bernath ne-a vorbit cu multă stimă de activitatea Institutului de studii sud-est europene din București și de marile merite pe care și le-a cîștigat directorul său, prof. Mihail Berza.

— *Noi, cei de aici, sîntem perfect conștienți de faptul că, nicăieri în lume nu se scrie mai bine istoria României decît în România*, ne-a spus în continuare dl. Bernath. *Atunci cînd ne ocupăm de ea, nici prin gînd nu ne trece să „dăm lecții" colegilor români, să-i „învățăm" cum se scrie despre propria lor istorie. Dimpotrivă, folosindu-le din plin creația, noi sîntem interpreții lor pe lîngă un public german științific și laic foarte larg, pe care-l interesează aceste probleme. Iar ori de cîte ori se ivește prilejul, dăm cuvîntul direct autorilor români. În viitorul apropiat,* Südost-Forschungen *va publica materiale aparținînd istoricilor David Prodan și Dan Berindei. Nu de mult a vorbit sub auspiciile noastre, aici, la München, istoricul bucureștean Eugen Stănescu. Sîntem convinși că asemenea întîlniri vor deveni din ce în ce mai numeroase.*

Directorul institutului ne-a prezentat apoi celelalte activități editoriale ale acestuia : ciclul *Südosteuropäische Arbeiten*, în cadrul căruia au apărut, din 1953 și pînă acum, aproape treizeci de volume ; publicația lunară *Wissenschaftlicher Dienst Südosteuropa* („Serviciul științific pentru Europa de sud-est"), avînd un caracter documentar și inserînd traducerea principalelor texte care apar acum în țările respective (rapoarte, cuvîntări, materiale de sinteză etc.) cu privire la stat, administrație, drept, demografie, economie, știință ș.a.m.d. ; seria *Untersuchungen zur Gegenwartskunde Südosteuropas*, în care apar volume cu studii asupra sud-estului european de astăzi ; seria *Südosteuropa-Bibliographie*, cuprinzînd lucrările din diferite domenii ale științelor sociale apărute în țările Europei de sud-est și acoperind, în cele șase volume publicate pînă acum, perioada 1945—1960.

Spre sfîrșitul convorbirii, care fusese prevăzută pentru o oră și a durat trei, am aflat, cu legitimă satisfacție, că prof. dr. Mathias Bernath cunoaște și urmărește „Magazin istoric" încă de la apariția sa, apreciindu-l ca pe o publicație valoroasă, la care colaboratorii institutului au recurs în repetate rînduri.

La despărțire, gazda noastră ne-a anunțat că va vizita în 1971 pe colegii săi români, rugîndu-ne ca, pînă atunci, să le transmitem, prin intermediul revistei, prietenosul său salut.

Nicolae MINEI

André Castelot

DEPESA DE LA EMS

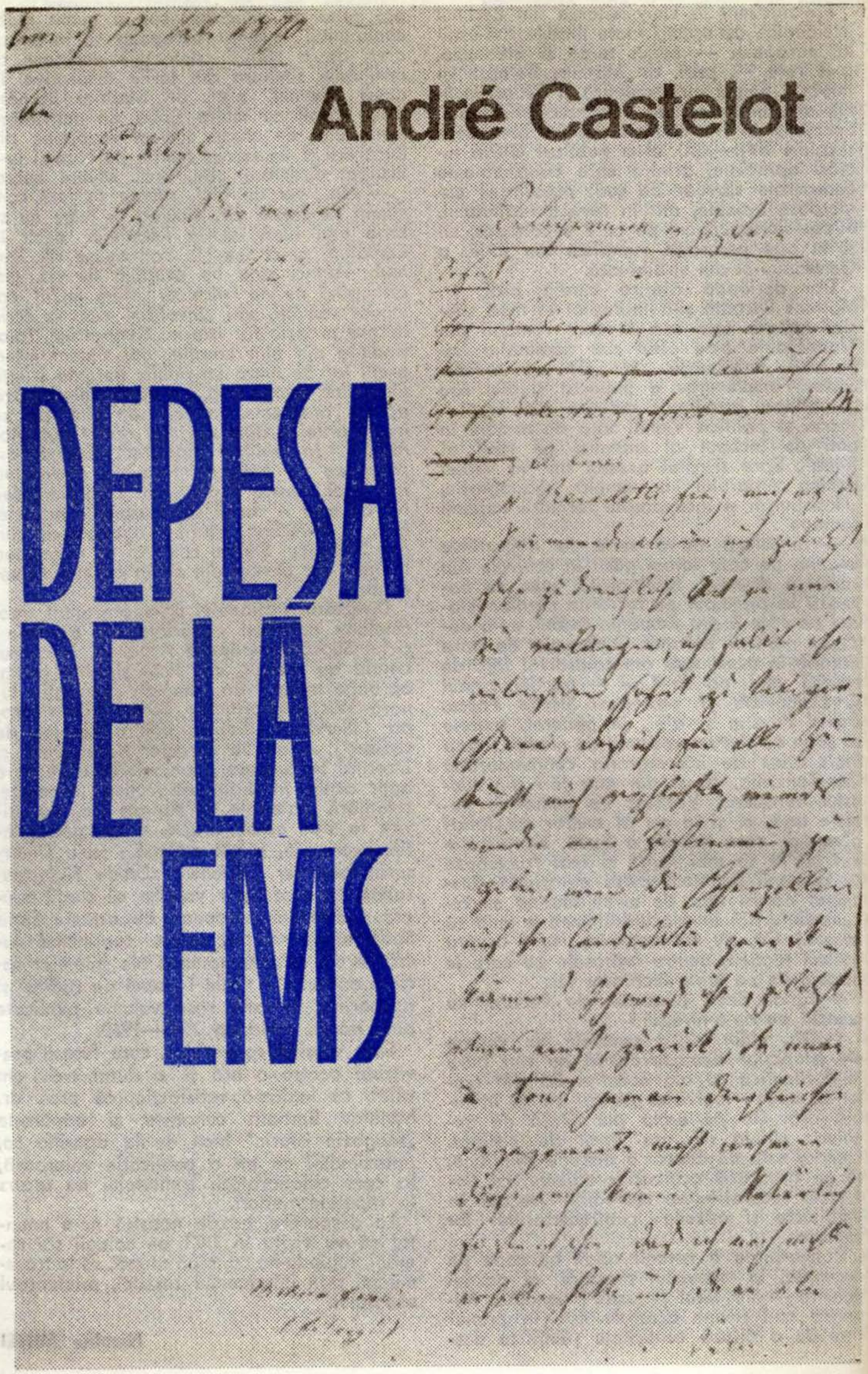

Așa vă place istoria

In seara de 13 iulie 1870 Bismarck lua parte la dineul de la Ministerul de Externe. Impreună cu el se aflau Roon, ministrul de război al Prusiei, și von Moltke, șeful Statului Major. Telegrama adusă de un curier avu darul, după cum notează Bismarck în memoriile sale, să-i facă pe cei doi invitați să lase cuțitul și furculița. Motivul? Simțeau că afacerea le scăpa din mînă, că proiectul la care visau atît — războiul cu Franța — se năruia ca un castel de nisip. Bismarck îl întrebă pe Moltke:

— Este armata noastră cu adevărat atît de bine pregătită încît putem începe războiul avînd șanse sigure de victorie?

Răspunsul nu întîrzie.

— N-am avut niciodată un instrument de luptă mai bun.

— Ei bine, continuați-vă cina în liniște, îi îndemnă Cancelarul de Fier și, luînd un creion, se apucă să rezume telegrama primită cîteva minute mai devreme, și care fusese pe punctul de a le strica dispoziția, periclitînd izbucnirea unui război.

Așa a fost săvîrșit unul din cele mai faimoase falsuri politice intrat în analele diplomației sub numele de

DEPEȘA DE LA EMS

Acum un secol, Europa urmărea ravagiile războiului franco-prusac. Militarismul prusac, care căuta de cîțiva ani un prilej pentru „cauza germană", îl găsise. Armatele lui Napoleon al III-lèa, complet nepregătite, erau decimate una după alta. Contradicțiile economice, politice, militare care generaseră războiul se proiectau la dimensiuni agravate. Intre altele, întărirea puternică a Prusiei după victoria de la Sadova (1866) — care a însemnat înfrîngerea armatei habsburgice și totodată sfîrșitul dominației austriece asupra Confederației germanice atunci dizolvată — stîrnea temeri tot mai mari la Paris. Napoleon al III-lea vedea cu panică crescîndă cum von Moltke reușise să organizeze în mod exemplar armata prusacă, cum Bismarck își asigurase supremația în cadrul Federației statelor din nordul Germaniei, legînd Prusia prin tratate de alianță ce-i puneau la dispoziție, în caz de război, și statele din centru sau sud, ca Bavaria, Würtenberg, Baden și Hessa, cum regele Wilhelm al Prusiei se pregătea să devină kaiserul întregii Germanii.

„Pentru a realiza unitatea politică a Germaniei, vechiul vis al lui Bismarck

Stațiunea balneară Ems

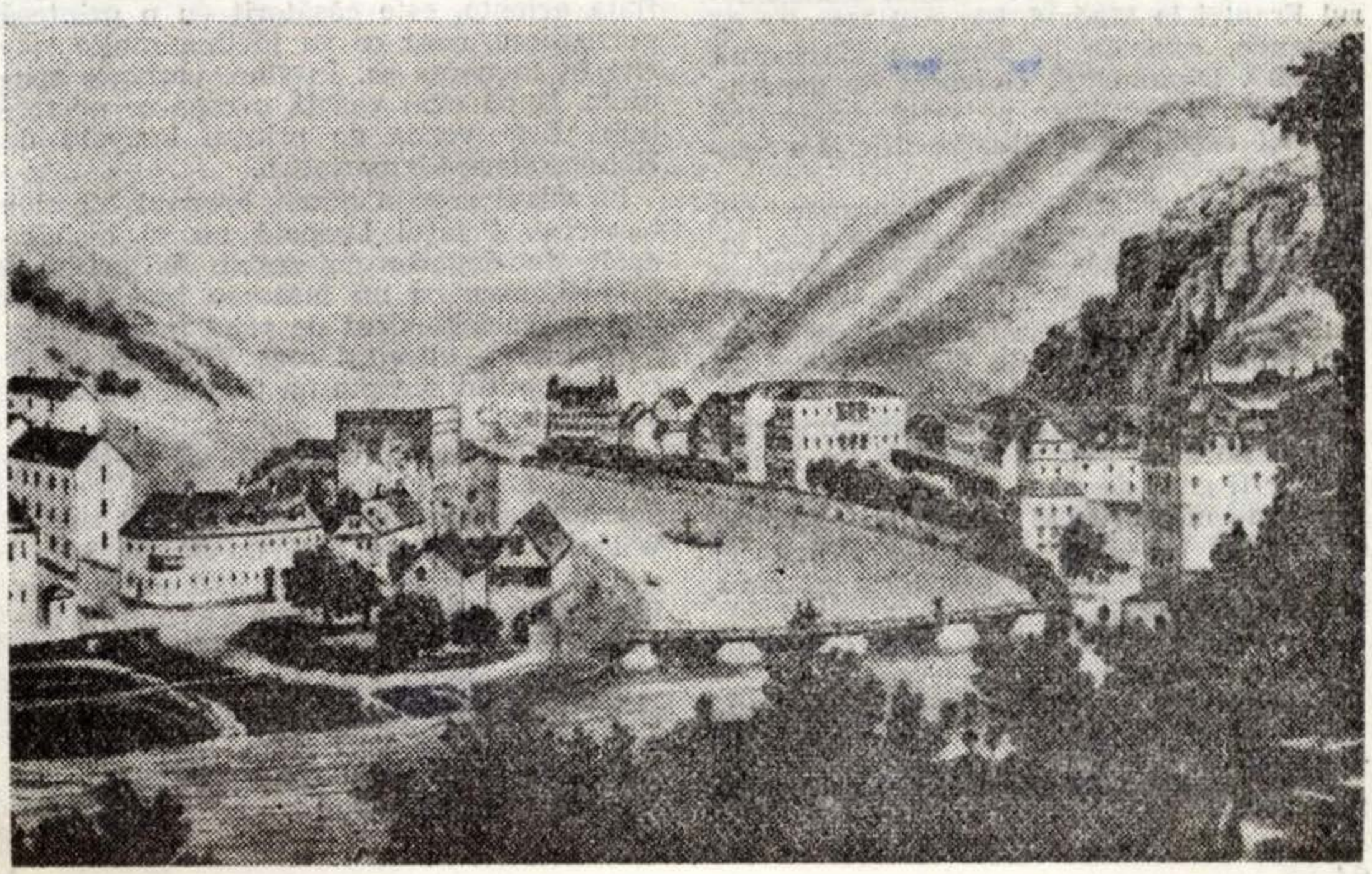

— scrie Louis Saurel într-un dosar al istoriei alcătuit dintr-o reunire de texte celebre[1] — nu-i mai

[1] Arthur Chuquet : *La guerre de 1870—1871*, tome I (Léon Chailley, Paris, 1895) ;
Emile Ollivier : *L'Empire libéral*, 16 volumes (Garnier, Paris, 1895—1910) ;
Bismarck : *Pensées et souvenirs*, traduction Jaeglé (Le Soudier, Paris, 1899) ;
E. Denis : *La fondation de l'Unité allemande, 1852—1871* (Armand Colin, Paris, 1906) ;
Henri Welschinger de l'Institut : *La guerre de 1870, Causes et responsabilités*, 2 volumes (Plon, Paris, 1910) ;
Maurice Paléologue : *Les entretiens de l'Impératrice Eugénie* (Plon, Paris, 1928) ;
Adrien Dansette : *Deuxième République et Second Empire* (Fayard, Paris, 1924) ;
Maxime du Camp : *Souvenirs d'un demi-siècle* (Paris, 1949) ;
Henry Valloton : *Bismarck* (Fayard, Paris, 1961).
Paroles de Napoléon III, de l'impératrice Eugénie, d'Emile Ollivier, du duc de Gramont, de Benedetti, ambassadeur de France à Berlin, du roi de Prusse Guillaume Ier, de Bismarck, d'Adolph Thiers, du marechal Le Boeuf, de l'amiral Topete, de Delescluze, du marechal von Moltke et de Cassagnac.

rămînea Cancelarului de Fier decît să alăture aceste state (din sud — n. n.) Confederației Germaniei de nord. Dar prin ce mijloace ? Napoleon al III-lea ceruse pentru statele din sud dreptul de a forma o uniune independentă. În plus, locuitorii acestor ținuturi nutreau o vie antipatie față de Prusia. Bismarck găsise o soluție : să stingă ideile particulariste (autonomiste — n.n.) ale bavarezilor și ale celorlalți, printr-un sentiment mai puternic — ura împotriva Franței — printr-un război împotriva acestei țări. Dar Franța trebuia în mod necesar să apară drept agresorul Prusiei.

Printr-o neînchipuită suită de acte necugetate, și de hotăriri nechibzuite, Napoleon al III-lea, împărăteasa Eugenia, mai mulți miniștri francezi, au făcut jocul cancelarului prusian, căzind, cu capetele adormite, în capcana pe care acesta le-o întindea". Celebrele analize pe care Karl Marx le aplică războiului de la 1870 — declanșat de puternice rivalități și conflicte de interese — și filipicele lui Jean Jaurès la adresa celor răspunzători de acel singeros carnagiu, scot mai limpede la lumină cauzele sale decît cei care au fost interpreții destinului istoric.

*Centenarul războiului franco-prusac a determinat în diferite țări europene apariția unor numeroase evocări ale evenimentelor. Într-o serie de texte aparținînd istoricilor francezi * se enumeră atît mobilurile militarismului prusac, cît și inconștiența și iresponsabilitatea cercurilor guvernante ale celui de-al II-lea imperiu. O viziune care se depărtează întrucîtva de cea a istoriografiei „clasice" franceze o aduce André Castelot în studiul pe care „Magazin istoric" îl prezintă cititorilor săi.*

* J. B. Duroselle ; Albert Vulliez și alții.

UN HOHENZOLLERN LA MADRID?

În noaptea de 2 spre 3 iulie, ambasadorul Franței la Madrid, baronul Mercier de Lostende, expedie la Paris o alarmantă depeșă[1]. Diplomatul, convocat de generalul Prim, îl ascultase pe șeful guvernului spaniol explicîndu-i situația dificilă a Spaniei.

— Ne cunoașteți situația. De aproape doi ani, de la înlăturarea Isabellei a II-a, în 26 septembrie 1868, în Spania se află un regim provizoriu care nu se poate eterniza. Cu atît mai mult cu cît, de curînd, la 25 iunie, regina a abdicat, în sfîrșit, oficial. A sunat ora găsirii unei soluții.

Nu doresc republică. Am căutat un prinț de pus pe tron. Pentru moment, un Bourbon ar fi greu de găsit. Ni s-a vorbit despre un membru al casei de Savoia, despre un altul al casei de Bragance. După un examen mai atent nu ni s-au părut acceptabili.

O oarecare pauză. După care generalul Prim continuase :

— Așadar, ne trebuie un rege. Nu-l putem găsi. Și iată, tocmai cînd căutările noastre par zadarnice, ni se propune unul care întrunește toate condițiile. Este de sînge regal, catolic, are 34 de ani, se prezintă foarte bine. Este militar, ceea ce va flata armata, este căsătorit cu o prințesă portugheză, ceea ce va înclina multe spirite în favoarea sa. În fine, vorbește spaniola. După cum vedeți, e ceea ce ne trebuie. Este vorba de prințul Leopold de Hohenzollern-Sigmaringen.

La auzul acestui nume, baronul Mercier tresărise. Prințul Leopold nu se înrudea decît de departe cu regele Wilhelm al Prusiei, ceea ce nu însemna însă că era mai puțin dependent de șeful familiei Hohenzollern — același rege Wilhelm —, și că ar fi putut accepta un tron fără acordul acestuia.

De altfel, Anton de Hohenzollern-Sigmaringen, tatăl prințului Leopold, ceruse acordul regelui Prusiei pentru fiul său și Wilhelm n-avusese nici un motiv să i-l refuze. Bismarck, cu atît mai puțin. Dar fiind vorba de o chestiune de familie, guvernul prusac nu fusese consultat.

În felul acesta s-ar fi putut ca Franța să se trezească cu o a doua frontieră comună cu Prusia. Baronul Mercier se mulțumise la început să exclame :

— Oh ! Un german !

[1] Georges Roux, *La guerre de 1870*, Fayard, Paris, 1966.

Suveranul Prusiei, Wilhelm I, scria lui Bismarck în ajunul războiului cu Franța: „Maiestatea sa lasă în seama Excelenței voastre grija de a hotărî...“

— Da, recunoscuse generalul Prim. Dar de ce vă temeți? O alianță dinastică nu mai înseamnă astăzi mare lucru. La noi acțiunile unui prinț străin nu pot fi decît extrem de limitate. Va sosi într-o țară pe care n-o va cunoaște bine, va fi nevoit să jure pe o constituție foarte liberală, va trebui să colaboreze cu un popor atît de mîndru și de dificil, cu un spirit atît de independent, cum este poporul nostru. Spania este un pămînt dur, care nu poate fi cu ușurință modelat. Știți că pe timpul monarhiilor trecute, Ludovic al XIV-lea și nepotul său, Filip al V-lea al nostru, erau odată cît p-aci să se războiască.

— Poate, ripostase ambasadorul. Totuși, adevărul este că în Franța această alegere va produce o impresie defavorabilă.

— Mi-ar părea rău și totodată mi-ar fi greu de înțeles. Prințul Leopold este nepotul unei Beauharnais. Datorită unui joc de alianțe familiale, el este rudă mai apropiată cu familia Bonaparte decît cu regii actuali ai Prusiei. Și apoi, știți foarte bine că l-am fi preferat pe ducele de Montpensier, fiul lui Ludovic Filip, și că dumneavoastră, adică Napoleon al III-lea, a fost cel care n-a acceptat nici un membru al casei d'Orléans. N-ar fi înțelept din partea dumneavoastră să vă opuneți din nou. Cu atît mai mult cu cît de data aceasta nu avem de ales, neputînd lăsa să ne scape singura șansă ce ne-a rămas.

În clipa în care ministrul afacerilor străine citea depeșa baronului Mercier, agențiile pariziene de presă difuzau următorul text:

„Madrid, 3 iulie. O delegație a generalului Prim a oferit coroana Spaniei prințului de Hohenzollern, care a acceptat-o“.

FURIE LA PARIS

Trebuie citite jurnalele timpului pentru a realiza amploarea și violența reacțiilor franceze. Din anumite editoriale reieșea că imperiul lui Carol Quintul era gata să se reconstituie sub ochii Franței. Se vorbea de Pirineii și de Spania prusacă, de hegemonia Hohenzollernilor, de provocare, de umilință națională.

La 5 iulie „Le Siècle“ relata că „Franța, sufocată la toate frontierele de Prusia ori de națiuni supuse influenței sale, s-ar trezi redusă la o izolare asemănătoare cu aceea care, odinioară, motivase luptele interminabile ale vechii noastre monarhii împotriva casei de Austria“.

„La Gaulois“ se simțea obligat față de sine însuși să scrie în modul cel mai serios din lume: „Dacă vom fi nevoiți să suportăm acest ultim afront, nu se va mai găsi nici o femeie pe pămînt care să consimtă să dea brațul unui francez“.

Prin violența limbajului, presa opoziției depășea tonul foilor guvernamentale. Guvernul era somat să ia poziție și să dezvăluie țării intențiile sale.

Mai dăinuia și certitudinea că armata imperială era invincibilă. Nu fusese oare așa în Italia, în Crimeea, în Mexic? Fără a mai pomeni de ajutorul eficace ce-l adusese Romei, Libanului, Chinei și Poloniei.

D-l de Gramont, duce de Bidache, ministrul afacerilor externe, „unul din oamenii cei mai stupizi din Europa... un vițel“, după Bismarck — care poate nu greșea —, urcă la tribuna corpului legislativ. Ceru mai întîi să se amîne dezbaterile, deoarece poporul spaniol nu se pronunțase încă. Deci guvernul imperial nu cunoștea detaliile „negocierii care ne-a fost ascunsă“. Începutul explicațiilor ministrului era înțelept; urmarea însă infinit mai puțin.

— Totuși, declară ducele de Gramont, nu trebuie să credem că respectarea drepturilor unei națiuni vecine ne-ar putea obliga să îngăduim ca o putere străină, instalînd pe unul din prinții săi pe tronul lui Carol Quintul, să poată deplasa, în detrimentul nostru, echilibrul de forțe din Europa...

Așteptînd reacțiile Germaniei, toată lumea se felicita. André Guérin, autorul excelentei lucrări *Bătălia dementă de la 1870*, ne oferă acest fragment dintr-un articol apărut în „La Presse“: „Oh! Franța! Națiune generoasă, fiică a cuvîntului și a spadei, ridică-te acum! Adună-ți cioturile armelor sfărîmate la Waterloo!“

La Saint-Cloud, caraghiosul mareșal Vaillant declară împăratului:

— Niciodată n-o să mai găsiți o ocazie atît de grozavă, trebuie să profitați ! V-ați expus condițiile : acum, în gardă !

Dar Napoleon al III-lea nu ținea cîtuși de puțin să ia poziție de atac ; totuși și de astă dată avea să se lase antrenat de miniștrii, de generalii, chiar și de soția lui...

Europa era uluită. La Madrid nimeni nu pricepea explozia franceză. Cortes-ul[2] nici nu se pronunțase încă și lumea era neliniștită.

În Germania, declarația ministerială a d-lui de Gramont fusese calificată drept insolentă. Totuși, numeroși erau aceia care refuzau „să întrezărească posibilitatea unui conflict armat pentru o afacere dinastică".

Bismarck, în schimb, vedea născîndu-se ocazia de mult așteptată : un război cu Franța i-ar fi permis desigur să realizeze unitatea Germaniei : „Găsesc discursul ducelui de Gramont mai rigid și mai important decît m-aș fi așteptat. Nu știu dacă se poate pune asta pe seama stupidității sale, ori pe seama unei hotărîri anterioare. Această ultimă supoziție pare confirmată de gălăgioasele demonstrații care i-au întîmpinat discursul și care vor îngreuna orice încercare de revenire".

Bismarck — trebuie să repetăm — nu dorea de loc această revenire.

— Ce-ar face germanii, îl întrebă un ministru al Confederației Sudului, dac-ar izbucni războiul ?

— I-aș îndrepta spre Paris și acolo i-aș uni.

Wilhelm nu înțelegea nimic. Își făcea cura la Ems de unde, în 7 iulie, îi scrise soției sale :

„Dacă miniștrii francezi ar invoca onoarea Franței, nimeni nu s-ar gindi să protesteze. Dar nu sînt în stare să înțeleg cu ce este lezată onoarea Franței pînă într-atît încît să pornească un război, numai pentru că Spania alege un alt rege decît cel la care se așteaptă Franța".

El nu ținea ca Leopold să-și mențină candidatura :

„Fie vorba între noi, aș prefera ca Leopold să nu fie ales".

LEOPOLD SE RETRAGE

Veni rîndul ambasadorilor să intre în joc și să încerce să împiedice izbucnirea unui conflict. Dar la Paris toți se dovediră surzi chiar și la glasul diplomaților.

Baronul Mercier fu din nou primit de generalul Prim ; șeful guvernului spaniol își dădea seama de gravitatea situației :

— Prințul Leopold să-mi spună că întîmpină greutăți și-i voi facilita retragerea.

Urmă apoi rîndul contelui Benedetti — ambasadorul Franței în Prusia — să acționeze. Pe data de 9 iulie, regele îl primi la Ems și îi declară că intervenea în această afacere nu ca rege, ci ca șef al familiei. Desigur, regele aprobase candidatura vărului său, dar dacă a doua zi prințul Leopold ar fi refuzat, el, Wilhelm, ar fi aprobat acest refuz. Se arătă mirat de gălăgia stîrnită la Paris, apreciind-o ca nefondată, și considerînd totodată declarația făcută la 6 iulie de către ministrul afacerilor externe în fața corpului legislativ ca o provocare. Apoi, foarte amabil, îl invită pe ambasador la cină.

După cum explică Georges Roux, Wilhelm îi ascundea ceva lui Benedetti. Preocupat să-și păstreze rangul și să-și afirme independența, regele nu voise să dezvăluie reprezentantului unei puteri străine că în realitate i-o luase înainte, nemaiașteptînd un demers care ar fi putut semăna cu o somație. De fapt, oricît li s-a împuiat capul școlarilor francezi de-a lungul atîtor ani, regele Wilhelm nu dorea războiul, după cum reiese din scrisoarea lui din 8 iulie, o zi înainte de întrevederea cu Benedetti, adresată prințului Anton de Hohenzollern-Sigmaringen :

„În Franța sînt în curs preparative de război... După cum nu i-am ordonat fiului tău să accepte coroana, tot astfel nu-i ordon acum să revină asupra deciziei.

Totuși, dacă va hotărî astfel, o dată în plus îl asigur de asentimentul meu. Guvernul francez (nu știu dacă este cazul să spun *și împăratul*), mai ales Gramont, vrea război. El declară că Spania fiind scoasă din cauză, nu trebuie luptat decît împotriva Prusiei. Să-ți vie nebunia, nu altceva !"

Totuși Parisul continua să fiarbă. Ducele de Gramont îi trimise lui Benedetti o nouă depeșă presantă : „Dacă regele nu-l sfătuiește pe prinț să renunțe, ei bine ! asta va însemna de îndată război".

La 12 iulie, prințul Anton telegrafie la Madrid anunțînd că fiul său Leopold „își retrage acceptarea în virtutea complicațiilor pe care această candidatură s-ar părea că le suscită și a situației penibile în care poporul spaniol a fost împins de ultimele evenimente".

REÎNCRIMINĂRI

În aceeași zi, ambasadorul Spaniei la Paris făcu cunoscută ducelui de Gramont hotărîrea Hohenzollernilor-Sigmaringen și Wilhelm îi anunță știrea lui Benedetti. Mai mult, îi adresă ambasadorului următoarea scrisoare :

„Maiestatea sa a primit o comunicare de la prințul Hohenzollern-Sigmaringen. Ea conține confirmarea expresă a informației transmise în ajun. Regele și-a dat asentimentul în calitate de șef al familiei și de suveran. Prin aceasta Maiestatea sa consideră problema închisă".

[2] Adunarea legislativă în Spania — *n.n.*

Napoleon al III-lea (în jilț) înconjurat de miniștrii săi, exaltînd un Casus belli dinastic, a căzut în capcana întinsă de Bismarck

Închisă, dar nu pentru matadorii de la Paris. Miniștrii lui Napoleon al III-lea erau mîndri de marele succes diplomatic obținut. Thiers îl felicită pe Emile Ollivier, șeful guvernului, de altfel el însuși triumfător.

— Acum trebuie să vă potoliți.

— Nici o grijă, îi răspunse primul ministru. Am obținut pacea, n-o lăsăm să ne scape.

Nu-ți poți înăbuși un sentiment de jenă citind în „La Presse" : „Dacă Prusia refuză să se bată, o vom constrînge".

În timpul acesta, la Cameră, Emile Ollivier reușea, nu fără greutate, să respingă interpelările.

— Faceți jocul Prusiei, îi strigă un deputat. În calitatea mea de francez, protestez cu energie.

De asemenea, cîțiva deputați îl întrebaseră pe ducele de Gramont „ce garanții a stipulat sau ce garanții socotea să ceară".

Cuvîntul *garanții* fusese azvîrlit „ca o grenadă", după expresia atît de justă a lui Georges Roux. În aceeași seară, ducele de Gramont îi ceru lui Benedetti să pretindă regelui Prusiei „angajamentul ca, pe viitor, candidatura Hohenzollernilor să nu mai fie nici reînnoită, nici autorizată".

În timp ce ambasadorul Franței în Prusia se pregătea să ceară o nouă audiență, la Saint-Cloud, în 13 iulie, Consiliul de Miniștri apăru dezbinat.

Este probabil ca ducele de Gramont să fi dat noi instrucțiuni ambasadorului, fără ca, în prealabil, să-l fi avizat pe șeful guvernului. Ollivier va pretinde mai tîrziu că s-ar fi gîndit chiar să demisioneze, dar că nu avusese curaj.

„Prin aceasta — va recunoaște el — apăream oficial ca solidar cu un act pe care-l deplîngeam. În aparență, mă asociam, dar cam în felul în care paratrăsnetul se asociază cu trăsnetul ca să-l îmbuneze".

În cursul aceluiași consiliu, Napoleon al III-lea păru ezitant și foarte încurcat. Era îmbătrînit, obosit, „hărțuit de propriile sale inspirații". Va sfîrși, sincer dezolat, să se alăture părerii generale.

REGELE PRUSIEI TRIMITE O TELEGRAMĂ

Benedetti primi noi instrucțiuni în seara de 12.

În dimineața de 13 îndrăzni să-l abordeze pe regele Wilhelm la promenada Izvoarelor. Aflînd de noua pretenție a Parisului, Wilhelm se miră :

— Cum ? Mi se cer garanții ?

Și regele se mulțumi să-i spună ambasadorului că socotea afacerea încheiată.

Benedetti raportă la Paris. Și Gramont îi ceru diplomatului să insiste pentru a obține o nouă întrevedere. De data aceasta Wilhelm se supără :

„Unde s-a mai văzut o asemenea obrăznicie ! îi scrise el soției sale. Trebuie deci să apar în fața întregii lumi ca un păcătos pocăit. Este o provocare !"

Wilhelm prinse de veste că Bismarck și miniștrii săi aveau de gînd să demisioneze în chip de protest impotriva slăbiciunii manifestate de suveran. Îl trimise așadar pe aghiotantul său, prințul Radziwill, la ambasadorul Franței să-l întrebe pentru ce motive cerea Benedetti o nouă audiență.

Nefericitul diplomat se scuză zicînd că era vorba de „problema garanțiilor pentru viitor, despre care a vorbit chiar în dimineața aceea Maiestății sale".

Prințul ii aduse la cunoștință lui Wilhelm, care îl trimise din nou pe Radziwill la Benedetti spre a-i preciza că „nu are nimic de adăugat la cele declarate și că restul este o afacere care se tratează între guverne".

De rîndul acesta însă Wilhelm îl puse și pe Bismarck la curent. Trebuie redat integral textul telegramei regelui către cancelar — primită de acesta în timpul dineului din 13 iulie — pentru că, pornind de la ea, Bismarck va întocmi celebra „depeșă de la Ems".

„Contele Benedetti m-a oprit în trecere la promenadă pentru a-mi cere în cele din urmă, în mod cu totul indiscret, să-l ascult : să-i telegrafiez de îndată împăratului că mă angajez ca pe viitor să nu mai acord niciodată consimțămîntul în cazul în care Hohenzollernii ar reveni asupra candidaturii.

Am sfîrșit prin a refuza cu destulă severitate, socotind că asemenea angajamente nu trebuie și nu pot fi luate o dată pentru totdeauna. I-am spus, bineînțeles, că n-am primit încă nimic și că, după cum știa prea bine, primind prin Paris și Madrid informațiile înaintea mea, guvernul meu este iarăși în afară de cauză.

Maiestatea sa a primit între timp o scrisoare de la prinț. Întrucit Maiestatea sa i-a spus contelui Benedetti că așteaptă știri de la prinț, a hotărît, la propunerea contelui Eulemburg și a mea, să nu-l mai primească pe contele Benedetti din cauza pretentiilor sale și să-i comunice, printr-un aghiotant, că Maiestatea sa a primit confirmarea știrii pe care Benedetti o aflase de la Paris și că nu mai are a-i spune nimic în plus ambasadorului.

Maiestatea sa lasă în seama Excelenței voastre grija de a hotări dacă noua pretenție a lui Benedetti și refuzul ce i-a fost opus trebuie ori nu să fie de îndată comunicate atit ambasadorilor noștri cit și jurnalelor".

BISMARCK FALSIFICĂ TEXTUL

După ce citi acest text, Bismarck îl întrebă pe șeful de stat major Moltke și pe ministrul de război Albert de Roon :

— Avem vreun interes să întirziem conflictul ?

Amindoi răspunseră categoric :

— Dacă trebuie să facem război nu cîștigăm nimic amînîndu-l. Chiar dacă ar exista riscul unui atac francez pe Rin, Prusia ar intra repede în campanie cu forțe superioare celor inamice. După aceea, acest avantaj s-ar micșora.

Sunase ora fatală. Bismarck se sculă, se duse la pupitru, luă un creion mare și, simțind că aceasta ii era datoria, „condensă", cu mult calm, depeșa de la Ems.

Iată cum :

„După ce știrea renunțării prințului de Hohenzollern a fost comunicată oficial de guvernul spaniol guvernului imperial francez, ambasadorul Franței i-a mai cerut, la Ems, Maiestății sale regelui permisiunea să telegrafieze la Paris că Maiestatea sa se angajează pentru totdeauna să nu mai dea consimțămîntul în cazul cînd Hohenzollernii și-ar mai pune candidatura.

Maiestatea sa a refuzat să-l primească pe ambasador și i-a transmis prin aghiotantul de serviciu că nu mai are nimic să-i comunice".

Era o capodoperă de provocare.

— Iată, declară Bismarck, ceva care va avea asupra taurului galic efectul unei cape roșii. Este esențial ca *noi* să fim cei atacați ; infatuarea și susceptibilitatea galică ne vor atribui acest rol.

Generalul von Moltke se izbi cu pumnul în piept, zicînd :

— Ducă-se la dracu' această bătrînă carcasă, dacă nu mi-e dat să trăiesc suficient pentru a conduce armatele noastre într-o asemenea bătălie !

Cancelarul de Fier a exclamat după ce a trucat telegrama : „Va avea asupra taurului galic efectul unei cape roșii"

Pe promenada Izvoarelor de la Băile din Ems, ambasadorul francez Benedetti încearcă să se adreseze regelui Prusiei, furnizînd subiectul depeşei din 13 iulie 1870

PE DEPLIN GATA

La Paris, ministrul nu avea în mînă decît o copie a depeşei de la Ems, publicată în „Norddeutsche Allgemeine Zeitung", ceea ce însă nu-l făcu pe Gramont să se considere mai puţin ultragiat.

Presa se dezlănţui. „Dacă declaraţia de război nu soseşte — se spunea în „Le Soir" — va fi mai mult decît o nedumerire, mai mult decît o decepţie". Iar ziarul „Constitutionnel" declară: „La insolenţa Prusiei, nu există decît un răspuns: războiul!"

Fără îndoială, războiul nu mai putea fi evitat. În faţa comisiunii corpului legislativ, dl. de Keratry îl întrebă pe mareşalul Leboeuf, ministrul de război:

— Mareşale, sîntem gata?

Şi Leboeuf răspunse:

— Pe deplin gata!

— Ne puteţi da cuvîntul dumneavoastră de onoare? reluă Keratry. Gîndiţi-vă că ar fi o crimă să angajăm Franţa în luptă fără a fi prevăzut totul, fără a ne fi gîndit la toate.

— Vă dau cuvîntul de onoare, reluă mareşalul, că sîntem gata.

De Cassagnac interveni la rîndul său:

— Încă un cuvînt. Ce înţelegeţi prin „a fi gata"?

Şi ministrul răspunse cu autoritate:

— Înţeleg că dacă războiul ar dura un an, n-am avea nevoie să cumpărăm nici măcar un buton de ghetre!

Acelaşi mareşal Leboeuf declarase consiliului că:

— De la Paris la Berlin nu va fi decît o plimbare cu bastonul în mînă.

Ca un ecou la „butonul de ghetre" şi la această „plimbare" răsună în Cameră declaraţia lui Emile Ollivier:

— Ştim bine că din această zi asupra miniştrilor, colegii mei, şi asupra mea apasă o mare responsabilitate. O acceptăm cu *inima uşoară*. Cu *„inima încrezătoare"*, va rectifica el mai tîrziu.

La 19 iulie Bismarck primi declaraţia de război. La sosirea sa la marele cartier general, la Metz, Napoleon al III-lea îi scrise soţiei sale: „Aici lucrurile nu sînt atît de înaintate pe cît credeam".

Era firesc. În ajun, ministrul de război primise această telegramă de pe front: „Continuă să sosească detaşamente fără cartuşe şi fără echipament".

Cîteva zile mai tîrziu, comandantul din Langres telegrafie: „N-avem decît patru sute de puşti model 1842, care se încarcă prin culasă". „Pretutindeni — ne spune André Guérin — mase de soldaţi în căutarea regimentelor rătăcesc pe drumuri, se înghesuie prin gări, hrănindu-se la întîmplare, din mila publică sau din ce-şi iau singuri, sfărîmînd vagoanele şi depozitele. Pentru a scăpa de ei, anumiţi şefi superiori consideră că e mai lesne să-i expedieze spre Toulon, iar ostaşii se pomenesc în Algeria".

Lipsea totul. Chiar şi hărţile. Magaziile erau goale. Multe piese de artilerie n-aveau muniţii decît pentru treizeci de împuşcături, altele numai pentru şase, iar majoritatea n-aveau nici măcar pămătuf de curăţat.

„Nimeni n-ar fi bănuit niciodată atîta neglijenţă şi nepăsare — va spune un martor. Nici puşti, nici materiale, nici contabilitate, nici ordine, nimic! nimic! Ollivier şi Le Boeuf ar merita să fie împuşcaţi".

Iată o altă depeşă din *La guerre de 1870*:

„21 iulie: General Michel, la Război. Sosit Belfort. Negăsit brigadă, negăsit general de divizie. Ce trebuie să fac? Nu ştiu unde ne sînt regimentele".

Georges Bourgin povesteşte:

„De mai multe zile în gara Metz este un haos indescriptibil. Se descarcă mărfuri pentru a fi apoi reîncărcate şi reexpediate aiurea. În timp ce de la gară se trimite fîn depozitelor din oraş, aceleaşi depozite trimit fîn la gară".

...Dar faptul cel mai uluitor este că întregii Franţe vestea catastrofei de la Sedan îi păru incredibilă.

PORTRET

Radu Șerban

– demnul

C. REZACHEVICI

Adevăratul succesor al lui Mihai

Veacul al XVI-lea trecuse de jumătate, cînd pe malurile însorite ale Argeșului, în conacul boieresc din satul Mironeștii de azi, acolo unde Constantin postelnicul Cantacuzino va ridica mai tîrziu un mare palat după modelul celor din Constantinopol, se năștea unicul fiu al lui Radu postelnic și al jupînesei Maria. Primi numele de Șerban, poate în amintirea străbunicului său Șerban banul din Izvorani, cel care se ridicase împotriva lui Radu Paisie, pretinzînd domnia Țării Românești. După mamă cobora din vestita familie a Craioveștilor, care dăduse mari bani ținutului de dincolo de Olt. Împrejurările au făcut să ajungă în scaunul Țării Românești, atunci cînd asupra acestuia mai plutea amintirea însîngerată a lui Mihai Viteazul. Și-a luat numele voievodal de Radu, dar poporul l-a numit în balade Șerban vodă, iar unii contemporani, și mai tîrziu literatura istorică, Radu Șerban.

Conducător militar priceput, oștean viteaz și diplomat iscusit, personalitatea lui Radu Șerban, deși umbrită prin apropiere în timp de eroul de la Călugăreni, ne apare remarcabilă, amintind în multe privințe de cea a marelui său înaintaș. Domnia sa reia pe alt plan, și în alte condiții, istoria lui Mihai Viteazul, acolo unde împrejurările potrivnice au curmat viața viteazului voievod.

Ideea de continuitate între cele două domnii apare și la cronicarul Matei al Mirelor, care, trecînd peste efemera domnie munteană a lui Simion Movilă, reia *Istoria celor petrecute în Țara Românească* din vremea lui Radu Șerban, continuînd astfel cronica vistierului Stavrinos *Despre Mihai voievod*. Înțelegînd și învățînd multe din izbînzile și scăderile înaintașului său, Radu Șerban a făcut din domnia sa o perioadă de echilibru intern, de refacere a țării atît de încercate în timpul lui Mihai Viteazul. Și dacă n-a avut, în acele vremuri de oști și războaie, strălucirea pe care realizările culturale au conferit-o lui Matei Basarab sau Constantin Brîncoveanu, domnia războinică a lui Radu Șerban a contribuit, prin apărarea independenței țării, prin slăbirea jugului otoman, la dezvoltarea economică și culturală a Țării Românești în decursul veacului al XVII-lea.

Acțiunile eroice ale lui Mihai Viteazul au atras atenția contemporanilor într-o atare măsură, încît putem spune că pentru nici o altă perioadă, în cursul frămîntatei istorii medievale românești, nu s-au

Se împlinesc anul acesta 350 de ani de la moartea lui Radu Șerban, una din figurile reprezentative din șirul lung al domnilor români care și-au închinat forțele și energia luptei împotriva cotropitorilor străini.

urmaș al lui Mihai Viteazul (I)

strîns atîtea mărturii istorice. Dar interesul celor care au urmărit domnia lui Mihai s-a îndreptat și asupra lui Radu Șerban, continuatorul politicii sale antiotomane. La Praga și Varșovia, la Viena și Madrid, la Constantinopol, Veneția, Paris și Londra s-au adunat astfel mii de rapoarte, scrisori sau „avisi" — acele ziare ale epocii — vestind victorii sau înfrîngeri, tratate sau campanii. Pe lîngă ele, peste 50 de cronici din cele trei țări române închid în paginile lor imagini vii din frămîntata istorie a domniei lui Radu Șerban. Matei al Mirelor, călugărul cronicar de la mănăstirea Dealu, judele brașovean Michael Weiss, care l-a vizitat în mai multe rînduri la Tîrgoviște, avînd cuvinte de laudă pentru domnul muntean, *„bogat, șiret și foarte priceput în treburile militare"*, care *„deși bun ostaș îi place pacea"*, Ștefan Szamosközy, arhivarul și cronicarul oficial al Transilvaniei, căpitanul Francisc Mikó, brașoveanul M. Seybriger, italienii Ciro Spontoni și Giovanni Beduccino și cîți alții, a căror pană ar fi rămas altfel pentru noi mai puțin cunoscută, ne-au lăsat relatări interesante despre Radu Șerban. Asupra lor s-au aplecat peste vremi, cu rîvnă și înțelegere, Damaschin Bojîncă, Victor Motogna, Traian Mutașcu și Nicolae Iorga, care considera domnia lui Radu Șerban drept *„una din cele mai însemnate de la Mihai Vodă încoace"*, iar pe voievod *„adevăratul succesor al lui Mihai"*, marele istoric anunțîndu-și chiar, în 1899, intenția de a scrie o *„monografie"* asupra *„carierei lui Radu Șerban"*.

Vremuri de cumpănă

În toamna anului 1600, grele încercări se abătură asupra Țării Românești. Așezate la hotarele a trei mari puteri: Imperiul otoman, cel habsburgic și Polonia, țările române constituiau obiectivul central al rivalității turco-polono-austriece. *„Oricine lesne poate înțelege* — scria regele polon Sigismund al III-lea — *cît de importante sînt pentru noi și pentru Polonia ambele aceste țări* (Moldova și Țara Românească — *n.a.) care ne serveau de piedică și de scut împotriva păgînilor... Sfîrșind rău vecinătatea acestor țări cu regatul nostru ne-ar putea arunca în mari greutăți"*.

Unificarea politică a țărilor române întreprinsă de Mihai Viteazul a provocat o rupere a echilibrului nord-dunărean, determinînd riposta colectivă a celor trei puteri împotriva domnului român. Astfel, în vreme ce Mihai era înfrînt de generalul Basta la Mirăslău și turcii se adunau la Dunăre, marele hatman Jan Zamoyski cu oaste polonă se îndrepta spre Țara Românească. Luptele de la Năieni, Ceptura, Bucov, Curtea de Argeș și din Oltenia se înscriau ca tot atîtea încercări ale lui Mihai de a rezista presiunii polono-turcești. Dar sorții îi erau potrivnici. Viteazul domn luă drumul curții împăratului și astfel începu în Țara Românească domnia lui Simion Movilă, fratele domnului moldovean Ieremia.

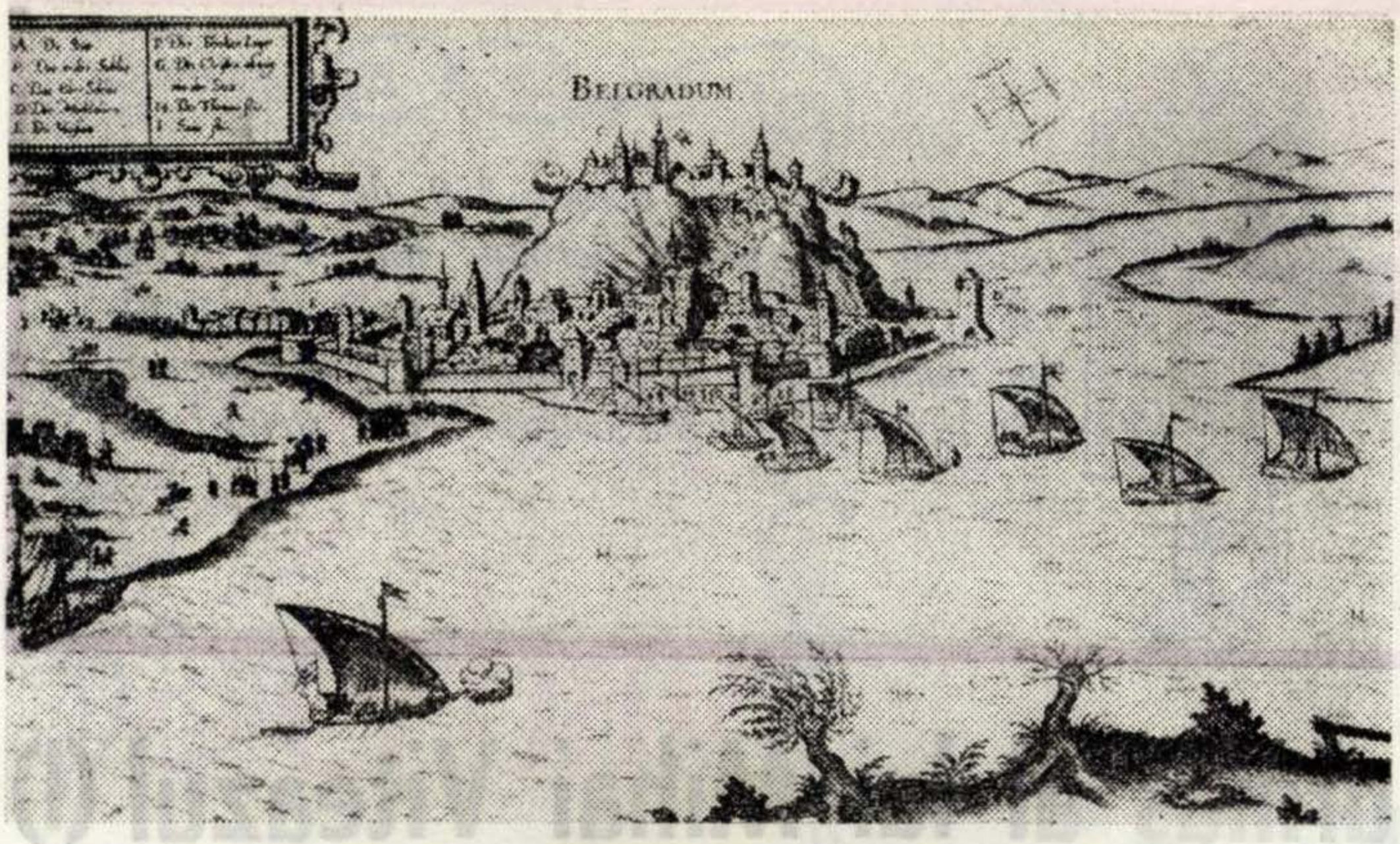

Marii boieri nu l-au urmat pe Mihai (vezi și „Magazin istoric", nr. 6/1969). Rămași în țară, legați de stăpînirea marilor lor domenii, reprezentanții Buzeștilor, Rudenilor și Bălenilor, conducătorii grupării antiotomane au trecut de partea lui Simion Movilă. Dar domnul moldovean era un om slab și crud. Capetele unor boieri, ca Udrea banul Băleanu și Negrea clucerul, care încercaseră să intre în legătură directă cu regele polon, căzură sub sabia călăului, *„uciși fără nici o judecată și cercetare legală"*, cum scria indignat însuși Sigismund al III-lea. Radu Buzescu fusese înlăturat din dregătoria de mare clucer, și frații săi nu dobîndiră nici o funcție în sfatul domnesc. Se răsculară atunci, în iunie 1601, și țara întreagă *„prădată și jehuită"* de lefegii poloni și moldoveni trecu de partea lor. Mihai Viteazul, care obținuse, în sfirșit, ajutorul imperialilor, intrase în Transilvania cu *„oaste mare și tare"* și restabili legătura cu ei la sfirșitul lunii. Trupele lui Simion Movilă fură înfrînte în mai multe rînduri. *În fruntea oastei boierilor se afla Șerban, marele paharnic al lui Mihai* (viitorul Radu vodă Șerban). Aflăm acest amănunt, pînă acum necunoscut, al carierei sale, dintr-un document inedit dat de Matei Basarab, în care pomenește de *„vremea cînd a fost Șerban voievod mare paharnic, de s-a bătut cu Simion vodă la Gura Nișcovului"*. Lupta s-a dat la începutul lunii august 1601, și Simion Movilă a fugit în Moldova, unde se afla la 12 ale lunii stil vechi. Așadar, cel care a fost socotit mai tirziu un *„soldat viteaz"* și *„principe războinic"* (C. Spontoni), și pe care principele ardelean Șt. Bocskay îl numea în 1605 *„ucenicul lui Mihai"*, și-a *Cetatea Belgradului; în august 1602 ea a fost atacată de trupele lui Radu Șerban. Prizonierii turci, căzuți mai tirziu în mîna imperialilor, povesteau că ostașii munteni au cucerit o parte a cetății, încît pașa a fost nevoit să ceară ajutorul marelui vizir (din* Cronica turcească și ungară, *Nürnberg, 1663)*

început cariera în calitate de comandant militar.

Cînd mișeleasca ucidere a lui Mihai puse capăt speranțelor Buzeștilor de a-l vedea din nou în scaun pe eroul de la Călugăreni, cînd sultanul numi un nou domn al țării, în persoana lui Radu Mihnea, fiul lui Mihnea Turcitul, și Simion Movilă cu oștile sale de pradă porni din nou spre Țara Românească, gîndul boierilor răsculați se îndreptă spre Șerban paharnicul, comandantul oastei lor. Vremurile de restriște cereau o sabie viteză. Respinseră, așadar, propunerile lui Basta de a alege domn pe Ștefan, fiul lui Petru Șchiopul, în vîrstă de 17 ani, ca și pe Marcu, fiul lui Petru Cercel, cam de aceeași vîrstă. Arătară generalului imperial că doresc *„mai degrabă un domn războinic decît un tînăr nedeprins încă cu armele"* (C. Spontoni). Îl aleseră singuri, la 20 octombrie 1601, după ce Stroe Buzescu și Stoica vistierul din Bălteni refuzară domnia. *„Iar întru acestea* — povestește cu mîndrie Radu Șerban, în hrisovul din 29 iunie 1604 — *s-au ridicat toți boierii și toată țara, mari și mici din țara domniei mele și au făcut cu toții sfat și cu voia tuturor și cu voia cinstitului împărat creștin al*

romanilor, de au ridicat pe domnia mea să le fie tuturor domn al Ţării Româneşti".

Sfatul ţării a avut loc în satul Cîrstieneşti, pe Argeş, sau Topolog, *„din sus de mănăstirea den Argeş" (Letopiseţul Cantacuzinesc).* Au participat boierii şi oştile lui Mihai, care după moartea acestuia se întorseseră acasă, şi Buzeştii cu ceilalţi boieri care rămăseseră în Ţara Românească. Toţi *„aléseră pre unul den boiari, carele era den semenţiia băsărăbească neamul domnesc, anume Şerban, nepot răposatului Basarab Vodă".*

Urmaşul „Basarabilor"

Era oare Radu Şerban din neamul domnesc al Basarabilor ? În titulatura hrisoavelor sale se intitula el însuşi „nepot răposatului Io Basarab Voevod". Dar acest „Basarab" nu e altul decît Neagoe, fiul lui Pîrvu Craiovescu, care venind la domnie îşi schimbase numele, pretinzînd că se trage din vechea familie domnească. Ideea dinastică era încă destul de puternică şi la începutul secolului al XVII-lea, pentru ca Radu Şerban să recurgă la acelaşi procedeu, deşi nu era nepot, în sensul de azi, al lui Neagoe Basarab, făcînd doar parte din aceeaşi familie a Craioveştilor. Tot astfel va proceda Matei aga, un alt urmaş al Craioveştilor, care-şi va adăuga numele de Basarab, de data aceasta ca nume de familie. Cît despre Radu Şerban, G. Beduccino afirmă că era *„de familie foarte nobilă, care prin bogăţiile şi rudele ce avea în acea provincie, între celelalte mai principale şi mai puternice ţinea primul loc"*, arătînd, totodată, că era, *„om cu multă experienţă... de o inteligenţă vie, floare a generaţiei sale"*. Spontoni adaugă că la data alegerii de la Cîrstieneşti era încă tînăr şi avea o fire blîndă şi înţelegătoare. I se atribuiau şi legături de rudenie cu Buzeştii, pe care, de altfel, îi socotea *„din casa domniei mele"* ; se pare că în trecutul celor două familii existaseră astfel de legături. Despre tatăl său Radu postelnic se cunosc puţine date. Se ştie numai că se căsătorise, în vremea lui Mircea Ciobanul, cu Maria, strănepoata lui Radu postelnic Craiovescu (de la sfîrşitul veacului al XV-lea) şi că a murit înainte de 1586, cînd Maria se recăsătoreşte cu Nica mare armaş. Pe atunci, Radu Şerban era deja paharnic al doilea, şi moştenitorul satelor care aparţinuseră lui Radu Craiovescu. Adăugînd la acestea satele din zestrea soţiei sale, Elina, din vechea şi bogata familie a Mărginenilor, fiica lui Udrişte banul şi strănepoata lui Radu de la Afumaţi, *la data alegerii sale ca domn, Radu Şerban stăpînea cel mai mare domeniu boieresc din Ţara Românească, totalizînd 71 de sate,* răspîndite din Mehedinţi pînă în Buzău şi din Bucegi pînă la Dunăre (vezi „Studii", nr. 3/1970). Era al doilea reprezentant al Craioveştilor — după Neagoe Basarab — care dobîndea scaunul Ţării Româneşti.

A urcat pe rînd treptele dregătoriilor. A fost paharnic al doilea în 1589, în timpul lui Mihnea Turcitul — cînd reconstruieşte ca pe o adevărată cetate mănăstirea Comana, ctitoria lui Vlad Ţepeş, din vecinătatea curţii sale boiereşti — şi postelnic, în 1592, în timpul lui Alexandru cel Rău. S-a apropiat apoi de Mihai Viteazul, care l-a înălţat la rangul de mare paharnic, în locul grecului Manta. Intra astfel în divanul domnesc în decembrie 1594, alături de Teodosie Rudeanu, Danciu Brîncoveanu — tatăl lui Matei Basarab —, Stroe Buzescu şi alţi boieri de ţară ; în acel divan cu care Mihai, înlocuind boierii grupării turcofile, a pregătit marea răscoală antiotomană. Cînd Mihai a plecat în Transilvania, Radu Şerban a rămas în aceeaşi dregătorie pe lîngă Nicolae Pătraşcu, iar mai tîrziu n-a trecut de partea lui Simion Movilă, căci nici un document din vremea acestuia nu-l pomeneşte.

Vlăstar boieresc, a primit în tinereţe o educaţie îngrijită. Iscălitura lui fină trădează o mînă deprinsă cu caligrafia (N. Iorga), iar un act din 1597 pe care-l scrie în slavoneşte dovedeşte un grad superior de pregătire.

Nu i-a fost dat un început liniştit de domnie. Alesul boierimii războinice şi-a cucerit tronul cu sabia. Un an deplin s-a scurs din octombrie 1601, pînă cînd, în sfîrşit, şi-a ocupat scaunul de la Tîrgovişte. Ultima încercare a înfruntat-o la Ogretin, unde, la 13-14 septembrie 1602, oastea sa şi ajutorul imperial au pus pe fugă tătarii conduşi de însuşi hanul crimlean. *„Astfel au venit multă mulţime de oşti de-ale lor asupra noastră a tuturora şi au năvălit peste noi şi au aruncat ei atît de multe din săgeţile lor asupra noastră, încît nu se mai vedea faţa soarelui... şi de atîta bătălie răsunau codrii şi munţii"*, povesteşte hrisovul din 29 iunie 1604, iar o variantă a cronicii ţării arăta că *„însuşi Şărban vodă cu vitejia lui alerga în toate părţile de-şi îndemna voinicii lui şi le zicea : staţi cu vitejie şi nu vă daţi mijlocul că d-zău iaste cu noi într-ajutoriu. Şi aşa să băté vitejeşti".*

(Continuare în numărul viitor)

Momente ale activității P.C.R. în armată (1940–1945)

Sub această lozincă, partidul a mobilizat întregul popor pentru sprijinirea războiului antihitlerist — fotografie luată la o uzină din Capitală

C. NICOLAE

PENTRU RĂSTURNAREA DICTATURII ANTONESCIENE ● SPRE O COTITURĂ HOTĂRÎTOARE ● CONTACTE CU CADRE SUPERIOARE ALE ARMATEI ● PARTIDUL COMUNIST ÎN FRUNTEA UNEI PUTERNICE COALIȚII DE FORȚE ANTIFASCISTE ● DIVERSIUNEA „VARIANTEI GIGURTU" DEJUCATĂ ● FIECARE ROMÂN — UN SOLDAT AL ROMÂNIEI LIBERE ● GENERALI ȘI OFIȚERI SUPERIORI SE DESOLIDARIZEAZĂ DE RĂDESCU

Încă din primii ani ai existenței sale, Partidul Comunist Român a considerat atragerea armatei, — sau a unor detașamente ale ei, în raport cu condițiile existente — de partea forțelor revoluționare, ca o cerință imperioasă.

În timpul dictaturii militare-fasciste, el și-a fixat ca tactică strîngerea într-un front unic de luptă a tuturor forțelor antihitleriste ale țării, care trebuiau să îndeplinească obiectivele rezistenței antifasciste românești, cele mai importante fiind: răsturnarea dictaturii militare, formarea unui guvern din reprezentanți ai forțelor politice democratice, întoarcerea armelor contra Germaniei hitleriste, trecerea țării de partea Națiunilor Unite, eliberarea patriei de sub jugul fascist. În aceste obiective elaborate de partid, care aveau un caracter național, general-democratic, mulți militari, unii cu funcții înalte în ierarhia ostășească, au început să vadă, treptat, un îndreptar sigur pentru soluționarea crizei catastrofale în care se afla țara, îndeosebi în anii criminalului război hitlerist *.

Înflăcărată chemare la luptă

Urmărind ca, în aceste condiții, să atragă armata la înfăptuirea deziderateloг naționale antifasciste, partidul comunist și-a desfășurat activitatea în rîndurile ei îndeosebi pe două căi: de clarificare a maselor de ostași și ofițeri pentru a fi pregătiți să execute cotitura hotărîtoare; de legătură directă, sau prin intermediul unor alianțe politice, cu cadre de conducere ale armatei, dispuse să acționeze în spiritul realizării deziderateloг naționale vitale ale poporului și țării.

Munca de clarificare politică în armată era dusă de comuniștii și simpatizanții lor aflați în unități, prin contactul celor din afară cu militarii și mai ales prin difuzarea clandestină în cazărmi și în cantonamente a presei și publicațiilor de partid. Este de reținut faptul că, în timpul dictaturii fasciste, partidul comunist a fost singura forță politică de opoziție care, în ciuda terorii îndreptate împotriva sa, a dispus în mod organizat de o presă ilegală cu o viziune clară, combativă și mobilizatoare, pusă în slujba luptei antifasciste și a eliberării țării. Între 1941 și 1944, P.C.R. a editat circa 20 de ziare, unele din ele avînd o existență aproape neîntreruptă. Pentru același interval de timp, o statistică incompletă ne arată că au fost difuzate, într-un mare număr de exemplare, peste 80 de titluri diferite de manifeste și broșuri, în circa 120 de unități sau garnizoane militare.

Comuniștii au demascat și condamnat cu tărie, sub toate aspectele, politica și acțiunile Germaniei naziste și ale dictaturii militare-fasciste, crimele, jafurile, nelegiuirile și ororile săvîrșite de legionari, de naziști și de alte elemente fasciste. Încă de la începutul înscăună-

* Vezi și articolele *Luptați pentru nimicirea completă a hitleriștilor!*, „Magazin istoric" nr. 4/1969; *Împotriva mareșalului și a agresorilor fasciști*, „Magazin istoric" nr. 7/1970.

rii guvernului legionaro-militar, partidul comunist spunea, prin ziarul său ilegal „Scînteia“ : „A venit biruința cămășilor verzi și în România. Nu prin lupta poporului, cum se laudă ei, ci printr-o lovitură de teatru a unei clici în slujba imperialismului german. A venit biruința agenților Germaniei naziste și Italiei fasciste împotriva poporului român. Imperialiștii germani și italieni vor să-și asigure în România un regim politic care să se supună la toate cererile lor. Grîul, petrolul, fructele, laptele și toate produsele de hrană trebuie să fie predate fără cîrtire“.

In munca de lămurire a militarilor, comuniștii români urmăreau cultivarea și dezvoltarea urii împotriva hitleriștilor, popularizarea victoriilor Uniunii Sovietice care ducea greul războiului antihitlerist, propaganda în favoarea coaliției antifasciste și a mișcării de rezistență a popoarelor din țările ocupate. Ei militau cu consecvență pentru întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste, eliberarea părții de nord a Transilvaniei, care se afla sub ocupația horthistă, trecerea României de partea Națiunilor Unite. Aproape că nu există document, ziar, broșură sau manifest prin care partidul să nu fi îndemnat armata la înfăptuirea acestor deziderate.

In acei ani grei, partidul comunist propaga, ca forme ale luptei de rezistență a militarilor, constituirea lor în grupe de partizani, trecerea de partea unităților și partizanilor sovietici, în rîndul cărora să acționeze contra naziștilor, formarea de grupe de patrioți, echipe de sabotaj și altele.

Ca urmare a complexelor condiții de ordin obiectiv și subiectiv ale activității comuniste, rezistența în armată s-a manifestat prin refuzul de prezentare la mobilizare, sustragerea de la plecarea pe front, sabotarea ordinelor germane, ciocniri violente între militari români și germani, soldate nu o dată cu victime omenești, treceri în rîndurile partizanilor sovietici etc., etc.

Orientîndu-se spre insurecția armată, ca mijloc de răsturnare a regimului dictaturii fasciste, P.C.R. reușește să finalizeze, în al doilea trimestru al anului 1944, procesul de unire a forțelor antihitleriste, proces ce s-a concretizat în făurirea Frontului patriotic antihitlerist (1943), în legăturile create cu cercurile politice și militare ale palatului, în crearea Frontului Unic Muncitoresc (aprilie 1944), a unei înțelegeri cu gruparea liberală a lui Gheorghe Tătărăscu (mai 1944), în constituirea Blocului Național Democratic (iunie 1944).

Coalizarea acestor forțe a avut o mare importanță în atragerea armatei de partea insurecției ; fiecare dintre componenții ei avea, la diferite nivele, influențe diferite asupra militarilor și îndeosebi a cadrelor de comandă. Astfel, partidul comunist avea legături cu cadre de comandă din diferite garnizoane, dispunea de un număr de membri în unități, unii dintre ei ofițeri. În jurul acestora erau create grupe de ostași antifasciști, care îndeplineau diferite misiuni. Asemenea grupe au activat în Regimentul de transmisiuni-aero din București, în cel de la Vistea (lîngă Făgăraș), la Flotila 3 bombardament din Craiova, Regimentul 3 pionieri, Divizia 9 infanterie, în garnizoanele militare Turnu Severin, Brăila, Timișoara, Turnu Măgurele. Militarii din aceste grupe desfășurau activitate de propagandă și agitație în rîndurile unităților respective, efectuau sabotaje, răspîndeau manifeste, procurau armament și muniție pentru formațiunile patriotice ale partidului în vederea insurecției și, tot în acest cadru, aveau unele misiuni de luptă.

Momente hotărîtoare

Pentru pregătirea și înfăptuirea insurecției, partidului comunist a conlucrat cu oamenii politici potrivnici regimului antonescian, cu regele, cu un grup de generali și ofițeri superiori. Încă din lunile aprilie și mai 1944, la indicațiile conducerii P.C.R., reprezentantul său propune și stabilește (în cîteva ședințe conspirative, ținute cu principalii împuterniciți militari și civili ai palatului), un plan de acțiune pentru răsturnarea prin forță a dictaturii fasciste și întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste. Spre sfîrșitul lunii mai însă, cercurile palatului revin asupra celor convenite și sugerează trecerea la acțiune printr-o variantă intermediară — aceea a creării, cu „consimțămîntul“ Germaniei, a unui guvern prezidat de I. Gigurtu, în care să intre și cîțiva miniștri apropiați palatului, guvern care, după părerea inițiatorilor acestei variante, ar fi putut să faciliteze ieșirea României din război și trecerea ei de partea Națiunilor Unite.

Partidul comunist s-a opus ferm acestei formule diversioniste. Într-o ședință conspirativă ce a avut loc în noaptea de 13 spre 14 iunie 1944, la care au participat reprezentanți ai P.C.R. (Emil Bodnaraș și Lucrețiu Pătrășcanu) și împuterniciți din partea palatului (generalii C. Sănătescu și Gheorghe Mihail, colonelul D. Dămăceanu, Mocioni-Stîrcea, Grigore Niculescu-Buzești și Mircea Ioanițiu) *, a fost combătută cu tărie varianta „Gigurtu“, încît, după o serie de dezbateri, toți cei de față și-au însușit punctul de vedere al P.C.R. În lumina lui s-au făcut intensele pregătiri ce au urmat pentru înfăptuirea insurecției din august 1944.

Au avut loc apoi multe alte ședințe, în diferite componențe (cu reprezentanți ai B.N.D., ai palatului, și cu militari) la care s-au stabilit și analizat numeroase sarcini, ori s-au făcut informări asupra stadiului îndeplinirii lor.

Acordînd o mare atenție participării forțelor armate la insurecție, partidul comunist s-a ocupat cu multă grijă de pregătirea militară a acesteia, a intensificat munca de lămurire în rîndurile unităților, s-a preocupat de elaborarea principalelor documente care urmau să fie transmise prin radio imediat după răsturnarea dictaturii și care trebuiau să aibă un rol mobilizator și de directivă de o importanță deosebită**. Între acestea, proclamația regală — care a fost elaborată de reprezentantul P.C.R., discutată cu doi sfetnici ai palatului și definitivată în două ședințe conspirative ale participanților la pregătirea insurecției — a definit noua poziție a României, constituind în același timp un ordin către armată pentru întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste, pentru zdrobirea tuturor celor care ar fi încercat să se opună hotărîrilor luate.

„Poporul nostru — se spunea în proclamație — înțelege să fie singur stăpîn pe soarta sa. Oricine s-ar împotrivi hotărîrii noastre liber luate și care nu atinge drepturile nimănui este un dușman al neamului nostru. Ordon armatei și chiar poporului să lupte prin orice mijloace și cu orice sacrificii împotriva lui (a dușmanului — n.r.) *[...]* Cel care nu va da ascultare guvernului — se opune voinței poporului și este un trădător de țară *[...]* Alături de armatele aliate și cu ajutorul lor, mobilizînd toate for-

---

* Într-o scrisoare trimisă redacției, scriitorul Haralamb Zincă, autorul evocării „Și a fost ora H“, din care cîteva extrase au apărut în numărul 8/1970 al revistei noastre, ne comunică scuzele datorate cititorilor pentru că o eroare regretabilă l-a făcut să confunde componența acestei ședințe, care a avut loc în noaptea de 13/14 iunie 1944, cu cea a altor întruniri conspirative.

** Un element deosebit de important îl constituie hotărîrea regelui de a chema pe cei doi Antonești la palat și a-i aresta, în vederea executării întregului plan insurecțional elaborat pe baza inițiativelor P.C.R.

țele națiunii, vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena, pentru a elibera pămîntul Transilvaniei de sub ocupația străină".

Totul pentru victoria antifascistă

La 23 august 1944, strădania îndelungată a P.C.R., ca forțele militare să sprijine năzuințele cele mai stringente ale poporului, s-a soldat cu un succes deplin. Intreaga armată română a susținut cu fermitate insurecția și mulți din rîndurile ei și-au dat viața pentru interesele majore ale poporului și țării.

In noile condiții, cînd P.C.R. a ieșit din ilegalitate și a participat la guvernarea țării, activitatea sa printre militari a devenit și mai eficientă. În cadrul guvernului, ca și prin contactele sale directe cu diferite comandamente, P.C.R. s-a interesat continuu de mersul operațiilor militare, urmărind ca acestea să fie încununate de succes. Partidul a fost însuflețitorul cel mai fervent al maselor și al armatei pentru zdrobirea ocupanților naziști. Prin radio, prin presa de partid, prin comuniștii și antifasciștii care activau în unități, în fabrici, uzine și în cartierele orașelor, prin sprijinul dat de formațiunile patriotice, armata a simțit tot timpul îndemnul mobilizator al partidului.

Iată ce scria „România liberă" a doua zi după 23 august 1944 : „Popor român ! Armată română ! La luptă hotărîtă pentru salvarea și eliberarea patriei !" „Lupta cu arma în mînă împotriva cotropitorilor nemți a început. Din această clipă, fiecare român e un soldat al României libere [...] Eroica armată română face zid în jurul guvernului țării..." „Cetățeni patrioți ! Colaborați cu armata și cu unitățile patriotice la zdrobirea rezistențelor nemților. Înrolați-vă în detașamente patriotice". „Sprijiniți armata română care luptă eroic, alături de Armata Roșie eliberatoare, împotriva cotropitorilor germani, pentru apărarea libertății naționale !"

După insurecție, și îndeosebi după ce Blocul Național Democratic a încetat să mai fiinteze, P.C.R. a căutat să-și lărgească considerabil legăturile cu armata și să-și sporească influența în rîndurile ei. El urmărea, pe de o parte, ca armata să lupte cu deplin succes alături de eroicele forțe armate sovietice, care au adus contribuția principală la zdrobirea hitlerismului, pentru desăvîrșirea eliberării teritoriului național de sub ocupanții fasciști * și în continuare pentru victoria finală, — contribuind astfel la îndeplinirea obiectivelor antifasciste și antiimperialiste ale revoluției populare, — iar pe de altă parte, să fie alături de masele populare, în lupta lor pentru cucerirea puterii politice. La rîndul lor, forțele politice reacționare burgheze făceau eforturi disperate să-și păstreze, pe cît posibil, autoritatea asupra armatei și să o folosească în scopul susținerii dominației lor de clasă.

Situîndu-se în fruntea ofensivei maselor pentru înfăptuirea idealurilor de progres, partidul comunist a organizat și mobilizat întregul popor pentru sprijinirea materială și morală a frontului, sub dinamizatoarea lozincă „Totul pentru front, totul pentru victorie !". Acționînd pentru realizarea acestei devize, atît prin guvern, cît și prin concentrarea tuturor forțelor poporului, s-a ajuns ca frontul să fie de la început aprovizionat cu tot ce era necesar operațiilor de luptă, ostașii avînd un moral bun și dobîndind victorii importante. Partidul stimula avîntul de luptă al ostașilor din tranșee, și-i ținea la curent cu lupta revoluționară a maselor și cu cerințele acestora, prin comuniștii și uteciștii aflați pe front, prin presa de partid și democratică, prin corespondenții de război, prin miile de scrisori trimise din țară, prin echipe artistice etc. Concomitent, comuniștii au desfășurat o intensă muncă de clarificare politică în rîndurile militarilor din unitățile și formațiunile aflate în țară. Aproape nu exista unitate în zona interioară unde partidul, prin membrii și simpatizanții săi, să nu fi cunoscut starea de spirit a ostașilor, condițiile lor de trai.

Militarii au putut astfel să fie la curent cu programul Frontului Național Democratic (care a luat ființă în toamna anului 1944), înțelegînd necesitatea de a sprijini acțiunile sale politice și de a nu folosi armele împotriva oamenilor muncii.

Pentru activitatea de susținere a frontului și de educare politică a militarilor, partidul comunist a folosit, în afară de membrii săi, organizațiile de masă conduse sau aflate sub influența sa : U.T.C., sindicatele, Apărarea patriotică, Uniunea patrioților, Frontul plugarilor și altele. Ele au întreprins numeroase acțiuni pe această linie : au contribuit la sporirea producției de război, au organizat caravane cu daruri pentru ostași, cămine pentru invalizi și orfani, au luat în grija lor numeroase spitale de răniți, au strîns însemnate sume de bani pentru înzestrarea armatei. Numai sindicatele au colectat, pentru susținerea frontului, 400 000 000 de lei.

Alături de popor

Trebuie amintit un moment din perioada respectivă care a dovedit cu pregnanță că această amplă activitate a comuniștilor și celorlalte forțe democratice în sprijinul armatei a avut rezultate de importanță istorică. Este vorba de eșecul suferit de reacțiunea burgheză la sfîrșitul lunii februarie 1945, cînd ea a încercat să se cramponeze de putere, pe baza sprijinului pe care presupunea că-l are în unitățile militare din țară. Deși în rîndurile acestora se aflau și elemente care erau împotriva cursului revoluționar, în fața spiritului crescînd de luptă al maselor, în condițiile interne și internaționale existente și ținînd seama de ambianța generală din armată, generalul N. Rădescu, prim-ministru și exponent al cercurilor retrograde, nu a izbutit să folosească forțele armate pentru atingerea scopurilor sale represive. De acțiunile lui s-au desolidarizat, la 26 februarie, în scris și în mod public, un grup de generali și ofițeri superiori cu funcții de răspundere în ierarhia ostășească. De asemenea, la mitingurile de protest ce au avut loc la București, la Iași și în alte localități, comandanții de unități și alți militari au înfierat, alături de reprezentanții Frontului Național Democratic, atitudinea generalului Rădescu și s-au angajat să sprijine forțe democratice.

După 6 martie 1945, armata română a intrat nemijlocit sub autoritatea guvernului democratic, în care rolul preponderent îl avea clasa muncitoare, în frunte cu partidul comunist. Continuînd cu și mai multă energie să sprijine frontul antihitlerist, partidul comunist s-a ocupat multilateral de toate aspectele activității militare. Pe temeiul cuceririlor obținute pînă atunci în procesul de făurire a unui nou aparat de stat, P.C.R. a luat măsuri de transformare treptată a armatei într-o armată de tip nou, populară, profund devotată intereselor maselor, moștenitoare a celor mai înaintate tradiții patriotice și militare românești.

---

* La 25 octombrie 1944 întregul teritoriu românesc a fost eliberat ; de la această dată armata română și-a adus în continuare o importantă contribuție, alături de eroica armată sovietică, la luptele pentru alungarea hitleriștilor din Ungaria și Cehoslovacia.

SHQIPRIA PARTIZANĂ

File din cronica rezistenței antifasciste

GELCU MAKSUTOVICI

La o populație de numai un milion de locuitori, Albania a plătit un greu tribut de sînge în cel de-al doilea război mondial: 28 000 de morți, 12 600 de răniți, 10 000 de internați politici în Italia și Germania, 35 000 trimiși la muncă forțată, tribut la care s-au adăugat 850 de sate și orașe distruse de către inamic, avuțiile economiei naționale jefuite.

*

* *

In timpul numeroaselor încleștări cu fasciștii, partizanii au provocat ocupanților pierderi care s-au ridicat la 70 000 de morți și prizonieri; peste 100 de tancuri și autoblindate, 1 331 de tunuri și mortiere, 1 934 de camioane încărcate cu muniții au fost distruse și capturate.

7 aprilie 1939. 170 de nave, purtînd 50 000 de ostași, însoțite de peste 600 de avioane, s-au revărsat în valuri spre orașele și satele Albaniei, pentru a instaura acolo dominația Italiei fasciste. Forțele agresoare au fost întîmpinate cu foc la Durrës, Shëngjin, Vlorë, Burreli, Berat; dar cu toată dăruirea ostașilor și a populației, rezistența armată albaneză nu a durat mai mult de cîteva zile. Conducătorii țării, care speraseră pînă-n ultima clipă într-o înțelegere cu fascismul italian, și-au făcut în grabă bagajele. Printre cei dintîi fugari se afla chiar șeful statului,

7 aprilie 1939. Debarcarea trupelor fasciste la Durrës

regele Ahmed Zogu. În timp ce aceştia lăsau ţara pradă cotropitorilor, mulţi patrioţi luau drumul munţilor pentru a continua şi organiza lupta.

În planurile sale expansioniste, fascismul italian considera Albania doar o simplă etapă. Mussolini precizase că această campanie va fi, pentru trupele sale, un mic divertisment tactic, o verificare necesară a capacităţii lor înainte de a se angaja în marile încercări care le aşteptau în conflagraţia mondială care a început la numai 146 de zile de la agresiunea contra Albaniei. Planurile erau schiţate cu grandoarea tipică dictatorului fascist. Şi este bine ştiut că Mussolini se şi vedea în postura de urmaş al vechilor împăraţi romani.

MUNŢII — FORTĂREŢELE LIBERTĂŢII

În această situaţie, ca o reacţie a poporului ameninţat în fiinţa sa naţională, a apărut eroica rezistenţă antifascistă a maselor populare albaneze. Iniţial, ea a luat forma demonstraţiilor politice, a grevelor, sabotajelor etc. Şi încă din această perioadă s-a bucurat de larga adeziune a maselor, caracterizîndu-se în permanenţă printr-un puternic spirit ofensiv.

După ocuparea ţării de către trupele lui Mussolini s-a format un guvern marionetă. Fostul ambasador al Italiei în Albania, Francesco Jacomoni, a fost declarat regent. În dorinţa de a suprima orice urmă de independenţă, guvernul

Pagini de eroism au fost înscrise în toate luptele purtate împotriva cotropitorilor fasciști. Numele Margaritei Tutulani, ale lui Ulqinaku, Perlat Rexepi, Qumal Stafa etc. au devenit simbolice în lupta dusă de poporul albanez pentru apărarea libertăţii şi independenţei (Detaşamentul de partizani comandat de Myslim Peza)

marionetă l-a proclamat pe Victor Emmanuel al III-lea rege al Albaniei.

Cînd, la 28 octombrie 1940, armatele Italiei fasciste au început agresiunea împotriva Greciei, poporul albanez s-a declarat deschis împotriva acestui război. Toate încercările guvernului marionetă de a ralia ţara acţiunii lui Mussolini au fost zadarnice. Ostaşii albanezi din batalioanele „Tomorri" şi „Taraboshi", duşi cu forţa pe frontul grec, au dezertat în masă. Într-o scrisoare adresată lui Hitler, Mussolini se plîngea de „trădarea albanezilor", iar într-o convorbire avută la Roma cu Ion Antonescu nu-şi ascundea dezamăgirea faţă de eşecurile suferite în această campanie, socotind că începerea războiului a fost o greşeală.

Rezistenţa albaneză, manifestată prin sabotarea maşinii de război fasciste, s-a întărit şi mai mult după începerea agresiunii Germaniei hitleriste împotriva Uniunii Sovietice.

Data de 8 noiembrie 1941 — cînd, prin crearea Partidului Comunist din Albania,

Katina Starja, una dintre cele peste 6 000 de femei partizane

forțele patriotice au găsit noi forme și metode de organizare, au stabilit cu precizie obiectivele finale ale luptei — reprezintă un moment hotărîtor în dezvoltarea mișcării de rezistență. La sfîrșitul anului 1941 și începutul anului 1942, în toate regiunile Albaniei acționau numeroase unități de patrioți. Prima ceată de partizani, condusă de Myslim Peza, a atacat de mai multe ori unitățile fasciste, distrugînd în zona Tiranei liniile de comunicație ale inamicului. În ziua de 24 iulie 1942 a fost declanșată pe scară națională o acțiune a unităților de rezistență, care a paralizat complet comunicațiile din toată țara.

În orașe, unitățile de patrioți incendiau depozitele, atacau transporturile, trecînd uneori la suprimarea fizică a unor spioni și ofițeri fasciști. La sate, ele atacau posturile de carabinieri și ale miliției fasciste, luau produsele strînse de ocupanți și le înapoiau țăranilor. Cete de partizani acționau la Kurveleshi, Gora, Skrapari, Mati, Devolli, Dibra, Kolonja etc.

DE LA CÎTEVA GRUPURI, LA O ARMATĂ DE ELIBERARE NAȚIONALĂ

Larga simpatie de care se bucura rezistența în rîndul maselor a favorizat dezvoltarea ei. Numai pînă la sfîrșitul anului 1942, în Albania activau 22 grupuri de partizani.

Conferința de la Peza, din septembrie 1942, a pus problema coordonării pe plan național a rezistenței armate și a ales Consiliul General de Eliberare Națională. Consiliile locale de eliberare națională urmau să devină nuclee ale puterii revoluționare în regiunile eliberate. Pe baza platformei propuse de partidul comunist s-a înființat Frontul Antifascist de Eliberare Națională — axul unirii tuturor forțelor patriotice și democrate și al creării armatei populare. În decembrie același an, marile puteri ale coaliției antifasciste, U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie, au recunoscut în mod oficial lupta de eliberare desfășurată de poporul albanez.

Notațiile consulului român la Tirana și ale altor diplomați români, care deși erau reprezentanții unui regim politic docil intereselor Axei, sînt semnificative pentru recunoașterea amplorii mișcării de rezistență din Albania. *„Mișcările revoluționare au mers progresînd* — se spunea într-un raport trimis din Tirana —, *ajungînd ca ideile subversive să se înrădăcineze din ce în ce mai mult în mijlocul populației și să ajungă la situația de azi, care periclitează tot mai mult situația Italiei [...] Din ultimele informații parvenite din interiorul Albaniei, reiese că situația a devenit foarte critică, în special în regiunile Valona, Arghirocastra, Berat și Korçë. Din aceste regiuni, Beratul a fost, la începutul lunii curente, centrul dezordinelor, împreună cu localitățile Skrapari, Përmeti, Kurveleshi, Ducat etc. Multe din aceste localități se găsesc situate în munți aproape inaccesibili, care prezintă adăposturi sigure pentru răsculați. În acele locuri ei posedă importante cantități de armament modern și, după cum se spune, chiar mitraliere și tunuri antiaeriene. În contra rebelilor din aceste regiuni s-a trimis o expediție militară compusă din vreo 1 500 de miliției albanezi, sub comanda colonelului Selim Coloshi, din care mai multe sute ar fi căzut prizonieri la rebeli. (Adevărul ar fi că toți acești prizonieri au trecut în mod voluntar de partea răsculaților.) [...]*

Armamentul pe care-l posedă actualmente [...] provine parte din cel strîns de pe cîmpul de luptă, după războiul italo-grec, iar parte din atacurile ce s-au dat asupra camioanelor italiene care transportau muniții și armament [...] Numărul celor care se refugiază în munți și care formează categoria celor mai nemulțumiți contra regimului actual este în continuă creștere. Printre ei figurează un număr de elevi de liceu și tineri apți de a purta armele. De asemenea, printre refugiați mai figurează: profesori, învățători, funcționari, doctori etc. Familiile celor plecați,

În timpul luptelor pentru eliberarea Tiranei

simpatizanții și organizațiile lor se ocupă cu strîngerea de alimente, bani, obiecte etc. pentru întreținerea refugiaților".

Aceleași aprecieri asupra situației din Albania se întîlnesc și în nota trimisă din Sofia la 8 martie 1943 : „*După cum am comunicat prin telegrama nr. 274 din 6 martie a.c., situațiunea din Albania a început să ia aspecte din ce în ce mai supărătoare pentru italieni. În ultimele luni au avut loc incidente sîngeroase între trupele italiene staționate în Albania și populația locală, de pe urma cărora au căzut victime cîteva zeci de ofițeri și soldați italieni. Ultimele evenimente petrecute acolo (împușcarea în plină zi a cîtorva ofițeri italieni la Scutari, precum și manifestațiile de antipatie făcute armatei italiene la Tirana) au dovedit că așteptările Romei s-au găsit înșelate [...]*

Situația descrisă mai sus a îngrijorat, se pare, în largă măsură cercurile diriguitoare din Berlin, care văd în Albania unul din punctele slabe, unde s-ar putea face, fără prea multe greutăți pentru inamic, o eventuală debarcare anglo-americană. Spre a evita orice surpriză, cercurile militare ale Reichului au cerut ocuparea integrală a Albaniei de către trupele germane. Guvernul italian s-a opus categoric acestei cereri germane, motivînd că în afara unei chestiuni de prestigiu este vorba de atingerea directă a moralului poporului italian, care ar vedea în această acțiune înlăturarea stăpînirii italiene din ultima parte a imperiului, fapt ce nu poate fi dorit nici de Germania, care este cel puțin tot atît de interesată în ducerea la bun sfîrșit a războiului".

Stăpînirea Italiei fasciste asupra Albaniei devenea din ce în ce mai nesigură. În tot cursul verii anului 1943 au avut loc numeroase acțiuni de luptă ale partizanilor. Operațiile întreprinse de trupele italiene n-au putut înfrînge mișcarea de rezistență ; dimpotrivă, ea a luat caracterul unei revoluții general-populare. La 10 iulie 1943 a fost creat Statul Major al Armatei de Eliberare Națională. Comisar politic al Statului Major a fost numit secretarul general al Partidului Comunist din Albania Enver Hodja.

La 25 iunie 1943, peste 8 000 de soldați italieni au atacat zona Mallakastra-Tepelena. După lupte crîncene, inamicul a fost obligat să se retragă cu grele pierderi, lăsînd în urma lui numeroși morți și răniți. La 14 iulie, cotropitorii fasciști au reluat operațiile, aruncînd în luptă 4 divizii de infanterie, sprijinite de artilerie, tancuri și aviație. Partizanii dispuneau de circa 2 000 de luptători. După mai multe zile de apărare activă, combinată cu atacuri și contraatacuri, partizanii au fost nevoiți să se replieze pe aliniamentul Mallakastra-Sipërme. Superioritatea numerică și tehnică a inamicului a făcut imposibilă o rezistență frontală mai îndelungată. Fasciștii au invadat regiunile Mallakastra și Tepelena, incendiind 78 de sate, masacrînd numeroși locuitori.

În încleștările din această zonă, dușmanul a lăsat pe cîmpul de luptă 1 000 de morți, fără a mai socoti numărul mare al răniților.

Rezistența eroică a unităților de partizani, acțiunile lor îndrăznețe au determinat trupele și autoritățile de ocupație să

se retragă spre orașe, unde se puteau apăra mai bine. La 26 iulie, Victor Emmanuel al III-lea a declarat întreg teritoriul albanez zonă de operații. Comandantul șef al armatei italiene a cerut mărirea forțelor de ocupație pentru a face față situației. Concomitent, ocupanții au folosit împotriva partizanilor organizația „Balli Kombatär", creată de reacțiunea albaneză ca răspuns la constituirea Frontului Antifascist de Eliberare Națională. La 15 martie 1943, conducerea „Balli Kombatär" a semnat o înțelegere de colaborare cu generalul italian Dalmazzo, iar după capitularea Italiei și ocuparea Albaniei de către trupele hitleriste a continuat colaborarea cu autoritățile naziste.

Într-un raport întocmit la 30 iunie 1943 se spunea: *„...Situația Italiei devine tot mai grea în Albania... Măsurile care s-ar mai lua azi n-ar fi decît de a apăra capitala și cîteva alte localități, ca Elbasan, Durrës, Scutari etc., adică partea de nord și nord-est a Albaniei. Multe părți din centru, sud și sud-estul țării se află la discreția revoluționarilor și sînt chiar și unele regiuni, ca aceea din Leskovik, de la frontiera Greciei, în care s-a instaurat — după cum se spune — administrațiune comunistă".*

Referitor la luptele purtate în luna iunie, autorul raportului nota: *„Atacul contra [...] lui Peza a început în ziua de 12 iunie [...] Cu toate că la un moment dat se credea că [partizanii] sînt înconjurați de cavalerie, totuși ei au putut să-și croiască un drum spre localitatea Cavaia, ca apoi să ajungă și să se piardă în regiunea muntoasă... După cîte s-au mai spus, numărul soldaților căzuți ar fi destul de însemnat, pe cînd al rebelilor ar fi fost numai de cîțiva răniți și un mort, găsit pe teren. Ca represiune, autoritățile militare au bombardat și distrus vreo 17 sate din acea regiune, unde Peza își avea [detașamentul] ascuns sau unde locuitorii pactizau cu [partizanii]. După cîte se spun, numărul satelor incendiate de armată în sudul țării, tot ca represalii, s-ar ridica la aproape 400".*

Din raport se desprinde activitatea Partidului Comunist din Albania, fapt recunoscut chiar și de inamic. *„Propaganda comunistă prinde rădăcini din ce în ce mai adînci, atît printre tineretul școlar, cît și printre funcționarii diferitelor autorități și instituții publice. Manifestele comuniste sînt distribuite clandestin cu aceeași regularitate ca și mai înainte, cu toate măsurile severe ce s-au luat pentru urmărirea infractorilor, cît și pentru vînzarea hîrtiei de multiplicat".*

Populația Capitalei salută guvernul democrat

BĂTĂLII HOTĂRÎTOARE

La începutul lunii septembrie 1943 a avut loc capitularea Italiei fasciste. Statul major al Armatei de Eliberare Națională Albaneză a cerut trupelor italiene, aflate pe teritoriul țării, să întoarcă armele împotriva Germaniei hitleriste sau să se predea detașamentelor de partizani. Comandantul șef al trupelor fasciste, generalul Dalmazzo, a ordonat însă unităților sale să se predea trupelor hitleriste care intraseră în Albania. Astfel, majoritatea soldaților italieni au fost dezarmați de hitleriști și trimiși la muncă forțată în Germania. O mică parte, aproximativ 15 000 de ostași și ofițeri italieni, în mare parte provenind din Divizia „Firenze", au refuzat să devină prizonieri ai hitleriștilor. Dintre aceștia, 1 500 au intrat în rîndurile Armatei de Eliberare Națională Albaneză, formînd batalionul „Antonio Gramsci", comandat de antifascistul Tercilio Kardinali.

În condițiile nou create, hitleriștii au trecut la „soluționarea" chestiunii albaneze.

Încă la 6 iulie 1943 avusese loc o ciocnire între partizanii albanezi și trupele hitle-

riste care treceau pe șoseaua Korçë-Ianina. La 14 septembrie, detașamente ale Armatei de Eliberare Națională au declanșat un atac surpriză contra trupelor hitleriste, la Drashovica, în apropierea orașului Vlorë ; cu această ocazie au fost eliberați 7 000 de italieni.

Dar greul războiului împotriva ocupanților hitleriști a fost dus în iarna anilor 1943-1944. La 5 noiembrie, inamicul a inițiat operații militare de mare amploare în zonele Peza, Dibra, Mallakastra, Shëngjin etc., urmate, la 7 ianuarie 1944, de o puternică ofensivă simultană în zonele : Korçë, Elbasan și Berat, cu scopul de a nimici Armata de Eliberare și a lichida partidul comunist și consiliile de eliberare națională. Comandamentul hitlerist, bazîndu-se pe superioritatea forțelor atacatoare (o divizie și trei regimente la care se adaugă detașamentele speciale naziste și unitățile colaboraționiștilor — în total 40 000 de oameni), spera să obțină o victorie comodă și rapidă. Ofensiva a fost însoțită de o vastă acțiune teroristă împotriva populației pașnice.

Deși erau lipsiți de muniții și alimente, iar mulți s-au îmbolnăvit din cauza gerului, partizanii, prin manevre îndrăznețe, s-au apărat eroic, reușind să-și regrupeze forțele, pentru ca în primăvara anului 1944 să înceapă ofensiva generală. Mult trîmbițata operație nazistă din iarna 1943-1944 a fost sortită eșecului. În timpul acestor puternice bătălii, dușmanul a lăsat pe cîmpurile de luptă peste 3 000 de morți și circa 2 000 de prizonieri. Partizanii au pierdut 1 000 de oameni, datorită, în majoritate, gerului și bolilor.

VOINȚA POPORULUI: GUVERN DEMOCRAT

În primăvara și vara anului 1944, mișcarea de rezistență antifascistă se afla în continuă creștere. Atacurile neîntrerupte ale partizanilor imobilizau divizii întregi hitleriste, paralizînd orice acțiune a ocupantului. La 24 mai 1944 s-a ținut în orașul eliberat Përmeti Congresul Antifascist de Eliberare Națională care a ales Consiliul Antifascist de Eliberare Națională cu funcție de guvern provizoriu. În luna octombrie 1944, trei părți din teritoriul Albaniei erau complet eliberate. Armata de Eliberare devenise o armată regulată care număra peste 70 000 de luptători organizați în corpuri de armată, divizii și brigăzi. În rîndurile ei acționau circa 6 000 de femei. Succesele obținute de forțele de eliberare națională albaneze în primăvara și vara anului 1944 au fost strîns legate de victoriile forțelor antifasciste de pe toate fronturile, încadrîndu-se în efortul general al omenirii împotriva fascismului.

Toamna anului 1944 a găsit forțele de rezistență în plină ofensivă. În urma succeselor obținute, la 22 octombrie, la Berat, a fost creat Guvernul Democratic Provizoriu al Albaniei. În urma ofensivei victorioase a trupelor sovietice din nordul Peninsulei balcanice și a începerii retragerii trupelor germane din Balcani, pentru a evita încercuirea, se conturau condiții tot mai favorabile pregătirii și desfășurării bătăliei pentru eliberarea orașului Tirana. Luptele purtate între 29 octombrie și 17 noiembrie au sfîrșit prin înfrîngerea hitleriștilor și eliberarea orașului. Pretutindeni au fost nimicite punctele de rezistență ale inamicului. Desăvîrșind colaborarea strînsă, stabilită încă înainte de eliberarea țării, cu partizanii iugoslavi, Armata de Eliberare Națională Albaneză a continuat să ducă lupte cu hitleriștii și pe teritoriul iugoslav. La 28 noiembrie, guvernul democrat al Albaniei, în frunte cu Enver Hodja, și-a făcut intrarea în capitala țării. La 29 noiembrie 1944, prin alungarea ocupanților din orașul Shkodra, întregul teritoriu al țării a fost eliberat. Sub conducerea partidului comunist, a fost instaurată puterea populară a muncitorilor și țăranilor, poporul albanez devenind, pentru prima dată în istoria sa, stăpînul propriilor sale destine.

REÎNNOIȚI-VĂ ABONAMENTELE LA „ANALE DE ISTORIE"

REVISTĂ A INSTITUTULUI DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R.

Revista **ANALE DE ISTORIE** publică studii, articole, comunicări de înaltă ținută științifică, cu un profil tematic de o mare varietate, privind **istoria mișcării muncitorești** din țara noastră de la începuturile sale ; **istoria Partidului Comunist Român** ; momente din **istoria modernă și contemporană a patriei,** în prezentarea cărora este valorificată o bogată documentație inedită.

În paginile **ANALELOR DE ISTORIE** își găsesc, de asemenea, reflectarea probleme privind **mișcarea muncitorească și comunistă internațională, dezvoltarea regimurilor socialiste, mișcările democratice și progresiste, mișcările de eliberare națională.**

Abonamentele se fac la toate oficiile poștale, precum și prin factorii poștali. Prețul unui abonament anual — 36 lei.

MITURI, LEGENDE, TRADIȚII ȘI TEXTE ÎN LUMINA ARHEOLOGIEI

DINU V. ROSETTI

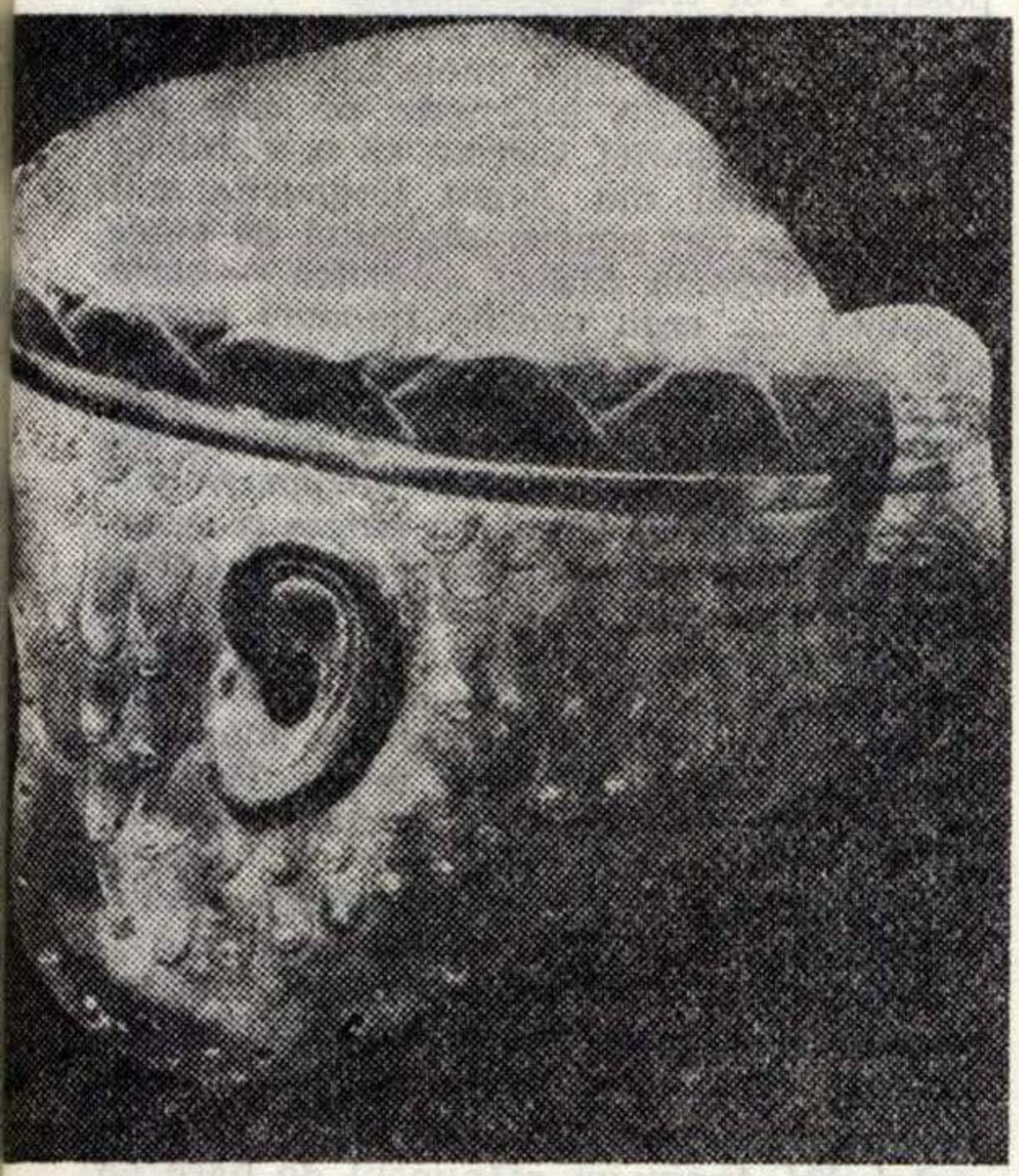

În necropola regală din Ur — celebră metropolă antică — a fost descoperit acest interesant coif de aur. El a aparținut, după toate probabilitățile, regelui Meschkalamdug (circa 3300 î.e.n.)

Legenda este *amintirea istorică* a unei lumi, a unei vremi cîndva adevărate și devenită miraculoasă, grație timpului, dar mai ales fanteziei oamenilor, izvorîtă din nevoia de frumusețe absolută. Personajele mitice ale acestei lumi populată de zei și demoni, de oameni puternici și întîmplări excepționale pot avea uneori îndeletniciri omenești și, invers, oameni cunoscuți istoriei pot apărea în circumstanțe mitice.

Nume din legendele tebane au fost descoperite, mai tîrziu, în inscripțiile hitite, ceea ce dovedește că aceste personaje au existat, *că erau adevărate*. În „Cîntecul Nibelungilor", *Worms* și *Xanten* sînt orașe reale (*Xanten*, situat la circa 2 km vest de Rin, este menționat ca oraș natal al lui Siegfrid); *Gundikari, Gundahar — Gunther* din același text — este un rege burgund (ucis în anul 436 e.n. de mercenarii huni ai lui Aetius), deci cunoscut istoriei, deși este un personaj legendar, pe cînd Siegfrid, care pețește pe Brunhilda, este de origine mitică. Troia, Micene — cu mormintele ei cu cupolă și tezaure formidabile — deși au ilustrat multe legende, au existat aievea. A dovedit-o cu prisosință arheologia. De ce nu ar fi existat în realitate și Agamemnon, rege legendar la Micene, fiul lui Atreus, căpetenia aheilor la asediul Troiei? Achile și Heracles au ajuns pînă la noi ca personaje de origine mitică. E posibil ca într-o zi să aflăm că ele au existat cu adevărat!

Acest amestec de personaje mitice cu ființe istorice dă, uneori, naștere la confuzii și nu puține au fost eforturile arheo-

logilor și lingviștilor de a le presupune sau chiar stabili existența reală. Alteori, evenimente istorice ce se țes cu legendele s-au petrecut cu adevărat și datarea lor coincide cu mențiunile acestora. Așa este, de pildă, mult discutata legendă a Troiei și a distrugerii sale. Erathostenes (întemeietor al cronografiei ca disciplină științifică), fixează distrugerea Troiei (Troia VI) după o întîmplare pe care, se pare, a datat-o aproape la zi. Arheologia a demonstrat însă că războiul Troiei a avut loc cu un veac mai devreme decît credea el. Există totuși numeroase exemple cînd mituri, legende și alte texte asemănătoare s-au dovedit purtătoare de adevăr, ele fiind verificate de știința arheologiei. Multe dintre acestea, grație arheologiei, au devenit izvoare istorice. E valabilă însă și reciproca : uneori izvoare istorice, verificate de arheologie, și-au dovedit netemeinicia.

Osiris cel adorat

Discuții pro și contra s-au purtat pe marginea unei mențiuni făcute de Herodot în legătură cu cultivarea viței de vie în Egipt. Istoricul grec, care a trăit în veacul al V-lea î.e.n., scria despre egipteni : *„În țara lor nu se găsește viță de vie"*. Or, săpăturile arheologice și cercetările au stabilit că, de-a lungul existenței Egiptului, de la Menes (creatorul, potrivit tradiției, al primului stat egiptean centralizat, cca 3000 î.e.n.) pînă în epoca imperială romană, vița de vie se găsea, alături de smochini și curmali, în toate grădinile templelor și vilelor. Erau struguri din belșug, cu boabe albastre și negre. Egiptenii erau mari amatori de vinuri. Îi interesa data, calitatea butucilor și numele producătorului. Vița de vie prospera în Egiptul din preajma anilor 3000 î.e.n. De unde știm, cînd Herodot, „părintele istoriei", cel care a văzut Egiptul, afirma contrariul ? Pe toarta unui vas și pe mai multe dopuri datînd din perioada primelor dinastii se citește numele vinului ERPI, despre care, mult mai tîrziu, au vorbit, în poeziile lor, Hipponax din Efes (poet din jurul anului 545 î.e.n.) și Sapho (celebra poetă care a trăit probabil în veacul al VI-lea î.e.n.). Către 1200 î.e.n., un grup alcătuit din 21 de cultivatori egipteni a livrat 1200 de vase cu vin superior, 50 cu alcool și 50 cu vin mediocru. *Osiris* era la ei ceea ce Dionisios era la greci. Herodot ne spune (crezînd că vinul provenea numai din import) că *„la serbarea de la Bubastis se bea deodată mai mult vin ca în tot cursul anului"* și tot el menționează *„indignarea demnitarilor față de bețiile regelui Amasis"* (568-525 î.e.n.), *„precum și inaptitudinea de a se ocupa serios de treburile statului după o noapte de beție"*.

Pe pereții vechilor morminte s-au descoperit imagini prezentînd egipteni culegînd struguri și storcîndu-i cu picioarele, documente elocvente mărturisind producția locală a vinului în Egipt (ceea ce nu exclude și folosirea vinurilor provenind din importuri). Iată-l deci pe Herodot în contrazicere cu adevărul confirmat prin incontestabile dovezi arheologice.

Obolul pentru Caron

Texte vechi (Aristofan, *Ranae*, 140 ; Lucian, *Despre doliu*, 10) menționează că se punea morților o monedă în gură sau în mînă (obolul funerar). Ea era menită pentru ca să-i treacă peste rîul Aheron. Despre acest obicei vorbește Virgiliu (*Eneida*, VI). Săpăturile arheologice au confirmat spusele textelor prin descoperirea a nenumărate morminte grecești și romane conținînd monede și vestigii antice — vase, sarcofage, lămpi, pietre gravate — redînd scena depunerii monedelor. Diodor din Sicilia pretinde însă că obiceiul de a pune o monedă veche între dinții răposaților s-ar trage de la egipteni (?). Dar e știut că vechiul Egipt nu cunoștea uzul monedei ! Încă o dată unele afirmații din textele vechi sînt infirmate pe cale arheologică. Aristotel susține că a văzut în templul Herei din Argos lingourile sau frigările de fier consacrate zeiței de către Pheidon (rege în Argos). „*Acestea* — scrie Aristotel — *erau vechile lingouri monetare care slujeau schimburilor înainte ca Pheidon să inventeze moneda de argint. Devalorizîndu-le, acest rege a adunat un anumit număr pe care le-a atîrnat pe pereții sanctuarului Herei, ca pioase și venerabile relicve ale unei epoci apuse*" (Aristotel, fragm. 481 ; Polux IX, 77).

„Frigările" la care se referă Aristotel erau denumite *obelos* sau *obeloi*, *obeliscoi* și de aci se trage și denumirea monedei, *obolos* — *obolul* de mai tîrziu. Herodot (VI, 127) spune : „*Pheidon a dat peloponesienilor măsurile*". Ephoros, *la* Strabo (VIII, 355) mai adaugă : „*Greutățile și moneda*", atribuindu-le invenției lui Pheidon.

Arheologia confirmă de data aceasta veridicitatea spuselor lui Aristotel. În săpăturile din anul 1895 s-a descoperit în straturile cele mai adînci ale Heraionului din Argos un mănunchi de bare de fier ca niște frigări, împreună cu obiecte ce în mod vădit erau anterioare apariției monedei (M. Ebert, *Reallexikon*, II, 127-128). S-ar părea că ne aflăm în fața unor obiecte ce au folosit ca unități de schimb pînă la apariția monedei propriu-zise, cînd frigările au fost retrase din circulație.

Monedă de argint. Pe avers, capul zeiței Hera, pe revers, doi delfini și un lup

Unele texte pomenesc de ofrande aduse unor divinități în izvoare, lacuri, fîntîni. Pausanias (I, 344) spune că în Amfieraionul Beoției era o fîntînă în care bolnavii tămăduiți aruncau o monedă de aur sau de argint în semn de recunoștință. Și în alte fîntîni (la Aquae, Apollinari, lîngă Viscorello, Arles, în Pirineii Orientali, Bourbonne les Bains) s-au găsit numeroase monede. Monede și obiecte de preț se aruncau și în locurile sacre. Uneori monedele erau marcate printr-o tăietură făcută cu spada sau cu toporul, spre a le demonetiza, interzicîndu-le astfel cursul; cine le găsea și încerca să le valorifice se făcea culpabil de sacrilegiu. În Franța, la revărsarea Marnei și în lacul Soing s-au găsit piese demonetizate astfel (*Mélanges de Numismatique*, I, 1874-1875, p. 420). La noi în țară s-au descoperit adeseori monede geto-dacice de argint demonetizate printr-o incizie.

Săpăturile arheologice pe locurile unde se aflau, odinioară, orașele Mari, Ur și Nuzi pun într-o anumită lumină legendele în legătură cu ele. La Tell Hariri, pe Eufrat, unde a fost vechea reședință regală Mari, s-a dat peste un palat cu o arhivă de peste 20 000 tablete de lut.

Ur, orașul situat în apropiere de Golful Persic, a fost o metropolă cu o cultură înaintată. Și aici au fost descoperite tăblițe de lut care aduc multe informații despre viața așezării de acum 4000 de ani. În sfîrșit, săpăturile de la Nuzi au adus noi lumini pentru epoca în care au trăit locuitorii săi, ca și pentru perioada imediat următoare. În străvechiul oraș situat la răsărit de Tigru și la sud-est de Ninive au fost descoperite mii de tablete de lut din care se pot deduce moravurile, viața socială și legiuirile vremii.

Timp de 25 de veacuri nu s-a știut nimic despre locul unde se ridicase odinioară frumoasa metropolă Ninive. De-abia săpăturile arheologilor Layard și Rassam (1845-1854) au confirmat indicațiile legendelor asupra situării capitalei asiriene. În ruinele ei s-a găsit o bibliotecă cu mii de tablete de lut, dovedind identitatea orașului descoperit. Înlăturînd interpretarea idealistă, fantastică, denaturată din mituri și legende, arheologia dă la iveală elemente reale pe care se poate întemeia explicarea științifică a diferitelor fenomene. Înseși legendele sînt brodate, după cum se vede, pe un material istoric-geografic, în anumite cazuri real, denaturat însă prin acțiunea fanteziei mitice.

Naufragii la templul Dianei

La Nemi, un sat în Lațiu, lîngă lacul cu același nume, o tradiție populară a păstrat, de-a lungul veacurilor, știrea despre scufundarea unor vase romane și existența unui templu dedicat Dianei. Aici au fost găsite, între altele, mici reproduceri ale acestui templu, ca și diferite monede redînd imaginea templului Dianei și inscripția: DIAN(A) EPH(ESIA). Lacul care s-a format în craterul unui vulcan stins, denumit de romani *Speculum Dianae*, are adîncimea maximă de 34 m. Prin anii 1446-1447 s-au făcut primele încercări de a readuce la suprafață navele. Ele au fost reluate în 1535 și 1827. Dar abia în 1930 a fost scoasă de sub apă prima navă. Se presupune că vasele ar fi din timpul împăratului Caligula și ar fi fost construite din porunca strănepotului lui August, fiind destinate unor ceremonii religioase. Pe malul lacului, astăzi Lago di Nemi, în trecut *Nemorensis Lacus*, a fost o vilă a lui Caesar și templul Dianei Ne-

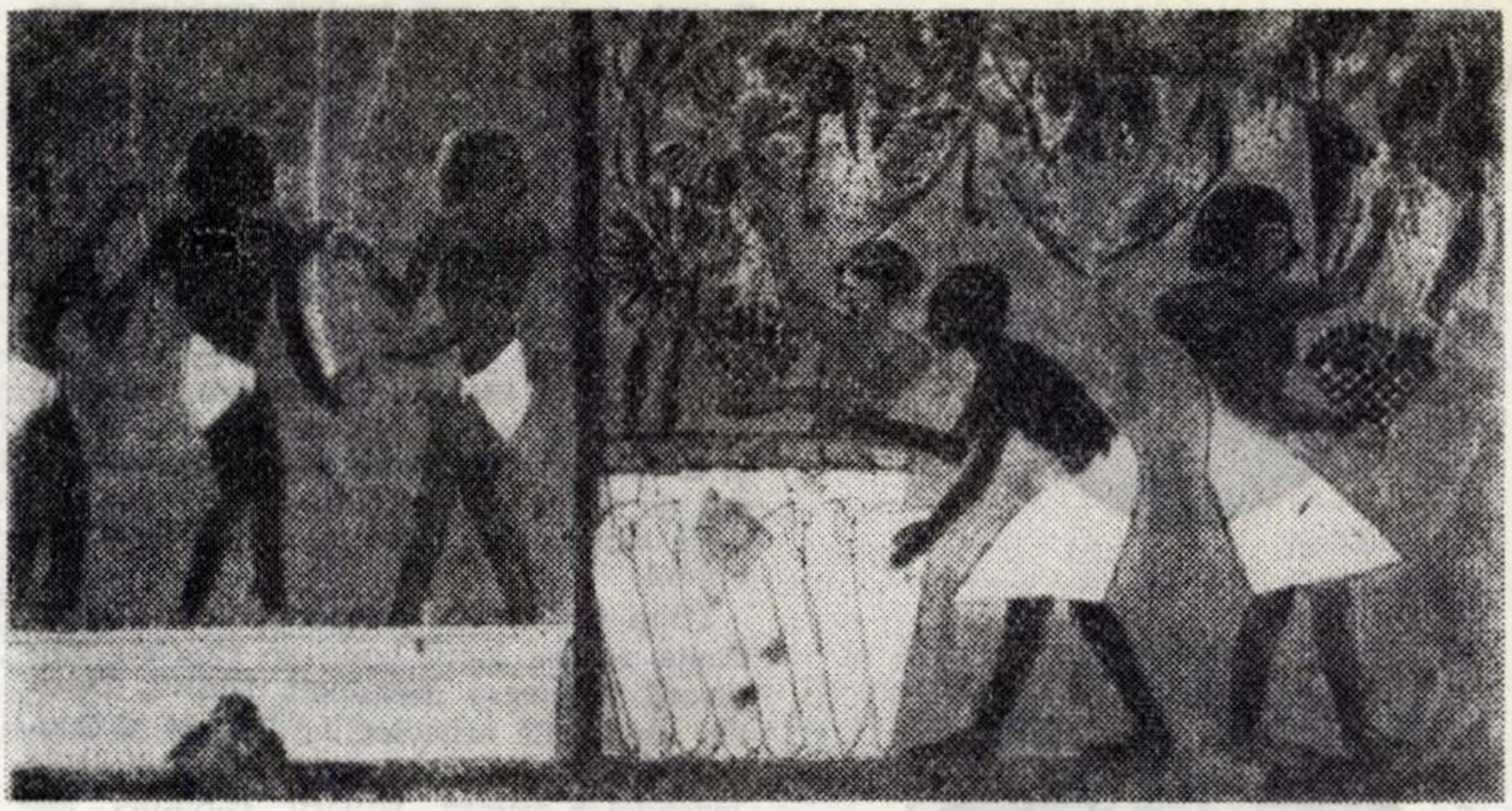

Deşi vizitase Egiptul, Herodot, nu-i văzuse pe egipteni într-o ipostază atît de frumoasă: culesul viilor. Dimpotrivă, el credea că strugurii şi vinurile din Egipt sînt aduse din import. Fresce din morminte tebane au infirmat însă spusele „părintelui" istoriei. Vă prezentăm o frescă înfăţişînd culesul şi tescuitul strugurilor

morensis, căreia îi erau consacrate lacul şi pădurea (Suetoniu, *De vita Caesarum*, 46). Caligula a făcut o grădină plutitoare pe lac, din care, aşa cum ne informează Tacit (*Historiae*, III, 36) s-au găsit rămăşiţe. Aici s-a dat şi peste resturile unui mic teatru, în care vor fi avut loc lupte între gladiatori.

Un teren încă neexplorat

Miturile, baladele, legendele şi tradiţiile din ţara noastră constituie un teren vast şi încă neexplorat; din bezna ce le cuprinde străbat, uneori, străfulgerări, arătîndu-ne că arheologia va avea a-şi spune şi aici cuvîntul.

Sicus Flacus, în *De constitutione agrorum* (ed. Goez, 5) ne spune că romanii, cu prilejul delimitării proprietăţilor prin stîlpi sau ziduri, aduceau în prealabil, pe locurile de demarcaţie, o jertfă: carne, fructe, vin, care erau aruncate într-o groapă în care ardeau cărbuni.

În mai multe cazuri, săpînd movile de hotar, am descoperit cîte un vas de lut conţinînd cenuşă, cărbune, oase de pasăre, seminţe de fructe şi una sau mai multe monede. În judeţul Argeş, în Gurbăneşti, pe Mostiştea, în vîrful unei movile funerare, databilă în epoca orînduirii comunei primitive, exista o cruce de piatră, cum se văd uneori pe movile în Bărăgan, fixată într-o piuă de piatră. Sub piuă, o groapă cu o oală de pămînt cu cenuşă, cărbuni de lemn şi două monede turceşti de argint din a doua jumătate a veacului al XVII-lea.

În curtea bisericii Sf. Gheorghe Vechi, din calea Moşilor, în Bucureşti, am avut prilejul să aflu, sub temeliile unei construcţii din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, o firidă amenajată în pămînt, imediat sub talpa zidului, în care erau aşezate cîteva vase de lut şi sticlă, conţinînd oase de pasăre, scoici, sîmburi de fructe, cărbuni şi cenuşă. Toate acestea sînt, desigur, reminiscenţe ale unui alt cult foarte îndepărtat, care s-a păstrat în timp. Obiceiul curent de a pune monede sub piatra de temelie a construcţiilor este, poate, tot o rămăşiţă a acestui cult milenar.

Legenda zidirii mănăstirii de la Curtea de Argeş (începutul secolului al XVI-lea) ne spune că aici ar fi avut loc o jertfă umană, respectiv soţia meşterului Manole. Nu putem şti dacă acest sacrificiu a avut loc cu adevărat. Totuşi, legenda pare a conţine un grăunte de adevăr, ştiut fiind că, uneori, cu prilejul noilor construcţii se recurgea la simulacre de jertfe umane. La temeliile bisericii Sf. Gheorghe Vechi din Bucureşti — anterioare bisericii actuale — am descoperit, în făgaşele tiranţilor de lemn ai absidei de nord, zidite din cărămidă (a doua jumătate a secolului al XV-lea) cîte o tibie umană provenind de la acelaşi individ. Acestea nu au putut ajunge aici întîmplător. Asupra lor însă arheologia nu şi-a spus încă ultimul cuvînt.

În anticamera dictaturii fasciste

Conf. univ. MIHAI FĂTU
doctor în istorie

Lungul șir de crime, fărădelegi, provocări, jafuri, atentate și alte acte teroriste care închide în el existența legionarismului, mișcare de extrem reacționarism, urîtă și detestată de poporul român, nu dă la iveală aproape nici un fel de acte sau manevre proprii politicianismului burghez. Rezumîndu-și arsenalul politic la tehnica terorismului, iar programul ideologic la misticismul și demagogia cele mai deșănțate, Garda de fier — stipendiată și afiliată doctrinal nazismului — s-a drapat totuși cînd și cînd printr-un mimetism străveziu în... partener politic. Așa a fost cazul alianței electorale cu Iuliu Maniu (vezi „Magazin istoric" nr. 9/1970) sau al „acomodării" Gărzii de fier cu Carol al II-lea.

Relatarea noastră reproduce circumstanțele acestui din urmă act de dublă duplicitate politică, așa cum apare el din documente de arhivă cercetate.

La 5 mai 1940, Horia Sima, împreună cu Nicolae Petrașcu, viitorul secretar al Gărzii de fier, au plecat din Berlin spre România prin Iugoslavia. După o săptămînă de „odihnă" în comuna Ofteca din preajma Belgradului, au străbătut pe jos distanța pînă la Vîrșeț (din apropierea frontierei româno-iugoslave), și în noaptea de 17 spre 18 mai, prin punctul Lătămaș, au trecut clandestin frontiera în România. Grănicerii români au întreprins acțiuni de prindere a infractorilor. Pentru a deruta pe urmăritori, cei doi s-au despărțit. Petrașcu a ajuns în comuna Tîcvaniul Mare. Prezentîndu-se drept membru al mișcării legionare, a sperat că i se va oferi adăpost și hrană. Aflăm chiar din declarația lui Petrașcu că țăranul Pop Simion n-a fost nicidecum încîntat de vizitatorul care își rostise cu atîta emfază calitatea ; în loc să-l găzduiască, l-a dus la primăria comunei, l-a închis într-o cameră și a anunțat jandarmii. La 19 mai, în comuna Jamul Mare, a fost arestat și Horia Sima, care a fost transportat imediat la București, la Inspectoratul general al jandarmeriei ; de aici, în ziua de 21 mai, a fost transferat la Direcția poliției de siguranță și predat spre anchetare Corpului detectivilor — organism însărcinat cu misiuni speciale în cadrul Siguranței generale a statului.

În ce împrejurări a ajuns șeful legionar, în mai 1940, în fața organelor anchetatoare ? Ce curs și, mai ales, ce urmări au avut ancheta-rea lui ? Pentru a le schița, e necesar să recapitulăm, pe scurt, cîteva evenimente începînd din 1938.

INFRACTOR SAU INVITAT?

Executarea, în noaptea de 29 spre 30 noiembrie 1938 *, a șefului Gărzii de fier, C. Z. Codreanu, a deschis lui Horia Sima perspectiva

* În urma procesului intentat de autorități lui C. Z. Codreanu pentru activitate antistatală, care periclita independența și suveranitatea națională, tribunalul, la sfîrșitul lunii mai 1938, l-a condamnat pe acesta la 10 ani muncă silnică. În timpul unui transfer de la o închisoare din provincie la București, datorită — după cum au motivat autoritățile carliste — încercării de a fugi de sub escortă, Codreanu și alți cîțiva legionari au fost împușcați.

de a ajunge definitiv în fruntea mișcării legionare, situație rîvnită, de altfel, de numeroși „comandanți" ai gărzii. In lunile ce au urmat, pretendentul la titlul de „căpitan" al legionarilor a pus la cale în întreaga țară un val de acte teroriste, afirmînd că răzbună, chipurile, moartea fostului conducător.* Scopul nemărturisit era netezirea drumului lui Sima spre putere. Există atestări documentare despre faptul că Horia Sima pregătea chiar o lovitură de stat, care trebuia să înceapă cu ocuparea unor instituții de importanță deosebită și să se termine prin capturarea sau asasinarea lui Carol al II-lea. Tentativa a fost dejucată, complotiștii arestați, iar inițiatorul ei a reușit, la 6 ianuarie 1939, să se refugieze, nu întîmplător, în Germania. Se știe că la Berlin și în alte orașe ale Germaniei autoritățile naziste acordau un adăpost sigur legionarilor fugiți din țară. „Băieții" din Garda de fier, principala agentură a Reichului hitlerist în România, jucau un rol tot mai important în planurile naziste de subjugare economică și politică a țării noastre. Ei aveau de îndeplinit diferite misiuni, mergînd pînă la lichidarea fizică a celor care, într-un fel sau altul, se opuneau politicii lui Hitler.

O astfel de misiune, executată din ordinul expres al căpeteniilor naziste, a fost asasinarea, la 21 septembrie 1939, a lui Armand Călinescu**, al doilea prim-ministru român care a căzut victimă gloanțelor legionare. Pregătirile pentru asasinat au fost perfectate în Germania de către Horia Sima și finalizate, o dată cu reintoarcerea lui la București, unde, din umbră, a condus banda ucigașului Miti Dumitrescu.

Sfîrșitul anului 1939 și începutul anului 1940 au pus regimul lui Carol al II-lea în fața unor noi probleme politice interne și externe, determinate îndeosebi de periclitarea și amenințarea nemijlocită, de către agresorii hitleriști și cei care se sprijineau pe blocul puterilor fasciste, a integrității teritoriale și a ființei statale a României.

Fenomenelor de izolare a României în viața internațională, în condițiile în care flăcările războiului ce începuse se apropiau de țara noastră, li se adăugau pe plan intern intensificarea contradicțiilor de clasă, lipsa oricărei baze de masă a regimului carlist și adîncirea caracterului artificial al acestuia, divergențele dintre politicienii din jurul lui Carol și unii lideri ai partidelor „istorice" etc. etc.

Imprejurările au determinat pe Carol al II-lea și pe sfetnicii care-l înconjurau să inițieze o seamă de măsuri politice pentru realizarea unei „reconcilieri naționale". In acest context s-au inclus, în primăvara anului 1940, încercările lui Carol al II-lea de realizare a unei împăcări și în relațiile cu legionarii. Ca și în alte rînduri, monarhul a căutat o apropiere de Garda de fier, cu scopul de a o folosi, de astă dată prin Horia Sima, pentru propriile sale interese.

Cercurile palatului au întreprins, prin Mihail Moruzov, șeful Serviciului secret de informații, numeroase măsuri pentru a anihila planurile potrivnice ale legionarilor. Au avut loc, la indicația regelui, o serie de investigații în direcția unei eventuale împăcări și colaborări cu garda. La propunerea lui Carol, în primăvara anului 1940, legionarii au alcătuit o delegație condusă de dr. Vasile Noveanu pentru a trata cu împuterniciții palatului, iar mareșalul curții, Urdăreanu, l-a invitat pe Horia Sima în țară prin intermediul legionarului Stoicănescu. La 28 martie 1940, acesta a plecat la Berlin cu misiunea oficială de a trata o eventuală întoarcere în țară a legionarilor, iar la 2 mai s-a reîntors în Germania pentru a aranja plecarea lui Sima. Se pare că la Viena a avut loc chiar o întrevedere Moruzov-Sima, la care s-ar fi perfectat întoarcerea viitorului șef al gărzii.

Acestea au fost circumstanțele în care s-a produs clandestina întoarcere în țară a lui Horia Sima în primăvara anului 1940, ocazie cu care se va înregistra, totodată, schimbarea atitudinii palatului față de mișcarea legionară.

După arestare, Horia Sima, teroristul urît de opinia publică românească, condamnatul încă negrațiat de legile țării, a fost supus unui interogatoriu al anchetatorilor din Corpul detectivilor de la siguranță. La numai cîteva zile însă a fost eliberat din starea de arest și introdus în apartamentele regelui. Dar să vedem faptele.

HOTĂRÎT SĂ COMITĂ UN ACT DE „NEBUNIE"

Interogarea lui Sima s-a desfășurat între 23 și 29 mai 1940*. Documentele siguranței care consemnează acest interogatoriu precizează că ancheta trebuia să urmărească: „1) Dezarmarea și identificarea teroriștilor legionari din țară și frînarea oricărui act violent, chiar de inițiativă individuală; 2) Găsirea de mijloace pentru aducerea din Germania a întregului grup terorist al lui Sima — elementul dinamic și violent care compune conducerea actuală legionară; 3) Reconstituirea întregii acțiuni a lui Sima, de la dizolvarea partidelor (februarie 1938 — n.a.) pînă în prezent" (mai 1940 — n.a.).

Anchetatorii erau convinși de faptul că între mobilurile lui Sima și cele ale lui Carol exista o esențială deosebire. De altfel, din motive lesne de înțeles, ei nici nu erau la curent cu manevrele țesute de Carol prin Moruzov, fapt pentru care l-au tratat pe Sima, în multe situații, ca pe un infractor. Din documentele consultate rezultă că după arestare, la 21 mai, Horia Sima a avut o discuție cu titularul Ministerului de Interne, cu care prilej a declarat că a avut „misiunea din partea legionarilor din Germania de a veni în țară pentru a lua legătură cu legionarii de aici, în vederea de-

---

* Iată cîteva din aceste acte, consumate numai în luna noiembrie 1938, care caracterizează elocvent metodele legiunii: la 1 noiembrie — asasinarea secretarului sindicatelor locale din Oradea; în ziua de 2 — un mare incendiu la Beiuș; în 4 — un atac cu grenade la o cantină studențească din Cluj; a doua zi, în aceeași localitate, minarea uzinei de gaz aerian; în 12 — fabrica de textile din Lugoj, incendiată; la 26 — în plin spectacol, la teatrul din Timișoara, explozii de grenade; la 29 — rectorul Universității din Cluj, Ștefănescu Goangă, — împușcat. Lunile următoare, fărădelegile au continuat.

** Vezi articolele: *Asasinarea lui Armand Călinescu* de P. Ignat și Gh. Matei; *Armand Călinescu contra Gărzii de fier* de Al. Gh. Savu, în „Magazin istoric" nr. 7/1967.

* De precizat că a fost un interogatoriu suigeneris, mai degrabă o confruntare pentru cunoașterea pozițiilor reciproce ale celor două părți și găsirea soluțiilor convenabile apropierii punctelor de vedere și „lichidării", în final, a conflictului.

săvîrșirii destinderii începute de dr. V. Noveanu". **Cu această ocazie Sima a făcut voluntar unele indiscreții, în sensul că** „a mai precizat legăturile pe care le au legionarii de la Berlin cu unii dintre membrii guvernului german. Astfel, Al. Constant și Victor Vojen, care sînt funcționari la Ministerul Propagandei Reichului, au legături strînse cu Goebbels [...] Totodată, Horia Sima a mai precizat și numele altor legionari care au legături cu Rudolf Hess, locțiitorul Führerului la conducerea partidului" **(nazist** — n.a.).

In cursul acestei discuții — după cum relatează stenograma Corpului detectivilor —, ministrul de interne, fără a da crezare spuselor lui Sima, și-a format convingerea că acesta a venit în țară „pentru organizarea unui nou complot împotriva regelui, complot care ar putea fi pus la cale chiar de unii miniștri germani." **In această eventualitate, ministrul român prevedea că** „România va trebui să mobilizeze, deoarece [...] înseamnă că Reichul urmărește să ne atace !"

Din primele contacte avute cu Sima, ministrul de interne considera — după cum rezultă din aceleași surse — ca imperios necesare, în cazul confirmării bănuielilor sale : „1) Împușcarea lui Horia Sima și a tuturor acelora care se vor dovedi că au lucrat cu el sau îi ascultă ordinele (numărul acestora s-ar ridica la cîteva sute) ; 2) Deschiderea unui proces pentru a arăta țării și străinătății intențiile criminale ale lor". **In cazul cînd bănuielile nu s-ar fi confirmat în întregime, ministrul preconiza să se facă eforturi pentru** „3) Determinarea lui Horia Sima de a se angaja să nu mai întreprindă nici o agitație și încadrarea lui în noua viață a statului". **Fără îndoială, după cum se poate deduce din variantele preconizate pentru rezolvarea „cazului Horia Sima", ministrul de interne nu fusese pus la curent cu manevrele întreprinse de Carol prin Moruzov pentru aducerea în țară a lui Sima, de unde se explică și zelul anchetatorilor de a limpezi** „mobilul venirii lui Sima în țară". *

După zile și nopți de interogatoriu, mult discutatul mobil al întoarcerii lui Sima în țară a prins contururi. Reieșea din declarațiile lui Sima că legionarii legau posibilitatea ajungerii lor la guvern de o eventuală înfrîngere militară a României de către Germania. Apărea astfel și mai limpede rolul nefast hărăzit mișcării legionare în planurile hitleriste cu privire la soarta țării noastre.

In cursul interogatoriului, Horia Sima a mărturisit că la Berlin se descifra nervozitatea autorităților naziste față de eventualitatea ca România să fie atrasă de puterile occidentale într-un război contra Germaniei. Pentru a împiedica o astfel de evoluție, Gestapoul — prin Himmler, Ministerul de Externe — prin Ribbentrop, și Partidul nazist — prin Rudolf Hess, puseseră în mișcare toate pîrghiile, inclusiv mișcarea legionară. Horia Sima a declarat că la Berlin în toamna anului 1939, și mai cu seamă în primăvara anului 1940, primul obiectiv al preocupărilor legionarilor era „împiedicarea României de a intra într-un război contra Germaniei". **Anchetatorii conchideau, nu fără temei :** „Speculînd această cauzalitate, oficialii germani au produs climatul necesar unei simbioze cu mișcarea legionară, legînd indestructibil, în concepția acestora din urmă, soarta mișcării lor de aceea a triumfului Germaniei". **In acest sens, la interogatoriu, Sima a declarat că,** „pentru a preîntîmpina declararea războiului contra Germaniei, a luat hotărîrea să vină în țară, unde, cu ajutorul a 60—70 de oameni hotărîți și înarmați, să comită un act de «nebunie»" **care includea și un atentat la viața regelui.**

Această intenție este atestată și de o telegramă trimisă de către ambasadorul Germaniei la București, Fabricius, ministrului de externe german, în care relata că Urdăreanu i-a mărturisit că într-o discuție avută cu Horia Sima acesta „i-a spus că a venit în România deoarece a fost informat că regele intenționează să meargă cu puterile occidentale ; el a vrut să facă atunci un pas disperat".

Caracatița—monstru amenință pacea și securitatea Europei („Marianne" din 16 noiembrie 1938)

ȘANTAJ + TERORISM = COMPROMISURILE REACȚIUNII

Ceea ce documentele siguranței nu amintesc, dar apare evident pe parcursul interogatoriului, este preocuparea anchetatorilor de a netezi căile de apropiere între Carol și Sima, subordonînd pe ultimul primului și, prin aceasta, garda, coroanei. Nu rezultă exact în ce moment și ce fel de indicații au primit organele anchetatoare în această privință. Apare însă limpede faptul că de la un anumit punct ancheta a luat un cu totul alt curs.

---

* Această preocupare este atestată, printre altele, și de faptul că ministrul de interne *„a autorizat în seara zilei de 21 mai pe dr. V. Noveanu* (unul dintre cei care se pronunțau pentru destindere — *n.a.) să se întîlnească în cursul dimineții de 22 mai, la Ministerul de Interne, cu Horia Sima, cu care să stea de vorbă și să încerce să-l convingă că M. S. Regele este foarte bine intenționat față de legionari..."*. Este primul pas pe calea unor eforturi ale autorităților carliste de a-l „cîștiga" pe Sima și de a-l determina să-și schimbe părerea față de rege, eforturi care vor fi continuate de agenții de la Corpul detectivilor.

Apreciind că prin „act de nebunie" Horia Sima înțelegea inclusiv un atentat la viața monarhului, organele de anchetă au făcut eforturi pentru a-l convinge pe Sima de „nestrămutata grijă **(a regelui** — n.a.), de lo**ialitatea obligațiilor cu caracter binevoitor** față de Germania și absurditatea insinuării agresivității față de Reich". **In spatele acestor „confidențe" ale detectivilor trebuie intuite atît încercările acestora de a-l face pe Sima să-și dezvăluie pînă la capăt adevăratele intenții față de monarh, cît și faptul că, pentru aparențe, nevoit de împrejurările politice externe la care ne-am referit, Carol afișa bunele sale gînduri față de Reich *. In dialogul cu anchetatorii, după ce a ascultat atent pledoaria acestora în favoarea monarhului, Sima s-a declarat aparent satisfăcut. Din acest moment, cursul interogatoriului s-a schimbat radical. Reprezentanții siguranței au continuat să-l investigheze pe Sima căutînd acum căile pentru a-l subordona lui Carol, în schimbul unor oferte tentante pe care, de altfel, regele era dispus să le facă.**

Sintetizînd rezultatul unor „discuții îndelungate", anchetatorii au constatat spre sfîrșitul interogatoriului că au „răsturnat întreaga concepție a conducătorului mișcării" **în ceea ce privește atitudinea lui față de Carol. La rîndul său, Sima a declarat, cu ipocrizia-i cunoscută, că s-a convins de faptul că** „Maiestatea Sa Regele a fost privit într-o lumină falsă, **la crearea căreia au contribuit numeroși factori, începînd cu Corneliu Codreanu și terminînd cu Iuliu Maniu" și că s-a convins de faptul că** „toate personagiile politice la care mișcarea a făcut apel pentru realizarea unei apropieri de suveran au fost de rea-credință, **din calcul politic".**

* Pe această linie se înscriu o seamă de concesii și cedări silite făcute Germaniei hitleriste ; perfectarea tratatului economic româno-german la 23 martie 1939 ; sporirea livrărilor de petrol în urma încheierii protocolului confidențial, la 24 aprilie 1940 ; renunțarea la declarația de neutralitate a României și la garanțiile franco-britanice, la 29 mai 1940.

Lunile care s-au scurs, într-o tensiune mereu sporită pentru țară, din mai pînă în septembrie 1940, ca urmare a agitației interne a forțelor celor mai reacționare și a necontenitelor presiuni ale puterilor fasciste, au însemnat în fapt o anticameră extrem de confortabilă pentru șeful legionarilor spre dictatura fascistă. Saltul lui Horia Sima din poziția de ministeriabil, cu încuviințarea lui Carol al II-lea, la postura de dictator care să indice schema ierarhiei guvernamentale în stat a fost pregătit tocmai în acele luni prin colaborarea șefului legionar cu Ion Antonescu.

Instaurarea, cu sprijinul și sub presiunea directă a Germaniei hitleriste, a dictaturii legionaro-antonesciene, la începutul lunii septembrie 1940, a impus țării și poporului român o formă de guvernămînt fascistă, teroristă, a celor mai reacționare și șovine grupări politice, legate de naziști. În condițiile crizei politice declanșate ca urmare a impunerii de către puterile Axei a dictatului fascist de la Viena, ultimele forme constituționale democratice și drepturi cetățenești au fost suprimate. Lagărele și închisorile au fost umplute cu adversarii politici ai Gărzii de fier, cu numeroși militanți comuniști, democrați, antifasciști. În acțiunea teroristă, care a lovit în muncitori ca și în intelectuali, în țărani ca și în cetățeni de alte naționalități, elementele cele mai odioase s-au dovedit legionarii care au jefuit, maltratat sau ucis mii și mii de oameni. *

Dictatura legionară-antonesciană a însemnat cea mai întunecată perioadă din istoria poporului român. Numele lui Horia Sima se regăsește asociat tuturor acelor acte care trădau interesele naționale, împingeau România și mai mult sub jugul dominației hitleriste, răspîndeau în mase teroarea, samavolnicia, frica de ziua de mîine, contopeau asasinatul cu jaful, persecuția cu misticismul, demagogia cu furtul, pregătind catastrofa războiului fascist, urît și respins de popor, dar spre care România a fost împinsă împotriva și în pofida voințelor națiunii. Chiar documente ale regimului antonescian * arată mulțimea de crime comise de șeful legionarilor începînd de la „asasinarea lui Armand Călinescu, ordonată și organizată tot de Horia Sima" și pînă la masacrele de la Jilava, uciderea în condiții monstruoase a lui Nicolae Iorga, Virgil Madgearu și a altor intelectuali de valoare, precum și a luptătorilor comuniști Ocsko Tereza și Constantin David, făptuite cu ordinul și încuviințarea aceluiași Horia Sima. Spiritul ucigaș pe care Garda

* „Magazin istoric" va publica în numerele sale viitoare documente, relatări, mărturii ale acelui timp, ale atitudinii de repudiere a fascismului manifestată de poporul român, de forțele patriotice, progresiste, democratice, ale acțiunilor promovate de P.C.R., forța cea mai consecvent antifascistă din țara noastră.

* În privința relațiilor dintre Ion Antonescu și Horia Sima vezi „Magazin istoric" nr. 4/1968.

In consecință, a afirmat Sima, „folosirea pe viitor a intermediarilor politici este exclusă". **Ca dovadă a „sincerității" lui, șeful legionar și-a exprimat dorința unei audiențe la rege, cu care prilej să-și arate** „întregul devotament față de suveran". **Pentru o asemenea favoare, Sima s-a arătat dispus să ordone elementelor din clandestinătate,** „să păstreze liniște desăvîrșită și să participe activ la acțiunea de destindere", **deoarece el găsea o** „perfectă compatibilitate între noul regim **(dictatura lui Carol — n.a.) și postulatele mișcării", fiind gata de a se** „integra acestuia cu toți partizanii săi, săvîrșindu-se **(astfel — n.a.) o operă de regăsire". Ultimul angajament luat de Sima la interogatoriu a fost acela de a aduce în țară întregul grup legionar de la Berlin, deci tocmai ceea ce dorise Carol.** „De la acest climat de înțelegere nu a fost greu să-l determinăm pe Horia Sima să dea ordin **(încă în timp ce era anchetat — n.a.)** de liniște și de adîncire a destinderii" **informau organele siguranței în darea de seamă cu privire la anchetă.**

DE LA POLIȚIE LA PALATUL REGAL

Sima și-a onorat angajamentele : a oferit anchetatorilor siguranței lista fruntașilor legionari din Germania care urmau să fie aduși în țară și pe care figurau 21 de persoane ; în prezența șefului Corpului detectivilor, în zilele de 29, 30 și 31 mai — cînd a avut loc o întrevedere între anchetat și unii delegați legionari din diferite județe — cu care ocazie Sima și-a informat partenerii asupra situației lui, declarînd că este bine tratat de autorități și că „din voința sa și nu din constrîngere le cere : să risipească suspiciunile dintre legionari și «autoritatea constituită» ; toți cei care au revolvere, munițiuni, explozibile să le depună ; ...fiecare în județul său să colecteze armamentul și să-l depună la Siguranța generală, direct sau prin intermediul poliției locale" **etc. Documentul care relatează cele de mai sus consemnează faptul că această întîlnire a avut loc** „într-o casă particulară, iar delegații

---

de fier voia să-l reverse asupra țării se vădește în pregătirea unui asasinat de masă în întreaga țară pentru noaptea de Anul nou 1941 și apoi în dezlănțuirea criminală și teroristă din zilele rebeliunii legionare*. „Horia Sima s-a aflat în fruntea fărădelegilor și a teroarei" (Cf. *Pe marginea prăpastiei*, carte albă editată de Președinția Consiliului de Miniștri, București, 1941, vol. I, p. 142).

Exponent al intereselor naționale ale întregului popor, Partidul Comunist Român s-a ridicat cu hotărîre, de la început, împotriva regimului de dictatură fascistă. Comuniștii au demascat demagogia legionară, arătînd că Garda de fier era agentura lui Hitler în România, au înfierat aducerea trupelor germane în țară ca pe un act de încălcare grosolană a independenței și suveranității patriei, ca pe o pregătire a războiului hitlerist. Animați de un fierbinte patriotism, comuniștii au înfruntat cu eroism teroarea fascistă, acționînd cu hotărîre și consecvență pentru mobilizarea maselor la lupta împotriva asupririi și exploatării, pentru doborîrea regimului fascist.

În *Manifestul lansat de Comitetul Central al Partidului Comunist din România*, la 6 septembrie 1940, se sublinia :

„După zece ani de bestială și tiranică domnie, regele Carol a abdicat. Dar lovitura militaro-gardistă de la palat a generalului reacționar Antonescu și numirea lui Mihai ca rege, înseamnă o încercare a dușmanilor poporului de a păstra șubredul regim burghezo-moșieresc [...]

S-au schimbat domnitorii, s-au schimbat cîrmacii regimului sîngeros de exploatare și asuprire capitalisto-moșierească, dar exploatatorii și asupritorii, exploatarea, jaful tîlhăresc și asuprirea bestială au rămas [...]"

Sînt numeroase acțiunile prin care clasa muncitoare, țăranii, intelectualii luau atitudine hotărîtă împotriva dictaturii legionaro-antonesciene.

Demascînd actele lui Horia Sima, organul central al P.C.R., „Scînteia", scria la 17 septembrie 1940 :

„Horia Sima, omul lui Göring [...] (proprietarul unei duzini de întreprinderi capitaliste), vine să înșele lumea pentru a masca măsurile de întărire a exploatării capitalisto-moșierești a maselor muncitoare. Astfel ei vor să mascheze dezmățul legionar [...]"

„Scînteia" relevă în acele momente că :

„Numai prin doborîrea revoluționară a dictaturii militaro-gardiste și a întregului sistem capitalisto-moșieresc, poporul muncitor din România, sub conducerea Partidului Comunist — partidul clasei muncitoare —, făurind proprietatea socialistă asupra uneltelor și mijloacelor de producție, va desființa exploatarea omului de către om.

Toți muncitorii conștienți sînt datori să demaște mișeleasca înșelătorie gardistă."

P. C.

---

* Vezi „Magazin istoric" nr. 12/1968, nr. 1/1969, nr. 2/1969.

(legionari — n.a.) au venit cu mijloace de transport civilizate şi fără a fi escortaţi".

Cine pe cine înşela? Carol pe Sima sau Sima pe Carol? Adevărul este că ambii îşi făureau planuri odioase în dauna poporului.

Anchetatorii raportau cu satisfacţia misiunii îndeplinite : „Sima vrea să pună direct mişcarea în serviciul suveranului", **găsind** „suficiente argumente de compatibilitate pentru radierea trecutului şi încadrarea mişcării în F.R.N.".

Metamorfoza şefului legionar apărînd evidentă, vechile soluţii sugerate iniţial de ministrul de interne deveniseră anacronice. Un eventual proces „Sima" „ar pune — spuneau anchetatorii — în lumină falsă intenţiile guvernului cu privire la soarta ce se rezervă grupului de la Berlin, ar pune în capul mişcării clandestine un alt conducător, necunoscut" **(în timp ce Sima era — după aprecierea anchetatorilor — ca şi cîştigat de partea regimului carlist** — n.a.).

Mai era nevoie însă de măsuri care, pe de o parte, să-l „reabiliteze" pe Sima în ochii opiniei publice, iar, pe de altă parte, să-i ofere acestuia o garanţie că partenerii sînt loiali. Dovezile n-au întîrziat : condamnarea la închisoare pe 8 ani, în vigoare, a fost apreciată ca nefiind cauzată de „fapte grave", **motiv pentru care** „Horia Sima poate ataca sentinţa [...] judecîndu-se în stare de libertate" *. **Procesele în curs, intentate legionarilor, privind actele teroriste în baza cărora Sima putea fi condamnat au fost suspendate, motivîndu-se că** „Horia Sima a întreprins acţiunea de complot contra suveranului numai pentru că nu a reuşit să se apropie de M. S. Regele". **De aceea, anchetatorii considerau necesară** „întinderea unei mîini binevoitoare".

Cum se explică această metamorfoză, fiind ştiut că Sima declarase că venise în ţară să săvîrşească o „nebunie", **pentru a** „scurta de o palmă" **pe Carol al II-lea? Într-adevăr, Sima era** mandatarul **acelor legionari refugiaţi în Germania care îşi oferiseră serviciile cercurilor naziste, în planurile cărora figura asasinarea lui Carol şi a altor demnitari români susceptibili de orientare spre fostele puteri garante. Să fi fost oare din partea lui Sima un act de neascultare faţă de cei în solda cărora lucra? S-ar putea da o explicaţie prin prisma trăsăturilor de caracter ale lui Sima dominate de aviditatea lui de putere. Schimbarea s-ar putea datora şi faptului că unele persoane politice din anturajul lui Hitler (în special Ribbentrop), prin filiera Canaris-Moruzov, socoteau că România putea fi supusă fără a-l sacrifica pe Carol, ci atrăgîndu-l constant şi sigur de partea planurilor lor. In acest caz, ar putea fi vorba de o pendulare a lui Sima între diferitele tendinţe naziste, practică de care va face uz pînă la sfîrşitul lui ianuarie 1941. La aceste ipoteze mai trebuie adăugată şi abilitatea lui Carol al II-lea, care devenise prea slab pentru a se răfui cu legionarii (cum mai încercase în anul 1938 şi 1939), dar intuise clar că Horia Sima era prea tentat de a-şi vedea visurile de mărire realizate, pentru a nu accepta ceea ce i se oferea. Pe această platformă s-au întîlnit şi înţeles cei doi, fiecare crezînd că îl păcăleşte pe celălalt.**

După interogatoriu, Sima a fost primit în audienţă de rege. Această audienţă, după cum constatau agenţii de la siguranţă, „a fost hotărîtoare în evoluţia spirituală a lui Horia Sima".

---

* Condamnările se datorau actelor teroriste organizate de Horia Sima în toamna anului 1938 ; ca să scape de execuţia pedepsei, şeful legionarilor fugise în Germania.

Unul dintre cei ce l-au anchetat, descriind pe Horia Sima după audienţă, spunea : „Horia Sima lucrează intens pentru extinderea în rîndurile mişcării a opiniilor sale despre suveran". **Curtenia este explicabilă : Sima ştia sigur că declaraţiile lui vor ajunge la rege...**

DRUMUL SPRE FOTOLIUL MINISTERIAL

Audienţei i-au urmat, la mijlocul lunii iunie — cu ajutorul nemijlocit al monarhului, al siguranţei şi al faimosului Serviciu secret de informaţii condus de Moruzov — instalarea lui Horia Sima în fotoliul de şef al „gărzii" şi înscrierea legionarilor în Partidul naţiunii, creat şi prezidat de Carol al II-lea. Monarhul nu a întîrziat să-şi răsplătească noul convertit, care se intitula slugă „prea supusă şi plecată" **a regelui. La 28 iunie, avînd loc o remaniere a cabinetului prezidat de Gh. Tătărăscu, Horia Sima a fost numit subsecretar de stat la Ministerul Educaţiei Naţionale. La 4 iulie, o dată cu formarea cabinetului Ion Gigurtu, a devenit ministru al cultelor şi artelor, avînd alături, din partea mişcării legionare, pe dr. Vasile Noveanu (ministru al inventarului avuţiei publice) şi pe Augustin Bideanu (subsecretar de stat la departamentul finanţelor).**

Pentru Horia Sima şi ceilalţi legionari, 4 iulie 1940 era doar o treaptă, nu un final. Sigur este că Horia Sima n-a încetat să fie un pion pe tabla de şah a naziştilor, care, pentru a impune şi fixa statornic pe legionari în viaţa politică a României, au intervenit pe diverse căi. Se ştie astfel că Himmler, prin aşa-zisa verişoară Edith von Koller *, a mediat între Carol şi Sima, bineînţeles în favoarea ultimului.

Atît naziştii cît şi Sima urmăreau să creeze condiţii propice pentru reapariţia la suprafaţă a mişcării legionare şi pentru intrarea ei în viaţa politică şi de stat pe toate planurile şi cu toate atuurile de care dispunea prin sprijinitorii ei interni şi externi. În lunile care au urmat, în viaţa politică a României s-au adîncit o serie de fenomene care demonstrează că cercurile guvernante conduse de Carol al II-lea au făcut concesii după concesii mişcării legionare, creînd astfel premisele ascensiunii acesteia spre putere **.

Competiţia ce a avut loc între Carol al II-lea şi Horia Sima a dovedit nesinceritatea ambilor, faptul că în această cursă fiecare a încercat să-l înşele pe celălalt, fiecare rămînînd — sau vrînd să pozeze — cu sentimentul victoriei. Evenimentele care au urmat au dovedit că Horia Sima, simţind slăbiciunea lui Carol al II-lea, a oferit un tablou fals al sentimentelor atît faţă de monarh cît şi faţă de intenţiile legionarilor cu privire la „colaborarea" şi „integrarea" lor în ordinea politică carlistă. Avînd sprijinul cercurilor hitleriste şi profitînd de rezistenţa şefilor partidelor politice faţă de încercările lui Carol de a realiza „reconcilierea", legionarii vor deveni — contrar declaraţiilor lui Sima — ostentativi, pretenţioşi, agresivi (în primul rînd faţă de Carol) şi vor folosi fiecare prilej şi concesie carlistă pentru a se strecura la putere şi a instaura regimul „terorismului deschis".

Spre mijlocul anului 1940 se va accentua deplasarea spre dreapta a regimului carlist, iar concesiile făcute legionarilor vor adînci izolarea treptată a acestuia. Finalmente ele se vor solda cu instaurarea dictaturii antonesciene-legionare la 6 septembrie 1940.

---

* Vezi I. Petre, *Reportajele din Bucureşti ale „verişoarei" lui Himmler*, în „Magazin istoric" nr. 1/1967.

** Vezi A. Simion, *Agonia unui regim : ultimele zile ale domniei lui Carol al II-lea*, în **„Magazin istoric" nr. 4/1968.**

În exclusivitate pentru
MAGAZIN ISTORIC

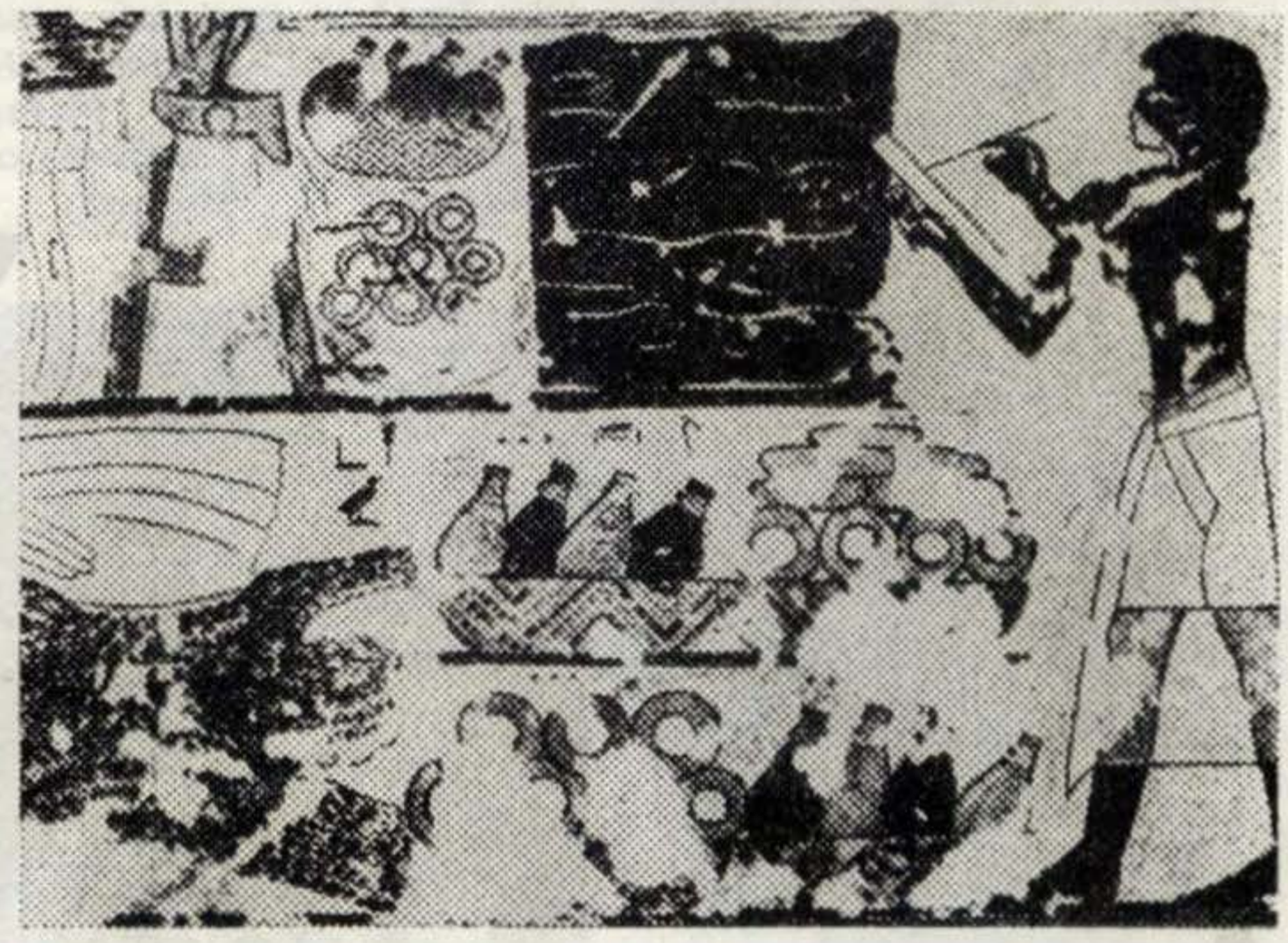

Scrib, în Egiptul antic, „redactînd" inventarul tezaurului nubienilor (pictură murală tebană)

REPORTERII ANTICHITĂȚII

Prof. univ. GIULIANO GAETA
președintele Institutului italian de istorie a jurnalismului

Cînd se naște ziaristica ?

Într-o scrisoare adresată în septembrie 1789 publicației **Chronique de Paris**, un anume cavaler P. (care nu a putut fi identificat mai precis) vorbea despre cariera ziaristică („carrière du journalisme"), simțind nevoia să deschidă o paranteză pentru a preciza : „Dați-mi voie să folosesc acest cuvînt care lipsește încă din limba noastră [...]"

▲ *In trecute vremuri, peregrinii erau și purtători de știri*

Papa Pius al V-lea avea o adevărată aversiune pentru „gazetarii" timpului. El se înscrie printre primii prigonitori ai slujitorilor condeiului

▼

(9) Number 4.

THE LONDON POST

Communicating the High Counsels of both Parliaments in England and Scotland, and all other Remarkable passages, both Civil and Martiall

▲ *Ziarul* The London Post *a apărut în două perioade: prima — de la 6 august 1644 pînă la 4 martie 1645; a doua — de la 14 decembrie 1646 pînă la 26 februarie 1647*

Ca fenomen însă, ziaristica a apărut mult mai devreme decît cuvîntul care o numește. Substraturile sale necesare sînt informația și opinia.

Nevoia de informație este firească ființelor vii: informația pasivă este strîns legată de însăși posibilitatea de supraviețuire a individului în fața pericolelor, obstacolelor, dificultăților pe care le prezintă lumea exterioară. În viața socială, informația pasivă tinde să devină activă și tot mai conștientă: individul, avînd interesul ca societatea în care trăiește să supraviețuiască și să prospere, nu poate neglija să dea acesteia informațiile pe care el le consideră utile și pe care le-a primit într-un fel sau într-altul.

În viața noastră, informația este legată, mai strîns sau mai puțin strîns, de opinie. Este practic imposibil ca ele să fie separate. Dacă această informație, legată de opinie, se referă la probleme de actualitate, la probleme la zi, ea trebuie definită — după părerea mea — jurnalism.

În acest sens, istoria jurnalismului, la fel ca istoria dreptului sau a economiei, nu se naște la o dată istorică anumită, ci se pierde în negura timpurilor.

Vocea și imaginea

Într-un studiu al său, Albert Bayet ne sfătuiește să încercăm să trasăm, în linii mari, „evoluția formelor de expresie folosite de om din timpurile cele mai îndepărtate pînă în zilele noastre pentru a putea degaja propriile noastre gînduri și sentimente". El observă: „primele două forme de expresie au fost vocea și imaginea. Vocea omenească, dacă nu este amplificată cu ajutorul tehnicii moderne, poate părea un mijloc destul de slab. Totuși, vocea a fost aceea care a purtat poemele homerice în lumea întreagă. Tot prin voce au fost conduse în Agora și în For destinele **polis**-ului grec și ale Cetății Eterne.

Nici imaginea nu e mai slabă decît vocea. Dimpotrivă, într-un fel e chiar mai puternică, pe de o parte pentru că vedem mai departe decît auzim și, pe de altă parte, deoarece cuvintele trec, iar imaginea rămîne. Datorită ei, generațiile noi pot stabili contactul cu trecutul. Casa, templul, basorelieful, statuia, tabloul sînt tot atîtea documente prin intermediul cărora ideile strămoșilor continuă să trăiască pentru urmașii lor. Noi nu știm exact ce reprezentau imaginile desenate sau pictate acum cincizeci de mii de ani, sau și mai mult, pe pereții peșterilor. Dar știm că voiau să spună ceva, că erau o formă de expresie".

Ziarul Spionul din Massachusetts *(1775) avea drept moto „Alătură-te sau mori“*

Frizeriile serveau şi ca loc de transmitere şi comentare a veştilor

Cît priveşte nevoia de informaţie şi formare a opiniei, care s-a manifestat în comunitatea primitivă, ea nu apare doar în cazuri de necesitate stringentă de supravieţuire, de exemplu necesitatea de apărare la apropierea inamicului, ci şi cînd e vorba de o necesitate de supravieţuire cu caracter mai larg, de nevoia de a găsi pentru comunitate condiţiile de siguranţă şi bunăstare. Este vorba de alegerea conducătorului, pregătită de obicei prin consfătuiri şi ratificată de o adunare. Este vorba de crearea normelor vieţii sociale, la care societatea colaborează direct sau indirect. Pentru a face cunoscute deciziile sale, şeful comunităţii va avea nevoie de un vestitor, de un herald.

O nouă formă de expresie

Vocea şi imaginea sînt deci primele două forme de expresie. După ce le prezintă, Bayet afirmă :

„Apariţia scrisului în sînul acestui sistem de expresie reprezintă o revoluţie. Dar — o bună bucată de vreme — efectele acestei revoluţii sînt destul de modeste. Manuscrisele sînt rare, iar analfabeţii foarte numeroşi. Toţi pot «citi» faţada unei catedrale, puţini sînt privilegiaţii care pot citi un manuscris. Din această cauză, la marea majoritate se constată o lipsă de informaţie care surprinde mai tîrziu“.

Scrisul, fie el pictografic (adică reprezentare schematică de obiecte), ideografic (adică reprezentare simbolică de idei) sau fonetic (cel mai recent), apare inevitabil neiniţiaţilor ca avînd o valoare magică.

Cele mai vechi forme de scriere au apărut în antichitatea egipteană. Luptele pentru unificarea Egiptului de Sus cu cel de Jos, unificare realizată în jurul anului 3200 î.e.n., au fost preamărite în reprezentări grafice făcute pe tăbliţe. Despoţii s-au servit apoi de monumentele lor funerare pentru a-şi glorifica propriile fapte printre contemporani şi pentru a le face cunoscute şi urmaşilor. S-au folosit pentru aceasta de reprezentări determinate în timp şi spaţiu, indicînd data şi locul unde s-au desfăşurat faptele consemnate. Acest stil descriptiv şi celebrativ a fost aplicat şi de faraoni în decoraţia marilor temple : egiptenii trebuiau să cunoască faptele faraonilor şi puterea imperiului.

La rîndul lor, suveranii asirieni și caldeeni au comemorat propriile fapte și victorii prin semne încrustate pe frontonul a nenumărate monumente. Am putea da alte multe exemple.

Am putea vorbi, apoi, de memorialiști, începînd cu cei babilonieni, însărcinați să consemneze, zi cu zi, evenimentele publice, deși ne-ar veni greu să precizăm de ce difuzare s-au bucurat jurnalele lor.

Aproximativ în anul 3000 î.e.n. a apărut pe zidul unei case antice din Teba un papirus (găsit între ruinele acestei case și păstrat la British Museum) care invita pe toți cititorii să furnizeze indicii menite să permită capturarea unui sclav evadat, promițînd o recompensă. Este vorba de un aviz publicitar de oarecare interes, deoarece — după părerea noastră — depășește sfera publicității propriu-zise, întrucît denunță încălcarea unei norme de drept: aceea care consfințea sclavajul.

Piramida și fiica lui Kheops

În Egiptul antic nu a lipsit nici ziarul vorbit. Este cunoscută, de exemplu, o legendă culeasă de Herodot despre faraonul Kheops, din al cărui ordin — după cum se știe — a fost construită, în decursul a 20 de ani, o piramidă. Construcția s-a făcut cu sacrificiul a sute de mii de prizonieri de război și sclavi, dintre care foarte mulți au murit din cauza efortului sau a bolilor, cu contribuția exorbitantă a popoarelor vasale, cu ajutorul prăzilor din expedițiile militare și așa mai departe.

Legenda ne spune că faraonul Kheops, nemaiavînd bani pentru această construcție, și-a vîndut fiica trecătorilor de pe stradă. Faptul de cronică (adică construirea piramidei prin mijloace samavolnice) este real. Nefirească pare însă povestea despre fiica lui Kheops și aici legenda poate fi considerată o reacție posibilă la o samavolnicie, o răzbunare. Așa cum se întîmplă cîteodată și în zilele noastre: la faptul de cronică se adaugă exagerări, născociri, care reprezintă răzbunarea celor tiranizați. Exagerarea face parte din ziarul vorbit care se fixează în legendă aproape sigur cu ajutorul celor nemulțumiți și apoi intră în folclor. Este unul dintre primele cazuri de raport între fenomenul jurnalistic și cel folcloric.

Au existat ziare în Grecia antică?

Dorința de noutăți, nevoia de cronică și, în același timp, nevoia de opinie s-au manifestat pe vremea aceea mult mai puternic în lumea occidentală decît în cea orientală.

Nevoia de opinie a fost atît de proprie sufletului grec încît legenda homerică n-a neglijat să ne-o prezinte, chiar dacă uneori doar tangențial. Într-adevăr, Tersit * n-a fost numai interpretul unei opinii personale, ci și al unei opinii publice colective: aceea a masei de aheeni care, după zece ani de lupte sub zidurile Troiei, au fost cuprinși de oboseală și nostalgie. Se pare însă că legendarul bard al legendarelor fapte a presimțit că astfel de manifestări știrbesc principiul de autoritate și mitul însuși — nu trebuie să uităm că în epoca homerică regii erau cei care-i subvenționau pe poeți — și de aceea apariția lui Tersit este ridicolă. Homer s-a apărat de criticile pe care i le-ar fi putut aduce apariția acestui personaj cu o armă care, la rîndul ei, este o manifestare a spiritului critic: satira.

Grecia antică poate fi considerată marea patrie a spiritului critic. Ea este cea care, în domeniul constituțional, ne-a dat republica democratică (chiar dacă cu limite care astăzi nu ar putea fi tolerate), necunoscută pînă atunci în istoria omenirii; în Grecia a luat naștere **cetățeanul,** însă Grecia clasică n-a depășit conceptul de cetățean, n-a ajuns la conceptul de umanitate decît în gîndirea unora din filozofii săi. Dar cetățeanul a fost direct sau indirect parte deliberantă în hotărîrile pe care le lua statul în fața evenimentelor de politică internă sau externă. Existau deci premise pentru o mai largă manifestare a fenomenului jurnalistic.

Grecia cunoștea, ca și alte țări, heralzii care anunțau poporului dispozițiile legislative, sau oameni care făceau publicitate comercială cînd soseau vase sau caravane cu marfă de vînzare. Dar nici la Atena și nici în alte orașe grecești nu a existat, după cîte sîntem informați, nici un fel de buletin, pe cînd la Roma a apărut primul ziar, ba mai mult, primul cotidian, și anume **Acta diurna.**

Cum se explică acest lucru?

După părerea noastră, în Grecia nu s-a resimțit nevoia unui asemenea buletin datorită limitelor fiecărui stat și numărului restrîns de locuitori (să nu uităm că în perioadele de înflorire, de pildă în anul 431 î.e.n., cînd a început războiul din Peloponez, Atena număra cam treizeci și cinci—patruzeci de mii de locuitori, în

---

* **Personaj din Iliada** lui Homer, ostaș din armata aheilor, prototip al urîțeniei, răutății și lașității. Este antipodul idealului întruchipat de Ahile sau de Hector.

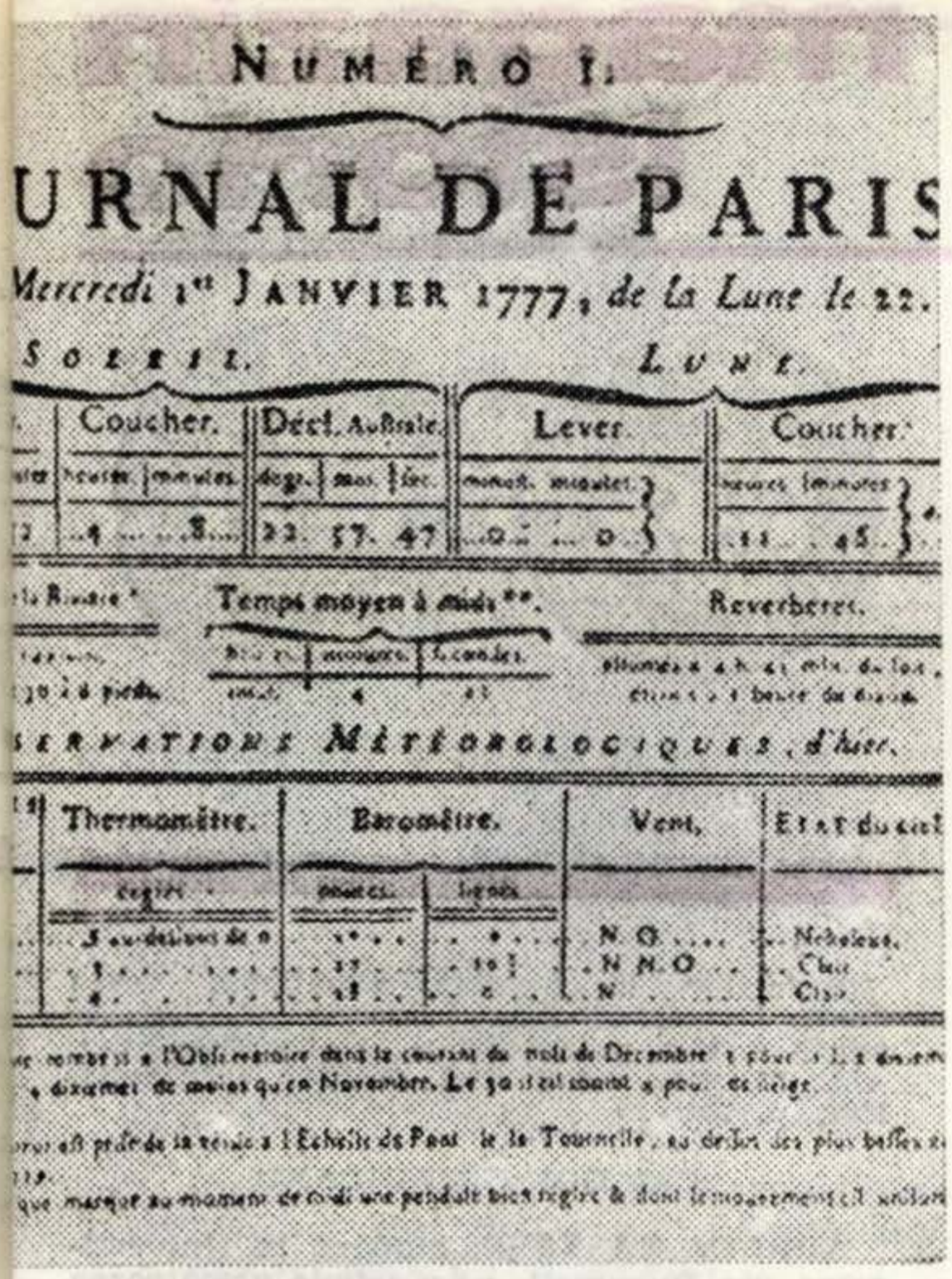

NUMÉRO I.

URNAL DE PARIS

Mercredi 1er JANVIER 1777, de La Lune le 22.

SOLEIL. LUNE.

	Coucher.	Decl. Australe	Lever	Coucher.
	heures minutes	degr. min. sec.	heures minut.	heures minutes
	4 ... 8	22. 57. 47	0 ... 0	11 ... 45

Temps moyen à midi**. Reverberes.

OBSERVATIONS Météorologiques, d'hier.

	Thermomètre.	Baromètre.		Vent.	Etat du ciel
	degrés.	pouces.	lignes.		
	3 au-dessous de 0			N. O.	Nébuleux.
	3		10	N. N. O.	Clair
	4		2	N.	Clair

Primul număr al primului cotidian francez

timp ce Roma avea încă din anul 264 i.e.n., adică la începutul primului război punic, două sute nouăzeci de mii de locuitori, iar republica nu mai era un oraș-stat, ci un stat teritorial). Pe de altă parte, în orașele grecești nu s-a simțit nevoia unui asemenea buletin periodic din cauza modului de viață de acolo. Este bine cunoscut faptul că la Atena viața se desfășura în mare măsură în **Agora,** că acolo se anunțau știrile și se discutau problemele care urmau să fie supuse adunării. Poate nu este inutil să amintim că, mult timp după ce au apărut, gazetele tipărite nu au acordat prea mare importanță sau au neglijat de-a dreptul evenimentele cetățenești, întrucît se presupunea că ele erau cunoscute prin viu grai.

În **Agora** deci, acolo unde negustorii își puneau la cale propriile afaceri, se desfășura un ziar vorbit. Acolo se aflau veștile din celelalte orașe aduse pe atunci de rapsozi, așa cum, multe veacuri mai tîrziu, trubadurii le aduceau pe cele ale lumii medievale.

În adunări se analizau treburile obștești pînă la cele mai mici amănunte, se dezbăteau diferite opinii politice : acolo își ținea Demostene **Filipicele** sale, prin care încerca să salveze Grecia de invazia macedoneană. Însuși cunoscutul istoric și filozof italian Benedetto Croce le-a considerat ca pe niște manifestări jurnalistice. „Numeroși scriitori — spune el — pe care îi admirăm, îi socotim clasici și-i studiem în școli n-au fost altceva decît ziariștii acelor timpuri trecute". El citează pe Demostene și pe Cicero pentru discursurile lor.

Pe de altă parte știm că unele discursuri politice au fost așternute în scris și apoi vîndute : cele ale lui Antiphon, Andocide etc. Au existat cuvîntări care nu au fost rostite niciodată în adunare, ci difuzate în manuscris : ele s-ar putea asemui cu articolele de opinie din zilele noastre sau cu pamfletele.

La acestea se adaugă Teatrul grec, a cărui comedie se ridica la rangul de satiră politică și socială, care, începînd cu secolul al XIX-lea, devine caracteristică periodicelor umoristice și satirice. În Grecia clasică, acest gen de satiră a ajuns la apogeul său cu Aristofan. El reprezenta vocea poporului care batjocorea vicii și chiar virtuți, dacă acestea din urmă depășeau **înțelegerea** sa.

Ca să nu mai vorbim despre o întreagă mentalitate și despre un mod de viață și de exprimare care are legături mai puțin strînse cu jurnalismul, dar care i-au determinat pe unii să vadă în Herodot un fel de redactor călător, în Xenofon, datorită lucrării sale **Anabasis,** un reporter de război al antichității.

NU UITAȚI : ABONAMENTUL DV. LA „MAGAZIN ISTORIC" PENTRU ANUL 1971 !

În scrisorile care ne parvin, ni se solicită adesea trimiterea unor numere mai vechi, de mult epuizate. Din păcate, nu putem satisface această cerere. Pentru asigurarea pe viitor a tuturor numerelor revistei, cel mai sigur mijloc este abonamentul, **mai cu seamă că mulți cititori își alcătuiesc colecții, pe care le doresc, firește, complete. După cum se știe, abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Pentru străinătate, abonamentele se fac adresînd comenzile la** „I.C.E. LIBRIS" **— calea Victoriei nr. 126, căsuța poștală 134-135, București, România.**

Asigurați-vă din timp abonamentul la MAGAZIN ISTORIC **pe anul 1971 !**

poșta redacției

MEANDRELE CRONOLOGIEI

MIHAI POPESCU, sergent într-o unitate din județul Ilfov, **ne cere cîteva lămuriri :**

— Cîmpia Mierlei (1389) și Cossovo (1389) sînt una și aceeași localitate ?

În 1389, oastea otomană, comandată de Baiazid, a repurtat o victorie împotriva oștirilor albaneze, sîrbești și muntene ; bătălia s-a dat în localitatea sîrbească Kossovopolje, care în românește înseamnă Cîmpia Mierlelor.

— Cum o chema pe soția lui Alexandru cel Bun, Ana sau Maria ?

Amîndouă au fost soții ale marelui voievod ; vezi în acest sens și articolul Descălecători de țară, dătători de legi și datini, **apărut în nr. 12/1968 al revistei noastre.**

— Care sînt anii de domnie ai voievozilor Vladislav-Vlaicu (1364-1374 sau 1364-1377) și Radu I (1377-1384 sau 1377-1388) ?

Iată mai multe cronologii și diferențele dintre ele : Istoria României, **vol. II, Ed. Academiei R.P.R., București, 1961** (1364-circa 1377 și circa 1377-circa 1384) ; Dicționarul enciclopedic român, **vol. II, Ed. politică, București, 1964** (1364-circa 1377 și 1377-1383) ; **C. C. Giurescu,** Istoria românilor, **vol. I, ediția a V-a, București, 1946** (1364 — pentru sfîrșit o dată între 1374-1377 și după 1374 — pentru sfîrșit o dată înainte de 1385) ; **„Magazin istoric" nr. 7—8/1968, în articolul semnat de Ștefan Ștefănescu** (1364-circa 1377 și circa 1377-circa 1383).

P.S. În același mod se poate formula și răspunsul la sesizările tov. VIOREL M. ROȘU din București.

ALEXANDRU CEL BUN ȘI COALIȚIA ANTIOTOMANĂ

DAN STOICA din comuna I. L. Caragiale, jud. Dîmbovița, **ne scrie :** În articolul **Descălecători de țară, dătători de legi și datini („Magazin istoric" nr. 12/1968),** se afirmă că Alexandru cel Bun a participat la o „coaliție creștină de împiedicare a expansiunii otomane". Despre ce coaliție este vorba și cînd a fost ea organizată ?

După moartea lui Mircea cel Bătrîn, primejdia otomană asupra Moldovei a sporit. De altfel, la scurt timp, în 1420, turcii au atacat Moldova, fiind însă respinși de oastea lui Alexandru cel Bun. Domnitorul moldovean era însă conștient că singur nu va putea ține multă vreme piept presiunii otomane.

În 1426 era pe cale să se realizeze o coaliție antiotomană. Sigismund, regele Ungariei, se înțelesese cu Vladislav Iagello, regele Poloniei, și cu Alexandru cel Bun să pornească împreună un război împotriva turcilor. Cele trei armate și-au stabilit ca loc de întîlnire Brăila. S-au prezentat însă numai oștile polone și moldovene, cele maghiare fiind trimise la reprimarea mișcării husite. După două luni de așteptare, moldovenii și polonii au părăsit și ei tabăra.

Monedă de argint de la Alexandru cel Bun

(Referitor la această problemă, vezi : C. C. Giurescu, Istoria românilor, **vol. I, ediția a V-a, p. 508-509 și** Istoria României, **vol. II, Ed. Academiei R.P.R., București, 1961, p. 395.)**

CEI DOI CÎMPINEANU

ADRIAN NASTASE, student la Universitatea din București, **ne-a trimis următoarea precizare :**

În istoria modernă a culturii române este cunoscut rolul pe care l-a avut Ion Cîmpineanu (1798-1863).

În 1826 a participat la înființarea „Societății literare", împreună cu Ion Eliade și Dinicu Golescu, iar în 1833 a pus bazele „Societății filarmonice", care, în acea vreme, a polarizat în jurul ei întreaga mișcare culturală din Țara Românească.

Dar meritul deosebit al lui Ion Cîmpineanu constă în lupta pentru realizarea unității statale și a emancipării sociale, care l-a făcut foarte popular în rîndurile maselor, mai ales după arestarea sa din 1839.

Fiul lui, care se chema tot Ion, a trăit între 1841 și 1888. Și-a luat doctoratul în drept la Paris și, revenit în patrie, s-a remarcat prin atitudinea lui antimonarhică, în 1871 făcînd parte din rîndurile celor care militau pentru plecarea lui Carol din țară. Începînd din anul 1877 și pînă la moarte a ocupat demnitățile de ministru de finanțe, de justiție, de externe, de primar al Capitalei și de guvernator al Băncii Naționale.

Din cauza analogiei de nume, în ultima vreme s-au creat confuzii între portretele celor doi Cîmpineni. La Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei există un portret al revoluționarului Ion Cîmpineanu, înregistrat la cota F. III. 54 416, și două portrete ale fiului său, omul politic burghez Ion I. Cîmpineanu, înregistrate sub cotele F. I. 17 745 și F. I. 46 958.

În lucrarea Corneliei Bodea **Lupta românilor pentru unitatea națională (1834-1849),** apărută în 1967 în Editura Academiei R.S.R., la pagina 19 se reproduce portretul omului politic burghez Ion I. Cîmpineanu (cota F. I. 46 958), fiind însă indicat drept Ion Cîmpineanu. Aceeași eroare s-a strecurat și în alte lucrări recent apărute.

Revoluționarul Ion Cîmpineanu (Cabinetul de stampe al Academiei R.S.R., cota F. III. 54 416)

Ion I. Cimpineanu, om politic burghez (cota F. I. 17 745)

Am ținut să facem această rectificare, deoarece eroarea inițială din cartea citată poate determina în continuare perpetuarea erorii. Corespondentul nostru ne-a trimis și originalele aflate la Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei R.S.R.: portretul colonelului Ion Cîmpineanu și pe cel al fiului său, Ion I. Cîmpineanu, pe care le reproducem.

ȘI TOTUȘI...

PETRE GÎNJ din București, **citind articolul** Familia Nădejde, **publicat în numerele 10-11/1969 ale revistei noastre, e de părere că cei doi frați Nădejde, ca și vărul lor Speranță, au purtat la origine numele** Vasiliu. **Părerea aceasta se sprijină pe o presupunere în aparență justificată:** numele de „Nădejde" și „Speranță" și le-au luat legal după ce au intrat în viața politică, drept simbol. Nici nu se putea ca această potrivire de nume să fie întîmplătoare la doi veri, **încheie dînsul.**

Datele biografice cu privire la frații Nădejde și Sofia Nădejde au fost luate din diferite biografii și, mai ales, din lucrarea lui I. Anastasiu Mișcarea socialistă. **S-a folosit, de asemenea,** autobiografia **întocmită de însuși Ioan Nădejde și apărută în ziaru' „Adevărul", în octombrie 1933, în cadrul unui articol al lui C. Săteanu, intitulat** Opera culturală a lui Ioan Nădejde. **Cităm începutul acestei autobiografii:** „Tatăl meu Gh. I. Nădejde, era de loc din Deleni, ținutul Botoșani, iar bunicul Ioniță Nădejde venise acolo însurîndu-se cu o Gîrbea. El era din ținutul Neamț, dintr-o familie veche de răzeși. Familia e deosebită de cea coborîtoare din preotul Nădejde de la Botoșani. Mama a fost născută Ghica, fiica lui Iorgu Ghica și a Ecaterinei, născută Racoviță. Iorgu Ghica beizadea a fost fiul lui Dumitrache Ghica și al Efrosinei Caragea, iar Dumitrache Ghica a fost fiul lui Gr. Al. Ghica, cel ucis în 1777".

În legătură cu obiecțiile dv., Amelia Gesticone, fiica lui Ioan Nădejde, ne scrie: „În privința numelui de Nădejde vă pot spune, cu toată siguranța, că nu este un nume făurit, ci autentic românesc și foarte vechi. Ioniță Nădejde, tatăl bunicului meu Gh. Nădejde, era de loc din Certeeni și era cărturar. Neamul lor se poate urmări sub acest nume pînă-n veacul al XVII-lea și ei se coboară din Ivănuș Viteazul din veacul al XV-lea. Se pare că acesta, căpitan de lăncieri, a avut o purtare foarte curajoasă la Războieni și Ștefan cel Mare i-a dăruit pămînt și a spus: «Acesta este un om de nădejde». Poate de atunci i-a rămas și acest nume, care mie îmi pare foarte frumos prin semnificația lui".

În legătură cu faptul că vărul primar al lui Nădejde se numea Speranță, d-na Gesticone ne-a răspuns: „E foarte simplu: unii dintre ei, deși rude foarte apropiate (frați), sub influența curentului de latinizare a limbii și-au luat numele de Speranță."

PĂRERI

NICOLAE TEODORESCU din com. Luncavița, jud. Tulcea, **ne-a trimis o scrisoare plină de căldură, pentru care îi mulțumim. Apreciind în general revista noastră, dînsul e de părere că** „nr. 3 din martie 1970 poate fi considerat drept cel mai reușit număr, fapt care m-a determinat să-i dau locul de cinste în biblioteca mea". **Ne bucură aprecierea. Ne bucură mai ales faptul că la Luncavița „Magazin istoric" este citit cu interes și spirit critic.**

DE LA MUNTELE ATHOS

Cititori fideli ai revistei noastre, cei 68 de călugări români din mănăstirea Zugravu de la Sfîntu Munte Athos ne-au trimis la redacție un act de mulțumire pentru toate ajutoarele din țară și de peste hotare acordate sinistraților de pe urma inundațiilor din lunile mai și iunie ale acestui an. Actul este semnat de arhimandritul și starețul mănăstirii, Domiție Trihenea.

Contents

G. ŢUŢUI 25 Years since the National Conference of the Romanian Communist Party 2
SCARLAT CALLIMACHI Unpublished Pages from the Diary of the Red Prince 9
OLIMPIU MATICHESCU The Trials of the General Strike. Romania, October 1920 18
RADU BELIGAN Historical Journey: In the Steps of Shakespeare 27
N. COPOIU A Leading Militant of the Working-Class Movement in Romania: Constantin Dobrogeanu-Gherea..... 37
TITU GEORGESCU The Nürnberg Trial (II) 42
EUGEN STĂNESCU Historical Significances of our People and Country's Name 53
Prof. **MATHIAS BERNATH** „Nowhere in the World Is Romania's History Written Better than in Romania" (Interview Taken by Nicolae Minei) 59
ANDRÉ CASTELOT The Ems Cable 62
C. REZACHEVICI Radu Şerban, the Worthy Successor of Michael the Brave (1602—1611)..... 70
C. NICOLAE Everything for the Front, Everything for the Victory over Fascism 74
GELCU MAKSUTOVICI From the Chronicle of the Albanian Resistance 77
MIHAI FĂTU May 1940. In the Anteroom of the Fascist Dictatorship 87
GIULIANO GAETA The Reporters of the Antiquity 93

Sommaire

G. ŢUŢUI 25 ans depuis la Conférence Nationale du Parti Communiste Roumain 2
SCARLAT CALLIMACHI Pages inédites du journal du Prince Rouge 9
OLIMPIU MATICHESCU Les procès de la grève générale. Roumanie, octobre 1920.....18
RADU BELIGAN Itinéraire historique: Sur les trâces de Shakespeare 27
N. COPOIU Un militant de marque du mouvement ouvrier en Roumanie: Constantin Dobrogeanu-Gherea 37
TITU GEORGESCU Le procès de Nuremberg (II) 42
EUGEN STĂNESCU Significations historiques du nom de notre peuple et de notre pays 53
Pr. **MATHIAS BERNATH** „L'histoire de la Roumanie n'est écrite nulle part mieux qu'en Roumanie" (Interview prise par Nicolae Minei) 59
ANDRÉ CASTELOT La dépêche d'Ems 62
C. REZACHEVICI Radu Şerban, le digne successeur de Michel le Brave (1602—1611)..... 70
C. NICOLAE: Tout pour le front, tour pour la victoire contre le fascisme 74
GELCU MAKSUTOVICI Pages de la chronique de la résistance albanaise 77
MIHAI FATU Mai 1940. Dans l'antichambre de la dictature fasciste 87
GIULIANO GAETA Les reporters de l'antiquité 93

Содержание

Г. ЦУЦУЙ 25-летие Национальной Конференции Румынской Коммунистической Партии .. 2
СКАРЛАТ КАЛИМАКИ Неопубликованные страницы из дневника Красного Принца ..9
ОЛИМПИУ МАТИКЕСКУ Процессы генеральной забастовки. Румыния, октябрь 1920 18
РАДУ БЕЛИГАН Исторический маршрут. По следам Шекспира27
Н. КОПОЮ Видный деятель рабочего движения в Румынии: Константин Добруджану-Геря37
ТИТУ ДЖОРДЖЕСКУ Нюрнбергский процесс (II)..... 42
ЕУДЖЕН СТЭНЕСКУ Исторический смысл наименования народа и страны Румынии 53
ПРОФ. Д-р. МАТЬЯС БЕРНАТ «Нигде в мире история Румынии не пишется лучше чем в Румынии» (Интервью записал Николае Миней) 59
АНДРЕ КАСТЕЛО Емсская депеша 62
К. РЕЗАКЕВИЧ Раду Шербан — достойный потомок Михаила Бравого (1602—1611).....70
К. НИКОЛАЕ Всё для фронта, всё для победы против фашизма 74
ДЖ. МАКСУТОВИЧ Страницы из хроники албанского сопротивления 77
МИХАЙ ФЭТУ Май 1940-го г. В преддверии фашистской диктатуры 87
ДЖУЛИАНО ГАЕТА Репортеры древности 93

Inhalt

G. ŢUŢUI 25 Jahre seit der Nationalen Tagung der Rumänischen Kommunistischen Partei 2
SCARLAT CALLIMACHI Unveröffentlichte Blätter aus dem Tagebuch des Roten Prinzen.. 9
OLIMPIU MATICHESCU Die Prozesse des Generalstreiks. Rumänien, Oktober 1920..... 18
RADU BELIGAN Reisen durch die Geschichte: auf den Spuren Shakespeares 27
N. COPOIU Ein Frontkämpfer der rumänischen Arbeiterbewegung: Constantin Dobrogeanu-Gherea 37
TITU GEORGESCU Der Nürnberger Prozess (II).....42
EUGEN STĂNESCU Geschichtliche Bedeutungen des Namens unserens Landes und unseres Volkes 53
Prof. Dr. **MATHIAS BERNATH** „Nirgends in der Welt wird die Geschichte Rumäniens besser geschrieben als in Rumänien" (Interviewer Nicolae Minei).. 59
ANDRÉ CASTELOT Das Emser Telegramm 62
C. REZACHEVICI Radu Şerban, der würdige Nachfolger Michael des Tapferen (1602—1611)....70
C. NICOLAE Alles für die Front, alles für den Sieg über das Faschismus 74
GELCU MAKSUTOVICI Blätter aus der Chronik des albanischen Widerstands 77
MIHAI FĂTU Mai 1940. Im Vorzimmer des Faschismus ..87
GIULIANO GAETA Die Reporter der Antike 93

ABONNEMENTS ICE — LIBRI, Bucarest, Roumanie: Calea Victoriei 126, P.O.B. 134—135; Telex: 225

magazin istoric
București, str. Oneşti nr. 5. — Sectorul 1, Oficiul poştal Nr. 1.
telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Dana Crivăţ, Livia Dandara, Nicolae Nicolaescu, Elisabeta Petreanu, Maria Anca Piriol, Vasile Şimandan, Marian Ştefan, Ştefan Andreescu.
SECRETARI DE REDACŢIE: Valeriu Buduru şi I. M. Ştefan.
PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Dobre

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

Pergament cu miniaturi din cronica oraşului Toulouse — 1434 (**Reporterii antichităţii,** pag. 93)

magazin istoric

MAGAZIN ISTORIC, revistă de cultură istorică. Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Steag muncitoresc de la Ocna de Fier, datînd de la începutul secolului (**Mesajul unui steag,** pag. 26)

COPERTA I

Moment din reconstrucția țării : Conductă de gaz metan, de Maria Constantin

Afișul Conferinței Naționale a P.C.R. din octombrie 1945

Imaginea din stînga : Manifestația muncitorească văzută de N. Tonitza (**Justiția baionetelor**, pag. 18.)